Supracoperta și coperta: *Sergiu Sandulovici*

BENIUC, M.C.I
438

MIHAI BENIUC

PE MUCHE DE CUȚIT

ROMAN

★

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICA
INVENTAR CĂRȚI Nr. 307

1959
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

PARTEA ÎNTÎIA

1

Regele a trădat, vechii şefi politici au trădat, garda de fier a tresăltat de bucurie şi Transilvania a fost spintecată de Hitler, în înţelegere cu Mussolini, partea de miazănoapte revenind fasciştilor lui Horthy, Ungariei de-acum invadate de trupe hitleriste, partea de miazăzi fasciştilor lui Antonescu, Romîniei pe cale de ocupaţie, începută îndată după dictat. De fapt, cele două ţări, Romînia şi Ungaria, ajunseseră la discreţia lui Hitler. Ofiţerii supuşi regelui şi clasei conducătoare au retras armatele ce murmurau mîhnite. S-au întristat din adînc şi plini de revoltă comuniştii, iar cu ei poporul, a ridicat glas împotrivă — ca o prevestire a viitoarelor lupte şi a neîmpăcării cu nedreptatea — şi veneau masele, veneau, muncitori, ţărani, cărturari, cu inima zdrobită, dar cu nădejdea vie. Ele hotărîseră odată, mai de mult, în anul 1918, cum şi ce să fie cu Ardealul. Această hotărîre istorică o călcau în picioare Hitler şi Mussolini, creind fascismului o nouă şi vastă zonă de acţiune răz-

boinică spre miazăzi către Balcani şi spre răsărit către ţara popoarelor sovietice. De ce n-au întrebat masele ? Pentru că ştiau, prea bine ştiau, că ei calcă în picioare dreptul maselor. Şi masele veneau, veneau, muncitori, ţărani, cărturari, cu sufletul cernit, răscolit, dar cu nădejdea vie şi cu ura aprinsă împotriva nedreptăţii.

Cîtă frunză-n codru, cîtă iarbă-n cîmp erau, şi veneau ca o apă mare, gata-gata să se reverse din matcă peste ţărmuri. Se răscoliseră din fabrici, din ateliere, din birouri, din case, de pe ogoare. Sosiseră în inima oraşului din cartierele mărginaşe, din satele vecine — Feleac, Silicea, Someşeni, Floreşti — şi încă mai răsăreau, cînd dintr-o uliţă, cînd din alta, pîlcuri-pîlcuri. Lăsaseră lucrul, opriseră maşinile, aruncaseră sculele, puseseră deoparte uneltele şi ca la poruncă se strînseseră toţi împreună, tumultuoşi, revoltaţi, în stare de orice. Cine-i stîrnise ? Ce forţă-i adunase şi-i pusese în mişcare, atît de mulţi, atît de înverşunaţi ?

Se frămîntaseră întîi, în ajun, pe întuneric, zbătîndu-se pe loc învîrtejiţi, ca o pădure în care începe să izbească din aripi furtuna. Aflase cineva, apoi altcineva şi altcineva, de la radio, seara tîrziu, ştirea cu „dreptatea solomonică“ făcută la Viena de Hitler şi Mussolini. Ardealul urma să fie spintecat ! Regele trădase, guvernul trădase, domnii toţi trădaseră. Ştirea era de neîndurat. Primul care a aflat-o s-a dus s-o împărtăşească vecinului, al doilea la fel, al treilea la fel ; vecinii s-au strîns — bărbaţi, femei, copii ; au ieşit în stradă şi s-au întîlnit cu alţii ; au început să vorbească

tare, repetînd „Aţi auzit ?“ „Ne-au vîndut !“ „Vine Horthy !“ „Vin cătanele lui Hitler !“ „Vine sfîrşitul !“ „Mama lor de trădători !“

Seara era frumoasă, o seară plăcută de sfîrşit de vară, de început de toamnă, dar farmecul ei nu bucura pe nimeni. Porniseră toţi, fără să-şi dea seama de ce, către centrul oraşului. „Acolo trebuie să se ştie mai mult, mai bine. Acolo poate se dezminte ştirea blestemată. Poate că nu-i adevărat !“ Aşa gîndeau în sinea lor şi s-au adunat, nechemaţi, în Piaţa Unirii, unde Matei Corvinul stă nemişcat pe armăsarul său de bronz, iar în faţa lui, Remus şi Romulus sug la lupoaica de bronz. Catedrala gotică se înălţa trufaşă, întunecată, rece. Seara era frumoasă, dar farmecul ei nu bucura pe nimeni.

Pe trotuarele din jurul pieţii pătrate, slab luminată, se adunaseră curioşii şi se uitau la mulţimea îngrămădită în piaţă şi în grădina catedralei, pînă pe trotuarele reunite în pătrat, umplînd drumul şi tăind circulaţia.

Masa de oameni fierbea. Glasurile clocoteau. Cineva, în lumina risipită a becurilor electrice, a început să vorbească. Nu se auzea ce spunea. Striga. Lumea cerea tăcere, ca să-l asculte pe vorbitor. „Să nu dăm Ardealul !“ striga el. „Nu-l dăm !“ îi răspundea un vifor de voci. A urmat un alt vorbitor, a venit altul şi altul, iar freamătul mulţimii creştea, ridicîndu-se în sus şi răzbătînd pînă departe, trezind ecouri în zidurile vechi ale oraşului, lovindu-se de dealurile dimprejur.

Un vorbitor flutură o hîrtie în slaba lumină a felinarelor de noapte. Se lăsă deodată o tăcere mare. Parcă nu mai era nici o suflare în piață. Totul încremenise ca într-o cetate veche, moartă de veacuri. În această liniște neașteptată, răsună puternic, răspicat, ca o comandă militară vocea vorbitorului, care citea :

„Frați ardeleni !

Răscrucea istorică la care se găsește astăzi neamul și țara noastră cere să știm, mai mult ca oricînd, ce vrem."

Prin mulțime porni un freamăt care crescu cînd vorbitorul spuse apoi înflăcărat :

„Întrebați pe Horia și pe Avram Iancu, întrebați miile de mucenici și de eroi care au frămîntat cu sîngele lor fierbinte acest pămînt, întrebați masele de țărani și lucrători, care cu sudoarea frunții lor ne dau pîinea de toate zilele, întrebați generațiile viitoare, întrebați munții și văile, și toate au să urle cu glas de tunet, care va zgudui temeliile cerului : NU ! Ardealul nu se dă !"

Din mulțime răsună ca un ecou puternic : „Nu ! Ardealul nu se dă !" Vocea vorbitorului se înteți, vibrînd de indignare :

„Noi nu tratăm că vindem ori nu vindem trupul țării.

Cine tratează trădează !"

Şi, ca un avertisment, se auziră cuvintele rostite tăios :

„Celor ce ne ameninţă cu dezastre, ţinem să le declarăm făţiş, că nu numai destinul poporului nostru e în mîna noastră, ci şi al acelora care rîvnesc la avutul ţării noastre sau ajută pe aceia care-l rîvnesc.“

Ca un legămînt al tuturor vuiră prin văzduh cuvintele de încheiere :

„Stăm gata de luptă !“

Mulţimea izbucni în strigăte nesfîrşite : „La luptă ! la luptă !“ Cineva intonă „Pe-al nostru steag !“ Cîntecul prinse să răsune din piepturile tuturor ca ecourile într-o pădure adîncă. În întunericul nopţii, melodia gravă, lentă, de mers apăsat şi suitor al unor mase nesfîrşite de oameni, crescu, se amplifică, lărgindu-se, cuprinzînd tăriile şi acoperind pămîntul. Oamenii stăteau sub puterea înălţătoare a cîntecului vuind ca tăria înaltă a cerului în furtună.

Cînd izbucniră din piepturi către înălţimi ultimele versuri, ca nişte vulturi bătînd din aripi, cineva strigă cît îl ţinea glasul :

„Mîine, la ora 8 dimineaţa, toată lumea se adună în acest loc ! Acum să plecăm la casele noastre.“

Mulţimea se supuse şi începu să se risipească. Pătrunsese în ea o disciplină căreia i se subordona fiecare, fără să-şi dea bine seama de ce, dar simţea că aşa trebuie. În această supunere se ascundea nădejdea că poate nu e totul pierdut, dorinţa

ca lucrurile să iasă altfel, dar şi hotărîrea de a se împotrivi fatalităţii. Oamenii comentau manifestul ce-l ascultaseră, căci era vădit un manifest. Pe vorbitor nu-l cunoşteau. Dar ce importanţă mai avea numele lui, dacă ceea ce a spus a mers la inimile oamenilor ? „Ştie el ce zice ! N-a spus-o el aşa de la sine. L-a pus pe el cineva să vorbească." Cam aşa se gîndeau şi cam aşa vorbeau între ei cei mai mulţi.

Doi inşi, unul înalt şi negru, îmbrăcat într-un costum alb şi cu o mustaţă ca a lui Hitler, altul de statură mijlocie, ras, cu ochii încălecaţi de două sprîncene groase şi îmbinate deasupra nasului gros, stăteau sub felinarul din colţ, de la librăria Cioflec. Cel cu sprîncenele groase purta un costum cenuşiu şi fuma o ţigară. Era un om mai aproape de cincizeci decît de patruzeci de ani. Celălalt era mai tînăr, să fi avut vre-o douăzeci şi opt, treizeci de ani. Purta nişte plete stufoase, prin care-şi trecea din cînd în cînd mîna. Priviseră de departe la manifestaţie, comentînd tot timpul şi rîzînd batjocoritor.

— I-ai auzit ? zise cel mai tînăr, răsfirîndu-şi coama învîlvorată cu degetele.

— Cunosc manifestul acesta mai de mult. A fost cineva cu el la mine să-l semnez, acum o lună.

— Da ? Tare-aş fi curios să ştiu cine. Miroase a comunism de la o poştă. Nici o vorbă despre Dumnezeu, despre cruce. Numai ameninţări, numai aţîţare la război împotriva Germaniei. Banditii ! Nu cumva le-ai dat semnătura ta ?

— Da ce ? Am căpiat ?

— Şi ce le-ai răspuns ?

— Ce să le răspund ? Că Romînia trebuie să plătească pentru politica ei de duplicitate, cînd cu Londra, cînd cu Berlinul. Hitler nu mai are încredere în regele Carol II şi în jidoavca Lupeasca ! Le-am mai spus că avem nevoie de o sută de ani de stăpînire germană, ca să devenim un popor european.

— Îmi închipui cum au sărit în sus ! Cine a venit la tine cu aţîţarea asta ticăloasă la război ?

— Atanasie Mustea cu încă doi inşi — cu Filip Rupelanţu şi Florea Giurgiu.

— Aha ! Tovarăşii... De data asta le vom rupe noi beregata !

Doi inşi trecură pe lîngă felinar, discutînd.

— Nu se poate, domnule ! Dacă nu cedăm, dacă armata noastră se opune, Uniunea Sovietică are să ne sară în ajutor.

— Nu mai cred în nimic.

— Eşti absurd. Vino mîine la demonstraţie. Ies muncitorii din fabrici. Ies şi muncitorii maghiari, auzi ? Ai să vezi forţa adevărată a ţării ! Un popor nu poate fi înfrînt. Nici ungurii din Ardeal nu-l vor pe Horthy...

— La demonstraţie vin, dar tot nu cred că se mai poate salva ceva. *Finis Poloniae !*

Cei doi trecători cotiră la stînga, spre Universitate, pierzîndu-se în întuneric.

— Tîmpiţii ! zise cel cu mustaţă ca a lui Hitler.

— Ai dreptate. Dar ai auzit ? Comuniştii scot mîine muncitorii în stradă. Se prea poate ca şi ungurii să iasă cu romînii, după cum ai auzit.

— Proletarii ! se strîmbă cel tînăr.

— Proletari, proletari, dar deocamdată la ei cuvîntul comuniştilor are greutate.

— Deocamdată. Mîine, cînd venim la putere, vom intra noi în fabrici şi muncitorii se vor da cu noi. Facem mişcarea muncitorească legionară, dar fără unguri ! Numai romînaşi de-ai noştri, încălţaţi cu opinci din piele de jidan. He ! he ! he !

— De ce spui : „numai romînaşi" ! Dar germanii ?

— Asta-i cu totul altceva. Se înţelege că germanii trebuie să fie peste tot în frunte. De la ei trebuie să învăţăm. Şvabii şi saşii sînt mai civilizaţi ca noi. Trebuie să se termine odată cu *„wallachische Wirtschaft !"*

— De cînd spun eu că ne trebuie o sută de ani de stăpînire germană !

— Aşa, aşa ! Bine zici. De acum a sosit ceasul nostru. Hai, fă cinste. Să bem pentru victoria noastră. Ah ! ce-am să-i golesc marmelada din ţeastă lui Mustea !

Cei doi o luară peste piaţă la dreapta unde, pe trotuarul opus, se găsea restaurantul „Czell", al cărui proprietar era neamţ.

Aceasta s-a petrecut în seara de 29 august 1940.

A doua zi, din zori, oamenii începură să se îndrepte spre Piaţa Unirii, grupuri-grupuri, împînzind-o din toate părţile. Unii au început să scandeze :

„Duce, Duce
Ia-ţi căţeaua cît mai iute !"

Se știa că lupoaica din piață fusese dăruită orașului de Mussolini. Alții strigau :

„Hitlere, neamțule,
Au să-ți zboare zdrențele !
Stai așa, nu te băga,
C-o fi vai de pielea ta !“

La ora 8 nu aveai unde să mai arunci un ac de atîta prăpăd de omenire. Cîtă frunză-n codru, cîtă iarbă-n cîmp erau. Prin mulțime alergau. cîțiva inși, care se ocupau de încolonare și de ordine. O parte din masă fu pusă în mișcare și se îndreptă cîntînd către gară. Cineva spusese că vine Iuliu Maniu cu trenul și lumea s-a dus să-l aștepte.

L-au așteptat un ceas, l-au așteptat două, a trecut trenul și cel așteptat n-a sosit. „Vine cu un tren special !“ spuneau unii. Au mai așteptat un ceas în zădar. „Nu mai vine ! S-a dat cu vînzătorii de țară !“ se auzea printre oameni. „Hai și noi la Comandamentul Militar !“ a zis cineva și vorba a trecut ca pîrjolul prin inimile oamenilor. „Hai la Comandamentul Militar ! Trăiască armata romînă !“ Și masa greoaie s-a întors pe același drum, cu o nouă nădejde, și a pornit, pe Calea Moților, spre Comandamentul Militar, care se găsea în clădirea liceului de fete din parc, lîngă Someș. Acolo erau de-acum adunați cei ce nu plecaseră la gară, grosul. Vorbitorii le explicaseră că trebuie să ceară Comandamentului Armatei, generalului Ioanițiu, să nu retragă trupele de pe frontieră, să reziste cu arma în mînă și să considere nul și neavenit dictatul de la Viena.

307

Ovaţiile la adresa armatei nu se mai terminau. Masa de oameni era convinsă că nu se poate să nu fie ascultată. „Daţi-ne arme !“ striga mulţimea. „Arme ! Arme !“ răsuna din mii de guri.

— Ce zici de aşa forţă ? se adresă unul voinic la trup şi colţuros la faţă către tovarăşul său, un militar cu gradul de caporal, bine făcut şi el, dar cu un nas cîrn între doi ochi negri şi lucioşi ca de smoală.

— Ce să zic ? E şi firesc !

Primul era Vasile Ozun, căutat de ani de zile de Siguranţă, celălalt Atanasie Mustea, în militărie caporal t.r., concentrat la Armata I-a, iar în civil, asistent la un institut de biologie. El era acela de care vorbiseră în ajun cei doi legionari, în colţ la librăria Cioflec.

— Totuşi, zise Mustea, nu înţeleg de ce a venit la mine aseară, după manifestaţie, Vlad Nicoară să-mi comunice din partea lui Verebeş că noi nu trebuie să participăm azi la manifestaţie, că trebuie să oprim totul !

— Ce neghiobie ! Cine ar mai putea opri această forţă năvalnică ? Nici eu nu prea ştiu ce s-a întîmplat, că n-am putut participa la şedinţa comitetului. Mă tem să nu fie vreun amestec local a cîtorva elemente şovine. Mi s-a spus că a fost numai părerea lui Verebeş. L-am dezaprobat.

— El a susţinut deci că nu trebuie să trezim sentimentele naţionaliste ale romînilor, fiindcă astfel întărim şovinismul maghiar. Pînă la urmă, romînii care vor rămîne aici au să plătească, zicea.

— Parcă altfel nu vor plăti ! Au să plătească şi romînii şi ungurii — cei ce muncesc, bineînţeles !

— Cred că nu eşti de acord nici cu cealaltă formulă a lui Verebeş, că noi nu trebuie să cerem armatei să reziste, căci prin aceasta am sprijini politica imperialistă a lui Carol II.

— Mare prostie ! Oare s-a opus regele dictatului de la Viena ? Regele a trădat. Dacă armata ar încerca să reziste fără voia lui, el ar tuli-o primul din ţară.

— Atunci ?

— Spunu-ţi că nu ştiu. Verebeş cu de la sine putere, a făcut pe deşteptul. Am să aflu precis ce a fost şi apoi ne răfuim noi !

— Cînd să te mai răfuieşti ? Că doară plecăm.

— Eu încă nu plec. Rămîn cu Petre Gabor, care se repede pînă la Braşov şi se întoarce. Vrem să vedem cum se organizează Partidul după instalarea hortiştilor.

— Va să zică, frate Vasile, într-un fel şi tu recunoşti că această manifestaţie, cît o fi ea de măreaţă, este inutilă.

— Cum poţi vorbi aşa ? E o demonstraţie de forţă impresionantă. Clasa noastră a ieşit la soare ! Cei mai mulţi sînt muncitori, şi romîni şi maghiari. Asta-i o biruinţă mare !

— Dar ce vor zice ei mîine, cînd vor vedea că totul a fost în zadar ?

— Nu vor uita că au fost împreună. Iar cînd vor fi persecutaţi, vor strînge rîndurile. Şi nu vor uita cine i-a organizat, cine le-a dovedit că-s tari.

— Adică noi !

— Da. Partidul. Ei ştiu, de altminteri, aceasta. Că doară nu-i prima lor desfăşurare de forţe. Uite la ei ce mîndri sînt! Bine ar fi fost să putem mai mult, să punem în mişcare armata. Dar asta încă nu se poate... Regele, ofiţerimea în majoritatea ei, au trădat. Dar vine timpul nostru!

Lui Vasile îi sclipeau ochii de bucurie. Avea nişte ochi albaştri mici, cu lumini jucăuşe.

Cei doi prieteni se opriseră lîngă Teatrul Maghiar pe cînd vorbeau. Apoi se despărţiră şi se amestecară în mulţime, ca să îndemne la ordine şi să strige ei înşişi alături de ceilalţi: „Jos dictatul de la Viena!"

De la Comandamentul Armatei nu ieşi nimeni să vorbească poporului. Consemnul era să lase masa să-şi descarce sentimentele şi să obosească; între timp, armata se va pregăti de retragere, iar în oraş va interveni numai în caz de dezordini. În prima zi, tulburări nu s-au produs, dar a doua zi elementele naţionaliste, romîni şi unguri, au început să se încaiere, în timp ce entuziasmul se destrăma, risipindu-se ca un fum. Dacă pentru Vasile Ozun şi pentru comunişti în general, demonstraţia a fost o dovadă a forţei oamenilor muncii şi a unui patriotism popular pe care se puteau bizui în viitor, pentru autorităţi ea n-a fost decît o supapă prin care s-a scurs aburul, sub prea mare presiune, al mîhnirii şi revoltei unor mase înşelate de clasele dominante de pînă ieri, de burghezia romînă şi de rege, locul cărora aveau să-l ia Horthy cu grofii şi capitaliştii maghiari, spriji-

niţi de haitele lor de fascişti. Armata romînă părăsise frontiera şi se retrăgea, iar poziţiile le ocupau trupele hortiste.

Oraşul Cluj era întors pe dos. Convoaie de maşini, de camioane, de autobuze, de căruţe — militare şi civile — încărcate cu oameni, cu mobile, cu mărfuri, urcau dealul Feleacului, îndreptîndu-se spre Turda. Graniţa nouă trebuia să fie chiar în vîrful Feleacului. Cîte un călător din deprimantul exod se oprea pe culme şi privea în vale, la oraşul risipit pe malul Someşului. Ştergea o lacrimă şi pleca mai departe, dînd amărît din cap.

Mustea rămăsese să plece cu ultimul eşalon, înainte de a se închide graniţa cea nouă, ce tăia inima Ardealului. Îi părea rău că nu-l mai putuse întîlni pe Ozun şi era mînios din pricina unei ciocniri cu un trădător pe care pînă atunci îl crezuseră cu toţii comunist. Se tot gîndea dacă n-ar fi fost mai bine să-l fi omorît. „Soarele lui de trădător!“ murmura printre dinţi Mustea, curăţindu-şi cu grijă puşca şi uitîndu-se prin ţeava ei, înainte de a se urca în autobuz.

Autobuzul în care se găsea el încheia eşalonul. Mustea îl convinse pe şofer să pretexteze o pană de motor pentru ca să oprească o clipă în vîrful Feleacului. Era o zi frumoasă de început de septembrie, o toamnă aurie şi caldă. Dar cine mai avea vreme să se bucure de ea ? Oamenii erau încruntaţi şi preocupaţi. Pe toţi, chiar şi pe cei care fuseseră doar sub arme acolo, îi legau diferite

amintiri de Cluj. Mustea lăsa acolo cei mai buni ani din tinerețea lui, studenția, primele iubiri, primul contact cu mișcarea muncitorească. Acolo ajunsese membru de partid, acolo citise întîia oară pe Lenin. Acum urma să ocupe acele locuri dușmanul, crucile cu săgeți, bandele sîngeroase ale lui Horthy, amiralul pe cal alb, șeful contrarevoluției, care înăbușise în sînge revoluția proletară din Ungaria anilor 1918—1919. Dar parcă unde se ducea Mustea nu era tot dușmanul ? Regele fugise, fasciștii cu Antonescu în frunte luaseră puterea.

Exact în vîrful Feleacului, se produse o pană la motorul autobuzului în care se găsea Mustea. Coborî. Drumul în serpentină, pînă jos în oraș, era pustiu. Nu mai urca nimeni dealul. „Sîntem ultimii", își zise Mustea. Dar în curînd apărură camioane militare, iar pe cîmp, împrăștiați în tragători, înaintau trupele hortiste. Grănicerii ocupaseră noua linie a frontierei și așteptau cu armele în poziție de tragere. Mustea simți că-i bate inima mai tare.

— Împingeți autobuzul dincoace de frontieră ! strigă un locotenent de grăniceri în uniformă de campanie, așteptînd să se apropie grănicerii maghiari. Altfel vă mai fac și prizonieri !

Soldații puseră umărul și urniră mașina, nu fără greutate, tocmai cînd șoferul reușise să repare stricăciunea.

Grănicerii romîni erau culcați la pămînt, cu puștile gata de tragere. Mitraliorii stăteau încor-

daţi la mitralierele lor. Ungurii înaintau siguri de ei, ţinînd armele întinse. Dar la punctele indicate se opriră brusc. Romînii se ridicară în picioare. Ofiţerii se salutară de la distanţă, cu răceală. Pe unde altădată puteai trece neîntrebat de nimeni, acum se plimbau grăniceri cu arma, de o parte şi de alta a frontierei.

— Lasă că venim noi îndărăt ! Populaţia ungurească şi romînească ne va primi atunci cu flori ! zise Mustea urcînd în autobuz.

Nu-i răspunse nimeni. Soldaţii priveau în jos. Erau o armată înfrîntă, fără să fi tras un cartuş. Regele fugise, Antonescu preluase puterea, legionarii îşi ascuţeau cuţitele.

„Lasă, că vedeţi voi. Venim noi înapoi. Recucerim noi Clujul. Dar nu venim singuri, ci cu Armata Roşie !“ aşa îşi zicea Mustea în sinea sa, căci gîndul acesta n-ar fi avut cui să-l împărtăşească în autobuzul înţesat cu soldaţi mîhniţi de o înfrîngere nemeritată.

Şezînd lîngă şofer, Mustea, proptit în puşcă, căuta să reconstituie în minte imaginea Clujului. Apoi se uită la celelalte două puşti, pe care le luase de la nişte soldaţi ce rămăseseră în Ardealul ocupat. „Poate că or să-mi prindă bine“, se gîndea el, în timp ce maşina lăsa în urmă primele case de la marginea Turdei. Soarele era în amiază. O rîndunică se izbi de parbrizul autobuzului. „S-a isprăvit cu ea“, îşi zise Mustea, dar rîndunica izbuti să-şi ia zborul şi, fîlfîind ameţită prin aer, se pierdu din nou în lumină şi azur.

2

Petre Gabor, muncitor de la Dermata, devenit însă activist al partidului comunist, plecase din Cluj încă din clipa cînd o parte din mulţime o luase către gară, amăgită că „vine Iuliu Maniu", cum pretinsese avocatul Hîrtopan, bătrîna vulpe naţional-ţărănistă, care trebuia să rămînă conducătorul partidului manist în Ardealul cedat. Fusese o manevră menită să stîrnească sentimente şovine în mulţimea frămîntată. În momentul cînd vechea democraţie burgheză era pe dric, „preşedintele" încheie o alianţă cu garda de fier, după ce timp de zece ani oscilase cînd la stînga, cînd la dreapta, ameninţînd, cînd de la putere, cînd din opoziţie, cu o aşa-zisă răscoală a maselor, în care, desigur, el nu crezuse niciodată. Ciudat era numai cum sub înfăţişarea lui ţeapănă, „preşedintele" reuşea să ascundă atîta perfidă elasticitate, încît trecea îndeobşte drept un „om dintr-o bucată". E adevărat că oscilaţiile, manevrele lui contradictorii, aveau totuşi o trăsătură constantă şi anume : era gata să se înţeleagă cu oricine, fie şi cu dracul, dar mi-te cu Hitler, împotriva Uniunii Sovietice. Doar că Hitler nu se grăbea să trateze cu Maniu şi continua să-l ignore, bizuindu-se deocamdată pe bărdaşii lui Horia Sima, după ce răbdase să-i facă curte regele Carol II ; unde mai pui că îl avea în mînă şi pe generalul Antonescu, care i se vînduse trup şi suflet.

De la gară, mulţimea s-a întors nemulţumită, dar fără să-şi fi pierdut avîntul şi nădejdea.

Hîrtopan, rotund ca un cartof şi cu o chelie lucioasă ca posteriorul unui pavian, explica oamenilor din jurul său, dîndu-şi ochii turburi peste cap, că „hoţomanii" regelui îl arestaseră pe „preşedinte", ca să-l împiedice să se pună în fruntea mişcării de protest. Dar nimeni nu-l asculta. Dealtfel, nici Hîrtopan nu avea chef să iasă în frunte, ci se furişa cînd într-o parte, cînd în alta, printre oameni.

Petre a luat primul tren către Braşov. Cînd ajunse, văzu că şi acolo începuse de-acum fierberea. Partidul comunist şi aici acţionase. Muncitorimea de la I.A.R., de la Scherg şi de la toate celelalte fabrici, ieşise în păr pe străzi, organizată şi însufleţită. Se simţea mîna comuniştilor, era o manifestaţie cum nu mai cunoscuse niciodată vechea cetate de la trecătoarea Carpaţilor. Negustorii saşi au închis repede prăvăliile şi s-au retras în cotloanele lor, după uşi zăvorîte. Fireşte că şi aici era primejdia ieşirilor şovine şi Petre, cunoscînd situaţia încă de la Cluj şi venind anume pentru a împiedeca răul, a luat numaidecît legătura cu conducerea de partid a Ţării Bîrsei.

In ziua următoare, lucrurile s-au limpezit şi s-au accentuat în sensul instrucţiunilor partidului, iar caracterul antifascist al manifestaţiei izbea ca un pumn în ochi autorităţile năucite. A fost alarmată capitala, dar cine să răspundă ? Legionarii lui Horia Sima au prins momentul şi au pornit spre Braşov un val de bande huliganice adunate în

pripă de pe Valea Prahovei. Camioane-camioane veneau ziua-noaptea şi grupuri-grupuri se amestecau cu masa muncitorească. Lozincile muncitorilor : „Daţi-ne arme !“ „Jos cu cei ce au semnat dictatul de la Viena !“ „Jos macaronarul !“, „Jos zugravul !“ legionarii se căzneau să le acopere cu strigătele : „Trăiască Hitler şi Mussolini !“ „Trăiască Horia Sima şi Ion Antonescu !“. S-a ajuns la ciocniri, la încăierări, la arestări reciproce.

Petre, cu cîţiva utecişti după el, umbla să încurajeze grupurile de muncitori, dar legionarii soseau într-una cu camioanele şi se aruncau în luptă cu ciomege acolo unde, după intensitatea lozincilor, li se părea că-s nucleele comuniştilor. Răguşit pînă la a nu-şi mai auzi propriul glas, cu o tăietură de briceag pe frunte — din fericire nu prea adîncă, deoarece un utecist îi răsucise cuţitarului braţul din umăr de trosnise ca o creangă uscată — Petre s-a retras lîngă zidul vechi al oraşului, la poalele Tîmpei. Valul bandelor legionare creştea, rezistenţa devenea imposibilă. Proiectilele de cărămizi, lemne şi pietroaie zburau dintr-o parte în alta, vîjîind prin văzduh. Dar pe-nserate, grupurile de muncitori s-au retras în mod organizat în pădure, la îndemnul lui Petre.

Raportul de forţe se schimbase. Lupta de la Braşov arăta că se înclină cumpăna dreptăţii şi că peste ţară se lasă împărăţia întunericului. Regele fugise, Antonescu îi luase locul cu Mihai, a doua oară rege-marionetă. Emblema legionarilor, gratiile de fier încrucişate se desenau pe toţi pereţii, pe toate uşile, simbol al teroarei dezlănţuite. Că-

masa verde, pistolul, barda, operau fățiș, sub înalta protecție a svasticei hitleriste și a fasciei mussoliniene.

Demonstrația de la Brașov, însă, forța muncitorimii în retragere dar neînvinsă mai dovedeau ceva, anume că poporul spusese : NU ! în fața silniciei fasciste și că avea rezerve de luptă ; mai mult, avea și cine să-l conducă într-o zi la victorie.

3

La Sibiu, în restaurantul „Bufnița" era o singură masă ce putea fi socotită *„Stammtisch"*, cum s-ar zice pe nemțește, și asta numai din toamna anului 1940. Era disputată pe tăcute, dacă se poate spune astfel, de cîțiva intelectuali romîni, refugiați împreună cu Universitatea din Cluj după dictatul de la Viena, și de către un grup de ofițeri germani, veniți cu armata ce a năpădit Romînia odată cu preluarea puterii de către legionari, în frunte cu generalul Antonescu, poreclit „cînele roșu". La această masă, așezată în colțul a doi pereți căptușiți pînă la jumătate cu blană de stejar și înconjurată de două părți cu bănci din același lemn, aderente pereților, iar de celelalte două părți cu scaune ușoare, puteau să șadă 10—12 persoane. Primii ocupanți, romînii sau nemții, după caz, rămîneau stăpîni pe masă toată seara, stîrnind bombănelile grupului ad-

vers, înghesuit la masa vecină, mai mică, mai puţin confortabilă şi situată în dreptul unei ferestre. Un romîn mărunţel şi negru, doctor în filozofie de la München, elev al esteticianului Geiger, cum îi plăcea să se laude, a îndrăznit într-o seară să atragă atenţia ofiţerilor că masa aparţine romînilor, care veniseră primii la Sibiu. „Şi, la urma urmei — a adăugat, nu fără obrăznicie în ton — sîntem în Romînia." Un ofiţer neamţ, spătos şi blond, cu faţa roşie şi grasă, plesnind de sănătate, s-a întors către el, l-a împroşcat de sus pînă jos cu o ploaie de alice albastre ţîşnite din ochii împăroşaţi de gene roşcate, zicînd :

— *Mensch, du lügst! Hier ist überall Deutschland.* (Minţi, mă omule! Aici peste tot e Germania).

Doctorul de la München, pe nume Radu Hurlup, s-a retras, spunînd tare: *„Das werden wir noch sehen!"* (Asta rămîne de văzut.) şi s-a aşezat la masă cu ceilalţi romîni, care pentru a-i zădărî pe nemţi au început să vorbească între ei franţuzeşte. Nemţii s-au pornit să-i maimuţărească folosind diferite expresii franţuzeşti. Erau ofiţeri dintr-o unitate adusă din Franţa înfrîntă. Incidentul n-a avut urmări. A doua seară însă, cînd romînii grăbiţi s-au instalat primii la masa cu pricina, proprietarul restaurantului a venit să le explice că este rezervată pentru domnii ofiţeri germani. Dar cînd a fost huiduit de romîni, sasul burduhănos a socotit că este mai cuminte să nu stăruie, iar nemţii, venind mai tîrziu, s-au resem-

nat şi s-au aşezat la masa învecinată, simulînd indiferenţă faţă de grupul zgomotos al romînilor.

A treia seară de la micul incident, nu s-au mai prezentat la masă nici nemţii, nici romînii, din cine ştie ce motive, primii fiind poate invitaţi în vreo familie săsească, iar ceilalţi preferînd, probabil, pivniţa liniştită de pe o stradă din apropierea zidului oraşului, unde se servea numai vin, iar mîncarea — de obicei cîrnaţi şi şuncă — şi-o aducea fiecare cu el din oraş. Sala restaurantului era aproape goală. Numai la o masă şedea o săsoaică frumoasă cu un tînăr ofiţer în uniformă de tanchist, care, înfulecînd la prăjituri cu frişcă, povestea cu gura plină, cum în Franţa trecuseră cu tancurile peste soldaţii francezi, şi arăta cu mîna cît erau de mari mormanele de cadavre şi de oameni vii pe care le striveau. Săsoaica, o apariţie de fiecare seară la aceeaşi masă, însă mereu cu alt ofiţer, sorbea din ochi pe tanchist, băiat chipeş de altfel.

Chelnerul se plimba cu mîinile la spate şi aştepta clienţi.

Într-un tîrziu, se iviră trei romîni, membri ai grupului de la masa din colţ, la care se şi aşezară numaidecît, răspunzînd mecanic la salutul chelnerului şi continuînd o conversaţie începută dinainte. Discutau încet. De fapt, unul vorbea, ceilalţi doi ascultau. Vorbitorul avea o faţă palidă, o frunte bombată, un nas mic şi cîrn şi o gură cu buze cărnoase, care chiar cînd vorbea, schiţa un zîmbet. Ochii mici şi de un negru strălucitor, se plimbau de pe faţa unuia pe a celuilalt din cei

doi ascultători. Era Mustea, îmbrăcat civil, căci se desconcentrase.

Ceilalţi aveau expresii şi, pe cît se pare, atitudini cu totul diferite faţă de cele ce se discutau. Unul, blond, cu părul ondulat, cu o frunte îngustă, de sub care sclipeau doi ochi de un albastru închis, despărţiţi de linia fină a unui nas de tip elenic, zîmbea mereu şi da aprobativ din cap; al doilea, o figură pătrată, cu un ochi mai mic decît celălalt, cu buzele strînse, privea încordat, trecîndu-şi din cînd în cînd mîna prin părul stufos. Nu părea prea convins de cele ce auzea, dar se căznea să înţeleagă. Cîteodată, se apropia să audă mai bine cuvintele abia şoptite şi totuşi rostite cu pasiune.

Între timp, chelnerul, răspunzînd comenzii făcute de Mustea, aduse trei porţii de fasole cu cîrnaţi, varză acră şi o sticlă de vin. Cei doi ascultători se luminară la faţă, numai vorbitorul rămase indiferent, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, şi îşi continuă firul gîndurilor.

— Mai las-o dracului de politică — zise cel cu figura pătrată — şi hai să mîncăm în tihnă fasolea şi cîrnaţii şi să bem un pahar de vin.

Acesta era filologul Roman Luluşa, un fiu de ţărani de pe Olt, harnic, ambiţios, dar cam nepăsător faţă de problemele politice. Totuşi, pentru legionari avea o deosebită ură şi-i numea „comoşii", din cauza pletelor lungi pe care le arborau mulţi dintre ei.

— Nu-i chiar aşa, continuă Mustea. „Comoşii", cum le zici tu, se apropie de sfîrşitul stăpînirii lor înainte de a fi ajuns stăpîni pe putere.

— De unde le ştii aşa de bine pe toate ? întrebă Roman Luluşa, cu un ton vădit enervat. Şi la urma urmei, pe cine vrei să convingi cu toată vorbăria ta ? E limpede că Germania va ieşi învingătoare din acest război şi pînă la urmă va trebui să ne înţelegem şi cu „comoşii".

— Ia te uită ! interveni blondul. Se vede că începi să capitulezi în faţa şefului tău, Romane dragă.

Şeful lui Roman îmbrăcase cămaşa verde şi ajunsese rector al Universităţii clujene, mutată temporar la Sibiu, cum se spunea. Roman, ca şi ceilalţi doi, era asistent, fiecare la alt institut. El îşi făcuse studiile în Franţa. Şeful său însă, de cultură germană, era nu numai germanofil, ci fascist sadea, fapt ce ieşise la iveală odată cu plecarea regelui şi cu venirea lui Antonescu la putere. Blondul, Sandu Crai, era filozof ca pregătire şi încă nu ieşise din ţară. Dar era tobă de carte. Şi grozav îi plăcea să mănînce şi să petreacă. Îi plăceau şi femeile. Lui Roman, în afară de filologia lui, îi plăcea numai să mănînce, iar lui Atanasie Mustea, politica.

— Mai dă-mi o porţie de fasole. Dar cîrnatul să fie mai mare ! strigă Roman.

— Şi mie ! zise Crai. Repetir, Romane, repetir!

— Da, continuă Mustea, fără să fie atent la ei. Sfîrşitul lor se apropie. Armata îi urăşte. Ofiţerii, mulţi dintre ei, nu-i pot vedea în ochi pe „cama-

razi". Burghezia, o parte măcar din ea, nu-i poate suferi, pentru că vor să pună mîna pe putere în exclusivitate, pentru că vor să facă singuri afaceri cu Hitler, pentru că-s capabili de orice atrocităţi, şi pentru că nu-s capabili să menţină ordinea internă. Discursul lui Horia Sima la Braşov nu prevesteşte nimic bun. El a anunţat că domnia lor va fi cumplită. Vor trece la teroare, la pogromuri, vor încerca să pună singuri mîna pe putere, înlăturînd pe Antonescu, pe care-l socotesc un fel de Roehm. Dar se cam înşeală. Acest Roehm ocupă fortăreaţa principală, are în mînă forţa armată. Ce-i drept însă, mîna lui e dirijată de Hitler. Ofiţerimea este în parte cu Antonescu, e de-al lor. Hodorogul are legături şi simpatii în burghezie. Îl sprijină tacit şi Iuliu Maniu, şi liberalii. Îl sprijină şi nemţii, căci n-au nevoie de dezordini în ţară, acum în ajunul războiului din răsărit. Deci soarta „cămăşilor verzi" e pecetluită. Rămîne însă Antonescu, slugă supusă şi credincioasă a lui Hitler. Antonescu ne va împinge în război, în dezastru. Va face exact ceea ce ar fi făcut şi legionarii, numai că va fi susţinut de ofiţerime, de politicieni ca Brătienii, ca Iuliu Maniu, de marea burghezie, de moşieri, care cu toţii doresc războiul, în nădejdea că vor obţine profituri grase şi în convingerea că Germania va doborî Uniunea Sovietică. Socotelile le vor ieşi pe nas, dar pînă atunci vai de popor ! De aceea, noi trebuie să strîngem rîndurile, să ne pregătim pentru zile grele, care vor cere rezistenţă, hotărîre, inteligenţă. Să ne pregătim mai ales pentru

Romînia de mîine, Romînia oamenilor muncii. În această pregătire, noi, intelectualii, avem un rost...

Vorbitorul ar mai fi continuat, dacă nu-l trezeau din argumentaţie furculiţa şi cuţitul izbite-n farfurie de Luluşa, care tocmai se pregătea să mănînce a doua porţie de fasole, dar parcă-i rămăsese ceva în gît, căci ochii i se injectară de sînge, iar faţa i se congestionă. Ceilalţi doi se uitau la el nedumeriţi.

Cu o voce greu reţinută, cu dinţii scrîşniţi, cu ochii aruncînd flăcări spre Mustea, începu :

— Ascultă ! Să încetezi imediat cu această ticăloasă propagandă comunistă. Te ascult de cînd am venit la Sibiu. Am tăcut şi te-am lăsat să zici. Dar nu mai pot ! Mă înţelegi ? De comunism avem noi nevoie ?! Du-te la dracu cu propaganda ta şi să nu te mai aud, că mă duc la poliţie şi spun tot ce ştiu. Nu glumesc. Înţelesu-m-ai ? Pentru ultima oară te previn. Ţal ! se adresă de data aceasta Roman cu voce de tunet chelnerului, plata !

— Na, nu ! *Was ist hier los ?* (Ia te uită ! Ce se întîmplă aici ?) întrebă ofiţerul neamţ pe săsoaica cea frumoasă. Dar ea îi îndrugă ceva la repezeală şi neamţul continuă să-şi povestească isprăvile de arme din Franţa.

Crai şi Mustea se uitară lung după Luluşa, care plecă fără să spună măcar bună seara.

— Cu ăsta ne-am ars, zise Crai. L-am pierdut. Şi mi-e să nu ne pierdem şi noi prin el.

— Păcat, răspunse Mustea, fără să ia în seamă ultimele cuvinte ale lui Crai. Credeam că l-am apropiat mai mult. Păcat ! Dar nu e băiat rău, e numai confuz, zăpăcit de evenimente, de faptul că i se pare că multe n-au ieşit aşa cum am prevăzut noi în ultimul an. Nu se duce el la poliţie, n-ai nici o grijă. Cine vrea să te denunţe, nu te previne. Vinovat sînt eu că n-am ştiut să-l iau. Şi măcar de nu l-aş cunoaşte ! Odată, cînd eram studenţi, a vrut să-mi deie în cap cu o farfurie, tot cu fasole, mîncarea lui favorită, din cauză că mă încăpăţînam să-i demonstrez originea latină a cuvîntului *mire,* pe cînd el susţinea că acest cuvînt e de origină dacică. Tot aşa tăcuse, pînă s-a înfuriat. Firește, l-am lăsat în pace. N-am mai vorbit un timp. Apoi a venit singur la mine, să ne împăcăm. Şi acum are să vină. Ba nu, am să mă duc eu la el. Eu sînt vinovat. Se vede că nu l-am luat cum trebuie.

Sandu Crai, uimit, îl asculta pe Mustea, care parcă vorbea cu sine însuşi, mustrîndu-se, apoi exclamă :

— Ciudat om mai eşti !

Mustea nu răspunse ; era frămîntat sau poate supărat de eşecul cu Luluşa. Plătiră consumaţia. În stradă se despărţiră. Crai se îndreptă spre oraşul de jos. Era după miezul nopţii. Linişte. Numai stelele de toamnă, umede şi mari, vegheau pe cerul cu reflexe de catifea neagră. Mustea se întoarse după Crai, care se îndepărtase, şi văzu cum din umbra zidurilor se desprinde o siluetă şi o ia cu pas de pisică pe urma prietenului său.

„Era de aşteptat" îşi zise, şi porni către casă. Locuia pe strada Moara de Apă, unde închiriase o odăiţă, cu o fereastră spre gîrlă şi spre grădinile din direcţia Dumbrăvii, iar cu alta spre centrul oraşului. Nu se îndoia că şi pe el îl pîndeşte cineva din umbra zidurilor.

4

Vlad Nicoară venise anume de la Timişoara ca să-i facă legătura lui Mustea cu membri de partid din Sibiu. Sosise cu cîteva zile înainte de incidentul de la „Bufniţa" cu Roman Luluşa. Mustea îi purta încă pică de cînd îi comunicase în preziua demonstraţiei de la Cluj, dispoziţia arbitrară a lui Verebeş, care le cerea să nu participe la acel mare eveniment. Dar nu-i mai aminti nimic de asta fiindcă ţinea la Vlad Nicoară şi îl preţuia ştiindu-l un vechi comunist, mai vechi şi mai încercat decît el însuşi, şi un om care nu şovăie nici în cele mai grele situaţii. Apoi mai erau şi prieteni. La Cluj, în casa lui Nicoară aveau loc întîlnirile conspirative ale lui Mustea cu legătura sa superioară de partid, de la care primea instrucţiuni şi sarcini, raportînd apoi cum le îndeplinise.

Nicoară îl dusese pe Mustea la o întîlnire fixată în Dumbravă cu o tovarăşă de peste patruzeci de ani, destul de corpolentă, dar foarte energică. Mustea nu-i reţinuse şi nu ţinuse să-i reţină numele, desigur conspirativ. Ea le făcuse analiza si-

tuației interne și externe, care ducea la concluzia căderii iminente a legionarilor, teză pe care Mustea o desvoltase apoi la „Bufnița" cu atît de puțin succes. Femeia venea din partea partidului și vorbea simplu, hotărît, cu atîta calm și căldură stăpînită, încît inspira încredere de la primele cuvinte, mai mult, dădea celor cu care vorbea un sentiment de certitudine, sporindu-le și încrederea în ei înșiși. Fusese la Timișoara și venise la Sibiu pentru a analiza situația, a stabili legăturile, urmînd ca după ea să treacă pe la Sibiu și Vasile Ozun, acum stabilit la Brașov. Lui Mustea îi plăcu energia femeii, care-i aducea cuvîntul partidului și-l punea în situația de a lămuri pe cărturarii destul de frămîntați și îngrijorați de ceea ce se petrecea în țară de cînd veniseră la putere cămășile verzi.

— Banditii încearcă să-și facă cuiburi în rîndurile muncitorimii, zise femeia, în timp ce tustrei se pierdeau prin rarișteа de brazi de la marginea din spre Rășinari a Dumbrăvii. Nu le va fi ușor. Voi trebuie să țineți de azi înainte un contact strîns cu muncitorii.

— Bine, dar cum să stabilim legătura ?

— Legătura ți-o fac eu mîne cu un ceferist, cu tovarășul Lupșa. Asta pînă vine Vasile, căci după aceea va trebui să ai și alte legături. Lupșa te va introduce în mijlocul muncitorilor de la căile ferate. Dar să fii cu băgare de seamă, căci pe-acolo printre funcționari s-au ivit cămășile verzi.

— Lupșa muncește ca salariat ? mai întrebă Mustea.

— Nu mai muncește. A fost dat afară ca comunist. A stat și la închisoare. Dar acum e liber și se bucură de simpatie și încredere printre muncitori. Locuiește în cartierul de lîngă gară, așa că are posibilitatea unui contact neîntrerupt cu ei, ca între vecini. Mîne are să te caute el acasă. Se va prezenta cu un volum de versuri de Coșbuc, „Ziarul unui Pierde-vară" și va întreba dacă n-aveți cameră de închiriat.

Lupșa era un om roșcovan, tînăr, la vreo treizeci de ani, și înalt de statură. Îl întrebă pe Mustea cu de-amănuntul despre prietenii săi și despre posibilitățile de a atrage noi simpatizanți, deocamdată pe baza sentimentelor anti-hitleriste crescute pe urma dictatului de la Viena. Apoi îi propuse să înceapă împreună activitatea la sate printre țăranii din jurul Sibiului. La Gura Rîului se formase un nucleu de comuniști și trebuia ținută legătura cu ei. Mustea nu se împotrivi, dar declară că primise sarcina de a stabili prin el, Lupșa, legături cu muncitorii.

— Firește. Aceasta vom face-o chiar aici la Sibiu printre ceferiști. Putem să mergem chiar astăzi în cartierul unde locuiesc eu. Totuși ești de la sat, pe cît știu și vei putea mai ușor lua contactul cu țăranii.

Între timp Mustea pregătise o cafea și tocmai o turna cu grijă în cești. Lupșa îl privea cu multă atenție, urmărindu-i fiecare gest. „Ce l-o fi interesînd atît de mult ?" se întrebă Mustea.

— Știi ce, tovarășe Mustea ? Aș vrea să-ți spun ceva, dar să nu te superi.

— Nu mă supăr. Poftim.

— Bine, dar să nu mi-o iei în nume de rău. Dumneata eşti intelectual. Eşti un intelectual de-al nostru. Noi muncitorii sîntem foarte bucuroşi cînd intelectualii se apropie de noi, şi ne mîndrim cu asta. Dar ne place să se vadă că este într-adevăr vorba de intelectuali.

Lupşa se opri şovăitor şi se uită în ochii lui Mustea, vrînd parcă să vadă ce gîndeşte acesta.

— Nu prea pricep. Mi se pare că nu-ţi place la mine ceva.

— Nu te supăra, dar nu-mi place cum eşti îmbrăcat. Ai un costum cam ponosit. Eu ştiu că oamenii nu trebue judecaţi după haină, ci după cugetul şi faptele lor. Dar ce să facem, dacă cei mai mulţi judecă după haină ?

— Este singurul meu costum. N-am altul şi, ce-i drept, s-a cam învechit. Colegii mei s-au obişnuit să mă vadă îmbrăcat aşa, ba s-ar şi mira dacă mi-aş schimba portul.

— Ori te poartă cum ţi-e vorba, ori vorbeşte cum ţi-e portul — aşa-i zicala, pare-mi-se. Omul vrea să ştie de unde să te ia dintr-o dată. Eu personal nu judec aşa. Dar...

Mustea rămase pe gînduri.

— E cam mic, pare-mi-se, salarul ?

— Nu e prea mare, tovarăşe Lupşa. Dar am şi eu o vină. M-am cam obişnuit cu viaţa de restaurant, îmi place să mănînc bine şi nu mai rămîn bani destui pentru îmbrăcăminte. Apoi mai e ceva. Prin Germania se punea destul de puţin preţ pe îmbrăcăminte în mediul ştiinţific în care

lucram eu. O pereche de pantaloni de piele, o manta de ploaie, niște bocanci buni, un halat de pînză solidă, de obicei sur, pentru laborator, și asta era tot.

— Da. Dar acum se cheamă că ești „domnul asistent". N-ai o meserie, cum să zic eu, „murdară". Și cred că nu-i destul să ai numai cămășile curate, pentru a face o impresie bună. Nu te supăra că ți-o spun. Eu aș vrea ca muncitorii să vadă de la început în dumneata un intelectual, din prima clipă, chiar și după îmbrăcăminte. Altfel va trece un timp pînă ce se vor convinge că ești într-adevăr omul despre care le-am vorbit. Și noi n-avem vreme de pierdut. Ce-ai zice dacă te-aș chema să faci cunoștință cu un ofițer și ți-aș prezenta o deșcă în uniformă numai petece ? Dumneata nu arăți așa, dar...

— Înțeleg. Atunci nu mai mergem ?

— Ba da. Nu te superi că ți-am atras atenția, așa-i ? Voiam doar să-ți spun că... Lupșa nu mai termină ce voia să spună dar Mustea pricepu și în sinea sa se simțea foarte stingherit.

Porniră cu tramvaiul și se opriră la gară, trecură liniile ferate și umblînd cu grijă pe uliți cu case mici, se opriră în fața unei porți ce dădea într-o curte îngustă, în fundul căreia era o căsuță acoperită cu șindrilă.

Deschise o fetiță ce tocmai se sculase de pe un scăunel de lîngă un leagăn. Leagănul se mai mișca, iar un copilaș gîngurea în el a somn printre perne, acoperit cu o bucată de pătură militară. În odaie era cam întunecos și Mustea nu zări

dintr-o dată patul, în care zăcea o femee palidă. Femeea se ridică într-un cot, cînd intrară cei doi bărbaţi şi o tuse seacă începu să-i zgîlţie umerii ascuţiţi.

— Vă rog să luaţi loc, zise ea după ce le răspunse la salut. Omul meu nu-i acasă. Nu ştiu de ce întîrzie, căci trebuia să iasă din schimb azi dimineaţă, şi uite că se înserează şi tot n-a venit. Oare ce-o fi, domnule Lupşa ? Să nu i se fi-ntîmplat ceva... Astă-noapte s-ar fi făcut arestări la gară, zice o vecină. Doamne fereşte !

— Dacă-l arestau, veneau şi-aici să facă măcar o percheziţie. Nu, altceva trebuie să fie. Poate că nu i-a venit înlocuitorul.

Femeia oftă, apoi începu să tuşească iar, punîndu-şi la gură un prosop ce-l ţinea sub perna gălbuie.

— S-o mai fi săturat şi el de casă, zise după ce o lăsă tusa. De un an tot bolesc, mai mult zac decît sînt în picioare. Cu fata asta mă ajut. Băiatul s-a făcut uliţarnic. Pleacă dimineaţa şi vine noaptea. Mi-e ruşine, dar cred că şi cerşeşte.

Fetiţa tăcea şi n-o slăbea din ochi pe maică-sa. Cei opt-nouă anişori ai ei erau striviţi de griji. Copilul din leagăn începu să plîngă. Se udase. Îl luă, îl puse în scutece curate şi-l culcă iar la loc, vîrîndu-i în gură un petec muiat în lapte cu zahăr.

Mustea, cu sfială parcă, îşi roti ochii prin odaie. Pe jos era pămînt. În afară de patul bolnavei şi de leagăn, mobila se mărginea la un divan vechi, din care ieşeau arcurile, la o laviţă

lîngă soba de fontă, cu așternut, pe semne pentru fetiță, la un lavoar de metal cu un lighean vechi, o masă cu niște scaune desperechiate împrejur, deasupra căreia atîrna un bec electric fără abajur. Dincolo de fereastră, cu crengile aplecate de parcă ar fi vrut să deslușească ce se petrece în întunericul din odaie, se desfrunzea un scoruș, clătinat încet de vînt.

Cineva deschise ușa fără să bată. Era un ceferist cernit, care venise pe semne de-a dreptul din schimb, fără să mai treacă pe acasă. Îi întinse mîna lui Lupșa, pe care îl cunoștea, apoi lui Mustea, a cărui prezență nu păru să-l surprindă, probabil fiindcă fusese prevenit de întîlnirea cu „profesorul". Se așeză apoi pe un scaun ce scîrțîi sub greutatea sa și își puse șapca pe masă.

— Lele Tudora, să nu te sperii: Mitru e la spital. I-a tăiat azi dimineață marfarul un picior, dar a scăpat cu viață.

Cuvintele acestea le spuse ceferistul fără să ridice ochii dintr-un punct pe care-l fixase în scîndura mesei. Aerul parcă împietri, respirațiile se opriră o clipă, apoi un țipăt sparse tăcerea. Femeia căzu cu fața pe pernă.

— Nu se poate! strigă Lupșa.

— Ce să facem? Oamenii-s zdrobiți de lucru și le slăbește atenția. Apoi îs și flămînzi.

Ceferistul spunea toate acestea, de parcă s-ar fi scuzat.

Fata cea mică și firavă începu să țipe: „Mamă! mamă!" Mustea se apropie de patul bolnavei

după ce luă un pahar cu apă de pe lavoar şi încercă să readucă la cunoştinţă femeia, frecîndu-i tîmplele şi stropindu-i faţa cu apă. Femeia îşi reveni încet şi începu să plîngă cu sughiţuri, tuşind şi înfundîndu-şi în gură prosopul.

— Ce ne facem acum ? Eu bolnavă, bărbatul fără picior şi trei copii mici !... Vai, vai ! rău ne bate dumnezeu şi numai pe noi săracii. Că nici pensie n-are să-i deie, că tot pe el o să-l scoată vinovat, cum au păţit-o şi alţii.

— Nu plînge, lele Tudora, că nu te-om lăsa noi. Din sărăcia noastră te-om ajuta şi pe dumneata, zise ceferistul şi scoase o hîrtie de o sută dintr-un portofel vechi, singura pe cît se părea, şi o întinse femeii. Ţine, lele Tudora, şi să n-ai grijă, că se mai găsesc oameni de omenie în lume. Dacă noi între noi nu ne-om ajuta... Crezi că am uitat ce ai făcut dumneata şi Mitru şi alţi tovarăşi pentru ai mei cînd am fost eu închis...

— Lasă, Pavele, că şi tu ai patru prunci acasă. Nu-mi da mie banii. Of, of ! Doamne, Doamne ! Că mult foc şi amar ai lăsat pe lume şi nu se mai întoarce odată roata...

— Lasă c-o să întoarcem noi roata într-o bună zi, cînd ne-om opinti cu toţii. Dar pentru asta trebue să ne strîngem cît mai tare laolaltă, să sărim unul pentru altul la greu. Stai, şterge-ţi lacrimile, femeie, curaj ! Vezi bine că nu eşti singură, o îmbărbătă Pavel, vîrîndu-i banii sub pernă.

Lupşa scoase şi el din buzunar tot ce avea, vre-o 7—8 hîrtii de o sută. Mustea făcu la fel,

dar se cam ruşină cînd îşi dădu seama că nu erau decît patru sute de lei.

— Acum să mergem la spital, zise Lupşa. Şi ai încredere în noi, lele Tudora.

— Nu mă lăsaţi singură acuma, că doară chiar îmi pierd mintea. Vai ! vai ! toate necazurile vin numai pe capul nostru.

— Trimet eu pe nevastă-mea, lele Tudora. Şi tu nu mai plînge, Antiţă, că se face sănătos tătuţu, îngăimă ceferistul, mîngîind căpşorul bălai al fetiţei ce suspina greu. Numai cel mic din leagăn dormea liniştit şi zîmbea prin somn.

— Banii erau pentru chirie, spuse Lupşa, după ce ieşiră în uliţă, acum trebuie să-i adun la loc.

— Cum îl cheamă pe bărbatul lelei Tudora ? întrebă Mustea.

— Mitru Tangu, răspunse ceferistul.

— De ce întrebi ? se uită la el Lupşa.

— Vreau să mă ocup de soarta lui.

— Bine faci. Dar să ştii că-s mulţi şi nu-i decît o ieşire. Trebue să ne gîndim la aceea.

— Ştiu.

De la spital, unde Mitru Tangu zăcea fără cunoştinţă, Mustea se întoarse mîhnit spre casă, iar în centru se opri la o cofetărie, cu gîndul de a trimite un pachet de prăjituri copiilor ceferistului. Îşi aduse, însă, aminte că nu mai avea bani. Totuşi intră, cu gîndul să ia pe credit, căci îl cunoştea acolo. Venea doar zilnic să bea o cafea la acea cofetărie.

La ora aceea de după masă, cofetăria era plină. Mulţi stăteau în picioare şi mîncau cîte o prăji-

tură, ţinînd farfuria sub ea, să nu cadă firmiturile pe jos. Prin uşa de sticlă priveau înăuntru cîţiva copii jerpeliţi şi li se scurgeau ochii după prăjiturile ce le înghiţeau oamenii mari, dar nu îndrăzneau să intre, de teamă să nu-i repeadă cofetarul sau vreun consumator. Totuşi un ţînc de vr-o şapte ani izbutise să se strecoare printre picioarele oamenilor şi lui Mustea îi fu dat să vadă o scenă sfîşietoare. Copilaşul aplecat la picioarele unei femei ce muşca cu poftă dintr-o plăcintă cu cremă — pe semne o funcţionară venind de la serviciu — ciugulea repede-repede ca un pui de găină grăbit firimiturile de pe jos şi le punea în gură. Femeia se uită la el şi se dete mai la o parte, zicînd :

— Mă, să nu-mi murdăreşti pantofii.

— Techergheule, se răsti proprietarul care observă scena, afară !

Mustea ieşi după copilul ce-o tulise şi se oprise în uliţă.

— Cum te cheamă pe tine, mă puştiulică ?

Copilul îl privi neîncrezător, dar totuşi îi răspunse :

— Gelu Tangu.

— Al lui Mitru Tangu ?

În clipa acea se ivi însă ca din pămînt un poliţai şi toţi copiii o şterseră ca potîrnichile, pierzîndu-se prin mulţime.

Mustea rămase singur.

— E îngrozitor ! Cum se poate răbda aşa ceva! exclamă el cu glasul tremurînd de indignare. Copii în zdrenţe care ciugulesc firmituri de pe jos !

— N-ai dumneata să schimbi lumea, îi răspunse polițaiul care-l auzise. Așa a fost, așa va rămîne pînă-i veacul.

5

Un îndrăgostit nu poate fi un afemeiat. O mare iubire exclude aventurile mici și zăvorăște poarta inimii ca un lacăt greu, pentru ca cetatea, în care domnește făptura de vis a femeii unice, să nu fie întinată de pași străini. Atanasie Mustea a fost toată viața lui un astfel de adorator al făpturii visate, al femeii unice, rar ajungînd ca visul să se întrupeze : drept care, parafrazînd pe poetul Apollinaire, se poreclise el însuși „Atanasie cel prost iubit" sau, ironic și cu o ușoară schimbare de sens „Tănase cel prost". Colegii și prietenii se amuzau pe socoteala lui încă din liceu. Din cauza acestui sentimentalism excesiv, pînă la vîrsta de 30 de ani, pe care o împlinea, Mustea iubise — *neîmpărtășit la timp* — doar puține femei.

Una în deosebi i-a rămas în minte, Ioana, o mare pustiitoare de inimi. Era o studentă, jumătate romîncă, jumătate unguroaică. Avea tenul alb și transparent, niște ochi verzi și neliniștiți, voalați parcă de tristețe, care-l purtau pe Atanasie „cel prost iubit" ca focurile mincinoase pe căutătorul de comori. „Tu nu te uiți niciodată

la picioarele femeilor, îi ziceau în derîdere prietenii, în schimb pe ale tale nu le cruţi. Îţi tot plimbi iubitele pe aleile parcurilor, iar seara le conduci spre locuinţele lor, unde le aşteaptă altfel de iubiţi, din acei ce se uită la picioare, bineînţeles după ce le dezgolesc." Cel mai des îl zeflemiseau Filip Rupelanţu, cinicul asistent de la institutul de psihologie, şi medicul Ion Bîrlea, cu care Atanasie lua de obicei masa la restaurantul „Ursus" din Piaţa Unirii, unde-şi avea sediul „Academia" tinerilor cărturari de stînga din Cluj. Şi cam aveau dreptate Bîrlea şi Rupelanţu, mai ales cu privire la Ioana. Mustea o ştia destul de bine, dar nu avea ce face — suferea. Se îndrăgostise de ea şi o iubise desperat din anul 1934 pînă în 1940, ba focul nici după aceea nu s-a stins de tot, deşi fata se măritase între timp cu un avocat, un consătean de-al lui Mustea, ajuns mare căpetenie legionară. Pasiunea pentru Ioana căzuse peste sufletul lui Mustea ca o cenuşă fierbinte în toţi aceşti ani, aşa încît avea impresia că n-a mai rămas nimic viu în el, că a fost ars şi acoperit ca oraşul Pompei, distrus de Vezuv. Confidentul şi consolatorul lui Mustea era Sandu Crai, cel mai drag şi cel mai intim prieten al lui, care mai mîngîia însă şi el din cînd în cînd pe furiş pielea delicată a vestitei Ioana. După refugiul celei mai mari părţi a intelectualităţii din Cluj, în urma dictatului de la Viena, Ioana, care acum avea şi o fetiţă, trăia într-un orăşel pe Mureş, în timp ce bărbatul ei era mai tot timpul la

București, la tribunalul legionar, un instrument de teroare creat de cămășile verzi.

Norii de cenușă fierbinte iscați de pasiunea pentru Ioana mai întunecau cerul vieții lui Mustea, și în timp ce se plimba printre dărîmăturile dragostei, dezgropîndu-și amintirile, nu lăsa nici o altă femeie să se apropie de el. Sau dacă lăsa vreuna, o plimba ca un ghid pe un turist printre ruinele orașului Pompei, ceea ce nu era prea înveselitor pentru vizitatoare. Sentimentul de pază de la poartă slăbise puțin, nu mai era un lacăt cu cheia ascunsă, nu mai era cerberul ce apăra curățenia sufletească a lui „Atanasie cel rău iubit", ci aducea mai curînd cu un cîne întruchipat în mozaic, purtînd dedesubt inscripția: *cave canem,* cum mai întîlnești și azi prin curțile pustii de la Pompei.

Această inimă răvășită, prin care șuiera vîntul a pustiu, ispitea însă pe femei. Ruinele atrag, ca tot ceea ce a fost viață, și poate că cel ce se pierde printre ele speră să dea peste o comoară, ori poate să construiască ceva nou din dărîmături, să ridice coloane prăbușite, să radă fumul și mucegaiul de pe bolțile zugrăvite, să facă, dacă nu dintr-un templu păgîn o biserică creștină, măcar o moschee de alabastru ca cea din Cairo, ridicată din blocurile ce altădată acopereau piramidele de la Gizeh.

Într-o zi Ioana a venit pe neașteptate acasă la Mustea, dis-de-dimineață, cînd acesta abia se sculase. Zăpăceala lui era atît de mare, încît a poftit-o să se dezbrace, deși ea era în taior.

— Zău ? așa de simplu merg acum lucrurile astea la dumneata ? Nici n-am intrat bine pe ușă. Și apoi, ai uitat că sînt măritată ?

Mustea nu știa cum să se scuze și să-i explice că nu la asta s-a gîndit. Îi venea să spună *honi soit qui mal y pense* cum scrie pe ordinul Jartierei, dar își dădea seama că ar fi părut și mai ridicol. Roșindu-se tot, a tăcut ca un elev care a fost prins copiind. Văzîndu-l atît de nenorocit, Ioana i-a pus mîna pe obraz :

— Hai, nu fi prost ! Poftește-mă mai bine să șed și fă-mi o cafea, dar una tare. Și după aceea să mă întrebi de ce am venit. Nu te bucuri ?

— De fapt, ce vînt te-a adus ? Mă bucur, firește, dar sînt uimit, nu pot să-mi ascund mirarea și emoția.

— De fapt, am venit să mă sfătuiesc cu tine. Știi că mi-am întrerupt studiile din pricina căsătoriei și acum m-am gîndit că nu mi-ar strica să-mi dau licența. Tu ce părere ai ?

— La ce-ți mai trebuie ? Doar bărbatul tău e om mare...

— Mare... repetă Ioana.

— Da, dispune doar de viețile oamenilor...

— Hai să lăsăm asta. Nu glumesc, vreau într-adevăr să-mi dau licența și, dacă n-ai nimic împotrivă, aș veni din cînd în cînd la Sibiu, la tine, ca să-mi controlezi progresele la învățătură. Primești ? Da sau ba ?

Atanasie începu să se plimbe prin cameră. Din cînd în cînd se uita la Ioana, care-i urmărea mișcările. Apoi, fără s-o privească, spuse :

— Să mă mai gîndesc.

Ioana, fără grabă, se ridică :

— Bine. Şi pînă cînd vrei să te gîndeşti ? Pînă vor cădea *ei ?* Sau poate şi mai mult ? De altfel, te previn că n-am de gînd să-l părăsesc, şi *atunci* abia nu-l voi părăsi.

— Cum adică ? Tu crezi că s-ar putea produce o prăbuşire ?

— Nu ştiu. Dar să lăsăm asta. Tu ştii mai bine ca mine că se vor prăbuşi. Altceva m-a îndemnat să vin la tine, deşi nici eu nu-mi dau prea bine seama ce anume. Dar iată că am venit.

Ioana se oprise la fereastra dinspre gîrlă şi privea departe peste grădini. Atanasie sta la fereastra opusă, de unde răsărea soarele, luminînd centrul oraşului în plină forfotă matinală. Între ei doi se ridicase un zid de tăcere, care se îngroşa mereu. „Şi totuşi sîntem noi doi, numai noi doi în cameră", îşi zise Atanasie, şi se întreba dacă i se potriveşte într-adevăr atributul de „cel rău iubit". Cînd mai fusese el atît de aproape de Ioana ? O singură dată, mai de mult, la Cluj. Ea îl dusese în camera unei colege plecate la părinţi (Ioana locuia cu o prietenă şi poate nici nu voia să aducă băieţi acolo, fiindcă era de pe atunci ca şi logodită cu soţul ei). Îl chemase ca s-o ajute să pregătească un examen. Au stat de dimineaţă pînă seara, el explicînd tot timpul. A încercat s-o sărute, ea s-a ferit, atunci s-a scuzat şi a continuat explicaţiile. „Acum plec", a zis ea cînd s-a înserat, iar lui i-a fulgerat prin minte : „Se duce la *el*". Ştia că aşa va fi, doar o urmărise

într-o seară. Mai mult, într-o noapte pîndise la fereastra ei, ascuns într-o curte dintr-o ulicioară dosnică din apropierea Teatrului Naţional. A doua zi i-a fost ruşine şi n-a pomenit nimănui nimic. Acum iarăşi erau numai ei doi în odaie. Venise singură, cerîndu-i şi de astă dată s-o ajute la învăţătură.

Afară se pornise un vînt rece şi în cameră se făcuse răcoare.

— Mi-e frig, zise Ioana, întorcîndu-se spre el.

Se îndreptă către ea şi îi puse pardesiul său pe umeri cu gingăşie, cu o îmbrăţişare schiţată în vis, murmurînd cu vocea sugrumată :

— Ioană, Ioană...

— Spuneai că mă vei iubi totdeauna.

— N-a fost numai o vorbă. Tu eşti Ioana şi vei rămîne ceea ce ai fost pentru mine. Apoi, după o pauză, adăugă : Tu eşti marea mea dragoste şi nici măcar nu te-am sărutat.

Ea se uită în ochii lui, ridică, dar foarte puţin, braţele spre el, rămase aşa o clipă, apoi se aşeză din nou pe scaun. Atanasie nu schiţase nici un gest de apropiere. Tăcerea o sparse tot ea :

— Îţi aminteşti ce-mi spuneai cînd nu eram încă măritată ? Că imaginea mea, care-ţi apare în momentul cînd te apropii de alta, te împiedică să iubeşti vreo femeie ?

— Este adevărat.

— Da. Mi se pare că această imagine a mea de pe vremuri ţi-a apărut şi acum şi te împiedică să te apropii. Aşa-i c-am ghicit ?

— Ioană !...

— Lasă, nu te apropia, trebuie să plec.

N-a oprit-o. Nici n-a mai văzut-o de atunci. Îl frămînta însă mult ceea ce-i spusese : anume că Ioana fictivă pe care şi-o făurise în închipuire îl împiedica să se apropie de ea, de Ioana cea adevărată. „Poate că toate Ioanele mele au fost doar nişte ficţiuni, care s-au interpus între mine şi realitate, ca nişte paznici ai închisorii propriului meu suflet. Aceste Ioane fictive erau respectul, etica, delicateţea mea faţă de Ioanele adevărate. *„Par délicatesse j'ai perdu ma vie...“* Din acea clipă avea simţămîntul că-şi pierduse din delicateţe viaţa, cum spunea Rimbaud.

Toate acestea se petrecuseră cu puţine zile înainte de întîmplarea de la „Bufniţa“ cu Roman Luluşa şi de întîlnirea cu Lupşa. Incidentul l-a supărat, fără să-l tulbure însă, dovadă că în noaptea următoare a dormit foarte bine. Din somn l-au trezit nişte bătăi în uşă. Era gazda lui, tînăra soţie a unui contabil de la bancă, o femeie subţire, înaltă, şi nu lipsită de farmec. Venise numai în capot, un capot de mătase roşie. „Ce-o fi vrînd ?“ se întrebă Mustea.

— Nu vă supăraţi că intru aşa, se scuză ea, dar vreau să vă rog ceva.

— Poftim, poftim.

Şi femeia se apropie de pat.

— Vreau să vă întreb, domnule Mustea, dacă nu-mi puteţi da chiria cu cîteva zile înainte, căci aş avea mare nevoie de bani.

— De ce nu, doamnă, spuneţi-mi cît vă trebuie şi la prînz aveţi banii.

— O ! domnule Mustea, ce drăguţ sînteţi ! Mi-ar trebui mai mult dar nu îndrăznesc.

— De ce nu, doamnă ?

În timp ce vorbea, se proptise cu genunchii de pat şi se aplecă uşor peste Mustea. Cu un gest nestăpînit, dar lent, el i-a desfăcut capotul, legat doar cu un şnur de culoare mai închisă, apoi l-a lăsat la loc, ca pe o perdea ce-o înlături ca să priveşti o clipă pe fereastră. Femeia era goală, n-avea cămaşă pe ea.

— Ce faci, domnule Mustea ! se opuse ea.

Apoi, în timp ce ea, şezînd pe marginea patului, îşi potrivea părul răvăşit, iar el fuma visător o ţigară, îi apăru în minte imaginea Ioanei. „Vii prea tîrziu !“ îi spuse în gînd, cu un gest uşor, ca atunci cînd zici plictisit „lasă !“

— Eşti supărat pe mine ? întrebă femeia, observînd gestul.

— Nu pe dumneata, pe mine sînt supărat. Am să-ţi spun altă dată. Acum, mă grăbesc, trebuie să mă îmbrac şi să plec la laborator.

Sări din pat şi se îmbrăcă în grabă.

6

Văzuţi de la marginea Sibiului, munţii Făgăraşului fac o impresie de masivitate calmă şi de trăinicie ce înfruntă cu nepăsare vremelnicia. Par un aşezămînt al naturii de la începuturile lumii, menit

să supravieţuiască istoriei, după cum i-a şi premers cu ere, în a căror durată destinul uman ocupă mai puţin loc decît o scoică în fundul mării. Această temeinicie, însă, departe de a te strivi, dimpotrivă, îţi dă un simţămînt de siguranţă, de linişte, impresia că te reazimi de ceva ce nu poate fi clintit. Cu acest simţămînt trecea Sandu Crai pe drumul Răşinarilor, pe lîngă cazărmi, către institutul său, care era îngrămădit tot într-o cazarmă împreună cu o mulţime de alte institute. „Bună dimineaţa, Negoiule!“ îi venea lui Sandu să spună, uitîndu-se spre culmea cunoscută, deşi era de prin partea locului şi de obicei localnicii nu mai remarcă peisajul în care trăiesc. Sandu Crai lipsise însă mulţi ani din aceste părţi şi poate de aceea i se părea că a pus din nou piciorul pe pămînt tare. Nicăieri nu calci mai sigur, nicăieri nu te simţi mai la adăpost ca acasă. Cînd ia foc un grajd, e greu să ţii caii să nu sară în flăcări. Speriaţi de strania situaţie căşunată de incendiu, ei caută să se refugieze în adăpostul lor, în „casa“ lor. În ciuda faptului că tocmai aceasta arde, ei se reped neştiutori în moarte, ca să-şi salveze viaţa. Dar munţii Făgăraşului nu ascund nici o primejdie, ei sînt într-adevăr liniştiţi şi lui Sandu Crai tare i-ar fi plăcut să se piardă prin bungetul lor, să urce spre vîrfurile lor. Trebuia să se mulţumească, însă, cu liniştea şi certitudinea pe care i le dădea de departe colosul cu văi împădurite şi culmi stîncoase, culcat ca un dulău gigantic cu botul pe labe. Această linişte, această temeinicie a munţilor îi părea şi mai impunătoare lui Sandu Crai, poate tocmai fiindcă des-

cinsese, sau mai bine zis urcase pînă la poalele lor, venind din Clujul zbuciumat, din inima Ardealului spintecată de sabia „solomonică" a dictatului de la Viena. Nici acest eveniment n-a zguduit munţii, nu i-a clintit din loc. Nu le-a zdruncinat temeiurile nici la începutul lui noiembrie ultimul cutremur de la Bucureşti (cînd se mîniase „arhanghelul" cum ziceau legionarii) ; ceva mai tîrziu, „vor asista tot atît de nepăsători — se gîndea Sandu — şi la o eventuală răsturnare rapidă a legionarilor. (El nu era chiar aşa de convins de această iminentă răsturnare ca Mustea.) Şi cîte se vor mai întîmpla şi vor mai trece, şi numai Negoiul va rămîne neclintit. Eu însumi, Sandu Crai, filozof hegelian de stînga, marxist, mă voi stinge într-o zi. Numai ei, munţii, nu vor conteni să dăinuiască, ei şi eternele stele"...

Pe Sandu Crai îl readuse la sentimentul existenţei nemijlocite marşul apăsat şi cîntecul sacadat, cu goluri intermitente, al unei companii de soldaţi germani, ce se îndrepta spre cîmpul de instrucţie, precedată de o ceată de copii, care mergeau cu spatele înainte şi cu faţa spre soldaţi. „Da, îşi zise Crai, şi aceştia vor trece. Dar deocamdată sînt aici. Aici, peste noi. Şi cine ştie cît va trebui să mai răbdăm apăsarea cizmelor acestora scurte şi grele."

Sandu Crai simţi cum marşul şi cîntecul nemţilor îşi impun ritmul şi picioarelor sale. Cuprins de ciudă, grăbi pasul şi respiră profund abia cînd auzi stingîndu-se în depărtare cîntecul, ca un lătrat rar şi uniform. Aerul adiind dinspre Dumbravă mirosea a frunză uscată. Soarele se răsfrîngea

în bruma de pe iarbă şi în florile de la marginea drumului.

„Am să mă duc la Mustea, el trebuie să fie acolo de mult“ — îşi zise Sandu. Dar Mustea nu venise încă la laborator.

— L-a mai căutat cineva, îl informă pe Sandu laborantul Ion Biriş, un bătrînel tăcut, dar iubit de toţi pentru hărnicia lui.

— Cine ?

— Nu ştiu. Era un domn străin. Nu l-am mai văzut.

— Spune-i domnului asistent că l-am căutat şi eu şi că mai trec pe-aici.

Sandu voia să-i comunice lui Mustea că noaptea trecută, la despărţire, a avut impresia că cineva îl urmăreşte. Cînd să iasă, îl izbi neplăcut corul legionarilor, care îşi instalaseră un cămin chiar deasupra laboratorului de biologie. Toată ziua se auzea „sfîntă tinereţe legionară“ şi „garda, căpitanul“ („Zgarda, căpitanul“ — zicea Mustea.)

— Aveţi bună petrecere, zise Crai către bătrînul laborant.

Bătrînul făcu un semn dezaprobator cu mîna, dar nu răspunse.

Cînd reveni, Crai îl găsi pe Mustea cu un oaspe străin, care-l măsură cu privirea de sus pînă jos, scrutîndu-l cu ochii săi albaştri, ce parcă rătăceau ca nişte reflectoare în căutarea obiectivului noaptea pe cer. Lui Sandu nu-i plăcu această privire iscoditoare ; se apropie totuşi de străin, pregătindu-se să-i dea mîna.

— Tovarășul Marin, îl prezentă Mustea pe Ozun, așa, ca să spună un nume.

Crai simți o strîngere de mînă puternică, și încercă să zîmbească prietenos.

— Să mai vină Tolea — Anatol Trofimov — și sîntem toți, continuă Mustea, adăugînd că Trofimov este medic și asistent la institutul de psihiatrie.

Tolea, un basarabean înalt, cu o figură frumoasă de tătar, intră peste cîteva secunde.

— Va să zică aceasta e celula, zise cu o voce înceată Vasile Ozun, acela pe care Mustea îl prezentase sub numele de tovarășul Marin.

„De ce-o fi vorbind așa de încet ?" se întrebă Crai : abia după aceea își dădu seama că la fel vorbea și Mustea, deși la curs avea o voce de stentor. Tolea nu spunea nimic, își freca într-una mîinile și își încreța ochii oblici, veșnic zîmbitori.

— Da — întări Mustea — atîția sîntem. Ceilalți au plecat la Timișoara, la București...

— Stați puțin, interveni brusc Ozun.

Cei trei se uitară uimiți și nedumeriți la el.

— Dacă acum, în clipa aceasta, dă peste noi Siguranța, ce aveți să răspundeți ? De ce ne-am întîlnit aici ? De cînd mă cunoașteți ? În ce împrejurări m-ați cunoscut ?

Cei trei își plimbară privirile de la unul la altul și era vădit că se simțeau foarte stînjeniți. Nu se așteptaseră la aceasta. Cel mai stingherit era Mustea, după felul cum își freca fruntea cu mîna stîngă, așa cum făcea de obicei cînd se găsea în încurcătură și căuta o ieșire, un răspuns.

— Vedeți, acesta-i primul lucru la care trebuie să te gîndești, zise Ozun, cercetîndu-i cu ochii săi tăioși, de parcă le-ar fi scotocit în fundul sufletului. Noi, comuniștii, ne putem aștepta să fim arestați oricînd. Și trebuie să fim pregătiți.

Fără voie, Sandu Crai suspină. Mustea îngăimă cam ce-ar fi spus el dacă ar fi fost surprinși.

— Nu-i nevoie, îl întrerupse Ozun.

Tolea rînjea satisfăcut, fără să știe singur de ce.

— Nu-i nimic de rîs, continuă Ozun, dar nu strică să țineți minte acest lucru. Tovarășul Mustea trebuia să vă prevină. De cele mai multe ori ești luat pe nepusă masă și trebuie să știi dinainte ce să răspunzi. Iar dacă nu-i cazul să răspunzi, taci, cum tace stînca. Și acum, dragă Mustea, spune-mi cum stați la Sibiu, după retragerea de la Cluj ?

Mustea începu să expună rar și încet situația creată în rîndurile intelectualilor de stînga, în urma părăsirii Clujului. Membri de partid erau numai atîția : ei trei. Perspectiva creșterii rapide a numărului lor nu se desena încă, totuși nu vor rămîne atît de puțini ; în curînd aveau să mai închege alte trei celule. Ceilalți membri de partid plecaseră la Timișoara, la București, la Brașov, iar cîțiva, după cum se știa, rămăseseră la Cluj. Vru să povestească și de vizita de la București și de Lupșa, dar Ozun îl opri. Cu simpatizanții, situația era asemănătoare. La „Academia" din Cluj erau peste patruzeci de inși, floarea intelectualității tinere, dintre care unii lucraseră în presă, îndeosebi la gazeta „Calea Nouă". Mulți se împrăștia-

seră, odată cu împărţirea universităţii între Timişoara şi Sibiu. Unii s-au retras şi se ţin în rezervă, de teama gărzii de fier. Îşi tem în primul rînd posturile. Alţii au început să vorbească tare despre victoria inevitabilă a lui Hitler. Iar alţii şovăie. Dar au mai rămas vreo cincisprezece fermi pe poziţie. În orice caz, vreo zece sînt definitiv cîştigaţi pentru mişcare şi nu ezită să-şi manifeste ura împotriva regimului legionar.

— Bine fac. Nefiind membri de partid şi neavînd sarcini conspirative, interveni Ozun, nu pun în primejdie pe nimeni şi nici ei nu riscă prea mult.

— Vom pierde pe Radu Hurlup, care se-ntoarce la dragostea lui veche : Iuliu Maniu. Filip Rupelanţu însă, se ţine bine...

— Nu-şi dezminte numele, comentă Ozun.

— Filip se ţine tare. Unui doctor sas care se bătea cu pumnu-n piept că ei, saşii, sînt de opt sute de ani în Transilvania, i-a răspuns : „Nu-i nimica. Mai aveţi un an sau doi şi vă întoarceţi în Deutschland-ul vostru." Iar profesorului de estetică, recent îmbrăcat în cămaşă verde, i-a spus : „Vezi să nu-ţi îngălbenească izmenele peste trei luni, cînd vor pleca legionarii de la putere!" Noul decan de la litere şi filozofie numai că nu s-a scuzat cînd l-a întîlnit pe Rupelanţu : „Tu crezi că eu m-am dat cu legionarii ? Te înşeli. Eu tot cu voi sînt. Şi sper să vă fiu multora de folos, căci ăştia au făcut nişte liste cu acei pe care vor să-i scoată din învăţămînt..." „Să te vedem la treabă" — i-a spus Filip. Da, cei care au rămas sînt buni, încheie Mustea.

— Şi ce aveţi de gînd să faceţi ?

— Să ne strîngem rîndurile, să înmulţim numărul celulelor. Să încercăm să ne manifestăm cît om putea şi prin presă...

— Prea puţin.

Lui Mustea îi veni să întrebe : „Prea puţin ? Noi care, executînd cu sfinţenie hotărîrile partidului, am contribuit la acţiunea de pregătire a manifestaţiilor de protest de la Cluj ? După ce am lucrat luni de zile în vederea acestei acţiuni. Noi, care..." Dar nu spuse nimic şi cu faţa crispată, întrebă pe un ton iritat :

— Cam ce crezi că ar trebui să facem, tovarăşe, în această situaţie nu tocmai uşoară ?

Ozun tăcu şi se uită pe rînd la ceilalţi. Toţi slobozeau pe gură şi pe nas, în sala laboratorului tixit de aparate încă nemontate, rotocoale mari de fum, îmbîcsind aerul. Erau nemulţumiţi, nu de critica de acum că „fac prea puţin", ci pentru că socoteau că li se subaprecia munca dusă de ei la greu. Ozun înţelegea ce se petrece în capetele lor.

— Eu ştiu la ce te gîndeşti, dragă Mustea. Aţi avut dreptate. Analiza situaţiei făcută de voi a fost în general justă. Partidul a sprijinit tot timpul acţiunea voastră şi acţiunea, privită în ansamblu, a fost un succes. Ştiu, voi v-aţi aşteptat la mai mult. Eventual să se ajungă pînă la un conflict armat cu Ungaria hortistă, cu Germania şi cu Italia. Noi am lăsat manifestul vostru aşa cum l-aţi redactat, deşi era irealizabil ceea ce cereaţi. Cunoaşteţi atitudinea laşă a regelui, a burgheziei, a partidelor politice, inclusiv a naţional-ţărăniştilor, în frunte cu Iuliu Maniu, care în momentul decisiv s-a dat la

fund. Eu cu Florea Giurgiu făceam parte din „Comitetul pentru salvarea Transilvaniei", în care figura, dar numai figura, și domnul Maniu. Ce să mai vorbim de legionari, care urlau pe toate drumurile : „Să plătim pentru că n-am înțeles să ne apropiem din timp de Germania. Avem nevoie de o sută de ani de ocupație germană !" Ce se putea face ? Nimic. Dacă reușeam să declanșăm un război de apărare poate că Uniunea Sovietică ne ajuta. Ce poate ? Ne ajuta cu siguranță ! Dar cu cine să pornești războiul, cînd armata e condusă de ofițerii burghezici, de regele Carol II de Hohenzollern ? Soldații au scrîșnit din dinți și s-au retras, iar cei din Ardealul de nord au plecat pe la casele lor, unii aruncînd armele, alții, ducîndu-le cu ei. Dar *noi,* am înregistrat totuși un succes. Nu o victorie, ci un succes. Iată cum trebuie privite uriașele demonstrații de forță patriotică de la Cluj, de la Brașov, de la Timișoara, îndreptate împotriva cotropitorilor, a fascismului. Să fi avut arme, aceste mase care exprimau voința poporului, ar fi fost în stare de acte mari de vitejie, de orice jertfe ! Și patriotismul acestor mase nu s-a stins a doua zi după dictatul de la Viena, el continuă să ardă mocnit. Iată ce este important, tovarăși ! Noi nu trebuie să lăsăm să se mai stingă vreodată acest patriotism. Pe el trebuie să ne bizuim în acțiunile noastre. Războiul bate la ușă, războiul pe care Hitler îl va porni împotriva Uniunii Sovietice.

— De altfel, cred că nu-i nevoie să vă mai argumentez în această privință. Pe scurt, noi trebuie să canalizăm toate forțele patriotice ale poporului

nostru spre lupta împotriva fascismului, şi acum, cînd garda de fier vrea să pună mîna pe putere, şi mîine, cînd ea va fi zdrobită de burghezia ce se vinde lui Hitler, şi cînd Antonescu va face din ţară un cap de pod împotriva Uniunii Sovietice. De altfel, acest cap de pod e ca şi făcut. Tocmai de aceea noi partidul clasei muncitoare trebuie să ne legăm şi aici prin mii de fire cu armata, ţărănimea, şi cu toţi oamenii cinstiţi, ca să slăbim astfel capul de pod. Iată ce avem de făcut. Nu vă puteţi mărgini numai la munca printre cărturari, pe care aţi dus-o pînă acum. Trăiţi doar în mijlocul armatei, printre cazărmi. Pînă şi institutele voastre se găsesc într-o cazarmă. Voi însivă aţi stat ani de zile sub arme, după cît ştiu. Folosiţi această situaţie, reînnodaţi toate legăturile vechi, stabiliţi altele noi. Folosiţi faptul că ofiţerii, măcar o parte din ei, urăsc pe legionari şi că soldaţii urăsc acest război. Iată, pe scurt, pe ce drum trebuie să pornim. Intraţi în căzărmi. Începeţi acolo propagandă, prin toate mijloacele.

Lui Mustea îi trecuse mînia împotriva lui Ozun şi se uita la el mulţumit, gîndindu-se cum să pornească acţiunea. „Muncitorii ăştia ştiu mai multă politică internă şi externă ca noi" — se gîndi. Medicul Anatol Trofimov zîmbea cu ochii strălucitori, iar Sandu Crai privea pe fereastră, întrebîndu-se dacă prin contactul cu armata n-o să intre în nişte buclucuri care ar putea să-l coste capul. El era ofiţer de rezervă şi, fără îndoială, i se vor da sarcini mai grele decît celorlalţi.

— Ne-am înţeles, tovarăşi ? întrebă Ozun, uitîndu-se pe rînd în ochii fiecăruia.

— Da, răspunse Mustea, iar ceilalţi doi dădură aprobativ din cap.

— Atunci, la lucru şi succes !

Apoi, le propuse să plece de la Mustea pe rînd, el rămînînd cel din urmă. Înainte însă de a ieşi Crai, care se ridicase primul, îi mai opri pe toţi.

— Staţi ! E careva dintre voi urmărit ? Aţi simţit ceva ? Aţi văzut pe cineva prin faţa casei voastre ?

— Mie mi se pare c-am fost urmărit aseară, cînd am plecat de la restaurant, răspunse Crai.

— Eu nu cred să fiu urmărit, zise Tolea, aş fi băgat de seamă.

— Eu sînt, declară Mustea, dar după cît mi-am putut da seama, numai de poliţia legionară. Bănuiesc că aşa stau lucrurile şi cu Sandu. Siguranţa, deşi mă are în evidenţă de la Cluj, n-a pus încă pe urma mea copoii, pesemne fiindcă are alte griji mai importante.

— Fiţi atenţi. Luaţi toate precauţiunile. Umblaţi numai cu farurile stinse. Şi aveţi mare grijă pe cine atrageţi în mişcare.

Ozun rămase singur cu Mustea.

— Ascultă, Mustea, îţi aduc o veste mare : ai fost cooptat în Comitetul Teritorial al Transilvaniei. Este o mare cinste, să fii demn de încrederea ce ţi-o acordă Partidul. Va trebui să vii mai des pe la Braşov. Poate ţi se va cere să intri în ilegalitate, dar nu imediat. Cu Braşovul însă, trebuie să ţii permanent contactul de azi înainte. Răspunzi de toată munca de la Sibiu. Ţine strîns contactul şi cu Lupşa. E un

bun tovarăș. Firește, vei lucra cu el numai pentru chestiuni locale. De altfel, și el e în comitet.

Lui Mustea i se umflă pieptul de bucurie, vru să spună ceva, dar se temu să nu îndruge vreo banalitate și tăcu.

— Ai pe cineva la Brașov, cu care să te poți întîlni în mod firesc, ca prieten ?

Mustea se gîndi o clipă.

— Pe Dumitru Oarcea de la...

— Omul nostru. Altcineva ?

Mustea mai chibzui și, stînjenit, începu să-și frece fruntea cu mîna stîngă. Într-un tîrziu, zise :

— Este acolo o fată, licențiată în litere, acum funcționară la I.A.R. E democrată, dar n-are legături cu mișcarea, pe cît știu. O cunosc de la universitate, de acum zece ani. Am fost, ca să zic așa, aproape logodiți. Ne mai scrim din cînd în cînd. Mai mult ea mie.

— Foarte bine. Vei restabili legăturile cu ea.

— Dar nu vreau s-o iau de nevastă...

— Ce are a face ? În privința asta hotărăști singur. Dar vezi să găsești un motiv ca să te poți duce la ea. E în interesul nostru.

— O să-și închipuie...

— N-are importanță ce-o să-și închipuie. La urma urmei, dacă ai încredere în ea, poți să-i explici de ce-i vorba. O apropiem de noi. Dacă e democrată, cum spui, și dacă sînteți prieteni, are să te înțeleagă. S-a făcut ? Azi e luni. Sîmbătă pleci la Brașov. Îi faci deocamdată o simplă vizită fetei, fără să-i spui nimic. Apoi, după ce se întunecă, vii la Oarcea. Acolo vei afla restul. Cu bine !

Mustea rămase copleşit, nici el nu ştia de ce, de bucurie, de sarcinile care simţea că au să-l apese, de mîndria că acţiunea pentru Ardeal era bine apreciată de Partid, ori poate de toate acestea la un loc ? Deschise fereastra, să intre puţin aer. I se oferi ochilor priveliştea munţilor Făgăraşului : ce măreţi, ce calmi erau, în temeinicia lor de ere geologice ! Dar plăcerea de a-i privi i se stinse şi se întunecă deodată, ca soarele umbrit de un nor. Căci, pe drum, întorcîndu-se de la cîmpul de instrucţie, îşi lătra cîntecul sacadat compania pe care o întîlnise dimineaţa Sandu Crai. Sus, la etaj, studenţii legionari zbierau şi ei „garda, căpitanul". „Zgarda, căpitanul şi arhanghelul din cer" — bombăni Mustea şi închise fereastra.

7

La cîteva zile după vizita Ioanei, Atanasie Mustea avu neplăcuta surpriză să se întîlnească pe stradă cu bărbatul ei.

— Ei ! Ce mai fac comuniştii ? îl întrebă de la spate acesta, punîndu-i mîna pe umăr.

Mustea, care se plimba la soare prin grădina de lîngă restaurantul Bulevard, privind copacii în desfrunzire, se întoarse brusc şi, cu un zîmbet cît se poate mai prietenos din partea unui om ca el faţă de un legionar, răspunse :

— Noroc, Gîrbavule ! Îmi pare bine că te văd.

— Zău ! Dar ți-ar părea mai bine să mă vezi în lanțuri, rîse acesta. Iacă, lucrurile au ieşit altfel decît le-ați prevăzut voi.

— Nu se ştie, ca pămîntul. De altfel, noi nu prevedem numai, ci şi acționăm în vederea anumitor țeluri. Recunoaşte şi tu că este o mică deosebire.

— Se înțelege. Numai vezi că acțiunile acestea v-ar putea să vă coste scump. Mai ales acum.

— Ştim. Numai să reuşiți să ne prindeți.

— Lasă pe noi !

Dacă cineva ar fi auzit acest dialog neverosimil, în toamna anului 1940, ar fi rămas cel puțin surprins. Dar Mustea şi Gîrbavu — acesta era numele de familie al bărbatului Ioanei — se cunoşteau din copilărie, erau doar consăteni. Tatăl lui Gîrbavu fusese tot avocat, o personalitate provincială, care atinsese culmea gloriei ca deputat liberal, cînd îşi pusese numele pe o şcoală şi pe un pod, făcute de țărani, cu brațele lor, cu carăle lor şi cu banii lor, dar cu aprobări obținute de bătrînul Gîrbavu de la Bucureşti. Că muncitorii şi țăranii sînt cei care plătesc, Mustea se convinsese şi mai mult cu prilejul unei călătorii prin părțile Bradului, luate în stăpînire de societatea MICA. Călăuza lui Mustea fusese un prieten al său, medic, mare admirator al lui Ion Giugurtu, pe care îl socotea un adevărat părinte al moților. „Este binefăcătorul nostru. Uite ! acesta e spitalul «Ion Giugurtu», aceasta e şcoala «Ion Giugurtu» şi cîte ai să mai vezi încă !"

Într-adevăr, medicul îi arătă pe diferite clădiri publice firme cu numele Giugurtu, în timp ce treceau cu automobilul prin satele de mineri din

preajma Bradului. „Stop ! zise la un moment dat Mustea. Hai să intrăm în această casă, pe care nu cred s-o fi făcut Giugurtu ; şi totuşi pe aici, numai case de astea văd." Cam fără chef, medicul opri maşina în faţa unei cocioabe de bîrne, aşezată pe o coastă de deal şi cu prispa umbrită de trei pruni. Gard nu avea, căci sărăcia nu se îngrădeşte, nu simte nevoia să se apere de hoţi, nici să se ferească de ochi pizmaşi. Un cîine, trezit din toropeala în care-l înfundase soarele de început de primăvară, veni să li se gudure la picioare. Îşi pierduse şi el instinctul de paznic. N-avea ce păzi. Stăpînul casei dormea pe tîrnaţ, ziua-n amiaza mare. „Aşa-i romînul nostru, puturos" — zise medicul.

Trezit, romînul se sculă şi, şezînd pe marginea patului de scînduri puse pe două capre de lemn, se frecă la ochi, fără să se sinchisească de cearşaful de cînepă, negru de murdar, ca şi ţolul jerpelit de sub care ieşise, dar nici de vizitatori. „Am fost astă-noapte de lucru" — zise el după schimbul de bineţe şi după ce domnii îi spuseseră cine sînt. „Pă domnu doftor îl cunosc. Lucru noaptea la baie la Gura-Barză. Mă duc pă gios, vin pă gios, zăce kilometre înc'lo, zăce înapoi. Mi-s rupt de lucru şi de drum cînd agiung acasă. Nici de mîncare nu-mi mai trebe." „De cîţi ani eşti ?" întrebă Mustea. „Am tunat în trizăci şi şasă." Gălbejit şi îmboţit la faţă cum era, i-ai fi dat cincizeci. „Da barem cîştigi bine ca băieş ?" „Uită-te şi dumneata, că ac'lo-i ţîdula, subt grindă în dreptu săgeţii", zise omul arătînd stîlpul de la intrarea în tîrnaţ, care susţinea grinda de sub marginea acoperişului de şindrilă. Mustea cercetă

hîrtia, dar privirea i se opri înainte de a ajunge la suma finală, căci la reţineri găsi, între altele, nişte cifre destul de substanţiale în comparaţie cu salariul, cu specificaţia : pentru spitalul Giugurtu, şi pentru şcoala Giugurtu. „Poftim !“ — îi întinse el hîrtia medicului, arătîndu-i cu degetul locurile împricinate. „Ei, da ! — zise medicul, restituind hîrtia ca pe un lucru ştiut, abia uitîndu-se la ea — dar fără iniţiativa lui nu se făceau aici şcoli şi spitale pînă-i cuc ! Ş-apoi — adăugă el privind pe miner — pe cîte-un zdrob de aur tot mai puneţi voi mîna şi-l vindeţi pe ascuns.“ „Ba nu punem, zo aceea ! răspunse minerul, că ne caută şi-n hudra c... să fie cu iertare !“

Mustea şi medicul plecară, primul cu impresia că a întrezărit adevărata viaţă a minerului, al doilea, mînios un pic că fostul său coleg de liceu vede ce nu s-a făcut, nu ceea ce a făcut „binefăcătorul“. „Tu nu iei în seamă ce s-a făcut, în schimb, cauţi cu lumînarea ceea ce *încă* nu s-a făcut şi nu te gîndeşti că cele făcute sînt începutul pentru cele nefăcute !“ zise medicul, accentuînd în mod special cuvîntul *încă*. Pe Mustea îl înfuriaseră cuvintele „cauţi cu lumînarea...“, ca şi cum mizeria nu ţi-ar fi ieşit singură în cale la tot pasul, pe tot cuprinsul munţilor Apuseni, unde el umbla, pentru cercetări antropobiologice. Cu greu se stăpîni să nu-i răspundă : „Cele *încă* nefăcute abia atunci se vor face cum trebuie, cînd în locul domnului Giugurtu vor fi stăpîni aici aceia cărora li se ciunteşte salariul, li se fură munca, pentru ca domnul Giugurtu să-şi afişeze ca binefăcător numele pe instituţii la care

n-a contribuit cu nimic." Tăcu însă, gîndindu-se: „N-are nici un rost să-i spun adevărul. N-am cui." Îşi aminti de podul şi de şcoala ce purtau numele lui Vincenţiu Gîrbavu, avocatul şi deputatul liberal din satul său, Porumba.

Vincenţiu Gîrbavu venise în Porumba înaintea primului război mondial, gol ca şarpele, cum spuneau ţăranii, iar acum avea patru hectare de vie în locurile cele mai bune, două case mari, una lîngă alta, cumpărate de la administratorul contelui Wenkheim, vreo 20 de locuri de casă în vatra satului nou, vreo 30 de hectare de pămînt arabil sau poate mai mult (nici bătrînul nu mai ştia exact) şi aproape toţi sătenii îi plăteau camătă pentru bani împrumutaţi. Ba mai cumpărase, pe cît se spunea, şi o casă mare cu trei etaje la Arad, în centrul oraşului, şi cine ştie cîţi bani mai avea şi pe la bănci. Pe scurt, era cel mai bogat om din sat, într-o parte a ţării unde patru hectare de pămînt erau suficiente pentru traiul unei familii ţărăneşti, adică fuseseră pe timpuri cînd ţăranii nu erau înglodaţi pînă-n grumaz în datorii la bănci şi la cămătari. Acum abia mai izbuteau să-şi plătească „terminurile" la bancă, aşa încît vreo doi oameni din sat s-au spînzurat, cîtorva li se vînduse averea la tobă, iar cei mai mulţi umblau ca năuci, cînd se apropiau soroacele de plată.

Bătrînul Gîrbavu avea doi băieţi: Petroniu şi Properţiu. Din lipsa unei societăţi mai alese, copiii se jucau pe uliţă cu ţărănuşii. Unul mai bătăuş i-a spart odată nasul lui Petroniu şi un altul a fugit să-l pîrască la „doamna".

— Doamnă, doamnă, hai iute, că Nica lui Vanciu i-a spart nările lu' domnişoru Fotoghin ! a zis copilul, crezînd că este mai pe domnie să-i zică „fotoghin" în loc de „petroloi", cum îl batjocoreau ceilalţi copii pe Petroniu. Şi Fotoghin i-a rămas numele băiatului. Totuşi băiatul a ajuns inginer şi încă petrolist, la o societate americană.

Fratelui său mai mic, Properţiu, care era de-o vîrstă cu Mustea, copiii i-au scornit dela început porecla de Propîrţ, apoi de Popîrţ.

Properţiu şi Atanasie fuseseră colegi la şcoala primară din sat, şi nu arareori se păruiau. Era o şcoală particulară ungurească, unde în timpul primului război mondial, învăţau mai mult copiii funcţionarilor, ai meseriaşilor şi ai ţăranilor bogaţi, unguri şi romîni. Mama lui Tănasă s-a făcut luntre şi punte ca fiul ei, cel mai mare din cei trei copii, să meargă la această şcoală, „că doară dă Dumnezeu — zicea ea — şi iese din el barem un scriitoraş la cănţălarie la domnul notăraş". Dar nu o dată băiatul a fost trimis acasă de învăţătoare, o femeie altminteri de treabă : „Dacă mă-ta n-are bani să-ţi cumpere pantaloni, apoi barem să ţi-i cîrpească pe cei ce-i ai. Nu poţi umbla cu fundul gol aici, că nu sîntem ţigani. Aici sînt prunci de domn." Acesta era motivul trimiterii acasă, şi copilul pleca plîngînd, iar nana Solomie mai cîrpea un petec vechi peste unul rupt, şi la începutul lunii se împrumuta cum putea de trei coroane pe la vecini, ca să-i plătească învăţătoarei.

— Mă Tănasă, striga Properţiu, spune lu' mă-ta să-ţi pună de sfintele sărbători a Paştilor un petec nou în fundoiul nădragilor.

— Popîrţ ! îi răspundea Tănase şi era destul ca Properţiu să-şi iasă din fire, amenințîndu-l :

— Te spun la doamna, păduchilă, sărăntocule !

Să-l ia la bătaie nu se încumeta, căci Tănase îl cîrpise zdravăn de cîteva ori.

La învăţătură Tănase înainta cam greu la început, pînă a ajuns să stăpîncască limba maghiară, dar apoi a lăsat în urmă toată şcoala. Avea o memorie strălucită, răspundea prompt la întrebări şi pricepea repede orice problemă, în deosebi la gramatică şi la aritmetică. Properţiu se ţinea pe la mijloc, deşi se silea să ajungă între primii şi-l rodea invidia că în frunte era mereu Tănase, „sărăntocul".

Amîndoi s-au îndrăgostit de aceeaşi fată, de Olga, fiica pădurarului, pînă la casa căruia trebuia să străbaţi din marginea satului vreo şase kilometri, printre nişte costişe tîrşite, schimbate în păşune, împestriţate ici şi colo cu meri şi peri pădureţi, cu măceşi şi cu tufe de mure, tocmai pînă la Ciutărie, o pădurice unde groful îşi creştea pe timpuri cerbii şi căprioarele şi unde mergea la vînat. Acolo se afla casa pădurarului cu cele trei fetiţe frumoase, dintre care însă zîna zînelor pentru Tănase era Olga. Acolo se ducea el pe jos cu doi colegi — un evreu pistruiat, Bela Kohn şi un ungur cu părul galben ca floarea de bostan, Sándor Kovács, — amîndoi cam de aceeaşi vîrstă cu Tănase, între opt şi zece ani, îndrăgostiţi şi ei de celelalte două fete,

şi ei la fel de nenorocoşi în dragoste, căci Tănase nu avea nici o trecere la Olga. „Nu te apropia de mine, că mă murdăreşti !“ i-a spus ea într-o zi şi el s-a retras ruşinat. Acasă, s-a furişat în podul grajdului cu acoperiş de paie, printre lilieci şi păienjiniş, lîngă grămezile de ceapă şi de poame uscate, s-a aşezat pe o putină goală şi a plîns amarnic, muşcîndu-şi pumnii.

Şi Properţiu mergea la Ciutărie, împreună cu frate-său şi cu alţi copii de domn, dar nu pe jos, ci cu o droşcă trasă de un armăsar negru. Ah ! cum se mai jucau ei cu fetele cele frumoase ale pădurarului şi cu cei trei băieţi ai lui. Ce nu aveau ei acolo ? Scrînciob, mingi de toate mărimile, paralele şi capră de gimnastică, haltere, pînă şi o puşcă cu gloanţe adevărate, de 6 mm ; mai aveau şi Ciutăria la un pas, numai că ei, copiii domnilor, nu se încumetau să pătrundă prea adînc în ea. Tănase, Sándor şi Bela îi vedeau jucîndu-se, dar numai prin gard. Înăuntru nu i-a chemat nimeni niciodată.

Ciutăria o cunoştea însă Tănase mai bine decît copiii domnilor. Această păduriţă, în mijlocul căreia lotrii puteau omorî şi frige un bou, cum ziceau ţăranii, era lată de buni şapte kilometri şi se întindea pe douăzeci de kilometri de la drumul Bihorului, ce lega satul de Oradea, pînă tocmai la poalele munţilor Codrului. Groful împrejmuise acest parc de vînătoare cu un gard de pari, legaţi între ei ceva mai jos de vîrf cu o împletitură de nuiele. Dar prin gard erau destule strungi, făcute de porcii sătenilor, de mistreţi, de alte fiare sălbatice, şi mai ales de om.

Pentru Tănase şi prietenii săi, copii săraci „din sus de drum“ (căci din jos de drumul mare ce despărţea Porumba în două locuiau bogaţii şi domnii, iar din sus, săracii şi ţiganii), Ciutăria era o adevărată ţară a visului, era o altă lume ce nu avea nimic comun nici cu satul, nici cu şcoala, nici cu pita mucedă, cu hainele rupte, cu înjurăturile deacasă ale mamelor necăjite, muncind din greu la cîmp în timpul războiului şi temîndu-se ca seara să nu găsească la întoarcere casa sau grajdul scrum, aprinse de copii, vreun viţel sugrumat, vreun copil mai mic înecat sau cu vreun ochi scos la joacă. Tănase, cît o fi fost el de cuminte altminteri, fugea de acasă, după ce-şi încuia fraţii mai mici în curte, rugîndu-i să nu sară peste poartă, ca să nu-şi rupă capul, şi pleca la Ciutărie, cu alţi prunci — unii de vîrsta lui, alţii mai mari. După ce o ţineau numai o fugă pînă ce ieşeau din sat, ca să nu audă vreunul din ei că-l strigă mama sau bunica îndărăt, se opreau la balta Ineştilor, un loc împădurit şi mocirlos, primăvara şi toamna raiul brînduşelor şi al „călugărilor“, adică al ghioceilor. Peacolo trecea Teuzul umflat şi revărsat peste malurile-i lutoase în anotimpul ploilor, secat pînă la fund vara, dar avînd din loc în loc, înşirate ca mărgele pe un fir de aţă, ochiuri de apă şi dălbini, cu şerpi, cu broaşte, cu ţipari, cu ştiuci grase cu clonţul de raţă, iar peste oglinda apelor stătătoare, cu fulgerări de pescăruşi coloraţi şi cu sclipitoare jocuri de libelule, de „calul dracului“, cum le spuneau copiii. De-a lungul Teuzului, care se strecura în Ciutărie pe sub gard, prin vrejuri şi lăstăriş,

copiii se furişau în pădurea tăcută şi se pierdeau printre fagii drepţi ca lumînarea, printre carpeni, paltini, giugaştri şi mesteceni, printre tufele mărunte de sînger, corn, alun, păducel şi măceş. De obicei, mergeau cu un ţel dinainte hotărît: să „capete" bureţi, sau după fragi, ori să caute cuiburi de păsări sau scorburi cu miere de albină, dar mai totdeauna se abăteau din drum, rătăcind în zig-zag, atraşi de noi ţeluri ivite în cale. Totuşi acasă se întorceau cu coşurile încărcate de bureţi sau cu ulcelele pline de fragi, de căpşuni ori de mure, iar toamna, cu mînecile cămăşilor umflate de alune. Pentru straiţele de pere şi mere pădureţe, cărate toamna acasă, şi pentru coşurile de mure nu era lipsă să intre în Ciutărie; astfel de poame sălbatice se aflau la îndemîna tuturor, pe locurile despădurite ca să poată paşte vitele. Însă ca în Ciutărie nu găseai nicăieri bureţi, alune şi fragi, şi acolo nu era îngăduit să pătrunzi. De unde şi farmecul mare pentru copii de a se furişa tocmai acolo. Cînd ploua, cum înceta să cadă de sus, se duceau după bureţi. Atunci pădurea jilavă, în care mai picura de pe crengi, mirosea mai tare a ierburi, a frunze putrede, a scorburi, a flori. Ici-colo, pentru ochii cercetători ai copiilor, se iveau bureţi, cîteodată cu frunze brune pe pălărie încă, altă dată în grupuri, la tulpina unui copac sau singuratici, pe marginea unui pîrău. Roniţe stacojii, cu miezul fraged, te chemau de departe; cete de gălbiniori buni de tocană, gustoşi cum e carnea de pui, răsăreau pe neaşteptate lîngă un butuc; pitoance brune sau vineţii, mari cît floarea soarelui,

care se pun la uscat, se ascundeau parcă să nu fie descoperite prin frunzişul căzut şi de aceeaşi culoare cu ele ; mai îndrăzneţi, bureţii usturoi, albi cum e brînza, te îmbiau parcă să-i culegi ca să-i frigi seara în tigaie, cu ulei ; apoi bureţii de lemn, cucii şi atîtea feluri de umbrele cărnoase şi colorate, de pe care numai piticii lipseau, umpleau repede coşurile, străiţele şi pălăriile. Cîte un moş, ori o femeie mai în vîrstă, mergea cu copiii, ca să-i împiedice să culeagă bureţi „bolînzi", care, cu pălăriile lor pistruiate, erau adesea mai ispititori, mai arătoşi decît cei buni.

Culegătorii se îndepărtau unii de alţii, se strigau să nu se rătăcească, şi se mai rătăceau, căci erau fete şi băieţi — băieţii cu izmenele suflecate, fetele cu poalele în brîu, să nu se ude prea tare de iarbă ; iar cînd fetele se aplecau să culeagă bureţii şi li se vedeau încheieturile genunchilor şi pulpele albe, băieţii le mîncau din ochi şi chicoteau între ei. Atunci din mintea lui Tănase dispărea Olga, cu ciorapii ei lungi şi negri, cu pantalonaşii albi de pînză subţire, tiviţi cu dantelă şi lăsaţi pînă aproape de genunchi.

Uita deplin pe Olga şi în zilele uscate de vară cînd pe o tăietură, unde înainte fusese o frumoasă pădure de fag, mergeau după fragi şi se pierdeau prin iarba înmiresmată, înspicată şi de o culoare verde mai spălăcită, dar plină, cît cuprindeai cu ochii, de fragi roşii cu tulpină înaltă, ce se luau la întrecere cu firele de iarbă. Era parcă în faţa ta o scoarţă verde cusută cu boabe roşii şi cu flori albe — flori de fragă ce nu dăduseră încă rod.

Intîi mîncau pînă se săturau, apoi, în silă, se apucau să culeagă în oalele mari de lut, căci le era ruşine să le ducă goale acasă. Numai Tănase umplea întîi oala şi apoi se apuca de mîncat. Se întorceau în sat cînd soarele aurea cu roşu Balta Ineştilor şi se scufunda printre ostroavele cu pipirig în apa moartă, năpădită de mătasea broaştei şi de lintiţă. La fiecare pas, cîte-o broască sărea plescăind în apă, cîte-o barză călca rar şi grav, uitîndu-se în fundul bălţii, sau cîte-un stol de raţe sălbatice se ridica speriat.

Abia cînd răsunau tălăngile caprelor şi cornul porcarului, copiii intrau iarăşi din poveste în viaţă. Căci în pădure era linişte şi aproape că nu se simţeau vietăţile. Cîte-o ciocănitoare le mai aducea aminte de cuiburi, vreun şarpe îi făcea să se cutremure, vreo ciută îi umplea de uimire. Uneori îi făcea să se oprească bătaia regulată şi surdă a săcurii în inima unui copac, tăiat de vreun om sărac, undeva departe. Rareori auzeau cîinii pădurarului lătrînd şi atunci se depărtau şi căutau să ajungă mai repede la gard. De casa pădurarului nu se apropiau niciodată.

O dată numai au cutezat şi au plătit-o scump. Nu ştiu care din ei le-a spus că pădurarul are în grădină nişte lubeniţe dulci ca mierea. „Hai să ne furişăm pînă acolo şi să luăm vr-o două", au zis unii. Tănase a încercat să-i oprească, dar pînă la urmă a mers cu ei. Grădina avea alt gard în Ciutăria îngrădită şi trebuia să sari peste el, căci strungi nu erau. Dar se cerea multă grijă, grădina fiind chiar lîngă casă. Cîinii nu au zăpsit apropierea

copiilor, pesemne erau plecaţi cu pădurarul. Totuşi copiii au pîndit mult pe lîngă gard, înainte de a se hotărî să-l treacă. Lui Tănase i-a fost dat să descopere că Olga şi cu Popîrţ stăteau în „hinteu", strînşi unul lîngă altul şi nu ştiu ce-şi făceau. „Hai să plecăm ! a zis el necăjit — că numa' ne-or vedea şi-or striga." „Lasă-i că să iubăsc, şi omu' cînd să iubeşte îi orb ca cocoşu de munte !" l-a liniştit unul mai ştiutor. „De unde ştii tu ?" a şuierat mînios Tănase. „Treaba mea. Aşa am auzit eu."

Pînă la urmă au intrat, dar tocmai cînd încărăbase fiecare cîte doi pepeni, ducîndu-i subsuori către gard, îl aduse ceasul rău pe pădurar, şi cîinii s-au repezit după copii. Cei mai mulţi au tulit-o fără pepeni peste gard, numai Tănase şi unul Pavel al lui Buduţu se zbăteau să scape din mîinile vînjoase ale argatului, care înşfăcase pe unul de braţ, iar pe celălalt de fundul izmenelor. Dar nici cei scăpaţi n-au păţit-o mai bine. Pădurarul i-a adunat pe toţi la jandarmerie, a pus doi jandarmi cu pene la pălărie şi cu baionetele la puşcă să mîne toată ceata pe uliţa mare de la un capăt la altul al satului şi să-i tragă fiecăruia zece trestii la spate, după ce şi el îi urechiase în lege. Bătaia ca bătaia, dar ruşinea era mai dureroasă. Pe lîngă ce mai primiseră acasă în prima seară în loc de cină, ajunseseră şi de batjocura copiilor de domn. Tănase mai ales, rămase cu porecla de „Roja Şandor" — un vestit haiduc ungur din veacul al XIX-lea. Această poreclă i-o găsise Popîrţ, iar Olga, ce era ea făloasă înainte, dar acum nici nu se mai uita la Tănase, decît ca să strige şi ea

„Roja Şandor". Ba odată l-a şi scuipat, drept care „Roza Şandor" a luat-o de chică şi a dat cu ea în balta din curtea şcolii, unde se scăldau raţele.

Dar şi pe Popîrţ l-a bătut Dumnezeu, cum îi zicea după aceea Tănase. Iată cum s-au întîmplat lucrurile. Copiii satului se jucau de-a războiul prin nişte rîpi şi pîraie de după dealul cimitirului, împărţindu-se de fapt în săraci şi bogaţi, deşi ei se numeau unguri şi duşmani. Duşmanii, firește, erau săracii — unguri, ţigani şi romîni de-a valma — iar ungurii erau băieţii domnilor de orice neam şi cîţiva romîni mai bogaţi de la şcoala ungurească. La „duşmani" se găsea şi un biet copil slab la minte, un lud, un tut, cu burtă mare, cu ochii saşii, şi care abia putea să vorbească. Ce se petrecea în jurul lui el nu înţelegea, auzea doar cum fac broaştele la el în foale, adică în pîntec : „Aú, boaca. Boaca face crrr ! crrr !" Ceilalţi copii rîdeau de el şi-l puneau să spună cum face broasca. Într-unul din lungile războaie, copiii bogaţi au prins pe Iuţu — aşa-l chema pe lud — care se ţinea de „duşmani" ca un căţel. Nu dăduse în nimeni cu o piatră măcar ; nu ştia ce se întîmplă cu el, şi nici n-a ştiut pînă în clipa cînd a fost „judecat" ca „spion" al „duşmanilor". Judecătorul a fost Popîrţ şi şi-a făcut datoria cu vîrf şi îndesat. L-au condamnat pe bietul Iuţu la spînzurătoare, i-au pus un laţ de grumaz şi celălalt capăt al sforii l-au legat de un jneapăn bătrîn de la marginea unei rîpi adînci. Iuţu se uita la ei şi credea pesemne că ăsta-i un joc de-a cîinele, căci începuse să hămăie : Ham ! ham ! La ordinul

lui Popîrț, Iuțu a fost, însă, împins pe la spate în prăpastie și nici „mîc" n-a mai spus. Copiii, cînd și-au dat seama ce au făcut, au tulit-o la fugă către casă, în frunte cu Popîrț. Erau numai trei, căci în timp ce se făcea judecata, ceilalți copii ai bogaților îi urmăreau pe „dușmani", care scoși de pe poziții și împinși pe un teren fără pietre — deci lipsiți de muniții — fugeau mîncînd pămîntul. Cei trei s-au înțeles să nu spună nimănui nimic, dar peste patru zile s-au hotărît să se ducă să-l îngroape pe Iuțu, luînd cu ei sapă, lopată și var. Unul a tăiat de sus sfoara și apoi s-au apucat toți trei să sape groapa. Așa au fost găsiți de niște țigani, ce-i zăriseră prin labirintul de pîraie și se luaseră după ei pe furiș, suflecați cum erau la făcut cărămizi de lut. „Ce-or fi cătînd domnișorii pe-aici ?" și-au zis. Iar cînd i-au văzut ce fac, s-au apropiat de ei. Copiii au mințit că l-au găsit pe Iuțu mort și s-au gîndit să-l îngroape. Dar la jandarmi au mărturisit tot. Nu li s-a întîmplat însă nimic. Era război, copiii citiseră ce pățesc sîrbii și alți dușmani ai țării și se luaseră după cei mari. Ce să le faci ? De altfel, Vincențiu Gîrbavu a știut el cum să tocmească treaba, ca să nu iasă rău. Numai satul a vuit un timp, iar mama lui Iuțu, o femeie cu bărbatul și cu trei feciori pe front, își vărsa focul pe uliță, unde găsea un om s-o asculte.

Popîrț cu greu a uitat întîmplarea ; mult l-a chinuit mai ales spaima că Iuțu are să vină noaptea ca strigoi și are să-l strîngă de gușă. Apoi se mai gîndea și la lumea cealaltă, unde se temea că au să-l muncească dracii cu furci de fier înroșite,

tăvălindu-l prin cazanele cu smoală fierbinte. De aceea mergea într-una la biserică, se ruga fierbinte şi niciodată nu se despărţea de cartea de rugăciuni. Numai după ce a plecat la oraş, la liceu, s-a mai liniştit.

Spre amărăciunea lui însă, la acelaşi liceu a ajuns şi Mustea, căci altfel nimeni dintre colegi n-ar fi aflat vreodată de fapta lui. Tatăl lui Tănase Mustea, întors din război, s-a hotărît să-l dea la învăţătură, „că-i mai slab ca ăştialalţi prunci şi nu-i harnic de lucru ; ş-apu' şi pământu-i numa un petic, n-ai ce împărţi de el la tri", îşi zicea. L-o ţinea cum o putea, numai să înveţe, dacă nu opt „glasă", barem patru. Dar mama lui Tănase nu se mai mulţumea să-şi facă băiatul „scriitoraş", ci-l vedea popă, dacă nu chiar un „tare înjeler".

In cei opt ani de liceu, Mustea şi Gîrbavu au învăţat pe-ntrecute, ieşind cînd unul, cînd celălalt premiant întîi. La bacalaureat, Gîrbavu a ieşit al doilea, iar Mustea numai al cincilea. Şi în dragoste a învins mai tîrziu Properţiu. Cînd cei doi consăteni, unul de-acum avocat, celălalt doctor în filozofie de la Leipzig (cu specialitatea biologie) s-au îndrăgostit de Ioana, ea l-a respins pe Mustea şi l-a ales pe Gîrbavu.

La această epocă, cei doi rivali erau adversari şi din punct de vedere politic, Gîrbavu fiind din primii ani de studenţie un adept al lui Corneliu Zelea Codreanu, iar Mustea, după ce rămăsese multă vreme nepăsător faţă de politică, a început să încline spre stînga, mai ales în urma celor cîţiva

ani petrecuţi în Germania, unde cunoscuse ororile hitlerismului şi învăţase să urască fascismul.

Acum cei doi adversari se găseau faţă-n faţă şi după toată aparenţele, victoriosul era iarăşi Properţiu Gîrbavu, căruia Mustea de mult nu-i mai spusese Popîrţ. Foarte rar, totuşi, îi mai pomenea porecla, pe la Cluj, ca să-i taie avîntul, cînd acesta prea se aprindea făcînd apologia gărzii de fier. „Acum să mă mai popîrţîieşti dacă-ţi dă mîna, mă Tănase !" îi venea să spună lui Gîrbavu, dar tăcea şi-l privea de sus pe Mustea, care era ceva mai mic de statură. Tăceau amîndoi şi se măsurau din ochi, fiecare cu gîndurile lui.

8

Lui Properţiu Gîrbavu îi venea să se scarpine pe limbă de prostia ce-o făcuse, adresîndu-i-se cum i s-a adresat lui Mustea, mai cu seamă că acesta zîmbea şi parcă se şi luminase la faţă.

— Zi, ne prindeţi ! Dar ce ştii tu propriu-zis despre mine ? Ţi-am mai spus doar că de-aş fi membru al partidului comunist, aş pierde această calitate în momentul cînd aş mărturisi-o. Dacă tac, tot nu poţi deduce nimic, căci nu toţi care tac sînt comunişti. Deci, nu poţi şti nimic.

Întărîtat, Gîrbavu scăpă iarăşi nişte cuvinte necugetate :

— Ştiu că a fost Ioana la tine acasă, zise, crezînd că prin aceasta i-a luat piuitul lui Mustea.

Atanasie Mustea schimbă doar greutatea corpului de pe un picior pe altul, şi atît. Apoi răspunse prompt, surîzînd ironic :

— Dar nu ne-ai prins. În orice caz, chiar ea ţi-a spus. Fii sigur că dacă ar fi vrut să-ţi ascundă ceva, nici nu-ţi pomenea de vizita ei.

— Bine, dar pentru ce te-a căutat ?

— Pentru ceea ce ţi-a spus chiar ea. Poate şi ca să se verifice pe sine însăşi.

— Şi pe tine.

— Poate. În orice caz, n-ai de ce să fii nemulţumit. *Der Fall ist erledigt* — cum ar spune Herrenvolk-ul atît de iubit de voi ; sau „dosarul este clasat", cum ai putea zice tu ca avocat şi mai cu seamă ca ilustru reprezentant al tribunalului legionar.

După o pauză în care respiră profund, Properţiu Gîrbavu mărturisi :

— Da, aşa mi-a spus şi ea. Acum sînt şi mai convins că nu m-a minţit. Cînd a venit odată vorba de tine — uite cît sînt de sincer ! — şi i-am spus că figurezi pe listele noastre negre, s-a făcut albă ca peretele şi, ca să nu cadă, s-a apucat cu mîna de un scaun. „Îl mai iubeşti ?" am întrebat-o. „Nu", a şoptit. „Atunci ?" am stăruit. „Ar fi o crimă să-l omorîţi !" a exclamat indignată. „Noi nu facem crime, ci îndeplinim hotărîrile Arhanghelului", i-am răspuns. „Properţiu, te rog, cu mine să nu vorbeşti aşa. Şi te mai rog ceva : pe el să nu-l omorîţi. De altfel am să mă duc numaidecît să-l caut. Plec la Sibiu", a mai adăugat, agitată. Am zgîlţîit-o de umeri : „Spune-mi ade-

vărul !“ „Ţi l-am spus. Altul nu-i. Dar nu e drept să piară un om numai pentru că m-a iubit mai mult decît orice pe lume, fără să fi fost vreodată ceva între noi. Nici nu m-a sărutat. Înţelegi ?! Şi pe viitor n-ai de ce să te mai temi.“ Mi-a spus singură că a fost la tine, mi-a povestit totul cu de-amănuntul. Am încercat s-o conving că nu eu te-am pus pe lista neagră, că-i vorba de cu totul altceva decît de o răzbunare personală, şi că asta nu înseamnă că vei fi numaidecît omorît. Dar totul a fost zadarnic, pînă nu i-am spus că plec eu însumi la Sibiu şi că am să te previn să fii atent, dacă nu vrei s-o păţeşti. Şi iată că am venit. Dar îţi mărturisesc că n-aveam de gînd să te caut. Eram hotărît s-o mint, să-i spun că nu te-am găsit. Lucrurile au ieşit însă altfel. Am comis o crimă din punctul nostru de vedere. Dar... Şi Gîrbavu dădu neputincios din umeri.

— Şi în ce calitate figurez pe listele voastre negre, întocmite desigur la Bucureşti, la tribunalul legionar ?

— Da, acolo. Figurezi ca simpatizant comunist.

— Atît ?

— E destul. Te rog să laşi dracului politica şi să te ţii numai de universitate. E în joc viaţa ta şi liniştea mea.

— Mi se pare că te interesează mai mult liniştea ta decît viaţa mea ? rîse sarcastic Atanasie.

— Să zicem. Dar nu-ţi strică nici ţie să mai trăieşti.

— Voi trăi şi vă voi supravieţui.

— Mă rog. Să trăieşti îţi doresc, să ne supravieţuieşti însă, nu. În orice caz, ca să repet vorba ta de umplutură „în orice caz", dacă rolurile se vor inversa vreodată, să te porţi şi tu cu mine la fel cum mă port eu azi cu tine. La revedere şi te rog să-ţi bagi minţile în cap.

Acestea se întîmplau cu puţin înainte de asasinarea lui Nicolae Iorga — care-şi plătea propriul antisemitism şi naţionalism — şi a lui Virgil Madgearu.

„Eu sînt membru în Comitetul Teritorial al Transilvaniei şi ei m-au trecut numai ca *simpatizant comunist* pe listele lor. Nu-i prea rău ! îşi zise Atanasie, urcînd într-un tramvai către Dumbravă. E prea frumoasă această zi cu soare, ca să nu mă bucur de ea."

9

După ce se despărţi de Gîrbavu, Mustea începu iar să se gîndească la ultimele zile trăite la Cluj, uitînd cu desăvîrşire că figura pe lista neagră a gărzii de fier. Nu băgă în seamă nici ultimele străluciri ale soarelui de toamnă pe lac, în Dumbravă, nici studentele şi studenţii veseli ce se plimbau sau şedeau la mese cu ţapi de bere dinainte.

Cît s-au mai zbătut el şi prietenii săi, înainte de dictat, în nădejdea că vor putea determina o

opoziţie hotărîtă şi că la nevoie se va putea trece chiar la rezistenţa armată ! „Au să ne ocupe nemţii !“ ziceau unii. „Parcă altminteri n-au să ne ocupe ? ! Numai că în primul caz ne-am alege cu gloria de a fi luptat, iar în al doilea caz cu ruşinea de a ne fi dat bătuţi“, ziceau alţii din grup, şi pînă la urmă aceştia au dat tonul în acţiunea întreprinsă. Problema se ridicase cu luni înainte de a se ajunge la ruşinoasa cedare. Mustea era pe atuncea concentrat la Armata I-a, ca translator şi, cum nu avea cine ştie ce treabă, i se dădea să coasă dosare. Cu acest prilej îi treceau destule acte secrete prin mînă. Mai mult, în primăvara anului 1940 fusese la primele tratative de la Turnu Severin, unde s-a încercat o înţelegere cu oamenii lui Horthy în problema Ardealului, de altfel fără nici un rezultat, căci pretenţiile acestora erau atît de mari, încît militarii romîni, trimişi pentru tratative, nici n-au vrut să mai stea de vorbă. „Domnule, sînt absurzi ! Pînă la urmă va trebui să ne batem cu ei, alt chip nu-i“, zicea colonelul pe care-l însoţea Mustea. Totul se soldase cu un banchet, la care Mustea n-a participat ; acolo nu era nevoie de translator. Şi-a petrecut seara singur, într-un mic restaurant de pe malul Dunării, unde şi-a comandat o cegă la grătar şi un litru de vin. Dar tot timpul se gîndea cu tristeţe la ce are să urmeze. Era clar că norii de la Apus începeau să se îndrepte spre Răsărit. Franţa, cu toată vestita ei linie Maginot, căzuse uimitor de repede. Printre membrii „Academiei“, ca printre cărturari în-

deobşte, cu excepţia legionarilor şi a gogo-cuziştilor, faptul căşunase mîhnire profundă, amestecată cu îngrijorare. „Ce are să urmeze acum ?“ se întrebau cu nelinişte democraţii. Îndeosebi cei care studiaseră în Franţa erau deprimaţi. Fasciştii şi adepţii lor ştiau acest lucru şi nu pierdeau nici un prilej să-i întărîte, spunîndu-le cu vădită satisfacţie că Romînia va avea parte, în sfîrşit, de o „binefăcătoare“ ocupaţie germană. Mustea ţinea la curent partidul despre toate mai ales prin Gabor Petre, de la care primea pe-atunci şi instrucţiuni cum să se comporte intelectualii comunişti.

Uniunea Sovietică inspira respect, dar trezea şi temeri. Foarte mulţi însă credeau în ea fără rezerve. Pentru cei refractari la ideile comuniste formula ideală ar fi fost cea de la München, anume ca Hitler să atace Uniunea Sovietică şi să-şi caute spaţiu vital înspre răsărit, măcinînd acolo forţa Wehrmacht-ului şi totodată pe a Armatei Roşii, iar Anglia şi Franţa să rămînă singure puternice, aşa cum speraseră senilul Chamberlain şi prostănacul de Daladier. Dar, se vede treaba, Hitler îi depăşea în şiretenie şi în lipsă de scrupule şi nu le-a făcut jocul, iar acum Franţa era la picioarele lui, cu vestitul mareşal Pétain în frunte.

— Ei, şi ? a zis Mustea, care făcea de obicei analiza situaţiei politice la masa „Academiei“. Cînd ajung nemţii la capătul Franţei, pot cel mult să scuipe în Ocean. În Anglia vor trece ei cînd vor vedea cu ochiul liber „găoaza la ţînţă-

roaică". „Academicienii" au rîs cu poftă, fiindcă le-a plăcut analiza făcută de comuniști, care în general se dovedeau versați în probleme de politică externă. Dar spre uimirea celorlalți, care tăgăduiau că „roșii" pot fi patrioți, pe comuniști îi durea mai mult soarta Romîniei decît a Franței. Comuniștii vedeau cum se apropie momentul ocupației naziste. Vedeau tăvălugul de foc al lui Hitler întorcîndu-se dinspre Apus către Răsărit. Sovieticii știau că Romînia va fi cap de pod în faza nouă în care va intra războiul. De altfel nătîngul discurs rostit cu cîțiva ani în urmă de Octavian Goga în efemera sa guvernare fascizantă și toate tertipurile de sforar fără scrupule ale regelui Carol II vădeau aceasta. Cine nu-și dădea seama că politica șarlatanilor din Romînia este cusută cu ață albă ? Iuliu Maniu, demagogul prin excelență, care se ținea în rezervă, dar numai aparent, urmărea de fapt exact aceleași scopuri politice ca și regele sau legionarii. Numai că fiecare ar fi vrut să vîndă el lui Hitler țara și să se aleagă cu prețul vînzării. Încă înainte de ocuparea Cehoslovaciei, Mustea descoperise că „în pudel se ascunde diavolul", cum ar fi zis Goethe.

Comuniștii aveau influență asupra tineretului național-țărănist și li s-a dat nu o dată ocazia să-l audă pe „domnul președinte" făcînd vreun „expozeu". Cu capul fixat în gulerul *steif*, să nu-l poată mișca nici la dreapta nici la stînga, i-a primit totuși zîmbind, un zîmbet de altfel scos direct din borcanul cu murături, și i-a cinstit cu

răchie de cireşe, în casa lui Boilă, unde se urzeau toate combinaţiile naţional-ţărăniste. Era de faţă aripa stîngă a tineretului intelectual. Maniu ştia că are două grupări şi nu le amesteca una cu alta, ci lăsa pe fiecare să spere că va juca un rol conducător, învrăjbindu-le între ele. De data aceasta, ori că uitase ce grupare are în faţă, ori că o făcuse dinadins, a scos din buzunar discursul care se potrivea mai bine aripei drepte. „A scos discursul din buzunar" e un fel de-a vorbi, căci vorbea liber, limpede, fără înfloriturі, fără cuvinte de prisos şi în general fără să ridice glasul, decît atunci cînd, avocăţeşte, socotea că este necesar. După ce-şi debitase prudentele invective la adresa regelui, după ce afirmase patetic că „vom ieşi în stradă ca în 1928", a trecut la analiza situaţiei internaţionale, arătînd creşterea puterii lui Hitler şi necesitatea unei înţelegeri cu el.

„Aceasta cu atît mai mult — a ridicat Maniu tonul — cu cît în coastele iubitului nostru pămînt strămoşesc este înfiptă suliţa comunismului. Dar vine momentul răfuielii celei mari. Sînt informat — şi vă asigur că nu-i o informaţie oarecare — sînt informat că Cehoslovacia va fi ocupată. Va trebui să cîrmim în aşa fel corabia noastră, ca să nu cădem victimă aceleeaşi soarte, ci să ajungem la înţelegere cu marea putere. Apoi vom vedea ce va fi mai departe."

Mustea se cotea cu Florea Giurgiu, tot comunist, care urma să fie impus de aripa stîngă drept cap al tineretului naţional-ţărănesc. De faţă era şi

Avram Rotaru, care trecea drept cel mai bine orientat dintre intelectualii comuniști din Cluj. „Auzitu-l-ați pe vulpoi ? zise la plecare Mustea. Floreo, te-ai șters pe bot de șefie.“ „Asta cam așa-i“, zise Avram, privind pe Florea care rămăsese gînditor. „Să ne scuturăm pulberea de pe sandale peste cetatea lui — mai adăugă Mustea — și hai la cîrciuma lui Bórbath de sub deal, că la „Academie“ n-are rost să ne ducem. Ne mai zăgrăim față de ceilalți. Trebuie să ne socotim bine înainte de a lua o hotărîre. Să vedem întîi ce zice partidul. Trebuie să-l căutăm numaidecît pe Gabor“.

Rezultatul a fost că după acest *expozeu* fără echivoc al „șefului“, intelectualii comuniști au sprijinit dezidența lui Jimba, care a îmbrăcat compromițătoarea uniformă albastră a faimosului „Front al Renașterii Naționale“ și a intrat în guvernul „Chiorului“ — cum i se spunea lui Armand Călinescu. Jimba a scos și un săptămînal la Cluj, prin care grupul de stînga, bănuit dar neștiut de el, își dirija acțiunea ideologică sub influența comuniștilor.

S-au înțeles relativ bine și aveau o platformă respectată de toți : „Nici un dușman la stînga !“ Dar repede s-a ivit prilejul de a se pune în discuție chiar această formulă. Izbucnise războiul sovieto-finlandez, iar presa dăduse drumul invectivelor antisovietice.

— Noi nu scriem nimic ? a întrebat Jimba mirat și enervat.

— Nici un duşman la stînga ! i-a repezit în obraz Mustea lozinca.

— Cum ? a urlat ieşit din minţi Jimba, desbumbîndu-şi uniforma albastră de demnitar al F.R.N. — la Bucureşti s-au scris pagini întregi împotriva U.R.S.S.

Mustea o ţinea una şi bună : „Nici un duşman la stînga !“ Iar pînă la urmă, l-au lăsat pe Jimba să se compromită, scriind el însuşi un articol antisovietic, lung şi răsuflat, apărut şi cu mare întîrziere...

Şi tot drumul din Dumbravă spre casă, după ce asfinţise soarele într-o detunată de nori, Mustea îl străbătu încet, muncit de gînduri negre, depănînd în minte evenimentele de la sfîrşitul lui august 1940 şi de mai înainte. Amurgul se lăsase greu, a ploaie, şi Mustea parcă tîra după el întunecimea ce cobora pe uliţa pietruită a căzărmilor, cu trudă, ca pe o manta lungă, umedă, apăsînd greu pe umerii lui.

A intrat într-un mic birt pustiu, luminat de un singur bec electric sărăcăcios şi gălbui. Birtaşul moţăia după tejghea, în aşteptarea muşteriilor. Mustea ceru nişte cîrnaţi uscaţi şi un sfert de vin cu sifon. Mînca încet şi bea în silă vinul acru. Acolo a dat peste el Sandu Crai, vesel şi fercheş ca totdeauna, cu părul blond şi ondulat de parcă ar fi ieşit de la frizer şi cu ochii de culoarea albăstrelelor, mereu parcă plini de lacrimile omului ce rîde cu poftă.

— Ce-i, Tănase ? Spui ocinaşele ?

Mustea însă n-avea chef de vorbă. Zise că se grăbeşte fiindcă mai trebuie să-şi termine lecţia pe a doua zi şi plecă.

Cînd să intre în curte, se întîlni cu David Perva, conferenţiar de istoria romînilor, care locuia în aceeaşi casă.

— Hai să cinezi la noi, frate Mustea, şi să mai stăm de vorbă la un pahar de vin.

— Nu pot, că am de pregătit lecţia pe mîne — se scuză Atanasie, dornic să se vadă cît mai repede singur, în camera lui.

În cameră găsi pe masă un buchet de garoafe roşii într-o vază albastră. „Gazda mea, ghici Mustea. Of, ce greu e să găseşti un locşor al tău pe lume." Într-adevăr, femeia bătu discret la uşă.

— Pot să intru ? Nu eşti ocupat ?

— Cam sînt. Trebuie să pregătesc lecţia pe mîne. Dar poimîne am şi eu o zi mai slobodă.

— Nu-i nimic, răspunse femeia, ce-şi uitase încă zîmbetul pe obraz şi se retrase resemnată.

Mustea încuie uşa pe dinăuntru. Privi lung garoafele — erau florile lui preferate. Se gîndi la femeie — îi părea rău de ea şi mai ales îi părea rău că s-a încurcat cu ea. „Va trebui să mă mut", chibzui. Apoi împinse dulapul la o parte, ridică o scîndură a duşumelei şi scoase de sub ea o carabină de cavalerist şi o puşcă rusească, un Mosin-Nagan, aduse din Ardealul de nord. Se gîndise să le predea la Divizie, dar cum nimeni nu ştia de ele, le păstrase. „De nu m-ar prinde cu ele la o percheziţie a casei, că s-a zis cu mine", îi trecu prin minte. Rămase totuşi

la hotărîrea lui : „N-am să le predau. Poate or să-mi trebuiască.“ Controlă şi cartuşele, erau cincizeci şi şase de bucăţi. Puse totul cu grijă înapoi, cu gîndul că în aceeaşi noapte să îngroape armele lîngă gîrlă. Luă din aceeaşi ascunzătoare un caiet gros, cu scoarţe de carton cafeniu. Era jurnalul său intim, în care nota cifrat şi dela dreapta la stînga întîmplările mai importante.

Începu să întoarcă filele îndărăt ; citea din loc în loc, fără să ţină seama de dată, completînd cu gîndul însemnările destul de eliptice.

„...Astăzi spre seară s-a anunţat dictatul de la Viena, «dreptatea solomonică» a bandiţilor Hitler şi Mussolini.“

Pe aceeaşi filă o altă însemnare :

„...M-am întîlnit cu Vlad Nicoară. Mi-a comunicat o părere curioasă a lui Verebeş, anume că *noi* nu trebuie să sprijinim războiul imperialist al lui Carol II. Absurd ! Regele n-are de gînd să se bată pentru Ardeal, el s-a dat bătut de la început. A mai zis că a doua zi nu va trebui să participăm la manifestaţiile pregătite de noi. Asta nu poate fi decît părerea unui duşman. Indicaţiile partidului au fost altele. Doar partidul ne-a însărcinat să redactăm un manifest !“

„...Armata a prins manifestul nostru şi face asupra lui o apreciere foarte simplă : «Tinerii ardeleni protestează împotriva *eventualei* cedări

a Transilvaniei şi ameninţă cu moartea pe trădători.» La Armată nimeni nu bănuieşte cine este iniţiatorul manifestului. Dacă s-ar şti, cred că ne-ar costa scump, pe mine mai ales, deşi armata e împotriva cedării Transilvaniei. Nu le-ar conveni însă, ca numai comuniştii în această ţară să fi întreprins ceva împotriva dictatului fascist."

„...Acum o săptămînă a fost la mine Florea Giurgiu şi mi-a spus : «Am primit de la partid dispoziţia să acţionăm concret. Trebuie să redactăm un manifest. Dar imediat.» Am scris proiectul şi l-a dus el la partid. A fost în general aprobat. Am arătat că trupul ţării nu se vinde. Iar cine vinde, va învăţa să moară de mînă de frate. Am mai arătat că rezistenţa noastră va fi pilduitoare în istorie şi că de ea depinde soarta poporului nostru. Am arătat că acum e momentul suprem. Manifestul a fost răspîndit în diferite oraşe. El este totodată ultimul număr al gazetei noastre. Pînă acum l-au semnat mulţi intelectuali din Cluj şi din alte oraşe. Va fi o acţiune grozavă. Totuşi cîţiva profesori universitari au venit să ne roage să le ştergem semnătura. Laşii !"

„...Astă noapte a fost o noapte groaznică pentru mine. Eram secretar de serviciu. De zile întregi trăiam în continuă alarmă. Cum aţipeam, mă trezeam pe neaşteptate şi ieşeam afară pe ţîcă pe nimică. În cele din urmă, după zile de trudă grea, m-a prins un somn mai adînc şi am adormit pe o masă în sala de aşteptare a gene-

ralului Ioaniţiu. Generalul locuia cu un etaj mai jos, tot în clădirea liceului de fete „Regina Maria“ din parcul oraşului. După miezul nopţii mă trezeşte cu mare zgomot cineva. «Ce este ?!» strig sărind în picioare. «Dracu este ! strigă el. Cine e aici de serviciu ?!» Eu răspund : «Secretarul de serviciu cutare şi cutare.» «Du-mă la comandantul Armatei !» «Doarme.» «Lasă că-i trece lui de somn cînd am să-i spun o vorbă.» «Spuneţi de ce e vorba, domnule locotenent, ca să ştiu ce să zic, cînd îl trezesc, căci ofiţerul de serviciu e plecat în oraş.» «Ticălosul, îi arde de petrecere acum ! Du-te spune-i comandantului că a fost vîndută inima ţării şi că am venit să-i arăt pe unde trece sabia duşmană !» Am stat în loc şi l-am privit. După îmbrăcăminte se vedea că este un rezervist ; purta veston cazon cu două trese metalice pe umăr. Probabil un învăţător... «Pot să văd şi eu hărţile ?» l-am întrebat. Mi le-a arătat numaidecît. Am privit hărţile trimise de Marele Stat Major maghiar. Eram obişnuit cu cruzimile. De multe ori în viaţă făcusem vivisecţie. De data aceasta însă am început să mă clatin. Prin munţi, acolo unde crestele şi văile poartă vechi nume romîneşti, o dungă roşie ca de sînge, trecea de la nord-vest la sud şi de la Braşov se ridica spre nord-est, ca o despicătură mortală în măruntaiele unui trup viu. «Asta-i dreptatea lui Hitler !» şuieră ofiţerul printre dinţi, aşezîndu-se zdrobit pe un scaun. «Şi ce va face armata ?» l-am întrebat eu. «Apoi asta vrem să vedem şi noi. Că noi stăm gata !»“

„...A doua zi după cedare. Străzile Clujului se umplu de demonstranți. De la toate întreprinderile, muncitorii și funcționarii pornesc încolonați. Unde ? Nici ei nu știu bine. Se hotărîse să se facă demonstrația în fața Armatei I-a. Totuși o parte din oameni pleacă la gară, căci s-a anunțat că sosește Maniu. Se întorc dezamăgiți de la gară, fără Maniu. Cum era de așteptat, nu a venit. Mulțimea se adună apoi în parc, între Someș și clădirea liceului de fete. Cîțiva bezmetici sparg un geam al Teatrului Maghiar. Sînt repede puși la punct de muncitori. E atîta freamăt și atîta jale ! Dimineața am fost la Avram Rotaru. Am găsit acolo pe Ozun, pe Nicoară și pe Florea Giurgiu. Toți ședeau încruntați pe scaune, numai Giurgiu se plimba nervos prin odaie.

— Naționaliștii romîni vor încerca să abată apele în matca șovinismului. O să ne compromitem alături de ei... zise Rotaru.

— Eu plec pe uliță. Partidul a scos muncitorii, trebuie să fim în mijlocul lor, tocmai pentru a-i feri de provocări șovine, răspunse supărat Giurgiu și-și puse pălăria pe ceafă, așa ca să nu-i întunece privirea și plecă.

Plec și eu cu el. Ozun ne ajunge din urmă. Ne amestecăm printre oameni. Sîntem în fața sediului Armatei. Nu iese nimeni de acolo, să vorbească manifestanților.

Totul va fi oare numai un protest inutil, un strigăt în gol al unor mase agitate, o supapă prin care să se scurgă aburii revoltei ? Prea ar fi numai pe placul stăpînirii... Nu ! Focul revoluționar

odată aprins nu se mai stinge. Arde mocnit. Aici sînt muncitori şi ţărani în care s-a aprins flacăra revoluţionară. Ea va arde mocnit ca spuza sub cenuşă."

Mustea îşi întrerupse lectura, închise caietul şi începu să se plimbe prin odaie cu paşi grei, în jurul mesei. Îşi aminti de ultima întîlnire de la Cluj cu Verebeş Bálint. Parcă se făcu lumină în gîndurile lui învolburate, o lumină mînioasă ca de fulger în întuneric.

Abia atunci, la ultima lor întîlnire, se dumirise Mustea ce ticălos era Verebeş Bálint. Înainte fuseseră în relaţii destul de bune care nu se puteau numi însă o prietenie; se întîlneau din cînd în cînd, discutau filozofie — Verebeş era filozof — şi politică. Atitudinea lui Verebeş, care îşi afişa cu ostentaţie părerile de stînga, felul lui de a vorbi, prea deschis, aproape agresiv, îl făceau pe Mustea să fie rezervat faţă de el. Îi era chiar antipatic. Dar atribuise antipatia sa înfăţişării lui Verebeş: un lungan deşirat, palid şi supt la faţă, cu bărbie scurtă, cu maxilarul inferior aproape inexistent şi cu un nas enorm, plasat între doi ochi albaştri spălăciţi, privind inexpresiv printre pleoapele-i roşii. Părul lui cînepiu, dezvăluia o frunte mare, care prin suprafaţa ei sporea paloarea feţei. Cu timpul, Mustea s-a obişnuit însă cu urîţenia lui Verebeş. Totuşi, antipatia faţă de el nu dispărea. „Poate fiindcă Verebeş e prea guraliv şi prea băgăreţ, îşi zicea Mustea. Vorbeşte

mult, ca să te facă şi pe tine să vorbeşti." Pînă la urmă însă, aflînd că în 1919 Verebeş făcuse parte la Budapesta din „Feciorii Leninişti", s-a mai împrietenit cu el. La 8 septembrie, Verebeş a venit la Mustea să-i ceară cîteva cărţi de biologie mai noi.

— Doar n-o să le luaţi cu voi pe toate. De fapt, legal ar fi să nu luaţi nimic.

— Zău ? i-a răspuns Mustea. Cine le-a cumpărat : Horthy sau noi ? E truda romînilor şi maghiarilor de aici.

— Nu interesează. Hotărîrea de la Viena prevede că totul trebuie să rămînă pe loc. Iar voi v-aţi apucat să căraţi lucrurile la Sibiu. Va trebui să le aduceţi înapoi. Sau... poate mergem noi acolo...

Mustea se făcu roşu la faţă de mînie, dar se stăpîni şi întrebă :

— Tu te bucuri pesemne de cele întîmplate ?

— Şi de ce nu ?

— Mă mir㠎. Mi s-a părut că eşti comunist. De cînd cu atitudinea din comitet, însă...

— În orice caz, comunismul meu nu-i identic cu comunismul vostru.

— Aha ! Aşa, va să zică ? Frumos ai evoluat, dacă într-adevăr ai fost comunist cum pretinzi ! Dar că mai eşti, nu cred. Comunismul e unul singur, acela către care se îndreaptă Uniunea Sovietică.

— Nouă, ungurilor din Ardeal, comunismul nu ne-a adus pînă acum nici un bine.

— Pînă acuma nici nouă romînilor. Dar nu te-a pus nimeni să vorbeşti în numele ungurilor. Şi-apoi, lasă că-ţi aduce acum fascismul fericirea.

— Ei da ! Horthy. Nici voi n-aţi fost altceva decît nişte fascişti mascaţi, şi încă romîni. Horthy este măcar de-al nostru ! Ca suflet sînt ungur.

— Hm ! Eşti un nemernic ! Credeam că între tine şi mine nu se poate pune problema *romîn sau ungur.* Eu sînt romîn şi comunist, ceea ce constituie o unitate. Am crezut că şi tu eşti la fel ca mine. Comunist e genul proxim, romîn sau ungur diferenţa specifică. Genul ne uneşte, iar diferenţa specifică ne deosebeşte fără să ne despartă. Sigur că burghezia nu ne-a adus nimic bun. Fascismul va fi şi mai cumplit. Ar trebui s-o ştii, dacă ai fost vreodată comunist...

— În orice caz află că nu mai sînt. Sînt împotriva romînilor, împotriva comuniştilor, împotriva Uniunii Sovietice ! Ai înţeles ?

— Încă nu. Dar dacă vrei, spune-mi cînd ne-ai trădat, căci asta nu poate fi de mult. Aş fi aflat-o. Nu cumva tu l-ai minţit pe Vlad Nicoară, pretinzînd că unii tovarăşi ar fi de părere să nu participăm la manifestaţie ? O cunoşti ?

— Da, o cunosc, şi încă mai bine decît tine ! E părerea mea. Susţin că veţi deslănţui naţionalismul romînesc, dacă participaţi.

— Te-a împuternicit cineva să susţii această părere şi s-o răspîndeşti ?

— Sînt membru al comitetului şi asta-i destul !

— Poate ai fost cîndva. Azi eşti un trădător ! Asta eşti !

. . . . . .

Mustea îşi aminti cît de greu şi-a stăpînit atunci pornirea de a pune mîna pe revolver. Erau într-o grădină, singuri. Oraşul fierbea. Începuse debandada, bătăi, ţipete ; soldaţi înarmaţi umblau pe străzi ca să menţină ordinea. Dacă l-ar fi ucis pe Verebeş, nimeni n-ar fi aflat. Dar parcă asta ar fi rezolvat ceva ?

. . . . . .

— Acum înţeleg, îi răspunse Mustea cu un calm desăvîrşit. Apoi, sculîndu-se de pe banca de lîngă masa de piatră la care şedeau, se uită în ochii lui Verebeş, în ochii lui albaştri, de obicei apoşi, dar de data asta de un luciu straniu, metalic.

— Ascultă, Bálint ! Noi plecăm, dar să ştii că ne întoarcem curînd. Deocamdată plecăm la fascişti, la legionari. Deci la ceva la fel de rău ca şi Horthy. Dar lucrurile se vor schimba. Vom doborî fascismul la noi şi vom veni îndărăt, să-l doborîm şi aici.

Verebeş hohoti sarcastic.

— Cînd o să aveţi barba albă pînă-n brîu ! Şi încă nici atunci nu vă întoarceţi. Mai curînd vă vizităm noi pe voi.

— Ascultă, Bálint, noi ne întoarcem şi nici nu apucăm să ne radem de multe ori pînă atunci. Dar nu ne întoarcem singuri, aşa să ştii. Înţelege,

nu-i vorba de recucerirea Clujului, ci de doborîrea fascismului, căci nemţii vor ataca Uniunea. De-aceea au ocupat Ardealul de nord. Îşi asigură avantaje strategice. Dar Uniunea va învinge! Atunci vreau să te văd! Spune, unde te voi găsi?

Verebeş se ridică în picioare şi îşi umflă pieptul costeliv a vitejie ; dar lung şi deşirat cum era, îi păru şi mai ridicol lui Mustea, stîrnindu-i un zîmbet ironic. Întărîtat, Verebeş începu să urle :

— De cealaltă parte a baricadei, cu arma în mînă !

— Numai să ai izmenele destul de tari, îi răspunse Mustea liniştit.

Ferm, dar fără să spună un cuvînt, îi întinse mîna lui Verebeş ; acesta, surprins, o întinse pe a lui, ca şi cum ar fi primit prinsoarea. Mustea îi simţi mîna asudată, o lăsă repede şi plecă liniştit, după ce-şi mai pipăi o dată Walther-ul din buzunar.

Se despărţea de Cluj cu inima foarte grea.

— N-am să pot dormi, dar trebuie să mă culc, îşi zise, stingînd lampa.

Aşa se şi întîmplă. Pînă spre ziuă se tot frămîntă, reamintindu-şi plecarea de la Cluj, gîndindu-se cine a rămas şi cine a plecat dintre comuniştii unguri şi romîni. Apoi gîndurile prinseră a se transforma tot mai mult în imagini, care se prezentau simţurilor adormite, împotriva voinţei şi a conştiinţei lui.

10

Din somn, Mustea s-a trezit speriat şi cu tot corpul inundat de o sudoare ca gheaţa. Avusese un vis fioros. În odaie pătrunsese un şarpe, un şarpe mare şi verde, tîrîndu-se spre pat. Îl căuta pe Mustea, care voia să fugă, dar nu putea şi se uita neputincios cum îi dădea tîrcoale. Şarpele nu avea cap, totuşi Mustea se temea, se temea îngrozitor. „N-are cap", îşi spunea, ca să-şi facă curaj. Îl cuprinsese o spaimă nebună şi încerca să se smulgă din pat, fără să izbutească. Şarpele se tîra prin toate colţurile odăii, pe sub scaune, pe sub masă, încerca să se suie pe dulap, recădea, pornea în altă direcţie, se îndrepta spre pat, iar se depărta, pînă cînd la un moment dat a ajuns din nou în apropierea patului şi a început să se cţtere pe cearşaf. Atunci Mustea a ţipat deodată, aşa de tare, că prin somn şi-a auzit glasul şi s-a deşteptat îngrozit.

Era un vechi obicei al lui ca dimineaţa, înainte de a coborî din pat, să-şi analizeze visele. Ştia de mult că în visele lui şarpele simboliza frica de ceva, mai ales frica pe care în mod conştient nu voia să o recunoască. Treaz, nu se temea de garda de fier. Nici Properţiu Gîrbavu nu reuşise în ajun să-l înspăimînte. Frica exista însă ca o refulare şi ştia că mulţi şerpi mai avea el să viseze în aceşti ani. Pînă şi în vis, însă, învingeau raţiunile sale politice. *Şarpele n-avea cap, deci nu putea să muşte.* Dar după convingerea lui

Mustea era cu neputinţă ca în condiţiile cînd războiul cu Uniunea Sovietică bătea la uşă, cînd Hitler avea nevoie de sprijinul burgheziei, nu de anarhie legionară, Horia Sima să mai devină capul şarpelui verde. Chiar dacă ar fi încercat, l-ar fi zdrobit Antonescu, omul susţinut de majoritatea burgheziei, căci de el avea nevoie Hitler, ca Romînia să devină un cap de pod cît mai solid în vederea dezlănţuirii războiului antisovietic. Dar garda de fier, pînă să-i bată ceasul, mai putea face mult rău. Va căuta mai întîi să distrugă pe adversari. Apoi va încerca să pună mîna pe putere. De această încercare Mustea se bucura, căci ştia foarte bine că de aici li se va trage moartea legionarilor. „Astfel vom scăpa deocamdată de cel mai primejdios dintre duşmani. Şi apoi, cînd vor începe să se mănînce, să se ucidă între ei, şi numărul lor se va împuţina, şi forţa lor va slăbi. Din ciocnirile şi măcinarea lor noi nu avem decît de cîştigat. Trebuie să folosim contradicţiile dintre ei" — îi spusese nu o dată Ozun. Şarpele fără cap va fi rupt bucăţele şi, chiar de va continua să se zbată pînă la apusul soarelui, cum spune poporul, va fi strivit şi risipit.

De aceea Mustea, care în somn se lăsase stăpînit de spaimă, odată deşteptat se linişti şi se înveseli. „Aşadar şi visul confirmă că şarpele n-are cap", îşi zise mulţumit. În felul lui, Atanasie Mustea credea în visuri. Le considera, pe de o parte, o întruchipare a temerilor sale nemărturisite, pe de altă parte, o subliniere a convin-

ACADEMIA R. S. ... DE LINGVIS...

gerilor, a acțiunilor pe care intenționa să le îndeplinească, *înainte* de a fi pe deplin conștient de intențiile sale. Ajunsese la concluzia că visurile lui, îndeosebi cele înfricoșătoare, mai totdeauna populate cu șerpi, îi prevesteau *viitorul.* În vis găsea și antidotul împotriva fricii, care era semnalul unei primejdii reale. Căci la o analiză atentă, visul confruntat cu realitatea îi sugera calea de urmat, de înaintare sau retragere, după caz, și Mustea se comporta în consecință. Acum, șarpele era fără cap, deci n-avea de ce se teme, nu putea să fie mușcat. Apoi, cum nu avea cap, nu avea nici ochi, deci nu-l putea vedea. Visul confirma ceea ce reușise să afle de la Gîrbavu : legionarii îl socoteau doar *simpatizant* comunist, pe cînd el era membru în comitetul teritorial. Îi cunoșteau deci numai atitudinea antifascistă, pe care o manifestase fățiș de atîtea ori. Despre activitatea lui, însă, nu știau nimic ; putea așadar să-și intensifice munca ilegală. „Acu să vezi tu, Popîrț, cît voi fi eu de cuminte !"

În timp ce se îmbrăca, fluierînd un marș, cineva bătu la ușă. Era Lupșa, care-l vesti că va trebui să plece necondiționat la Brașov chiar în ziua aceea și să se prezinte la Dumitru Oarcea. Va afla restul acolo. Mustea-l întrebă de Mitru Tangu. Ceferistul se vindeca, dar rămăsese fără un picior.

„Totul e spre mai bine în cea mai bună din toate lumile cu putință" — își repetă el pe franțuzește leitmotivul din „Candide" de Voltaire, pe

cînd se pregătea să plece în oraş, să-l anunţe pe Sandu Crai că va lipsi cîteva zile din oraş.

În aceeaşi seară luă trenul spre Braşov. Armele avusese de grijă să le îngroape.

11

Munţii Făgăraşului se acoperiseră cu neguri mişcătoare, lăsînd să se vadă printre sfîrtecături, ici-colo, cîte o pădure în desfrunzire, cîte o coastă neagră. Ploua mărunt peste oraşul cutreierat şi el de-o bură rece. Sandu Crai, învăluit într-un pardesiu larg de păr de cămilă şi cu un şal roşu de lînă la gît, venea îngîndurat de acasă, din strada Filozofilor, către institut. Lipsise o zi din oraş, fusese să-l vadă pe bătrînul său tată, poate pentru cea din urmă oară. Bietul bătrîn ! Curînd avea să-şi părăsească via sa dragă, pivniţa cu vase de vin îngrijite ca nişte copii şi toată această viaţă, căreia el, Ilisie Crai, i-a stors cît a putut mai mult dulceaţa.

„Ană, trage dracul jiteiul de subt mine şi rămîi singură", îi spunea el nevestei. „Lasă că nu mori", zicea ea întorcîndu-şi ochii în altă parte. „Cum să nu mor ? Nu vezi că nu-mi mai place nici vinul ? răspundea el cu tristeţe, privind cana de ravac ce o ţinea mereu la cap, pe o mescioară. Se uita mîhnit şi la nevastă-sa şi-i venea să-i ceară iertare pentru cîte i le făcuse de cînd erau

împreună. Cînd se mînia pe ea, n-o bătea, numai o înjura şi, să fi fost în dricul iernii, să fi fost gerul Bobotezii, cînd crîşcă lemnele-n pădure, scotea uşa de la casă şi o lăsa să doarmă cu pruncii în frig. „Măi muiere, o rugă el cu glasul slab, varsă-mi un păhar de vin, că bota-i prea grea s-o duc la gură." Încercă să bea, dar îi tremura mîna. Femeia îl ajută. Îşi muie numai buzele şi împinse paharul în lături, ţinînd mîna femeii într-a sa. „Mulţam. Nu-mi place. Spunu-ţi eu că mor." Sandu o găsise pe mamă-sa ştergîndu-şi ochii în tindă. Săracul bătrîn ! Tare-i pare rău după viaţă. Seamănă cu mine. Şi mie mi-e dragă viaţa, se gîndea Sandu pe cînd se îndrepta din nou către gară, să ia trenul spre Sibiu.

Acum se ducea la Mustea cu gîndul să-i împărtăşească din amărăciunea sa. Asta nu era însă tot, căci un necaz nu vine singur niciodată, mai trage după el alte două-trei. Dimineaţa se prezentase la el Lupşa. Apoi mai primise vestea că vine din Orăştie logodnica sa, ceea ce după părerea lui Sandu numai bine nu putea fi, căci erau certaţi şi cine ştie cu ce intenţii îl căuta.

Mai complicată era chestiunea cu muncitorul, al cărui nume conspirativ, singurul pe care Crai îl cunoştea, era Lucian. Acesta urma să se întîlnească pentru a doua oară cu un simpatizant, Pavel Zahu, un tînăr preparator de la pedagogie, care aderase la mişcare sub influenţa lui Crai. Firea cam anarhică a lui Zahu îl făcuse pe Crai să şovăie multă vreme, dacă să-l apropie sau nu de partid. Iniţierea lui în munca conspirativă

trebuia făcută de către Lupşa. Zahu a venit la prima întîlnire stabilită, într-o seară, sub zidul vechi al oraşului. Lupşa l-a purtat pe scări sus-jos, l-a vîrît prin ganguri întunecoase, s-au urcat într-o maşină, s-au oprit brusc în cealaltă parte a oraşului, au prins tramvaiul din mers, apoi au luat o birjă, pînă ce, în sfîrşit, au ajuns în parcul oraşului, mereu, cică, sub ameninţarea de-a fi surprinşi de cineva şi urmăriţi. După ce s-au mai sucit şi s-au învîrtit prin aleile întortochiate ale parcului, căutînd să se convingă că nu sînt văzuţi de nimeni, Lupşa i-a înmînat pe furiş pedagogului un pachet de manifeste, spunîndu-i să le predea a doua zi lui Mustea, la care se putea duce fără să dea de bănuit, fiindcă se cunoşteau de mult. Totuşi stărui să fie atent, să vadă dacă nu s-a luat cineva după el. Era o probă. Dar pedagogul nu ştia. Zahu se duse la Mustea, îi povesti întîmplarea, fără să-i pomenească însă de material. Deşi făcea mare haz, se vedea că trăsese o spaimă zdravănă.

— Ce rost au toate acestea ? Abia acum îmi dau seama că a vrut numai să-mi pună nervii la încercare.

— Spune drept că ţi-a fost frică, îl luă din scurt Mustea.

— Da, dar frica mi-a creat-o artificial Lucian. În realitate, cred că nu era nici o primejdie.

— Poate, răspunse Mustea. Dar să ştii că motive de frică există totdeauna şi nu-s artificiale, ci foarte reale, chiar dacă-s mai puţin spectaculoase. Totul este să ştii cînd e îngăduit şi cînd

nu e îngăduit să-ţi fie frică. La noi aşa e : sînt cazuri cînd frica e îngăduită şi cazuri cînd e interzisă. E mai bine să ai de-a face cu primele cazuri şi să nu ajungi niciodată să le cunoşti pe celelalte.

Zahu l-a privit zîmbind pe Mustea şi părea să fi înţeles. Dar la a doua întîlnire nu s-a mai prezentat, iar materialele primite de la el le-a ars. Despre aceasta voia să vorbească Sandu Crai cu Mustea, cu atît mai mult cu cît pedagogul plecase de acasă în seara întîlnirii şi nu se mai întorsese.

— A plecat cu sau fără bagaj ? a întrebat Crai pe gazdă.

— Cu mîinile în buzunar, a răspuns femeia. Spunea că se întoarce tîrziu şi m-a rugat să-i las ceva de cină.

„A plecat va să zică, la întîlnire, cugetă Crai. Atunci ce s-a întîmplat cu el ? Trebuie să cercetăm, n-are rost să aşteptăm întîlnirea de control. Omul lucrează doar aici, la un pas de noi."

Lupşa, care făcuse cunoştinţă şi cu Crai, uitase ori nu voise să-i spună că Mustea plecase la Braşov ; de aceea cînd află de la laborant că prietenul său va lipsi cîteva zile, dădu plictisit din mînă şi se duse în biroul său. Se plimbă de trei, patru ori de la fereastră la uşă, luă Logica lui Hegel şi se aşeză în fotoliu să citească.

Dar gîndul că-i soseşte logodnica nu-i dădea pace. Era vorba de prima sa dragoste, încă din liceu, o blondină ştearsă, pe care elevul sărac Sandu Crai, meditatorul fetei, o luase drept o

madonă. Unde mai pui că era şi bogată. În scurt timp reuşi să obţină de la ea tot ceea ce o fată poate da. Şi încă în ce împrejurări ! Pe atunci, fata de vreo cincisprezece ani era foarte religioasă. Deşi ortodoxă, se ducea la biserica romano-catolică, din micul oraş de provincie, fiindcă aceasta era deschisă zilnic. Acolo, printre coloanele înalte, în lumina difuză strecurată prin vitraliile colorate, îngenunchea sub o veche icoană a Fecioarei şi se ruga. Colţul era întunecos şi necercetat de credincioşi. Sandu Crai a început şi el să simuleze sentimente religioase, ba cîteodată i se părea că le şi are, mai ales cînd asculta orga şi o vedea pe iubita lui îngenuncheată. O urmărea de la oarecare distanţă, din umbra unei coloane, închipuindu-se Demonul lui Eminescu, care-şi priveşte Îngerul. Apoi, după ce ea îşi termina rugăciunile, o însoţea acasă şi se apucau de făcut lecţiile la latină sau la matematică. Fata s-a îndrăgostit şi ea de Crai, băiat destul de chipeş ca să cucerească orice femeie, darămite o codană cu amorul înmugurit, gata să ţîşnească, doar să aibă prilejul. Şi iată că Făt-frumos se ivise ! Scena primului sărut s-a petrecut chiar acolo, sub icoana Fecioarei, în tăcerea mormîntală de sub bolţile înalte. I-a urmat, din partea fetei, o căinţă amară, cu plîns şi suspine şi cu rugăciuni fără capăt. Cu mare greutate a izbutit Sandu să oprească fata, pe Ofelia (nebuna ! îi zicea el) să nu meargă să se mărturisească, să spună tot preotului catolic. „Tu eşti ortodoxă, Dumnezeu nu primeşte aici spovedania cuiva care nu s-a îm-

părtăşit cu tainele bisericii de la Roma." „Dumnezeu e unul singur şi are să mă ierte !" zicea fata desperată. Totuşi, pînă la urmă nu s-a spovedit, iar primului sărut i-a urmat al doilea, apoi altele, tot mai cu foc, pasiunea împingînd la o parte căinţa şi remuşcarea. Fata se simţea, în colţul întunecat şi ascuns al bisericii, ca un rug de trandafiri, arzînd toată sub gura iubitului ei. Odată, ameţiţi de sărutări, s-au rostogolit pe străvechile lespezi de piatră, la picioarele icoanei, s-au vînzolit, s-au frămîntat şi tăcerile mari, încremenite parcă de veacuri între coloanele gotice, au fost sfîrtecate de un ţipăt. Se auziră, însă, paşi tîrşiţi apropiindu-se în grabă dinspre altar. Fata s-a trîntit repede în genunchi în faţa icoanei, plîngînd şi bolborosind cuvinte neînţelese, iar Sandu Crai s-a topit în umbra dintre coloane. „Ce e, fiica mea ?" a întrebat-o pe Ofelia preotul, aplecîndu-se cu greu spre ea, din cauza pîntecului său voluminos. Fata şi-a ridicat înspre el ochii înlăcrimaţi. Printre sughiţuri i-a povestit bătrînului preot că a auzit pe Maica Domnului vorbindu-i, că s-a înspăimîntat şi a ţipat, dar acum este fericită că cerul i s-a deschis. Sandu rînjea din umbră. „Şi ce ţi-a spus Fecioara ?" o mai întrebă preotul convins că are de-a face cu un caz de isterie. „Mi-a spus să iubesc numai pe Domnul !" „Adică pe mine !" îşi zicea satisfăcut demonul din umbră. Preotul se uită mai bine la fată. „Nu eşti tu fiica domnului procuror ?" „Ba da !" răspunse ea cu ochii mari, ca două flori albastre. „Tăticul ştie că vii la bise-

rica noastră ?“ „Știe ! Mi-a spus că el n-are nimic împotrivă, numai să fiu fată cuminte.“ „Binee ! zise preotul, și acum du-te acasă, fiica mea, și transmite-i domnului procuror salutările mele.“

Sandu Crai povestea cu mult cinism această pățanie. „De cîte ori nu am făcut după aceea pe Sfînta Fecioară să se cutremure, zgîlțîindu-i icoana de lemn cu zbaterile dragostei noastre pămînteşti !“ adăuga el. Mustea se distra, ascultîndu-și prietenul, totuși lipsa de scrupule a acestuia îl supăra. „Sandu Crai e capabil de orice — își zicea în sinea sa — și asta mă cam îngrijorează.“

„Ce-o fi vrînd nebuna de vine la Sibiu ?“ se întreba Crai, începînd iarăși să se plimbe de la fereastră la ușă, încoace și încolo, prin birou.

12

Irina, colega de universitate despre care Mustea îi vorbise lui Ozun, locuia cu familia la Brașov, pe strada Nisipului, într-o mică vilă închiriată. Familia se compunea din patru persoane : tatăl, un visător care se socotea comunist, mama, un înger al suferinței, care se simțea neînțeleasă, și cele două fiice, Irina și Marta. Pe Marta nu o cunoștea Mustea, căci era prea mică în timpul cînd se împrietenise el cu Irina. Cei doi băieți

ai bătrînului visător Rodion Şchiau, Luca şi Matei, plecaseră de mult în lume şi li se pierduse urma. Principalul susţinător al familiei era Irina, care părăsind liceul, unde fusese profesoară de filozofie şi de franceză, intrase funcţionară la fabrica de avioane. Cîştiga bine, şi ai casei, dacă n-o duceau în belşug, erau totuşi îndestulaţi. Singura nemulţumită era bătrîna mamă, supărată că nici una din fetele ei nu se măritase, măcar că şi Marta trecuse de optsprezece ani. E drept că zestre n-aveau, dar oare nu erau frumoase ? Îndeosebi Marta, o blondă înaltă şi languroasă. Culte erau şi una şi alta. Bătrînul şi fetele nu se sinchiseau deloc, pe cît se părea, de suferinţele bătrînei. Doar pe Irina o prindea cîteodată o vagă tristeţe cînd vedea cum Marta se împlineşte şi se face tot mai frumoasă şi cum ei, Irinei, oglinda îi scoate la iveală pe la ochi mici riduri, deocamdată aproape imperceptibile. Primul fir de păr alb i-a lăsat însă un zăbranic de jale pe suflet. Şi ce fată încîntătoare mai fusese ! Brună ca o creolă, cu părul negru, mătăsos şi ondulat, cu ochii mari, cu buzele cărnoase şi cu un trup de efeb. Băieţii se strîngeau în jurul ei ca fluturii în jurul unei flori ciudate. Nici unul, însă, nu era sigur de inima ei, deşi toţi nutreau o vagă speranţă că, cine ştie... poate... Acest *poate* rămînea mereu în lumea virtualităţii, foarte rar transformîndu-se într-un sărut acordat cu zgîrcenie, din vîrful buzelor, deşi cel care-l primea simţea lîngă sine un trup ce-ar fi dorit mai mult.

Irina studia sociologia. Pe atunci mai toţi stu-

denţii buni de la filozofie şi de la ştiinţe ori nu făceau politică, ori frecventau cercurile studenţeşti democratice. Huliganii şi reacţionarii se întîlneau mai des pe la medicină şi pe la drept. Irina s-a pomenit printre democraţi, simţindu-se tot mai legată de cercul lor, pe măsură ce treceau anii. Nu e de mirare că s-a îndrăgostit de ea un comunist, Titu Bogdan, şi simultan, pe lîngă încă vr-o şase, şapte, îi făcea curte şi Atanasie Mustea, care pe atunci încă nu era comunist. Bogdan o iubea cu resemnare, suferind ca un romantic ; Mustea era pasionat, dar nu prea îndrăzneţ. Fata nu iubea pe nici unul. „Îmi plac ideile voastre, dar nu şi ochii voştri" — spunea ea fiecăruia în parte. Totuşi, lui Mustea îi făcea favoarea de a învăţa împreună pentru examene, vara în cimitir, lîngă vr-un mormînt uitat, sau pe vreme rea la laboratorul unde el lucra ca preparator. Firește învăţau numai la acele cursuri care le erau comune, căci el studia, pe lîngă filozofie, şi biologia. De dragul ei ar fi fost în stare să renunţe la biologie, ca să fie la aceeaşi facultate amîndoi. Poate ar fi făcut-o dacă ea nu i-ar fi mărturisit că iubeşte un student de la drept, „unul cu ochi albaştri". „Ştiu, pe acela cu ochi de ied belit" — a zeflemisit-o Mustea răzbunător. Ea s-a supărat, dar pînă la urmă s-au împăcat şi s-au înţeles atît de bine, încît într-o bună zi el a cerut-o în căsătorie.

— Ce să fac cu tine ? l-a întrebat ea privindu-l ca pe un copil prost. Nici măcar de mîn-

care n-ai de unde să-mi dai. Mie-mi trebuie un bărbat care să mă poată ţine, şi încă bine.

Mustea s-a scărpinat după ureche, apoi umflîndu-şi pieptul a zis plin de sine :

— Peste zece ani am să fiu celebru !

— Atunci vorbim peste zece ani. Bine ? Prostuţul mamii, prostuţul mamii ! Peste zece ani are să fie celebru prostuţul mamii. Nu-i aşa ? repeta mereu, mîngîindu-l pe obraz ca pe un copil.

Au rîs apoi amîndoi şi au plecat împreună la o cîrciumioară, unde au băut cîte-o halbă de bere spumoasă şi au mîncat covrigi săraţi, vorbind despre orice, numai despre dragoste nu.

Anii au trecut cu amăgirile şi dezamăgirile lor. Un medic tînăr s-a făcut stăpîn pe inima Irinei, şi primul, pe tot ceea ce mai ţinea de inimă. S-au despărţit, fără să se fi luat, el cu mîndria lui de cocoş victorios a bărbatului, ea cu amărăciunea de-a fi fost înşelată. S-a dus profesoară într-un orăşel de provincie şi, cum dragostea devenise o necesitate trupească, s-a legat, pe rînd, de un profesor, de un avocat, de un inginer, toţi oameni neînsuraţi. Nu voia să strice fericirea casnică a nimănui şi, în taină, mai spera să se mărite.

Între timp, Mustea plecase pentru cîţiva ani în străinătate şi revenise. Îşi scriseră o vreme, la început mai des, apoi tot mai rar, pînă au încetat de tot. De întîlnit, însă, nu s-au mai întîlnit, pînă în primăvara anului 1936, cînd ea s-a pomenit deodată cu el că-i bate la uşă. Venea de la Chişinău, unde fusese martor în procesul

unor comuniști. Îi aflase adresa de la o prietenă comună.

— Dacă vrei, poți să rămîi la mine, dar te previn că sînt, cum s-ar zice, îndrăgostită, și tu mă cunoști... Nu-mi place să înșel pe acela care mîine mă va strînge în brațe. Te rog să mă ierți că vorbesc așa. De altfel, dacă rămîi, trebuie să-ți aștern pe jos, că n-am decît această canapea.

— Nu rămîn. Aș fi vrut numai să stăm de vorbă. Sînt atîția ani de cînd nu ne-am văzut!

— Și tu crezi că eu nu vreau să stau de vorbă cu tine! De ce ți-am propus să rămîi la mine peste noapte? Numai te-am prevenit. De altfel sînt convinsă că ești un om cinstit. Ia spune-mi: mă mai iubești puțin? Și cum stăm cu celebritatea ta?

— Vineee! Mai am trei ani. Mi-au apărut cîteva lucrări tipărite în nemțește, una în englezește, și sînt autorul unei teorii cu privire la organism și mediu, care va face vîlvă.

— Zău?

— Cum te văd și cum mă vezi.

— Și cum mă vezi tu pe mine, ia spune-mi? schimbă ea sensul discuției, cu un ton șăgalnic.

— Tot frumoasă!

— Și mai cum?

— Tot a altora.

— Nu fi obraznic! A altuia da, a altora nu, dragul meu.

— Ce-mi pasă mie, dacă nu ești a mea?!

— Ei! Nu sînt, iacă! Şi hai să vorbim despre altceva.

Irina s-a retras după un paravan, ca să se schimbe, şi a ieşit într-un halat de catifea vişinie. S-a apropiat de Mustea, l-a sărutat pe frunte, s-a uitat în ochii lui şi a început să lăcrimeze.

— De ce plîngi, Irina?

— Nu ştiu. Îmbătrînesc. Îţi aduci aminte? Cînd ne-am sărutat întîia oară am plîns ca o proastă. Mi se întîmplă numai cu tine. Apoi îşi şterse brusc ochii: Hai să-ţi fac un ceai! şi să-mi povesteşti tot, tot, tot, ce-ai făcut în aceşti ani, inclusiv toate iubirile tale.

Au stat de vorbă pînă tîrziu noaptea, şezînd unul lîngă altul şi ţinîndu-se cuminţi de după grumaz, ca doi copii. Cînd începură să se audă pe stradă paşii oamenilor ce plecau pînă în zori la lucru, el s-a ridicat zicînd:

— Acum plec la hotel!

— Va să zică nu vrei să dormi la mine?

— Cu tine, dacă vrei.

— Ţi-am spus că aşa nu se poate. De altfel, la dreptul vorbind, ne leagă mai mult prietenia decît dragostea.

— Ştiu. Prietenia adevărată este un metal inoxidabil.

S-au despărţit, ca pe vremuri, cînd învăţau împreună şi iarăşi nu s-au mai văzut cîţiva ani.

Poate că şi uitaseră unul de altul, cînd odată, în toiul concentrărilor din anii 1938—1939, el primi pe zonă o scrisoare de la Irina, în care-i de-

clara că de acum încolo vrea să se considere logodnica lui, iubirea lui, iar dacă va veni războiul şi o va lovi nenorocul, va rămînea văduva lui credincioasă. Mustea se găsea undeva prin defileul Mureşului, pe la Lipova, într-o companie de marş. Cînd i-a înmînat un soldat scrisoarea, stătea culcat lîngă mitralieră, cu faţa în sus, şi urmărea norii scămoşi pe cerul curat într-o după-amiază de toamnă. „De la drăguţă" — a zis soldatul. „N-am" — a răspuns Mustea. Dar care nu i-a fost mirarea cînd a recunoscut pe plic scrisul Irinei, şi mai ales cînd a citit despre ce e vorba! Apoi a zîmbit. „Voi fi al ei după ce voi fi murit. Îmi va fi credincioasă după moarte. Ea, care nu m-a vrut în viaţă." Totuşi în această singurătate cu nori pribegi, cu soldaţi care-şi aminteau de acasă, cu păsări călătoare, scrisoarea i-a făcut bine. Iar mai tîrziu, s-a întrebat de multe ori de ce nu i-o fi răspuns nici da nici ba. Poate din cauza Ioanei, care pusese între timp stăpînire pe inima lui, ori poate din pricina războiului care izbucnise deacuma, pustiind Polonia.

Iată că noua situaţie a lui Mustea, noua sa muncă de partid i-a readus în minte imaginea celei ce i se oferise ca logodnică şi văduvă, eventual. Cu strîngere de inimă a sunat la casa din strada Nisipului, unde ştia că locuieşte Rodion Şchiau. În timp ce aştepta să i se deschidă, privea la frunzele căzute şi brumate, în care se reflectau razele reci ale soarelui de dimineaţă, ca într-o veche argintărie. „Ce-ar fi să plec şi să

spun că nu i-am găsit ?“ se gîndi Mustea. Dar abia-i trecu prin minte acest gînd şi poarta fu întredeschisă de o fată tînără, blondă şi frumoasă, care-l privi întrebător.

— Pe cine căutaţi ?

— Domnul Rodion Şchiau locuieşte aici ?

Lui Mustea i se păru că nu a nimerit şi o fărîmă de bucurie îi scăpără în inimă.

— Cine sînteţi dumneavoastră ?

— Un vechi cunoscut de la Cluj. Sînt în trecere pe aici.

— Mi-e îngăduit să aflu numele dumneavoastră, ca să-i comunic tatei ?

— Atanasie Mustea.

— Ata... dumneavoastră sînteţi ? Şi în chipul fetei năvăli un zîmbet luminos, aşa cum se luminează dintr-o dată un geam cînd se aprinde lampa. Eu sînt Marta ! N-aţi auzit de mine ?

— Marta ! zise Mustea şi, luîndu-i mîinile, i le sărută pe amîndouă. Nu mi te închipuiam atît de mare şi mai ales atît de frumoasă !

— Nu semăn deloc cu Irina, aşa-i ? Poftiţi în casă. Vai, cum au să se bucure cu toţii. Haideţi repede, repede ! Irina, a venit Atanasie Mustea ! Tata, ţi-a venit un vechi prieten !

Vilişoara în care locuia familia Şchiau era compusă dintr-un hol şi un salonaş, despărţite printr-un glasvand mereu deschis ; sus la etaj, trei camere, dintre care una era birou şi bibliotecă, iar celelalte dormitoare, unul al bătrînilor, altul al fetelor. Biblioteca se extindea însă şi în încăperile de jos, căptuşindu-le aproape complet

pereţii cu cărţi, îndeosebi în limba engleză şi franceză, dar multe şi în germană. Cîteva tablouri, mai ales peisaje, un portret comun al bătrînilor, fotografii de ale copiilor, argintărie, bibelouri, covoare mici întinse pe jos şi o mobilă de tip florentin creau o atmosferă plăcută. Printre fotografii, Mustea descoperi cu bucurie şi una de-a sa de pe timpul studenţiei.

— Şezi, domnule Mustea, îl pofti bătrîna, pe vremuri blondă, acum complet căruntă. Iei masa cu noi, bineînţeles.

— Mai încape vorbă ? zise bătrînul, care nici nu arăta prea bătrîn, căci în părul bogat şi negru ce-i încununa fruntea olimpică nu se zăreau decît foarte puţine fire albe. De la el moştenise Irina culoarea brună a pielii, ochii mari, fruntea frumoasă şi toată înfăţişarea ei exotică. Cu maică-sa semăna doar la statură, era mărunţică. Marta în schimb, moştenise de la maică-sa părul bălai, dar era înaltă ca tatăl ei.

Bătrîna se apucă numaidecît să pregătească masa, nespus de veselă, căci în imaginaţia ei Mustea rămăsese un „ginere" care, ce-i drept, cam întîrziase, dar bine că venise în sfîrşit. Şi Marta vedea în el un viitor cumnat, numai bătrînul îl considera pur şi simplu prieten, iar Irina probabil nu se mai simţea de mult „soţia" lui *in spe*. Cum era duminică, bătrînul plecă să-şi vadă nişte prieteni care-l aşteptau ca în fiecare săptămînă după ce se întorceau de la biserică. „Mă duc să-i spăl de cele sfinte" — zise el rîzînd şi, punîndu-şi melonul, porni cu ploierul în mînă, deşi nu era nici cel

mai vag semn de vreme rea. Mustea rămase cu fetele.

Martei îi rîdeau ochii albaştri ca nişte cicori înrourate.

— Dacă vă căsătoriţi — zise ea — să mă luaţi slujnică la voi. Aş fi aşa de fericită să vă slujesc! Pe Irina o iubesc mai mult decît pe mama şi am să te iubesc şi pe dumneata. Mă luaţi la voi?

— Auzi la ea, proasta! o repezi Irina. Ce te bagi? Ia vezi-ţi de treabă!

Mustea se uita amuzat la Marta. Ochii i se opriră la sînii plini, a căror îngemănare apărea în decolteul rochiei. Irina îi surprinse privirea. Numai Marta nu se sinchisea şi-i sorbea din ochi pe amîndoi, pe „viitorul cumnat şi pe soţia lui".

— Aşa este ea, zise Irina. Nu de mult, venind dintr-o excursie, a stat în autobuz tot timpul pe genunchii unui băiat, socotind că aşa e firesc.

— Ei! şi ce-am făcut rău? Nimica.

Irina privi pe Mustea zîmbind.

— Eşti frumoasă, Marta, repetă Mustea fără voie.

— Hai, las-o în pace! zise Irina. Du-te, Marta. Vreau să rămînem singuri. Am ceva de vorbit cu nenea Atanasie.

Mustea o privi curios, dar nu supărat. Marta îmbrăcă un trenci vechi de-al Irinei, şi înainte de a pleca spuse rîzînd:

— La 12 trecute fix mă întorc. Aşa că pînă atunci să fiţi gata. Vă pup. Şi pe dumneata, dacă-mi dă voie Irina.

Ieşi, mai privind o dată pe Mustea, din uşă.

— Acum să-ţi spun de ce-am venit, începu Mustea.

— Te ascult.

— Să nu crezi cumva că am venit să ne logodim.

— Nici nu te suspectam de aşa ceva. Pînă în ziua de azi nu înţeleg cum am putut să-ţi scriu scrisoarea aceea absurdă, totuşi mi-au trebuit vro doi ani ca să-mi dau seama că nu aveai ce să-mi răspunzi la propunerea mea.

— Da, zise Mustea, scărpinîndu-se după ureche. Acum rolurile se inversează. Vin eu să-ţi fac propunerea să-mi devii „logodnică" şi tare n-aş vrea să taci cum am făcut eu atunci. Mi-ai face un mare servici dacă ai spune *da.*

Ea îl privi nedumerită.

— Zi-nainte !

— Eu trebuie să viu din cînd în cînd la Braşov, pentru motive pe care nu ţi le pot explica deocamdată. Am nevoie de un alibi şi m-am gîndit la tine.

— Va să zică *„a iubi"* al nostru s-a sublimat, ca să vorbim în termeni freudieni, într-un *alibi.*

Pe figura ei se putea citi un nor de mîhnire care trecu repede. Mustea închise ochii şi tăcu un timp.

— Te rog să mă ierţi, Irina. Poate mă consideri un om lipsit de orice delicateţă sufletească. Dacă ar fi aşa, m-aş simţi foarte rău. Poţi să mă refuzi. Cum socoţi. Consideră că nici n-am venit pe aici. Să rămînem prieteni.

— Prietene, prietene, îl dojeni ea, dînd din cap. Cine-mi eşti...

— Iartă-mă, n-aş fi vrut să te supăr. Cred că nu m-am gîndit destul de bine. Poate... ar fi mai cuminte să plec.

— Parcă spuneai că rămîi la masă.

— Eh ! De masă îmi arde mie ?

— Hai, fii serios. Rămîi. De altfel tu ai avea dreptul să fii supărat pe mine. M-am gîndit de multe ori la asta. Trăiam cu alţii şi pe tine te ţineam la distanţă ca pe un elev de liceu. Ai toate motivele să nu mă mai iubeşti. Mai mult chiar...

— Nu de asta-i vorba. Între timp am fost şi eu îndrăgostit de alta, o dragoste care a trecut peste mine ca un pîrjol. Îmi simt inima pustie, cred că nu mai iubesc pe nimeni.

— Nici pe ea ?

— Nici.

— Asta e rău şi te compătimesc. Eu iubesc oarecum pe cineva. Nu pot fără dragoste. Aş minţi dacă aş spune că te iubesc pe tine. Ai mei cred însă că te iubesc şi că ne vom căsători odată şi odată. Eu nu cred, deşi, sincer să-ţi spun, aş fi dorit-o, căci eşti un om cinstit, de caracter, cum n-am întîlnit mulţi în viaţă. Dar nu sînt supărată că nu mă iubeşti. Ştiu că mi-ai rămas prieten. Prietenia este un metal inoxidabil, aşa ziceai pe timpuri. Mai mult, ştiu că ai încredere în mine. Altfel n-ai fi venit. Şi sînt mîndră de încrederea ta. Deci — oare e logic acest *deci* ? — primesc deci propunerea de a fi „logodnica“ ta.

— Irina !

— Dragul meu, să nu-ţi fie teamă. Mi-am păstrat convingerile. Într-o zi, cînd vei socoti tu,

îmi vei putea cere servicii mai mari decît să-ţi servesc drept alibi pentru venirile tale la Braşov, care, *oricum,* au să mă bucure. Ne-am înţeles ?

— Îţi mulţumesc.

— Hai, sărută-ţi pseudo-logodnica. Dacă aş face-o eu prima, s-ar putea să mă şi suspectezi că-i sărutul trădării.

Mustea o strînse la piept şi o sărută pe frunte şi pe bărbie. Curînd simţi pe buze lacrimile ei sărate. Coborî şi peste el o negură de mîhnire ; era amărăciunea de altă dată, amestecată cu greul zilelor de-acum.

Bătrîna deschisese discret uşa. O închise repede. Inima-i bătea grozav de bucurie. Irina şi Mustea nu băgaseră de seamă nimic. Era linişte. De afară se auzeau căzînd pe caldarîm frunzele veştede scuturate de vînt.

13

A doua zi, după ce toată noaptea stătuse încuiat într-o cameră cu alţi trei tovarăşi, membri ai comitetului de partid din Ţara Bîrsei, discutînd problemele muncii printre intelectuali şi în rîndurile armatei, Mustea, cu paltonul căptuşit de materiale tipărite pe hîrtie foarte fină şi rezistentă, luă autobuzul ce făcea cursa între Braşov şi Sibiu. Încă de la pornire, autobuzul se umpluse de legionari, cărora li se vedeau cămăşile verzi de sub paltoane. Toţi purtau cizme negre militare şi unii, în mod

ostentativ, revolvere la cingătoare. Vorbeau şi rîdeau zgomotos, fără să mai ia în seamă pe ceilalţi călători, după ce îi examinaseră fugitiv din ochi. Mustea se aciuise în fundul maşinii, unde încerca să aţipească.

După risipirea ceţei de dimineaţă, ziua se dezvălui frumoasă. Cu ochii mijiţi, căci nu putea să doarmă de gura „comoşilor", Mustea urmărea goana pădurilor în sens opus cu mersul maşinii. Era o beţie de lumini şi culori în această destrămare a bătrînilor codri, îngenunchind sub semnul toamnei tîrzii. Cu resemnare parcă, arborii îşi lepădau foile galbene şi roşii. Numai brazii păstrau cu încăpăţînare ácele lor verzi, iar stejarii de la marginea pădurii păleau, dar nu-şi aruncau frunza. „Şi eu îmi păstrez foile cu aceeaşi îndărătnicie", cugetă Mustea. „Şi cu îngrijorare" adăugă apoi, gîndindu-se la banda zgomotoasă de huligani care, dacă ar fi ştiut cine este, l-ar fi făcut pe loc ciur de gloanţe. „Dar dacă ştie totuşi careva ? Dacă s-a urcat în autobuz tocmai ca să mă lichideze ? Sînt obosit, îşi zise Mustea, de aceea îmi trec prostii prin cap." Era cît pe-aci să aţipească, cînd deodată îl trezi vocea unuia dintre legionari. „Stop ! Opreşte !" strigase acesta şoferului. Era un găligan cît un stog de fîn, cu părul căzut peste ochi, pesemne comandantul lor. „Camarazi ! să coborîm o clipă !" răcni el cu un glas ca tunetul.

Ieşiră cu toţii din maşină, urmaţi de cîţiva călători obişnuiţi.

Mustea rămase în colţul său şi privi pe geam. „Acu-i acu ! gîndi în sinea sa. Te pomeneşti că

totuşi..." Dar legionarii glumeau şi rîdeau, plimbîndu-se încoace şi încolo. Locul era minunat : o padină împrejmuită cu fagi şi împănată cu nuci bătrîni, prin rămurişul cărora croncăneau ciorile. Ceea ce dădea luminişului o deosebită frumuseţe, în acest anotimp, erau brînduşile, mici candele violete cu o subţire flacără de aur la mijloc. Şi erau atît de multe, încît întreaga pajişte părea înveşmîntată în mătase violetă stropită cu aur. Cizmele militare ale legionarilor striveau cu nepăsare minunile tîrzii ale toamnei. Unul scoase revolverul, ceilalţi îl imitară şi începură cu toţii să tragă după ciori. În azurul proaspăt fîlfîiră croncănind stoluri negre, speriate, apoi se lăsară iarăşi în crengile nucilor bătrîni. Cîte o pasăre, cu zborul frînt, se prăbuşea, neagră, peste florile plăpînde şi crunta locul cu o pată de sînge.

„Te pomeneşti că se antrenează ca apoi să mă ia pe mine drept ţintă !" se gîndi Mustea, dar spre mirarea lui, nu-i era frică. Un legionar se desprinse de grup şi veni pînă-n uşa autobuzului, se uită înăuntru, apoi plecă iar la ai săi. „Ce-o fi vrut ?" se întrebă Mustea. În curînd grupul se întoarse, urcă din nou în maşină şi acel care părea comandantul strigă : „Camarade ! ia-o din loc !" Autobusul porni. Mustea îşi stăpîni un oftat de uşurare.

Pînă la Sibiu nu se mai întîmplă nimic. Acasă, Mustea o găsi pe gazda sa stînd de vorbă, la el în odaie, cu o femeie tînără.

— De cînd te aşteaptă domnişoara, domnule Mustea ! A venit tocmai de la Bucureşti pentru dumneata.

Era Liliana Rotbaum.

Pe masă era un bucheţel de brînduşi într-un pahar.

— Dar florile de unde-s ?

— Un copilaş le-a adus. îl cheamă Gelu. Era tare sărac îmbrăcat. Zicea că l-a trimis mamă-sa. Vă las.

14

Pedagogul dispărut, Pavel Zahu, specialist în probleme de educaţie, reapăru la cîteva zile după data întîlnirii de control, unde aşijderea nu se prezentase. Plecase pur şi simplu acasă la nevastă, căci se căsătorise nu de mult cu o săsoaică tînără şi frumoasă, pe care o trimisese la părinţi într-un sat de lîngă Mediaş, după evacuarea Universităţii din Cluj. Sandu Crai îl întîlni din întîmplare pe uliţa Căzărmilor, pe unde treceau mai toţi intelectualii din Cluj, institutele fiind instalate în ultima cazarmă dinspre Dumbravă.

— Ce-i cu tine, Pavele ?

— Ce să fie ? Vin de la nevastă. Uite, am adus nişte slănină afumată, o cunună de ai, un butoiaş de brînză şi două pîini.

Într-adevăr, pedagogul era încărcat ca un asin. Pe lîngă raniţa grea din spinare, ducea în mîna stîngă o traistă şi în dreapta, subsuoară, ţinea butoiaşul de brînză.

— Da la întîlnire fost-ai ?

— Ba.

— Cum aşa ?

— Iaca bine.

— Asta-mi place !

— Îţi place ori ba, n-am fost şi nici nu mă mai duc !

— De ce ?

— Pentru că nu vreau ! Sînt însurat, am nevastă frumoasă, e însărcinată şi nu vreau să-mi putrezească oasele la închisoare. Scurt pe doi !

— Hm ! îl mustră Crai, va să zică că ţi-e frică !

— Nu mai mult decît vouă ! Apoi mai e ceva. Eu nu-s decît un biet preparator la Institutul de Pedagogie. Voi toţi sînteţi asistenţi şi conferenţiari. Toţi aţi studiat în străinătate. Toţi veţi ajunge profesori universitari, iar dacă vin comuniştii la putere, vi se deschid perspective şi mai mari. Eu ce-o să fiu ? Nimic. Dacă mă iau după voi şi mă ţin de muncă conspirativă, care nu poate sfîrşi decît în beciurile Siguranţei, nu-mi pot vedea de treburi, nu pot studia. În învăţămîntul universitar nu pot înainta, căci azi îi avansează numai pe fascişti. În străinătate nu pot pleca decît dacă mă dau cu verzii.

— Deci... Deci ?... stărui Sandu Crai.

— Deci n-are rost !

— Cum n-are rost ? Fă-te legionar şi imediat te vor avansa, te vor trimite în Germania sau în Italia, la alegere, ca să nu mai vorbim de alte avantaje. Nevastă de rasă ariană ai, tu însuţi arăţi destul de bine din punct de vedere rasial : doli-

chocefal, ochi albaştri, înalt, chipeş, numai părul ţi-e cam negru... Dar ce are a face ? Parcă Hitler sau Goebels sînt blonzi ? Fă-te legionar şi ai descoperit elixirul vieţii, căci piatra filozofală se pare că o ai, din moment ce te poţi transforma peste noapte din democrat în simpatizant fascist !

— În definitiv, zise mînios pedagogul, cu ce drept îmi dai lecţii ?

— Chiar aşa. Mai curînd ar trebui să-ţi dau peste bot ! Crezi că aşa merge ! Ţi-am spus de la început de ce-i vorba ! Ştiai că nu te-am chemat la o partidă de domino sau la o halbă de bere. Şi apoi, te-am silit ! Tu singur ai dorit să-ţi dovedeşti convingerile prin fapte.

— Mi le-am şi dovedit ! În definitiv, n-am trădat pe nimeni şi nici n-am de gînd să trădez. Rămîn ce-am fost. Dar...

— Dar ţi-e frică, eşti un laş !

Pedagogului îi scăpărau ochii de mînie, ori poate îi venea a plînge, iar lui Sandu Crai i se învineţiseră buzele şi i se îngustase deschizătura pleoapelor peste ochi, lăsînd să se vadă numai tăişul a două lame subţiri, de oţel albastru. Fără să bage de seamă, ajunseseră între timp la uşa laboratorului unde lucra Mustea.

— Hai să intrăm ! zise repezit Sandu Crai, apucîndu-l pe Pavel Zahu de braţ.

— Nu intru ! protestă pedagogul, smucindu-se.

Dar uşa se deschise şi Mustea, îmbietor, îi pofti înăuntru.

— Ia scoate tot ce ai în desagă, Pavele ! îl îndemnă el bine.

Pedagogul se execută, aşternînd pe o masă lungă un ziar drept măsăriţă. Apoi pe rînd se iviră din traistă şi din raniţă o halcă de slănină afumată, îngustă, cu o dungă de muşchi ; o pîne cît roata carului, o sticlă de rachiu de cireşe, nişte brînză, nişte usturoi, pînă şi o oală cu murături. Nu lipseau nici cîrnaţii afumaţi. Iar cîţiva ciorchini de struguri negri completară banchetul. Ca buni ardeleni ce erau, scoase fiecare briceagul, apoi înainte de-a îmbuca, închinară pe rînd din sticla de rachiu. Mustea aprinse un bec Bunsen pe o masă de laborator şi puse cafea la fiert. Pedagogul îşi mai aminti şi de nişte plăcinte cu nuci şi cu brînză, un fel de strudel ţărănesc, pe care le avea în raniţă. După ce se ospătară bine, luară din nou în discuţie indisciplina pedagogului, care nu se prezentase la întîlnire. Mustea cunoştea cazul, dar nu în întregime. Fără să-i dea dreptate lui Zahu, Mustea îl dojeni pe Crai că nu se ocupase îndeajuns de el înainte de a-l trimite la prima întîlnire. Recunoscu şi propria sa vină, de a nu fi luat în serios nemulţumirea pedagogului după primul contact cu Lucian. Faptul că nu se prezentase la a doua întîlnire nu-l socotea o crimă, ci doar o greşeală destul de gravă.

— Nu trebuie uitat că din greşeli pot rezulta crime, sublinie Mustea. Apoi îl întrebă pe pedagog : Trebuia să-mi predai mie nişte material, pe care l-ai primit de la Lucian. Ce ai făcut cu el ?

— L-am ars.

— Hm ! făcu Mustea, întocmai ca Sandu Crai.

Cum, n-ai văzut că pe manifeste scria : „Citeşte şi dă mai departe“ ?

— Nici n-am desfăcut pachetul.

— De ! exclamă Crai, schimbînd o privire cu Mustea. Păcat. Lucian voia să-ţi dea un alt material. Dar dacă nu l-ai citit pe primul...

— Ştii ce ? interveni Mustea, uitîndu-se în ochii pedagogului. Îţi propun să citeşti această carte, că tot îţi place ţie filozofia, şi-i întinse o carte pe a cărei copertă veche scria : „L'Attlas en abrégé ou nouvelle description du monde par Jacques Peeters. Anvers. M.D.C.XCII.“

— Ce-i prostia asta ? protestă pedagogul.

— Deschide-o !

După ce întoarse primele pagini scrise în limba franceză, pedagogul se dumiri că era de fapt „Materialism şi empiriocriticism“ de Lenin, în limba germană.

— Ei ! ce zici ? O iei ?

— Da. Păcat că n-am avut-o cu mine acasă.

— Ştii ce ? continuă Mustea. Îţi propun să te mai duci acasă, pentru vreo două săptămîni sau barem pe zece zile, tot nu e nici o treabă pe la voi. Cu asistentul vostru vorbesc eu. Profesorul oricum nu va veni curînd la Sibiu. Primeşti ?

— De ce nu ? Unde-i mai bine decît acasă, la nevastă ? rîse pedagogul.

— S-a făcut, va să zică. Am însă o rugăminte : să nu anunţi gazda că pleci şi să ne laşi cheia de la cameră. Vreau să mă întîlnesc eu acolo cu cineva, într-o noapte. După cîte ştiu, camera este

izolată, în fundul curții, iar cîne mi se pare că nu aveți. La cîte se culcă de obicei gazda ?

— Cel mai tîrziu la zece. E o femeie de treabă. Bărbatul ei lucrează la Ploești. Vine numai o dată pe lună acasă. Cînd e singură, se încuie de la nouă în casă de frica hoților și a strigoilor, pentru nimic în lume n-ar mai ieși noaptea în curte.

— Bun. Cînd îmi dai cheia ?

— Ți-o aduc deseară, la opt, cînd plec la gară.

— Te aștept.

— Și vă rog să mă iertați pentru că m-am arătat laș. Mi-a fost frică. Dar... nu-mi retrageți creditul.

— Despre aceasta vom mai vorbi.

— Cu așa om treabă nu facem, zise Crai după ce ieși Zahu.

— Deocamdată să nu-l îndepărtăm. Oamenii sînt cum sînt. Comuniștii se fac din ei, răspunse Mustea.

Cînd Mustea ceruse cheia de la Zahu, se gîndise să se întîlnească în odaia lui cu Liliana. În general, însă, Liliana căzuse într-un moment nepotrivit. Căci la cererea comitetului de partid din Timișoara, Gabor Petre, care lucra acum la comitetul din Țara Bîrsei, însărcinase pe Mustea să se ducă într-un sat lîngă Porumba pe Criș, ca să restabilească acolo legătura cu un țăran, Simeon Carandan, comunist cu care se pierduse legătura.

— E vărul meu, zise Mustea. Satul lui e lîngă al nostru.

— Cu atît mai bine, frate ! Minunat. Mergi să-ți

vizitezi rudele, cum s-ar zice. Apoi treci pe la Timişoara şi-i spui lui Vlad Nicoară ce ai făcut. De altfel el te-a propus. Trebuiesc reînnodate toate legăturile cu satul.

Mustea urma să plece cît mai curînd din Sibiu. De aceea sosirea Lilianei îi încurca toate socotelile.

15

Mustea o cunoştea pe Liliana Rotbaum de mult, încă din timpul studenţiei. Era o evreică frumoasă în felul ei. Bine făcută, plinuţă chiar, nu prea înaltă, cu mişcări graţioase. Nasul coroiat, fruntea mică, ochii albaştri şi nenumăraţii pistrui de pe faţă îi dădeau un farmec deosebit. Rîdea rar, dar atunci dădea la iveală două rînduri de dinţi albi şi sănătoşi. Părul castaniu îi curgea în valuri pînă pe umeri. Urma filozofia, dar venea şi la lucrările practice de biologie, conduse de Mustea, pe atunci tînăr preparator. Foarte curînd, însă, ispititoarea Liliana s-a îndrăgostit de Toader Becu, un ţăran înalt şi slab din munţii Apuseni, rob al tradiţiilor populare şi al ideilor mistice.

Orbită de dragoste, Liliana, deşi ştia că Toader se declara antisemit şi misogin „din principiu", spera să facă pînă la urmă din el un alt om, cu convingeri democratice, dacă nu chiar un comunist. După cum era şi firesc, sforţările ei s-au dovedit zadarnice. De altfel, Mustea, care-l cunoştea

mai de mult, o prevenise, povestindu-i cum Toader trecuse prin toate cercurile studenţeşti, oscilînd de la stînga la dreapta, şi se fixase pînă la urmă la gogo-cuzişti. Dar fata o ţinea una şi bună : „Trebuie să-i deschid capul. E adevărat că-l iubesc oricum, dar tare aş vrea să-l aduc alături de noi". Pînă la urmă a renunţat şi s-a căsătorit cu un inginer chimist de la Bucureşti. Acum o chema Liliana Rotbaum, nu Goldberger, cum se numea cînd o cunoscuse Mustea. Înainte de căsătorie, o vară întreagă îi mărturisise lui Mustea mîhnirile ei amoroase, la ştrandul de pe Someş unde se întîlneau zilnic. Se dezbrăcau în aceeaşi cabină şi stăteau ceasuri întregi alături pe nisip. Mustea ţinea la ea, fiindcă era deşteaptă şi avea o temeinică pregătire marxistă, dar îl supăra dragostea ei maladivă pentru Becu, deşi el, Mustea, nu fusese niciodată îndrăgostit de ea. Poate o singură dată o privise ca pe o femeie. El era culcat pe nisip. „Ştii că eşti bine făcut !" constată ea, privindu-l în ochi, după ce cu cîteva minute înainte se dezbrăcaseră la repezeală în aceeaşi cabină, fără să se uite unul la altul. Liliana era în picioare, iar el se uita de jos în sus la ea. „Are pulpele albe şi pline, şi sînii abundenţi ca Betsabeea lui Rembrandt" — se gîndi Mustea. Dar nu-i spuse nimic şi-şi lăsă capul pe braţe, cu nasul în nisipul fierbinte.

Liliana, stingherită de tăcerea lui, se duse la o prietenă care se prăjea lîngă nişte tufe de răchită. „Cum a putut să-mi treacă prin cap o asemenea absurditate !" se dojeni Mustea ruşinat şi începu să depene în minte tot ce-l lega de această

fată. Îşi aminti de discuţiile lor înflăcărate, de primele cărţi marxiste pe care le citise datorită ei, de promisiunea ce i-o făcuse la despărţire, cînd plecase în Germania, de a-i scrie. Pînă la urmă, rătăcind din dună în dună pe vastul ţărm al amintiri, Mustea se pomeni faţă în faţă cu Greta, superba nemţoaică blondă, prea conştientă de frumuseţea ei pentru ca să poată iubi, dar prea egoistă şi interesată pentru ca să nu se lase iubită.

Acum, şezînd pe fotoliu, furat de vise şi amintiri, întrerupte din cînd în cînd de gîndul că trebuie să se întîlnească cu Liliana, retrăia scena de atunci :

Zăcea tot cu faţa în nisip, dar undeva departe, pe plaja insulei Helgoland, din Marea Nordului. Era cu un prieten, Heinz Werner, biolog ca şi el, şi cu frumoasa Greta, studentă la biologie. Lucrau cu toţii la Staţiunea Biologică, încă înainte de venirea la putere a lui Hitler. Prietenul lui Mustea era nebun după Greta, o splendoare nordică statuară, suplă şi blondă, cu părul fire de aur din comoara Niebelungilor şi cu ochii picuri din cel mai curat azur oglindit în valurile mării în zilele însorite. Numai nasul cîrn distona cu ovalul desăvîrşit. Totuşi nu se putea să nu te simţi abătut cu gîndul de la drumul ştiinţei, cînd o vedeai în costumu-i de baie albastru pe plaja inundată din şase în şase ceasuri de fluxul mării. Mustea n-o iubea şi-şi permitea să fie cinic cu ea. Acest cinism s-a transformat însă în scîrbă cînd Greta a primit omagiile unui consul onorific al Romîniei la Lübeck, apoi ale unui etern student zurbagiu din Rhenania, mare

duelist, şi a părăsit pe cel cu care venise, pe biolog, prietenul lor comun, un băiat capabil, dar sărac. Consulul Romîniei, un bătrînel trecut de cincizeci de ani, mare negustor german, i-a invitat pe toţi, pe Greta, pe Mustea şi pe Heinz Werner la masă într-un restaurant de lux. Mustea, la soare, dormita cînd Greta i-a transmis invitaţia. El s-a uitat la ea de jos în sus, întorcînd capul. I-a privit pulpele fine şi sînii mici ca nişte mere în creştere. Ea a zîmbit galeş şi l-a apăsat cu piciorul între omoplaţi. Pînă la urmă, deşi nici el, nici Heinz nu voiau să primească invitaţia, s-au lăsat totuşi convinşi de sirena nordică. A fost o masă neobişnuită pentru ei, cu icre negre „malosol", cu homar în maioneză, cu fazan, cu vin franţuzesc, cu ananas şi cu coniac fin, tot franţuzesc. Crezînd că-i face plăcere lui Mustea, consulul a declarat că-l leagă amintiri frumoase de Romînia, unde a şi cumpărat serioase pachete de acţiuni petrolifere. Gîndul că masa va fi plătită din dividendele petrolului romînesc i-a tăiat cu desăvîrşire pofta de mîncare lui Mustea. Heinz a mîrîit tot timpul, iar la sfîrşit se vedea pe faţa lui că abia îşi mai stăpîneşte furia şi scîrba. Numai fata era încîntată şi a primit să meargă şi seara cu consulul la un restaurant şi mai luxos. „Ce vrei ? îi spuse ea a doua zi lui Mustea, căci Heinz nici nu mai voia s-o vadă. Sînt tînără şi plac !"

De ce mi-oi fi adus aminte de tîrfa cu înfăţişare de Walkirie ? se întreba Mustea pe nisip la Cluj, pe malul Someşului, în timp ce Liliana stătea de vorbă cu prietena ei. Nu poate fi decît o asemă-

nare de natură perceptivă : nisipul, vara, fata în custum de baie... îşi zise el. Totuşi, la plecare lăsă întîi fata să se îmbrace şi numai după aceea intră el în cabină. De atunci n-au mai mers la ştrand împreună. Au rămas însă prieteni, pentru că-i legau aceleaşi convingeri şi apoi, cercul intelectualilor comunişti de la Cluj era destul de restrîns. Mai tîrziu, cînd Liliana se mutase la Bucureşti, o pierduse din vedere ; aflase doar că se măritase cu un inginer chimist.

Cînd a găsit-o la el în odaie şi a aflat că venise de la Bucureşti, cu misiune specială de la partid, a decis numaidecît să se întîlnească în altă parte. Dar unde ? La Crai nu se putea. Se gîndi la camera lui Zahu, care, desigur nu se întorsese încă, dar acolo nu se putea duce decît seara, după ce se culca gazda. Ce să facă pînă atunci cu Liliana — cu Li, cum îi spuneau prietenii. Cum trăsese la o rudă îndepărtată, o sfătui să pretexteze o indispoziţie şi să nu iasă din casă decît atunci cînd o va anunţa el.

Peste cîteva zile, după ce Zahu plecă din nou, se duse să o ia pe la zece seara cu o maşină şi, după ce Li îşi luă rămas bun de la ruda ei, dispărură în întuneric, oprindu-se pe o stradă de la marginea oraşului, nu departe de ulicioara unde locuia pedagogul. Un capăt al acestei ulicioare ajungea pînă la linia ferată. Casa lui Zahu era ultima, încît de acolo se auzeau noaptea şi se vedeau ziua toate trenurile care plecau şi veneau. Plouase, şi

cum uliţa era nepavată, se înfundau la tot pasul în noroi pînă peste glezne.

— N-am fi putut să discutăm la tine acasă ? zise Li cam supărată de această blocioreală noaptea prin tină.

— Nu. M-am temut să nu asculte gazda la uşă, sau să nu dea cineva peste noi. Mai ştii ? Aici vom fi singuri într-o cămăruţă izolată în fundul curţii. De altfel, am şi ajuns. Dar Mustea constată cu ciudă că poarta era încuiată.

— Asta-i bună ! Am uitat să-i cer pedagogului cheia de la poartă. Nici el nu s-a gîndit să mi-o dea. Nu-i nimic, sărim gardul.

— Vrei să-l dărîm ? rîse înfundat Li.

— Nu pe-aici trecem. Pe dincolo, dinspre calea ferată.

După ce mai orbecăiră un timp prin noroaie, ajunseră însfîrşit la locul potrivit pentru trecere. Se opriră şi ascultară. Nu se auzea decît şuşuitul ploii reci prin văzduh şi nu se distingea aproape nimic prin întunerecul nopţii. Mai stătură aşa unul lîngă altul, trăgînd cu urechea. Lăsară să treacă un tren care se apropia.

— Hai ! zise Mustea şi o ridică întîi pe Li, ca să ajungă să se agaţe de vîrful gardului.

„Nu e tocmai uşoară", gîndi el, prinzînd-o cu amîndouă mîinile de mijloc şi săltînd-o.

— Ţine-te bine, caută să treci cu un picior peste gard, aşa, acum cu celălalt, şi lasă-te încet în jos.

Dar pe Li n-o ţinură mult braţele şi căzu zdupăind într-o băltoacă. Sprinten ca o pisică, Mustea

sări şi el gardul şi o cuprinse pe la spate, întrebînd-o în şoaptă :

— Nu te-ai lovit ?

— Nu, zise ea strîngîndu-se lîngă el înfrigurată. M-a pătruns frigul.

Mai traseră puţin cu urechea, se strecurară apoi prin curte şi Mustea descuie încet uşa, intrară, o încuie, după aceea aprinse o lampă de buzunar. Învîrti butonul electric şi încăperea fu inundată de lumina becului de sus, puternic, fără abajur. Cele trei geamuri imense, din care două dădeau spre calea ferată şi unul spre curte, erau fără perdele, în schimb atît de bine căptuşite cu hîrtie albastră, încît nu răzbea nici o rază de lumină în afară. Încăperea era neobişnuit de mare, probabil menită să fie împărţită odată în două camere. Lipsa oricărei mobile, afară de un divan acoperit cu pînză albastră cu flori mari albe, aşezat în mijlocul încăperii, făcea ca spaţiul dintre cei patru pereţi să pară şi mai vast. Încolo, nici masă, nici scaune, nici dulap. Numai un cuier într-un colţ, unde să-ţi atîrni hainele, iar alături de soba mică de tuci, o cană mare de metal lîngă un lighean cu apă.

— Mi-e frig, zise Li cutremurîndu-se şi plimbîndu-şi ochii prin pustietatea dezolantă a odăii pedagogului. Nici acuma nu înţeleg, măi Mustea, de ce n-am discutat şi n-am aranjat totul atunci cînd am venit întîia oară la tine acasă. La urma urmei, de ce m-ai adus aici şi m-ai făcut să pierd atîtea zile la Sibiu ? Ochii ei albaştri, aţintiţi asupra lui Mustea se făcură mici, ironici.

Simţindu-se suspectat, Mustea vru să protesteze, dar se răzgîndi.

— Li, să mă ierţi dacă-ţi spun lucruri care nu te interesează, dar nu vreau să mă înţelegi greşit. Poate că nu era nevoie să frămîntăm noroaiele acestor uliţi şi să aşteptăm atîtea zile pînă să stăm de vorbă. Dar uite ce se întîmplă. Nu de mult am reuşit să mă vindec de ultima mea dragoste. Vei fi auzit şi tu de Ioana.

— Da, am auzit.

— Află că n-o mai iubesc şi nu iubesc nici pe altcineva, deşi în astfel de împrejurări omul ori fuge îndărăt spre porturile dragostelor apuse, ori cutreieră zănatec ape teritoriale străine. Eu stau pe loc. Însă nemaiavînd frîna morală a unei mari iubiri, nu-mi pun prea multe probleme cînd se iveşte un prilej...

— Zi nainte, m-ai lămurit buştean. Dacă aveai astfel de gînduri cu mine, puteai să-ţi înregistrezi insuccesul la tine acasă, fără să mă faci să-mi pierd pantofii prin noroaie şi să-mi rup hainele, sărind gardurile oamenilor.

— Li, cu riscul să te jignesc, am să-ţi declar că nu cu acest gînd te-am adus aicea.

— Cum ? Orice femeie, chiar şi cea mai serioasă, se simte jignită atunci cînd un bărbat nu vede în ea şi o ispită !

— Aşa se pare, continuă Mustea. Odată i-am spus unui prieten că soţia sa are cap, după ce stătusem cu ea o seară întreagă la cofetărie aşteptîndu-l pe el. Cînd soţul ei i-a transmis acest compliment, femeia a răspuns : Nu mă bucură deloc. Mai

bine observa ce picioare am ! Deci... vru să conchidă Mustea, fără să poată însă, căci îl întrerupse Li :

— Totuşi n-am izbutit să înţeleg de ce m-ai adus aici.

— Uite ce este. Ţi-am spus că atunci cînd nu mă stăpîneşte o mare pasiune, sînt la fel de uşuratic ca cei mai mulţi bărbaţi, fiindcă îmi lipseşte frîna morală.

— Poate că o am eu.

— Nu de asta e vorba, zise Mustea, însoţindu-şi cuvintele cu un gest nerăbdător. Tot ce ţi-am îndrugat pînă acum n-a fost decît un preambul, fiindcă m-am jenat să-ţi mărturisesc de la început că m-am încurcat cu gazda mea. De, femeia e tînără şi destul de drăguţă. Acum e geloasă şi mînioasă că nu am timp de ea. De fapt, nici nu prea vreau să am. De aceea, de cîte ori vine la mine vreo femeie, se strecoară ca o pisică şi ascultă la uşă. Noi doi, după cît am înţeles, avem lucruri prea importante de discutat şi n-aş vrea, mă-nţelegi, nici măcar să ştie această femeie că ai stat cît de cît singură cu mine. De aceea te-am expediat atunci aşa de repede. Apoi mi-au mai trebuit două zile ca să mă conving dacă nu s-a luat cineva după tine de la Bucureşti şi dacă eu nu sînt urmărit pas cu pas.

— Da, ai dreptate, acum pricep, zise Li, devenind dintr-o dată foarte serioasă.

— Putem sta aici pînă la ora patru dimineaţa, apoi te conduc la prima gară de lîngă Sibiu, cu un autobuz, cu un taxi, cu căruţa, cum se va putea.

După aceea, ne despărţim iarăşi pe cine ştie cîtă vreme.

Între timp se aşezaseră amîndoi, unul lîngă altul, pe divan, după ce-şi dezbrăcaseră pardesiile ude. Mustea se scula şi curăţă pantofii amîndurora, apoi veni iar lîngă Li.

— Ştii că e cam răcoare aicea ?

— Cam, zise el, dar n-avem ce face. O să ne întindem unul lîngă altul şi ne acoperim cu păturile astea de cal.

— Stingem şi lampa ?

— Nu. Va trebui să-ţi mai notezi cîte ceva. Dar după aceea putem s-o stingem pe un ceas-două, ca să dormi.

— Şi cine ne trezeşte ?

— Eu.

— Buun ! încuviinţă ea.

— Mie n-ai nevoie să-mi explici prea multe, că tot n-am să pricep, doar nu-s specialist. Amănuntele le voi discuta la Timişoara cu tovarăşii de acolo. Din cîte mi-ai spus pînă acum reiese că e vorba de nişte substanţe chimice, care dacă ar dispărea din vreun laborator de la Bucureşti nu s-ar putea să nu dea de bănuit.

— Crezi că timişorenii or să ne ajute ?

— Fără îndoială ! O să-ţi dau şi o scrisoare prietenească pentru şeful laboratorului. Scrisoarea, care nu va conţine nimic deosebit, va distruge-o totuşi în faţa ta. El va şti ce are de făcut. Nu căuta să stabileşti acolo alte legături. Te prezinţi la merceria din strada B... nr. 7, în cartierul Fabrik, ceri dantelă de mătase roşie şi întrebi dacă-i acolo

doamna Tereza. E o femeie tînără cu părul complet alb. Îi spui că vii din partea lui Cozma, cu niște informații de la un anticar pentru bărbatul ei. Te va invita la masă. Acolo vei întîlni pe Nicoară, îl știi, cu care poți vorbi deschis. El te va pune în legătură cu șeful laboratorului, cu Silviu Dragu. Nu, nu-ți mai dau nici o scrisoare pentru el, nu-i nevoie. Cînd termini, e mai bine să pleci la Arad, iar de-acolo, cu toate precauțiunile, la București.

— Buun ! Dar mai e ceva. Se fac din ce în ce mai multe concentrări. Azi, mîine, are să vă cheme și pe voi și are să vă trimită cine știe unde. Trebuie să-mi indici de pe acum cu cine să țin eu legătura mai departe, la Timișoara și la Sibiu ? Așa mi s-a spus de la București. În orice caz la Sibiu să-mi indici neapărat pe cineva...

— Pentru Timișoara ai să te înțelegi pe loc cu Nicoară. Cît despre Sibiu, cauți un ceferist Mitru Tangu, pe strada Ovăsului, lîngă gară. E un om căruia i-a tăiat trenul piciorul. Vorbesc eu cu el. Îl întrebi de adresa mea, dacă-s plecat. (Mustea se gîndea să aranjeze toate acestea cu Lupșa. Era sigur că va izbuti.)

— Buun ! Dar cît ești tu pe aici, am să vin la tine.

— Se-nțelege. Dar să nu mă mai cauți acasă, ci la laborator.

— Buun !

— Și zici că bombele voastre or să aibă un volum foarte mic ?

— Da. Pot fi purtate în buzunar, fără să bată la ochi. Eficacitatea explozivului este colosală.

L-am încercat. Adică nu eu. Alţii. Vom trimite nemţi cu ghiotura în Walhala. Ai să vezi !

— Numai prudenţă maximă ! Serviciul secret şi Siguranţa au primit întăriturі serioase. La vechii copoi ai burgheziei romîneşti se mai adaugă azi legionarii şi — ceea ce-i mai periculos — Gestapoul ! Gîndeşte-te că toată haita asta turbată va fi asmuţită în primul rînd asupra comuniştilor. Înţelegi cît a crescut primejdia ?

— Da, ştiu. Dar parcă în primejdie ne simţim mai tari.

— *Vivere pericolosamente !* Te-ai cam molipsit de la Mussolini. Nu, draga mea, eu nu iubesc primejdia şi de-aş fi credincios, aş zice : fă, Doamne, să treacă de la mine paharul acesta ! Dar ştiu că nu trece. Şi trebuie să facem faţă primejdiei, tocmai pentru a ajunge odată la liman. Şi nu-i vorba numai de noi, ci de toţi oamenii de treabă care muncesc din greu.

— Nu ştiu de ce, dar parcă acum viaţa e mai interesantă. După aceea o să fie linişte, o să trăim fără primejdie şi fără atîtea griji.

— Vai, cum te mai înşeli tu, Li dragă ! Pentru noi, *după aceea* o să fie şi mai greu. În altfel greu, dar mai greu. *Qui vivra, verra !* (Cine-o trăi, o vedea).

— Bine zici ! Cine ştie însă cîţi vor mai trăi dintre noi ? Dar nu-i aşa, Atanasie Mustea, că va fi frumos chiar pentru cei care vor fi murit ?

— Ai dreptate. Dacă n-ar fi aşa, am mai face noi bombe, am mai sări noaptea gardurile oame-

nilor şi am mai sta zgribuliţi unul lîngă altul, în loc să ne facem viaţa cît mai uşoară ?

— Bine, dar tu zici că şi atunci are să fie greu. Noi numai de greu o să avem parte ?

— Va fi greu în altfel. Ce-i drept, tot greu. Dar în loc să te zbaţi într-o mocirlă, ai să urci spre culmi, unde aerul e tare şi proaspăt şi de unde ţi se deschide o privelişte din ce în ce mai largă.

— Iar cînd pămîntul făgăduinţei se va dezvălui în faţa noastră, vom închide frumos ochii, ca Moise, şi vom adormi. Nu, dragul meu, eu aici vreau să trăiesc din plin frumuseţea, fie şi frumuseţea furtunii, a bradului prăvălit în flăcări de pe culme în fundul prăpastiei, dar a bradului care a stat drept şi neînfricat în flăcări. Răsplata mea va fi însăşi dîrzenia aceasta, care va înfiora duşmanul şi care mă va face să simt că sînt mai tare decît el. Căci pînă la urmă ştiu că-l vom învinge, oricît de crunt şi de cumplit este acuma. Poate că la *celălalt* greu eu nu voi mai fi cu voi, dar *atunci,* scumpul meu Atanasie, adu-ţi aminte şi de Li, cea căzută în greul de acuma.

— Li, de ce vorbeşti aşa ? Lasă să cadă duşmanii, noi mai avem treabă multă pe acest pămînt, după ce vom fi învins greul de acum.

— Şi dintre noi trebuie să cadă unii. Acum însă, hai să dormim puţin.

Li se întoarse ca să nu-i bată lumina în ochi. Mustea o acoperi bine cu o pătură, peste care puse şi pardesiul lui. Ea zîmbea cu ochii închişi. În timp ce o învelea, Mustea tresări fiindcă îşi dăduse seama că e însărcinată. Li îl înţelese.

— Da, voi avea un copil.

— Vai ! făcu Mustea necăjit. Dacă aş fi ştiut, nu te-aş fi cărat prin noroaie.

— Las' să cunoască şi el greul ăsta de-acum.

— Atunci să nu te mai aud vorbind de moarte ! Trebuie să trăieşti.

— Parcă eu zic altfel ? Hai acum să dormim.

Mustea stinse lampa şi, fără să se dezbrace, se culcă spate în spate cu Li, acoperindu-se cu cealaltă pătură. Nu peste mult, respiraţia ei deveni mai adîncă şi mai regulată. Adormise. Ceva mai tîrziu Mustea se întoarse şi, dintr-o pornire instinctivă, ca şi cum astfel ar fi putut s-o apere pe ea şi copilul, trecu uşor de tot un braţ peste umerii ei şi o ţinu aşa pînă veni vremea s-o deştepte. Părul ei moale şi mătăsos mirosea plăcut. La ora patru o trezi cu părere de rău. Tocmai se auzea un tren trecînd. Îşi îmbrăcară repede pardesiele şi porniră pe acelaşi drum greu, orbecăind prin întuneric şi frămîntînd pămîntul ud şi cleios.

Mitru Tangu nu se întorsese încă de la spital. Femeia sa se bucură cînd îl văzu pe Mustea şi îl întrebă dacă a primit brînduşile pe care i le trimisese cu copilaşul, culese chiar din grădiniţa lor, o biată fîşie de pămînt lîngă gard.

În urma convorbirii sale cu Lupşa, Mustea se hotărîse să-şi facă un rînd de haine şi strînsese ceva bani în acest scop. Dar cînd dădu iar cu ochii de femeia bolnavă, de sărăcia din casa lui Tangu,

pe care încă nici nu-l cunoştea, lăsă femeii toţi banii, cu gîndul să mai amîne achiziţia costumului. Asta era în dimincaţa cînd o petrecuse pe Li.

16

Răstălmăcind şi răsturnînd definiţia universului formulată de Blaise Pascal, Sandu Crai obişnuia să spună că partidul comunist este un cerc a cărui circumferinţă se găseşte pretutindeni, iar centrul nicăieri.

— De ce spui asta ? întreba totdeauna enervat Mustea, care ştia unde bate Crai, căci nu o dată discutaseră această problemă. Discuţia se desfăşura mereu în acelaşi sens, cam cu aceleaşi expresii şi totdeauna fără rezultat.

— Noi, cărturarii... începea Sandu Crai, iar Mustea-l completa :

— ...şi fariseii...

pentru ca Sandu să-i întregească ironic cugetarea :

— ...şi vameşii...

— Bine zici, că era să uit ! aproba ironic Mustea.

Apoi începea o dezbatere interminabilă cu argumente şi arguţii, cu împunsături şi cu peroraţii, uneori în doi, alte ori în trei, toată noaptea, pînă cînd se învineţeau a ziuă geamurile locuinţei lui Mustea. Aşa se petreceau lucrurile la Cluj, căci la Sibiu, disputa se făcea în doi şi de cele mai multe ori peripatetic, pe drumul din jurul Dumbrăvii. Problema era însă aceeaşi, de mult întoarsă pe toate

feţele. Crai se simţea mereu pe circumferinţa cercului, dar niciodată nu-şi putea da seama de lungimea razei, de la el la centru. De fapt, nici nu-i venea să creadă că există un singur centru. Şi nu-i plăcea această orbecăială prin labirint.

— Noi, cărturarii, ar trebui să fim mai aproape de conducere, să ocupăm chiar locuri la cîrmă.

— Dar ce-am făcut noi, intelectualii, aşa de grozav pentru mişcarea muncitorească, pentru ca să ni se dea cîrma în mînă ? O cunoaştem barem cumsecade ? Ştim ce extindere are ?

Aşa îi răspundea Avram Rotaru, el însuşi un intelectual, dar mult mai vechi în mişcare, şi mult mai ferm pe poziţie decît Sandu Crai, sau decît medicul Anatol Trofimov.

— Alţii îşi riscă viaţa zi de zi, nu dorm de două ori în acelaşi pat, n-au casă, n-au masă, cad, îi torturează Siguranţa, sînt condamnaţi la ani, la zeci de ani de temniţă, şi nu crîcnesc. Iar voi abia v-aţi apropiat de mişcare şi gata, vă şi vedeţi conducătorii ei ! continua Rotaru. Staţi, bobocilor, să vă prăjească tălpile, să vă bage ace subt unghii, să vă spînzure cu capul în jos — şi abia atunci se va vedea cine este comunist adevărat !

— Da ce ? se oţăra Crai. Numai prin torturile inchiziţiei se poate verifica valoarea unui om ? Dar dacă, datorită inteligenţei lui, cineva nu cade şi face o treabă bună, mai bună decît acela care după două-trei întîlniri intră în capcană ca un şobolan prost ?

— Nu-i chiar aşa ! intervenea Mustea. Eu nu sînt de acord nici cu Avram, dar nici cu tine, Sandule.

— Știu, tu ești de acord numai cu tine însuți, îl repezea Crai.

— Nici asta nu-i adevărat. Îți explic eu cum stau lucrurile. Dar mai întîi să termin cu Avram.

— Eu să spun ocinașele pînă-mi vine rîndul, așa-i Atanasie ? Bine, numai nu face pe deșteptul, că n-ai față de cine. Eu te cunosc.

— Asta rămîne de văzut. Deocamdată lasă-mă să vorbesc.

— Am înțeles, să trăiți !

— Nu, încă n-ai înțeles nimic, Sandule. Uite ce-i, Avrame : tu te socoți un comunist prima-ntîi, cum ar zice Caragiale. Dar bătaie la Siguranță încă n-ai mîncat nici tu. Te-au interogat numai de vreo două ori, dar fără să-ți fi pus nici nervii, nici oasele la încercare. Crezi că ai rezista la o probă mai serioasă ? Nu-mi răspunde ! Știu. În sinea ta ești convins că nimic nu te poate doborî. Dar convingerea ta se bizuie pe ceea ce știi despre alții, nu despre tine. În acest domeniu, însă, numai experiența proprie e concludentă. Și încă ! Rezișți o dată, de două ori, de zece ori, iar a unsprezecea oară, gata ! te desumfli și spui tot ! Unii desigur rezistă mai mult, pînă la capăt, adică pînă la moarte chiar. Aici există o mare variație individuală, determinată de o mie de imponderabile, între care, recunosc, cel mai de seamă este conștiința. În cazul nostru, conștiința de comunist. Cu cît ea e mai incandescentă, cu atît șansele de rezistență sînt mai mari. Totuși gradul de incandescență nu e tot. Alți nouă sute nouăzeci și nouă de factori pot s-o zgîlțîie. Depinde de momentul

psihic, de situaţia sanitară a organismului şi de multe altele. Din acest punct de vedere, oamenii se distribuie pe o curbă ale cărei extreme pe abscisă sînt Horia şi Crişan. În aceleaşi condiţii obiective de tortură, unul tace pînă la capăt, altul mărturiseşte tot. Cei mai mulţi oameni se grupează la mijloc, cei mai puţini la extreme. Dar e greu de ştiut dinainte unde se situează fiecare. Idealul ar fi, într-o mişcare ca a noastră, să se găsească numai oameni de talia lui Horia Ursu Nicula, deşi nu sînt de dispreţuit nici oamenii crînceni şi activi de tipul lui Gheorghe Crişan.

— A propos, tu ce eşti, Horia sau Crişan ?

— Degeaba rîzi, Avrame. Eu nu vreau să ajung pe mîna Siguranţei. Iar dacă ajung, doresc să fiu în stare să tac pînă la capăt.

— Adică te socoteşti un Horia, preciză Sandu ironic.

— N-aveţi de ce rînji ! Vă doresc să n-ajungeţi la greu şi să lucraţi bine, fără să cădeţi pe mîna Siguranţei.

— Cum s-ar zice, şi cu sufletul în rai şi cu mustăţile unse cu slană !

— Mă rog, Sandule, fie cum zici tu. Dar vom vedea noi cine rezistă la greu. Eu unul nu mă laud şi nu-mi cer osîndă. De altminteri, continuă Mustea, chiar deseară la masă am să vă demonstrez ce viteji sînteţi.

— Ai pus ceva la cale ?

— Nu, de data aceasta nu eu am pus ceva la cale, ci alţii caută să vă ţină calea.

— Dacă ştii ceva, spune ! stăruiră amîndoi.

— Aveţi puţintică răbdare! Diseară, la „Bufniţa“ o să aflaţi.

— Mă rog, cum vrei! zise Sandu, făcînd pe indiferentul. Avram ridică doar din umeri.

Un prieten, latinistul Gheorghe Vinaru, care avea o vie în judeţul Alba, vînduse vinul şi-l împrumută, îmbiindu-l chiar, pe Mustea, cu zece mii de lei.

— Mi-i dai cînd poţi. Am luat destul, nici nu ştiu cum am să-i cheltuiesc.

Vinaru era mereu concentrat pe la Biroul 2 al Armatei I-a şi prin el Mustea afla o mulţime de lucruri. Democrat, ca mulţi dintre cărturarii mai tineri de la Universitatea din Cluj, Vinaru totuşi se ferea să activeze organizat.

— Vezi, măi Mustea, să nu mă bagi în vreun bucluc. Tu poţi şti orice despre mine şi de la mine. Dar eu de tine nu vreau să ştiu nimic. Sîntem prieteni de petreceri. Atît.

Mustea ţinea la Vinaru şi nu-i cerea mai mult decît voia să dea acesta.

17

Nici Mustea nu se putea lăuda că are cunoştinţe deosebite despre extinderea partidului în diferite straturi sociale, despre numărul măcar aproximativ al membrilor sau despre conducere. Totuşi înţelegea că sistemul de organizare în celule este cel

mai bun pentru un partid care trăieşte în ilegalitate, urmărit prin toate mijloacele de Siguranţa statului burghez. „Noi sîntem ca un submarin — îi spunea el lui Sandu Crai — construit din camere bine izolate una de alta. Dacă este izbită şi spartă o cameră sau două, nu sufere submarinul întreg." Dar Mustea înţelegea ceva mai mult, anume că Partidul Comunist din Romînia nu este o organizaţie secretă oarecare, cu membri ce-şi apără reciproc interesele şi atît. Aceasta ar fi fost prea puţin şi în cazul acesta el însuşi ar fi putut să intre în atîtea şi atîtea alte asociaţii legale sau secrete, să se facă bunăoară francmason, cum îl îmbiaseră. El îşi dădea seamă că partidul poate fi asemănat cu exponentul la un număr şi că acest exponent compus din oameni conştienţi şi hotărîţi, chiar dacă n-ar fi mulţi, exprimă forţa uriaşă a maselor muncitoreşti, conştiente de rolul şi rostul lor istoric şi mai ales de faptul că sînt crunt exploatate, cum Mustea se convinsese din contactul, ce-i drept, insuficient, cu muncitorii. Mai mult: acest exponent, partidul, exprimă şi forţa, mai puţin conştientă de rostul ei istoric, dar nu mai puţin sensibilă la nedreptatea socială, a straturilor largi ale ţărănimii sărăcite, forţă ce poate fi cîştigată pentru aceeaşi cauză. Iar partidul e o parte din lupta de un veac pe plan mondial a comuniştilor din toate ţările, a căror primă victorie decisivă în marşul lor revoluţionar s-a cristalizat în constituirea statului sovietic, a cărui prezenţă istorică tulbură profund şi face să se ridice în două labe fiara bătrînă a capitalismului înfricoşat. De forţa uriaşă ce o reprezintă

comuniştii, Mustea şi-a dat pentru prima oară seama în Germania, cînd la ultimile alegeri înainte de a acapara Hitler puterea, ei cîştigaseră un milion de voturi dintr-o trăsătură de condei. De fapt, această victorie a comuniştilor fusese şi semnalul de alarmă pentru junkeri şi bancheri că „acum ori niciodată" trebuie adus la putere Hitler, ale cărui forţe porniseră să se destrame.

Mustea nu putea uita formidabilele demonstraţii de masă din Hamburg ale muncitorimii, în fiecare sîmbătă după masă, pe „Moorweide", un parc fără arbori de lîngă Universitate, unde după venirea lui Hitler la putere au început numaidecît să facă instrucţie militară „cămăşile căcănii" — aşa le spunea Mustea — şi alte formaţii paramilitare profasciste şi revanşarde. Va ţinea pururi în minte sîngeroasa duminică în care poliţia a dat voie să treacă prin cartierul muncitoresc, împotriva protestelor populaţiei, hoarde de nazişti încolonaţi. Era vădit o provocare grosolană. Rezultatul a fost că, după primele încăierări ale fasciştilor cu comuniştii, a venit poliţia înarmată cu mitraliere, cu grenade, şi a început să tragă în oameni, în case, pe ferestre, să măcelărească şi să distrugă totul în cale, ucigînd bărbaţi, femei, copii. Mustea însuşi împreună cu nişte studenţi comunişti a scăpat printr-un canal subteran necunoscut, ieşind undeva pe ţărmul Elbei, în afara portului. A asistat apoi, după venirea la putere a lui Hitler, la exaltarea dementă a fasciştilor, cînd se afişa zilnic la poliţie numele comuniştilor deca-

pitaţi cu securea. O dată, unui prieten al său, unui pictor, fasciştii i-au scos ochii, că doară aşa o să vadă adevărul ; altă dată, unui alt prieten, biolog şi el, i-au smuls soţia din braţe şi, pe motiv că li se părea evreică, au spintecat-o cu cuţitele în faţa lor, a soţului şi a lui Mustea, bătîndu-i apoi îngrozitor şi pe ei ; iar altă dată a găsit în laborator pe o şefă de lucrări, o excelentă cercetătoare în fiziologie, sinucisă cu cianură, pentru că peste noapte îi ridicaseră bărbatul, iar pe ea o dăduseră afară din slujbă, suspectînd-o de-a fi avut legături cu comuniştii.

Dar tot atunci Mustea a avut norocul şi bucuria de a-l asculta pe Dimitrov la procesul de la Leipzig, după incendierea Reichstagului de către hitlerişti. Mintea limpede şi ascuţită a acestui comunist sfîşia negurile în care fasciştii îşi învăluiau crimele şi ororile şi arunca uriaşe trîmbe de lumină, care arătau întregii omeniri măreţia şi trăinicia coloanelor de morală şi dreptate socială, mai tari ca granitul, susţinătoare ale comunismului. Nopţi întregi le-a povestit apoi colegilor săi de la Hamburg despre Dimitrov, care din acuzat a devenit acuzatorul întregului sistem fascist, întemeiat pe crimă şi teroare.

Într-o zi, un coleg din cei cu cămaşă brună, l-a întrebat dacă nu crede c-ar fi mai bine să nu facă propagandă antihitleristă, căci altfel s-ar putea să fie curînd expulzat.

— Nu mi-ar părea rău, căci universităţile voastre nu mai fac un pfenig, după ce le-aţi golit de

profesori, iar ca să vă văd în fiecare zi pe voi în aceste cămăşi cu care s-a şters parcă cineva la fund, iarăşi nu-mi face plăcere. Plec la mine în ţară.

— O să venim şi acolo peste cîtva timp, domnule coleg.

— Eu unul n-am să vă aştept cu colaci.

— Colacii vi-i luăm noi, n-aveţi nici o grijă, chiar dacă nu-i coaceţi pentru noi.

— Nu te lăuda, colega. Că mi-e să nu muşcaţi în cuţit.

Era şi firesc ca Mustea să se fi întors din Germania ca duşman neîmpăcat al fascismului. Nu peste mult, concepţiile lui l-au îndemnat să treacă la fapte şi astfel a intrat în rîndurile partidului comunist.

Şi el se întrebase la început dacă n-ar fi bine să se dea din capul locului un rol mai mare intelectualilor ca atare în partidul comunist.

— Ce înseamnă intelectual *ca atare?* ţinea să precizeze Rotaru. Intelectualul ca atare poate fi şi fascist, cunoaştem destule cazuri. Intelectual sau neintelectual, comunist devii prin experienţă, prin luptă, prin învăţătură, prin fapte, prin rezistenţa la bătaie şi la închisoare, şi dacă te dovedeşti vrednic, ajungi şi în conducerea partidului. Deocamdată, cei mai mulţi şi mai pricepuţi comunişti sînt muncitorii, legaţi trup şi suflet de clasa lor. Prin ce se leagă intelectualii ? Prin raţiune şi prin inimă. Interesele lor diferă adesea de ale clasei muncitoare. Dependenţa lor materială faţă de bur-

ghezie îi face şovăitori. Îi plăteşte şi îi susţine statul burghez, e adevărat că din banii poporului, dar intelectualul vede mîna care *dă*, nu pe cea care *face*, cu trudă şi cu sînge, banii. Şi-i înclinat s-o sărute pe cea care *dă*, cînd ar trebui să fie tocmai invers. Cît despre pricepere, parcă intelectualul ca atare se pricepe, *prin definiţie*, la munca de partid? El ştie biologie, filozofie, chimie, sociologie şi alte savantlîcuri. Dar cu astea poţi oare face treabă conspirativă, te descurci în probleme economice, în chestiuni de propagandă, în materialismul dialectic şi istoric ? Mă, comunismul e o ştiinţă şi ca atare se învaţă în teorie şi în practică, mai cu seamă în practică ! Căci, vorba ţiganului : teoria ca teoria, dar praftica te omoară, iar la noi te omoară cîteodată la propriu. Cînd un intelectual a devenit un exponent al intereselor clasei muncitoare şi un bun revoluţionar de profesie, atunci ajunge el şi la conducere, n-ai grijă. Atunci nu se mai face distincţie, cine-i de origine muncitor şi cine nu.

Acest lucru l-a priceput Mustea, ce-i drept nu dintr-o dată, iar cînd a ajuns oarecum la conducere, ca membru al Comitetului Teritorial al Transilvaniei, i s-a părut că încă n-ar fi fost cazul, că încă nu era destul de *priceput*, chiar dacă în ceea ce priveşte interesele clasei muncitoare, era convins că le *reprezintă*. „Poate că m-au ridicat aşa sus din lipsă de oameni, după dictatul de la Viena. Mai ştii ? În orice caz, trebuie să fac faţă situaţiei !“ Totuşi se simţea stînjenit, iar cinstea acor-

dată i se părea mult prea mare pentru meritele lui neînsemnate.

Sandu Crai încă nu se lămurise cu privire la rolul intelectualului, nu înţelegea că intelectualul nu e un conducător prin definiţie. Mustea ducea cu Crai munca pe care cu ani în urmă o dusese Rotaru cu el. Totuşi cu „teoria încercării", cum îi spuneau în discuţii, adică a bătăii şi închisorii ca trepte necesare în dezvoltarea unui comunist, Mustea nu se împăca. Să fii totdeauna mai inteligent decît duşmanul, dacă se poate, şi să nu cazi niciodată ; dacă totuşi ai căzut, să cauţi a fi Horia, nu Crişan, fără să te lauzi însă dinainte, căci nimeni nu se cunoaşte atît de bine, încît să nu se pomenească, chiar din partea sa, cu surprize. Cît despre frică, el era convins că nimeni nu e scutit de ea, totul e să ştii s-o stăpînești, atunci cînd trebuie. Şi o stăpînești cu atît mai bine, cu cît eşti mai conştient de cauza pentru care lupţi.

Ca să-şi convingă prietenii că le e frică şi lor, le-a dat prilejul să şi-o manifeste. Poate banii împrumutaţi de la Vinaru meritau o mai chibzuită întrebuinţare, dar nici lecţia pe care voise s-o deie nu era fără rost. Pregătind, însă, masa, îi răsărea mereu în minte chipul micului Gelu Tangu, ciugulind firimiturile de prăjitură căzute pe jos în cofetărie.

Întorcîndu-se acasă, după ce comandase cina la „Bufniţa", se uită la buchetul de brînduşi aduse de copil în lipsa lui. Florile se ofiliseră, dar nu se îndura să le arunce.

18

La încă netradiţionala masă de la „Bufniţa", în afară de Mustea erau prezenţi în seara aceea Avram Rotaru, Florea Biurgiu, Sandu Crai şi latinistul Gheorghe Vinaru, concentrat la Armata I-a pe lîngă Biroul 2.

— Eu comand ! zise Mustea.

De fapt totul fusese pregătit dinainte şi acum comanda numai de formă.

— Asta înseamnă că şi plăteşti, glumi Crai.

— Plătesc !

Chelnerul aştepta cu gîtul întins, cu gura ţuguiată, cu carnetul şi creionul gata să noteze.

— Va să zică : două cegi la grătar, fiecare cît un Leviathan, din cele pe care le-aţi primit azi ; capul de porc fiert, pe care l-am văzut la bucătărie, întreg ; vargabeleş patru porţii, apoi struguri, pere, mere şi atît !

Mustea se uită la chelner. Acesta zîmbea şi parcă mai aştepta ceva.

— Dar băutură ? întrebă tot Sandu Crai.

— Are Florea o balercă de Steininger. Aşa-i frate ?

— Este ! dete Florea din cap, scoţînd o damigeană şi începînd să toarne din ea în pahare.

Chelnerul plecă, şi se întoarse repede cu peştele.

— Ce păcat că la aşa ospăţ nu-i aici şi Roman Luluşa, să ne deie o mostră de cum se mănîncă la modul rabelaisian — zise Rotaru.

— Chemaţi-l. Adică nu acuma.

— Da ce-i cu tine ? Ţi-a trimis Ioana un sărut pe stele sau pe vînt ? Cad „comoşii“ ? Trebuie să fie ceva !

— Surpriza vine după şampanie, Sandule, şi pînă atunci nu-i mult.

— Beţi dintru acesta toţi, zise grav Mustea, căci adevăr zic vouă, astă-seară va rîde capul de porc şi noi şi nici n-o să-l atingem.

— Zău ?! strigară toţi deodată.

— Vinarule !

— Măi Tănase, se îndreptă Vinaru către Mustea, hai să lăsăm *pour la bonne bouche* surpriza. Ce să le stricăm pofta ? Păcat de aşa bunătate de mîncare.

— Lasă c-o mîncăm noi singuri. Apoi mai vine şi porcul de Luluşa. Dă-i drumul.

— Dă-i drumul, zise şi Giurgiu, că mie de peacuma mi-aţi tăiat pofta.

— Mie nu mi-o tăiaţi voi aşa uşor, se lăudă Crai, mîncînd cu nădejde icre, încît îi trosneau fălcile.

— Vom vedea. Dă-i drumul, Vinarule !

Vinaru scoase din buzunar o foaie de hîrtie scrisă cu creionul şi începu să citească încet şi rar :

„Prefectul Poliţiei oraşului Sibiu către Comandantul Secţiei a 2-a a Armatei I-a. Vă aducem la cunoştinţă următoarele : Sublocotenentul Rotaru Avram din Regimentul 92 Infanterie, sublocotenentul Crai Sandu din Regimentul 7 Artilerie Grea, plutonierul t.r. Florea Giurgiu din Regimentul 7 Artilerie Grea şi caporalul t.r. Mustea Atanasie din Regimentul 93 Infanterie, toţi cu domiciliul încă

nestabil, sînt urmăriţi şi supravegheaţi de noi, fiind suspecţi de activitate politică subversivă. În caz că urmează să fie concentraţi în unităţile aflătoare în subordinele Armatei, vă rugăm să luaţi măsurile cuvenite de urmărire şi supraveghere. Prefectul Poliţiei Sibiu (ss) Codreanu."

— Ce glumă stupidă. Demnă de un om fără umor ca Mustea ! zise Sandu Crai. Avram Rotaru se uita atent la Mustea şi la Vinaru, sfredelindu-i cu ochii. Aceştia se apucaseră să-şi ia cîte o porţie din cega ce tocmai o adusese chelnerul. Florea Giurgiu devenise visător şi se uita în tavan.

— Straşnică cegă ! exclamă Mustea.

— Să-ţi omori pruncii de la ea ! adăugă Vinaru în timp ce pe obrazul lui se iviră creţuri la ochi şi tot felul de zbîrcituri, la gît, la gură şi pe frunte, semn că era foarte satisfăcut. Rîdea.

— Ce mai cap de clown ! scrîşni Sandu Crai.

— Ia nu mai faceţi pe deştepţii ! se oţărî Rotaru şi începu să mănînce, dar în curînd lăsă furculiţa cu zgomot peste farfurie.

— Treabă serioasă, fraţilor ! Mie parcă mi-a intrat un arici în stomac, zise Giurgiu.

— Ce treabă serioasă ? E surpriza pe care ne-a făgăduit-o Tănase, Rotarule. O glumă nesărată cum numai el ştie să facă.

— Cînd am glumit eu, Sandule, cu tine ? Mai bine te-ai duce acasă, să vezi de n-ai lăsat pe undeva la îndemînă cine ştie ce hîrtii suspecte.

— Vinarule, îl apostrofă Sandu, hai, spune adevărul !

Dar Vinaru scoase chibriturile, dădu foc hîrtiei şi nu zise nimic.

— Despre mine şi despre tine, Rotarule, Siguranţa din Cluj a informat Bucureştiul în afară de Sibiu, Turda, Timişoara, adăugă Mustea, continuînd să mănînce liniştit.

— Şi ce-i de făcut ?

— Eu mă duc pînă acasă, se hotărî Sandu Crai, sculîndu-se de pe scaun, dar mă întorc îndată.

Chelnerul tocmai aducea capul de porc.

— Uite-l cum rîde de noi ! zise Mustea, rîzînd cu hohote, ca şi Vinaru.

— Rîde ? Vedea-te-aş ca pe el ! scrîşni abia stăpînindu-se Crai, în timp ce-şi îmbrăca paltonul.

— Ba rîde, drăguţul de el ! constată melancolic Florea Giurgiu.

— Cine va rîde la urmă va rîde mai bine ! adăugă Rotaru, încercînd încă o dată, dar fără succes, să mănînce din cegă.

— *Pînă la urmă* mai este ! Deocamdată ceea ce-aţi auzit de la Vinaru şi de la mine să luaţi ca fapt, nu ca glumă. Şi să tăcem, că trebuie să sosească Roman Luluşa. Nici un cuvînt în faţa lui. Tăceţi şi admiraţi-l. O să vedeţi cum nu numai om pe om şi nu numai lup pe lup se mîncă, ci şi porc pe porc !

Într-adevăr, după ce veni, Luluşa se aşternu pe mîncare, rozînd oasele şi sugîndu-şi degetele, de mai mare dragul. Nici nu băgă de seamă că ceilalţi nu prea mîncau. După ce se îndopă bine, lăsînd

masa pustie, întrebă pe chelner dacă n-au nişte cîrnaţi pe fasole.

— Cum să nu ! Cîrnaţi proaspeţi, domnu profesor.

Mîncă o porţie, iar pe lîngă ea o farfurie de castraveţi şi ardei muraţi.

— Ard ! zise la sfîrşit.

Florea Giurgiu scoase liniştit damigeana de sub masă şi umplu o cană.

— Steininger ! exclamă Luluşa, ştergîndu-se cu dosul mîinii, după ce goli două pahare unul după altul.

Vin băură cu toţii, iar pe la miezul nopţii se ridicară de la masă.

— Acum eu mă duc la drăguţa mea ! zise Luluşa.

— Bine faci, îi răspunse Crai, care se întorsese între timp. Tare bine faci, Romane, că niciodată nu-i mai bună dragostea ca după fasole. N-ai nevoie de ţigani ca să-i cînte Dulcineei o serenadă sub fereastră.

Ceilalţi, afară de Giurgiu, izbucniră într-un hohot de rîs.

După ce rămaseră singuri, Giurgiu îl întrebă pe Mustea :

— De ce ai comandat aşa masă bună la aşa ştire proastă ?

— Ca să vedeţi că frica-i mai tare ca porcul, răspunse liniştit Mustea.

Se despărţiră în tăcere. Noaptea era liniştită, stelele vegheau.

19

Curînd după seara cu cina de pomină, Avram Rotaru şi Florea Giurgiu primiră indicaţia de a pleca din Sibiu, luîndu-l cu ei şi pe Pavel Zahu. Se stabiliră la Bucureşti, unde se angajară cu toţii la Institutul de Statistică. „Acolo ni se va pierde mai uşor urma", ziceau ei.

— Nu asta trebuie să vă preocupe în primul rînd. Important e să lucraţi bine, aşa ca să nu vă prindă, le-a răspuns Mustea.

— Şi să nu vă fie frică ! a adăugat ironic Sandu Crai.

— Lasă ironiile. N-are importanţă dacă ţi-e frică sau nu. În definitiv, în seara aceea eu am mîncat la masă, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic şi nu o spun ca să mă laud. Nu mi-a fost frică, pentru că ştiam de ce este vorba şi frica o transformasem în precauţiune. Am vrut numai să vă demonstrez că frică poate să-i fie oricui, totul e să nu ajungi robul ei, ci s-o schimbi în prudenţă cît mai mare.

— Şi să nu cazi, mai adăugă Sandu.

— Da, să nu cazi, dacă se poate, firește. Căci nu depinde numai de tine.

— Atunci, cu metoda ta, n-o să mai existe niciodată eroi.

— Eu unul aş prefera să rămîn un erou necunoscut, mai curînd decît să cad şi să mai tîrăsc un lanţ de „eroi" după mine.

— Aici are dreptate, zise Rotaru. Cînd vii la Bucureşti, mă cauţi la Institutul de Statistică. Şi

tu la fel, Craiule. La revedere, fraţilor. Dar să mai ştiţi un lucru, anume că în momentele grele, cînd îţi dai seama de ce este vorba (şi asta vine repede după surpriză) intră în funcţiune ceva mai tare ca teama: conştiinţa cauzei pentru care lupţi, conştiinţa că există partidul, ale cărui secrete trebuie să le aperi chiar cu preţul vieţii.

Îşi luară rămas bun tot la Bufniţa, unde Mustea rămase complet singur, căci Sandu Crai plecă şi el la o întîlnire.

Cum, necum, Crai reuşise în ultimul timp să înjghebe două celule dintre preparatorii şi asistenţii mai tineri. Păcat numai că cel mai de ispravă dintre „băieţii" lui, unul Ioniţă Mistreţu, era tuberculos în ultimul grad. Mai stabilise cîteva legături şi în armată, printre ofiţerii porniţi împotriva legionarilor.

Mustea nu putea să nu-l admire cu cîtă îndrăzneală lucrează, spre deosebire de Trofimov, care se plîngea mereu că n-o poate scoate la capăt cu medicii.

— Sînt reacţionari, zicea el dînd din umeri.

Mustea se scărpină după ureche, nemulţumit.

— Du-te la doctorul Nicu Stinghe. Lucrează la spitalul de boli nervoase. Nu ştiu cum de l-am uitat. Că doar am fost amîndoi martori la un proces politic la Chişinău. Vorbeşte cu el. Mai este acolo şi o doctoriţă frumoasă, Livia Cădariu. Pînă acum n-a făcut politică, dar poate fi atrasă, căci îi detestă pe legionari şi pe nemţi. Dar mai întîi sfătuieşte-te cu Stinghe.

Trofimov se uită la Mustea şi zise zîmbind:

— Ce ştii ? Poate izbutim să facem o celulă de nebuni ?

— Rîzi ca un prost ! Nu uita că eşti membru de partid.

Tonul aspru al lui Mustea îl jigni pe Trofimov, care plecă spunînd scurt :

— Bine ! Am înţeles... Vru să adauge... „să trăiţi !" în batjocură, dar se stăpîni şi, fără să se uite îndărăt, părăsi laboratorul lui Mustea, care-l urmări pînă-l văzu ieşind din curtea căzărmii şi luînd-o spre oraş.

— Are să meargă la Stinghe, îşi zise.

Totuşi, pînă la urmă, Trofimov nu s-a dus.

În general, Mustea nu era deloc încîntat cum mergeau treburile. Rămăseseră prea puţini, iar cei mai buni plecaseră fie la Bucureşti, fie la Timişoara. Chiar numărul simpatizanţilor se împuţinase în urma plecărilor. Doar cîţiva mai veneau din cînd în cînd pe la Bufniţa. Mustea stătea de multe ori singur la Bufniţa toată seara. Unii probabil renunţaseră să vină, ca să nu iasă vreun bucluc cu ofiţerii germani, care, de altfel, veneau şi ei destul de rar acum ; pesemne luau masa pe la familiile săseşti. În orice caz circulau destule glume pe socoteala saşilor încornoraţi.

Legionarii deveneau din zi în zi mai obraznici. Unul, acela care la Cluj, în seara manifestaţiei contra dictatului voise să-i scoată lui Mustea „marmelada din ţeastă", l-a întrebat o dată pe stradă dacă mai are de gînd să rămînă în postul de asistent la Universitate, căci ar vrea să-l ocupe el.

— Şi nu l-ai ucis pe loc ? l-a întrebat Crai pe Mustea, cînd i-a povestit întîmplarea.

— Încă nu, i-a răspuns acesta pe un ton glumeţ. I-am spus numai că nu merită atîta osteneală, ca să-l ocupe doar o lună, două, căci n-o să treacă mai mult pînă ce-i mătură Antonescu al lor.

Într-o zi, un funcţionar de la Universitate, unul care nu îndrăznise pînă atunci să-i adreseze cuvîntul lui Mustea, se apropie de el, spunîndu-i :

— Domnule Mustea, sînt informat că ai de gînd să devii de-al nostru. Mă bucură foarte mult şi tare mi-ar place să-ţi fiu naş !

— Cum vă cheamă pe dumneavoastră ? l-a întrebat Mustea, ca şi cum l-ar fi văzut întîia oară în viaţă.

— Cum ? Nu mă cunoaşteţi ? Sînt Măgureanu de la contabilitate !

— Pardon, vă rog să mă iertaţi, domnule *Măgăreanu,* nu-mi aduc aminte de dumneavoastră. Sînteţi frate cu rectorul Universităţii ?

— Ce vă face să credeţi ?

— Faptul că purtaţi cămăşi de aceeaşi culoare, parcă vi le-a cumpărat mama la sold.

— Domnule asistent, am să-i aduc la cunoştinţă camaradului rector ce aţi spus !

— Îmi faceţi un serviciu, domnule Mă-gă-rea-nu, şi vă rog să vă duceţi numaidecît la dracu ! Înţelesu-m-aţi ? Dobitocule !

Zăpăcit, funcţionarul a şters-o, uitîndu-se în dreapta şi stînga, să vadă dacă a fost cineva martor pe stradă la această neplăcută scenă.

Dar incidentul cel mai penibil pentru Mustea s-a

petrecut cîteva zile mai tîrziu, atunci cînd a venit la el Trofimov şi i s-a adresat cam aşa :

— Ce-ai zice, meştere, dacă ar veni la tine cineva din partea ştabilor legionari şi te-ar întreba, dacă nu vrei cumva să intri în mişcarea lor ?

— Eşti beat ? s-a răstit la el Mustea.

— Nu, fără glumă. Ce ai face ? Uite, la mine a fost colegul tău Flăcăraru şi m-a întrebat ce am de gînd.

— Banditul acela de rasist ? Şi tu ce i-ai răspuns ? Sper că...

— I-am spus că nu sînt încă pregătit sufleteşte. „Nu-i nimic, a zis. Nădăjduiesc, însă, că n-ai să refuzi să colaborezi cu noi, fireşte pe tărîm ştiinţific. Uite, facem un mare institut de biologie umană la Bucureşti şi îţi oferim un loc de conferenţiar acolo. Mai luăm cîţiva medici cu noi." I-am răspuns evaziv şi am venit să te întreb pe tine ce părere ai.

— Eu ? Dar tu ce părere ai ?

— Eu nu m-am hotărît încă.

— Aşa ? Hotărăşte-te repede, că altfel cad ăştia de la putere şi pierzi ocazia.

— Dragă Mustea, te rog...

— Nu mă ruga nimic. Pînă nu ţi-o veni mintea la cap, să nu mai pui piciorul pe aici. Înţelesu-m-ai ?

— Bine. Să nu-ţi pară rău. În definitiv, am dreptul să-mi hotărăsc singur soarta.

— Aşa ? Bine. Numai să nu-ţi pară rău.

— În orice caz, chiar dacă aş face o prostie, scap de tirania ta.

— Tiranie ? Ascultă, Trofimov, cu tine am greşit. M-am înşelat în privinţa ta şi am făcut o mare greşeală. Dar dacă îţi umblă gura, n-o să-ţi umble mult.

— Mă ameninţi ?

— Ia-o cum vrei ! Te previn.

— Nu mă pune să-mi iau măsurile de precauţie, că nu ştiu cui o să-i pară întîi rău, mie sau ţie.

— Dacă nu taci, ţie oricum o să-ţi pară rău, fie şi după mine. Asta să ţi-o vîri bine în cap. Şi acum pleacă şi pune-ţi trei lacăte la gură. Ai timpul să vii să-mi mai spui ce ai hotărît. Bineînţeles, dacă nu te-ai hotărît să pleci la Bucureşti.

Trofimov ieşi trîntind uşa, iar Mustea, rămas singur, se simţi copleşit de mîhnire. Îşi dădea seama că parte din intelectuali nu erau la înălţimea situaţiei. Unii făceau prea puţin pentru a ieşi din impas. Alţii trăgeau cu ochiul la legionari, din oportunism. Alţii se retrăgeau în cochiliile lor, ca racii care-şi ascund dosul în casa părăsită a unui melc de mare.

Şi totuşi, în ţară existau forţe nebănuite. A fost destul să lanseze comuniştii un apel după dictatul de la Viena, ca muncitorii, mulţimea aceea uriaşă, plină de entuziasm şi de vigoare să umple străzile Clujului, ale Braşovului, ale Timişoarei ! Şi în timpul acesta domnul Maniu, oracolul de la Bădăcin, se ascundea în gaură de şarpe ca să nu fie silit să ia atitudine faţă de trădarea regelui.

„Mă voi duce la ţară, să văd ce spun ţăranii, îşi spunea Mustea. Sînt convins că şi acolo este un rezervor uriaş de forţă." Primise de altfel sarcina

să meargă. Dar i se părea că evenimentele se precipită şi îşi tot amîna plecarea. Nu peste mult, Lupşa, care primise noi instrucţiuni de la Braşov, îl preveni să stea deocamdată pe loc.

Anul nou i-a adus lui Mustea şi cîteva satisfacţii printre multe supărări: fiind la restaurantul „Bulevard" cu nişte prieteni, între care şi cîţiva ofiţeri, un maior a izbit cu capul de geam un legionar care se obrăznicise. Firește, după aceea au părăsit localul, unde se mai aflau destui legionari, dar nici unul nu a îndrăznit să se lege de ei, căci ofiţerii scoseseră revolverele. Totuşi nici cu ofiţerii nu se împăca Mustea, căci aceştia, o parte din ei măcar, erau de partea lui Antonescu. Doar era şi el militar. Pentru comunişti însă Antonescu era şeful guvernului fascist şi sluga lui Hitler. Nimic mai mult.

A doua zi, după întîmplarea de la „Bulevard", pe stradă a asistat la o scenă similară. Un plotonier romîn, un cavalerist, a crăpat cu sabia ţeasta unui soldat neamţ, iar pe altul l-a rănit grav la umăr, pentru că insultaseră un ofiţer romîn şi unul dintre ei îi dăduse o palmă. „Nici asta nu-i rău!" şi-a zis Mustea. Se mira în sinea sa, cum de aceste scene brutale nu-l scîrbeau, nu-l îngrozeau, ci dimpotrivă îi dădeau o mare satisfacţie. Simţea o ură atît de înverşunată, încît uneori îi venea să lovească şi el cu sete.

Peste cîtva timp a venit la el cu noaptea-n cap Filip Rupelanţu. În ajun Mustea petrecuse pînă tîrziu la Luluşa, care, primind de acasă nişte afumături, folosise prilejul să se împace cu el, căci

după ce-l amenințase atunci la cîrciumă, nu mai vorbiseră despre aceasta. „Frate Tănase, iartă-mă, am fost un măgar. Hai să bem și să uităm ce-a fost. Arză-i-ar focul pe naziști, că de la ei ni se trag toate relele. Bea, frate, pînă la fund!" Și au tot băut pînă ce Luluşa a rămas acasă sub masă, iar Sandu Crai a plecat de acolo pe două cărări.

Mustea, cînd s-a trezit, simțea numai ace și cuie în țeastă, de aceea nu s-a prea bucurat cînd a auzit vocea lui Filip la uşă. Nu-l mai văzuse de la înmormîntarea tînărului asistent tuberculos, pe care Sandu Crai îl atrăsese în mişcare, din după-masa aceea blîndă de toamnă.

Un apus de aur și purpură poleia arborii în desfrunzire. Foile se desprindeau lin de pe crengi, fîlfîind încet prin aer, ca niște batiste la despărțire, apoi se lăsau pe iarba mirositoare, sau pe pămîntul proaspăt scos din groapă. Una, a căzut uşor pe gura mortului care, galben, îmbrăcat în haine negre, asculta parcă din coşciug căderea frunzelor. Tînărul asistent a făcut ultimul drum însoțit numai de cîțiva tovarăși și prieteni ; părinții lui rămaşi în Ardealul cedat nu apucaseră să vină. Un coleg de la institutul de psihotehnică rostise un discurs de adio ; popă nu era să-i cînte prohodul, căci aşa dorise răposatul. Pe drum, Mustea vorbise încet cu Filip, rugîndu-l să vină pe la el, să mai stea de vorbă. „Vin negreşit", i-a făgăduit acesta, dar nu s-a ținut de cuvînt. „Poate o fi văzut cine s-a apropiat de mine în cimitir și se teme", și-a zis Mustea. Căci în cimitir se apropiase de Mustea

un student, bănuit agent, şi îi şoptise ceva la ureche. Nu-i spusese decît cîteva cuvinte. „Sînteţi urmărit, domnule profesor. Dar n-aveţi nici o grijă. Nu s-a observat pînă acum nimic concret. Cînd voi afla ceva mai mult, vin să vă avertizez." Mustea a ridicat ochii uimit, dar studentul dispăruse printre copaci. „Probabil vrea să-l treci la colocvii, i-a zis Filip şi-a luat şi el în grabă rămas bun de la Mustea. Mă duc. Mai am de ţinut un seminar astă seară."

Pînă la urmă Filip a venit însă la Mustea. Gazda, gătită şi fardată cu grijă, intră să întrebe dacă nu vor cîte o cafea.

— Îţi sărut amîndouă mîinile dacă ne faci două cafele. Dar mari ! zise Mustea.

— Nostimă gazdă mai ai, şefule ! constată Filip. N-ai nevoie să-ţi mai cauţi drăguţă prin oraş.

— Vezi-ţi de treabă ! răspunse Mustea, privind la geamul îngheţat, pe care îl năpădise parcă o întreagă pădure tropicală cu palmieri, ferigi, liane.

— De ce n-ai mai dat pe la mine, măi Filipe ? Ori eşti şi tu ca ţiganul din cîntec :

„In Iordan
După casă la ţigan.
Şterge barda, Filipe !
O şterse,
Mă fripsei
O ţîpai, subt laviţă-i !"

— Te vei fi ars şi tu cu o bardă de aceasta înroşită în foc ?

— Nicidecum. Am avut şi eu treabă, pînă am

pus cît de cît pe picioare institutul acesta de psihologie.

— Şi merge ?

— Cum merge carul cu o roată fără cui la osie. Eu, ca dracul din poveste, ţin degetul să nu iasă roata. Dar nu de asta am venit. Altceva mă aduce.

— Zi, frate !

— Primo : A fost pe la mine decanul de la litere care, după cît ştii, e şi prorector, de cînd a plecat în Germania canalia de rector în cămaşă verde. Mi-a comunicat că tu ai fost pe lista celor ce trebuiau daţi afară din învăţămînt, dar că a reuşit să te şteargă. Secundo: conferenţiarul de la pedagogie, care a îmbrăcat cămaşă verde cînd a trebuit să ţină „camarazilor" o conferinţă şi a continuat s-o poarte, a venit foarte neliniştit la mine să-mi spună că-l arde ca pe Nessus cămaşa aceea blestemată. După cum am înţeles de la prorector, acest Nessus ne-a făcut oarecare servicii, informîndu-ne despre ce se coace pe la „camarazi". Tertio : Ieri m-a căutat un student al meu care face şi teologie şi m-a anunţat că pe la ei, adică pe la legionari, se întîmplă ceva neobişnuit. Iată de ce am venit „Camaradul" mi-e consătean şi-mi vorbeşte destul de deschis. Nu prea e convins că ai lui sînt cei mai de treabă oameni din lume. „De patru zile ne găsim în stare de alarmă — zice. Ai noştri pregătesc o rebeliune. Vor să-l răstoarne pe Antonescu" — mi-a mărturisit. „Nu ştiu dacă n-ar fi mai bine să plec din Sibiu, tot am nişte rude prin apropiere" — chibzuia băiatul. M-a pus pe gînduri şi am tre-

cut pe aici să văd *tu,* care ai o minte mai limpede, *ce zici* de toate astea ?

— Veştile-s bune, Filipe ! Se potrivesc cu nişte informaţii cărora eu nu le-am dat destulă atenţie. Bărbatul gazdei mele, tot un legionar, spune cam acelaşi lucru ca „studintele tău în teologie", după cum am aflat de la ea.

— Oţule, va să zică cevaşilea tot ai tu cu femeia, degeaba faci pe sfîntul.

— Nu fi copil ! Ce să am ! Mie-mi plac blondele şi asta-i tuciurie.

— Da ce, parcă Ioana e blondă ? Mai bine s-o lăsăm încurcată. Spune mai degrabă ce ne facem dacă iese cu rebeliune şi învinge ăştia cu „zgarda şi căpitanul "?

— De asta ţi-e frică ? Dacă va fi rebeliune, le mîncăm coliva. După aceea vine rîndul lui Antonescu. Dar cu ăsta va fi mai greu...

— Greu o să fie şi cu ăştia. Depinde totul de neamţ.

— Filipe, nu fi prost ! Nemţii vor sta deoparte şi la urmă se vor da cu „hodorogul". Că el învinge e clar, doar are burghezia şi ofiţerimea de partea lui.

— Bine, mă Mustea, aşa să fie, că şi eu abia aştept să le mănînc coliva legionarilor, şi nu numai lor. Dar, nu ştiu cum, parcă simt o sfîrşeală la stomac. Mă-nţelegi...

— Nici o grijă, Filipe ! Tu să mă ţii numai la curent cu ce se petrece pe la voi. Uite, chiar acum pornesc şi eu după informaţii. Uf ! de nu m-ar durea aşa dovleacul ăsta de cap. Am mîncat şi am

băut ca un porc, şi încă vin prost, aseară cu Luluşa şi cu Crai !

— Va să zică satul arde şi baba se piaptănă. Ăia fac rebeliune şi voi chef. Halal revoluţionari !

De fapt Mustea fusese cu cîteva zile înainte la Braşov, unde i se atrăsese atenţia că legionarii pregătesc ceva şi că ei, comuniştii, vor trebui să încurajeze cît pot armata la rezistenţă. Dar toate acestea nu le putea comunica lui Filip, care nu era membru de partid.

În ziua următoare pe la prînz, Filip se şi prezentă la Mustea la laborator.

— Am o veste senzaţională, Musteo ! Numai nu ştiu dacă-i tocmai bună... Filip zîmbea şi-şi freca bărbia.

— Dă-i drumul, să zboare !

— Să vezi. De dimineaţă, înainte de a începe lucrările practice, mă pomenesc în laborator cu cinci camarazi, încizmaţi şi încămăşaţi. Ştii că eu am azi lucrările practice cu studenţii. Salută pe limba lor : „Trăiască legiunea şi căpitanul !“ Eu dau din cap, nici da, nici ba. Ei încep, adică unul mai comos şi mai negru : „Am venit să ne daţi voie să lipsim azi de la lucrări“. „De ce, mă băieţi ?“ „Facem rebeliune !“ „Rebeliunece !?“ „Da, domnule profesor !“ Ei, ce zici, Musteo ?

— Ce să zic ? îmi place. Romînii *este* legitimişti. Nu fac revoluţie fără permisiune de la stăpînire. Şi ce le-ai răspuns, drăguţilor de ei ?

— Ce să le răspund ? Că n-am dispoziţie specială pentru rebeliune de la decanat şi că n-ar strica să ceară învoire decanului. Eu, în orice caz,

sînt silit să le pun absenţă. Ei, s-au tocmit ce s-au tocmit, dar pînă la urmă au plecat, fiindcă trebuia să se prezinte fără întîrziere la prefectură.

— Îmi place, Filipe ! Hai, frate, să vedem şi noi cum se dărîmă gloria ăluia de-şi zice Horia, da el e numai Sima !

— Păcat că nu dă Dumnezeu să se dărîme şi Ioan...

— Şi cine să rămînă ? Hitleriştii ? Lasă că le vine rîndul la toţi. Toate la timpul lor. Numai că mă tem să nu plătim pînă atunci prea scump. Căci Ioan, cum îi zici, ne va tîrî în război...

20

La Sibiu, garda de fier a ocupat fără greutate prefectura judeţului, prefectura poliţiei, unde era instalată de altfel şi poliţia legionară, poşta şi alte cîteva instituţii. Oraşul s-a umplut de tot felul de derbedei din împrejurimi, înarmaţi cu puşti de vînătoare şi cu topoare ; vedeai la ei, însă, şi arme militare, iar în instituţii aveau mitraliere. Lucrurile au mers ca pe roate, căci pentru a intimida nişte oameni dezarmaţi era de ajuns de multe ori să ridice glasul şi să-şi mîngîie ostentativ pistolul. Un portar de la tribunal sau de la altă instituţie s-a împotrivit, şi nici n-a mai apucat să bată în retragere, că l-a şi doborît cu pistolul legionarul cu mustăţi ca ale lui Hitler, care la Cluj voia să-i go-

lească lui Mustea „marmelada" din țeastă, iar la Sibiu umbla să-i ia postul.

Nemții se plimbau pe străzi cu tancurile, pentru orice eventualitate. Cămășile verzi, cînd îi zăreau, urlau din răsputeri: „Heil Hitler!" Trecătorii se răriseră, doar ici-colo grupuri de gură-cască se opreau în fața instituțiilor ocupate. Armata romînă stătea în stare de alarmă în cazărmi. Legionarii le dădeau tîrcoale ca pisicile coliviei cu sticleți. Din cînd în cînd le strigau ofițerilor și soldaților să treacă de partea lor, dar nimeni nu le răspundea. Sentinelele stau mute. Din curțile cazărmilor priveau gurile de tun întunecate, iar de la ferestre, țevile mitralierelor.

— Lasă că vă predați voi! striga cîte un legionar furios, agitîndu-și puşca sau pistolul. Vin frații nemți și vă dezarmează ei!

— Vezi, măi Filipe, zicea Mustea în timp ce treceau încet prin fața cazărmilor, vezi mă? Au muşcat în cuțit comoșii! Dar ce-și închipuiau ei? Nu merge chiar așa ușor! N-au priză în masă. Țărănimea îi urăște. Și soldații sînt majoritatea țărani. Pe asta se și bizuie ofițerii. În deosebi ofițerii superiori, căci printre tineri s-ar mai găsi poate nişte nătărăi care să treacă alături de legionari, deși n-ar putea s-o facă decît singuri, că soldații nu i-ar urma. E evident că în *clipa aceasta,* accentuă Mustea, ofițerii superiori sînt stăpîni pe armată. Înțelegi, Filipe? Tocmai de aceea trebuie să pătrundem și noi astăzi prin cazărmi. Vinaru ne aduce ordinul de chemare. Trebuie să întreținem

în armată ura împotriva fascismului şi să o canalizăm. Înţelegi ?

— Înţeleg, dar numai în parte. Te referi la prea multe lucruri deodată. De ordine de chemare nici n-a fost vorba pînă acum.

— M-am înţeles eu cu Vinaru, mai de mult. Le aduce sigur. Dracu să te ia ! Cum de nu înţelegi ? Aştia vor să facă rebeliune fără să se întrebe dacă masele au să-i urmeze. Armata e o masă, o parte din popor, iar poporul îi urăşte pe legionari şi pe hitlerişti. Asta e mai important decît orice ! De data aceasta burghezia, prin ofiţerii ei şi prin Antonescu, mizează pe o carte cîştigătoare.

— Dar dacă se amestecă nemţii ?

— Da proşti îi mai crezi ! Nemţii stau şi aşteaptă. Dacă tocmai se va întîmpla să reuşească rebeliunea lui Sima, îl vor face *führer* la noi. Dacă nu, bună-i şi burghezia, căci e la fel de trădătoare, la fel de pro-hitleristă şi nici ea nu se sinchiseşte de interesele poporului. Şi la urma urmei, burghezi sînt fasciştii, fascişti sînt burghezii, cu Antonescu lor cu tot.

— Bine, dar nemţii nu pot sta cu mîinile încrucişate. Rebeliunea o fac doar ai lor, aşa că de ce nu i-ar ajuta ?

— Cum de nu înţelegi ? Armata noastră e tulburată pînă la ultimul soldat de cedarea Ardealului şi poate să opună rezistenţă. Cea mai bună dovadă e că nu răspunde nimeni la apelurile desperate ale comoşilor. Tu nu vezi că armata nu ascultă deocamdată decît de ofiţeri ? Şi, „hodorogul" ştie că acum e momentul să pună singur mîna

pe putere. Ori el, ori Sima! Sima şi-a greşit calculul. Nemţii nu. Ei se dau cu cine cîştigă. Poate ici-colo în ţară să se găsească vreun regiment care să şovăie, cu elemente ofiţereşti legionare mai numeroase, deşi nu prea cred. Armata stă gata. Îţi închipui că nemţii nu şi-au dat seama de situaţie? De aceea şi rămîn în expectativă. Ai să vezi. Sima s-a curăţat. Nemţilor, la urma urmei, le este egal, căci Antonescu e tot fascist. Iar burghezia-i cu fasciştii.

— Şi pe urmă?

— Deocamdată să scăpăm de leprele verzi. Las' să le dea la cap Antonescu şi nemţii. Ei între ei! Apoi vom vedea. Adică vom continua bătălia cu Antonescu şi cu nemţii. Vom face un front patriotic.

— Hm... făcu Filip, tot nedumerit.

Mustea se gîndea că pălăvrăgise cam mult. Nu trebuie să spună tot ce aflase pe linie de partid.

Între timp ajunseseră la prefectura judeţului, unde legionarii cîntau cît îi ţinea gura cîntecele lor. Cîţiva studenţi de-ai lui Filip îi strigară prin fereastra deschisă: „Am biruit!"

Dar cei doi îşi văzură de drum, fără să dea vreo atenţie rebelilor. Vorbeau destul de agitat, însă pe nemţeşte, ca să nu atragă atenţia asupra conţinutului conversaţiei. „Camarazii" care patrulau pe stradă îi priveau cu respect. Unii îi salutau. Şi din sate veniseră oameni la „răscoală", dar printre ei erau puţini ţărani, mai mult funcţionari, învăţători, cîte-un popă, cîte-un pădurar cu puşca de vînătoare.

De la fereastra unei căzărmi, un ofiţer îl salută zîmbind pe Mustea, care drept răspuns îi făcu semn că-l felicită. Era maiorul care de revelion, la „Bulevard", izbise un legionar cu capul în geam. Filip vru să-l întrebe ceva pe Mustea, dar văzîndu-l preocupat, se cufundă în gîndurile sale. Din moment ce armatele naziste au cotropit Austria, Cehoslovacia, Polonia, Franţa... cine ştie ce-o să mai urmeze! Cine-mi spune, gîndi Filip, că mîine armata romînă nu va fi împinsă alături de Hitler? Doar Antonescu e tot o slugă a lui Hitler. Azi, armata este cu Antonescu împotriva lui Sima şi a nemţilor. Mîine, cu Antonescu şi cu nemţii, va porni poate împotriva Uniunii Sovietice. Încurcată problemă! Vru s-o discute cu Mustea, dar, fără să bage de seamă nici unul nici altul, se pomeniră în faţa restaurantului „Bufniţa".

— M-a pătruns frigul. Hai să intrăm să bem o ţuică fiartă, zise Mustea.

Restaurantul era gol. Numai la o masă stăteau Sandu Crai şi conferenţiarul de la pedagogie.

— Bine c-aţi venit, fraţilor, că pe voi vă aşteptăm, adică pe tine, Mustea, strigă Sandu.

— Şi tu aici? se adresă Filip conferenţiarului, făcînd pe miratul. Eu te credeam de-acum mort, pe baricade, cu trei găoaze-n spate pentru legiune şi căpitan.

— Nu glumi, vere Filipe, că-i vai de noi!

— Vai de tine şi de-ai tăi! răspunse Mustea în locul lui Filip.

— Nu vorbiţi aşa, măi fraţilor, că-i vai de noi toţi. Vai de mama noastră, vai de ţărişoara asta!

— De ţară ţi-e ţie, ori de voi că vă duceţi ? întrebă Filip.

— Chiar de-am învinge, tot rău e. Poate învingem, adică înving legionarii...

— Da tu ce eşti ? întrebă Mustea.

— Eu ? se fîstîci conferenţiarul. Eu nu sînt nimic.

— Dar cămaşa verde ? rînji Filip.

— Lăsaţi-l, mă ! se răsti la ei Sandu. A îmbrăcat-o şi el de frică.

— Şi-acum tot de frică vrea s-o dezbrace ? hohoti Mustea.

— Prea tîrziu ! zise Filip sorbind din paharul cu ţuică fiartă.

Lui Mustea, în virtutea obişnuinţei, chelnerul îi adusese un păhărel de drojdie, o porţie de icre de crap şi o halbă spumoasă de bere.

— Cine ţi-a comandat aşa ceva ?

— Dacă nu vreţi, le duc înapoi.

— Acum lasă-le aici.

Ceilalţi izbucniră în rîs, căci scena se repeta zilnic la prînz. Numai conferenţiarul nu rîdea.

— Fraţilor, n-am dormit astă-noapte nici cît scaperi din amnar, zise cu o mutră galbenă şi îngrijorată. A sunat cînd telefonul, cînd soneria de la poartă. Eu, nimic. Cu lămpile stinse, stăteam ghemuit lîngă nevastă şi cînd se auzea ceva îi şopteam : ssst ! Şi cînd nu se auzea nimic, îi spuneam : Taci ! deşi nici nu crîcnea. Dar tot timpul mi se năzărea că se aude ceva. Cu vreo două zile înainte mă chemaseră să-mi spună unde să mă prezint. Cînd am aflat de ce-i vorba, m-am dat la fund. Azi am plecat de-acasă cu noaptea în cap şi unde

să mă duc ? Aş fi intrat şi-ntr-o gaură de şarpe. Am pornit-o la fratele Sandu. Ne-am sfătuit să venim aici şi să te aşteptăm, frate Mustea. Numai eu ştiu cîte rînduri de sudori m-au trecut pînă am ajuns aici, de frică să nu mă întîlnesc cu vreun camarad.

— Cum stai cu izmenele ? întrebă Filip zîmbind.

— Lasă dracului glumele ! Mai bine spuneţi-mi ce ne facem !

— Într-adevăr, Mustea, ce ne facem ? interveni şi Sandu. În definitiv s-ar putea lega şi de noi...

— Eşti nebun ? De noi le arde legionarilor acuma ? Priveşte-l pe romînul ăsta verde ! Toţi sînt ca el de viteji, numai că n-o recunosc la fel de deschis.

— Nu exagera, vere Mustea, zise Filip. Tu ştii că nu-i aşa. Chiar dacă la Sibiu nu se întîmplă mai nimic, în alte părţi se petrec grozăvii. Cine garantează că noi sîntem scutiţi ? La noapte, de pildă, ce te faci dacă te pomeneşti cu o bandă de huligani la uşă ? Ştii doar cît eşti de iubit.

— Ştiu. La noapte, ţi-am spus ce facem. Vine acuş Vinaru. Şi apoi au ei alte griji, mai mari decît să bată la uşa mea. Dacă le-ar izbuti putschul, ar fi altceva. Atunci mi-ar veni şi mie ceasul şi încă destul de curînd...

— Şi dacă ies totuşi învingători ? întrebă Sandu.

— Eşti copil. Pînă mîine s-a şi terminat cu rebeliunea.

— Mă, da sigur mai eşti ! Pesemne vorbeşti aşa numai ca să ne faci nouă curaj, zise Filip. Pe ce te bizui ?

— Armata se ţine bine. Am informaţii. Şi apoi noi ce păzim ? Cînd vine Vinaru...

— Şi cînd vine, mă rog ? Cred că nici n-ai vorbit cu el. Doar am fost împreună toată dimineaţa...

— Afară de cîteva minute cît am intrat la Universitate. Ţi-am spus că am o întîlnire. Nu-ţi aduci aminte ?

— Mda. Dar prea te-ai întors repede.

— In orice caz, nu m-aţi prins niciodată cu minciuna. Şi acum pot să vă informez, dintr-un izvor demn de crezare, că armata se ţine bine în toată ţara, cu cîteva excepţii fără însemnătate. La Bucureşti au fost ciocniri între soldaţi şi comoşi, nu ştiu exact de ce proporţii. Dar armata este stăpînă pe situaţie.

— Eu ştiu cine te informează pe tine. Tot...

— Ţine-ţi gura, Sandule. Aceasta e situaţia. Burghezia romînească nu este dispusă să lase ţara pe mîna acestor neisprăviţi. Vrea s-o vîndă ea, prin Antonescu, naziştilor.

— Lui Hitler ! completă Sandu.

— *Richtig !* răspunse Mustea. Iar acest lucru nemţii-l ştiu prea bine. S-au convins că Horia Sima nu-i bun de nimic. La ce le trebuie dezordine ? Prin dictatul de la Viena, din punct de vedere militar sîntem la cheremul Reichswehrului. Burghezia va face sluj în faţa lui Hitler şi-i va da tot ce va cere, inclusiv sîngele poporului romîn. Aşadar...

— E clar, zise Filip. Acum, la un pahar de ţuică fiartă, parcă mi s-a limpezit creerul. Mă cămaşă-verde, deocamdată ai scăpat !

— Parcă nu-mi vine să cred, bîigui conferenţiarul, uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul.

Toţi îl asigurară că aşa este.

— Da, dar dacă vin iarăşi la noapte să mă cheme ? Zău că n-am curaj să mă duc acasă. Aş prefera să dorm la unul din voi.

— Şi Marcela ta ? întrebă Sandu.

— Da ce-o să-i facă unei femei ?

— Ce-i faci şi tu noaptea.

— Nu fi porc ! Eu nu ştiu cum să-mi păzesc sufletul în trup şi el vorbeşte prostii.

— Ascultă ! îl sfătui Mustea. Taie firul de la sonerie, scoate telefonul din furcă şi fă-te mort în cort... De altfel nici nu cred că te vor deranja la noapte.

— Dar pînă acasă cum ajung ? Că de mă prinde unul care mă cunoaşte, odată-mi face de petrecanie !

— Ai două soluţii : ori vii cu mine şi cu Filip pe lîngă căzărmi şi împarţi soarta noastră, ori te duci pe iazul morii pînă în dreptul străzii unde locuieşti. Apa-i îngheţată, iar dacă se sparge gheaţa, iei puţină apă la galoşi, asta-i tot. În cartierul tău e linişte, aşa că poţi dormi fără griji lîngă nevastă.

— Cu sau fără grijă, dar să scap teafăr. Asta-i tot ce vreau.

Vinaru nu mai venea cu ordinele de chemare. Se-nvăluia ziua cu noaptea şi prinse a se lăsa şi puţină ceaţă peste oraş. Ici-colo se auzeau împuşcături sau cîte-un strigăt îndepărtat. Conferenţiarul plecă. Puţin după aceea sosi Vinaru. Fiecare din ei primi ordin de chemare la altă unitate. Aşa-

dar, Mustea, Filip şi Sandu fură „concentraţi" pentru noaptea aceea. Fiecare avea cunoscuţi printre ofiţeri şi soldaţi. Legionarii strigau de afară : „Predaţi-vă ! Sînteţi ultima unitate care n-a trecut de partea noastră !"

Mustea îl rugă pe maiorul ce-l salutase zîmbind, să pîrîiască un pic din mitraliere, pe deasupra „urlătorilor". Focul îi potoli pe „camarazi" un timp.

În după-amiaza zilei următoare, Mustea, Filip şi Sandu (după ce li se anulară ordinele de chemare) împreună cu Vinaru, asistau la evacuarea legionarilor din prefectura judeţeană. Armata romînă patrula pe uliţele oraşului. Era un timp frumos cu soare. Cam rece, dar plăcut. Maiorul, prietenul lui Mustea, comanda cu revolverul în mînă în faţa prefecturii. Cămăşile verzi ieşeau unul cîte unul pe poartă ca nişte cîini cu coada între picioare. Soldaţii le smulgeau armele din mîini şi le aruncau într-un camion. „Repede ! Repede !" ordona maiorul. Legionarii — unii speriaţi, alţii umflîndu-şi pieptul, ca să-şi dea curaj — fură urcaţi în alt camion, sub pază militară. Şi liniştea se înscăună iarăşi în oraş.

Pe drumul dinspre Alba Iulia cei patru prieteni văzură strecurîndu-se în grabă, fugind dintr-o clădire de pe o stradă laterală, un popă cu un topor subsuoară, ascuns sub reverendă, un pădurar dosind cu greu sub scurtă puşca-i de vînătoare îndoită în două, încă un nădrăgar ce ar fi fost greu să ghiceşti ce învîrtea şi nişte ţărani speriaţi. Toţi

se uitau în lături, dacă nu-i zăreşte cineva şi nu se ia după ei.

Vinaru căută din ochi vreo patrulă de soldaţi, dar nu se arătă nici una, înainte de a fi pierit din vedere grupul fugar. Mustea îşi aduse aminte de ciudatul său vis: şarpele verde, fără cap.

Spre seară se prezentă la Mustea acasă Lupşa. Era legat la cap. Fusese rănit. Legionarii încercaseră să pună stăpînire pe gară şi să dirijeze ei mişcarea. Dar conform instrucţiunilor primite din timp, Lupşa organizase un grup de rezistenţă şi, după o scurtă dar puternică încăierare, cămăşile verzi au fost puse pe fugă din prima zi.

— A trebuit să ţinem sub arest cîţiva funcţionari, care au îmbrăcat la 6 septembrie anul trecut cămaşa verde. Să-i fi văzut la sfîrşit cum ne rugau în genunchi să-i iertăm.

— Tu te-ai arătat aşa printre ei?

— De o săptămînă am fost primit din nou să muncesc. Ordin de la Braşov. Am ceva şi pentru tine. În sfîrşit trebuie să pleci cît mai repede la sat, ca să faci legătura cu ţăranul acela, cu vărul tău. După ce te întorci, mergem împreună la Gura Rîului.

— Dar Tangu?

— S-a vindecat. Dar e amărît că a rămas fără picior. Nu-i sigur că va primi pensie. Vor să-l scoată pe el vinovat de accidentul „întîmplat în timpul serviciului", dar nu din cauza serviciului, cum sună hotărîrile în astfel de cazuri.

Lupşa plecă. Afară era întuneric şi frig.

21

Atîta fusese la Sibiu, doar un răsunet al nelegiuirilor din Bucureşti. Dacă n-ar fi întîmpinat o rezistenţă atît de fermă, rebeliunea fioroasei gărzi de fier a răposatului Zelea Codreanu, care şi din groapă continua parcă prin mîna sîngeroasă a lui Horia Sima politica toporului, rînd pe rînd, mii şi mii de oameni nevinovaţi ar fi fost ucişi în toată ţara, aşa cum se întîmplase la Bucureşti. Să fi fost unii de bună credinţă, alţii bine intenţionaţi ? Vorba lui Shakespeare, cu bune intenţii poţi pava şi drumul la iad. Iar dinspre Germania bătea miros de iad. Mai mult, hitleriştii făcuseră şi din Romînia un iad. Şi numai bune intenţii nu ieşiseră la iveală în anii de cînd îşi făcuseră apariţia aceşti sinistri cavaleri ai fascismului ! Crimele, ritmul accelerat în care distrugeau cu bestialitate tot ceea ce le bara sau li se părea că le barează drumul, au înspăimîntat pînă şi pe cei mai dispuşi a-i justifica, a-i socoti necesari. Uciderea cumplită a lui Madgearu ; asasinarea lui Iorga, pe care l-au mutilat, i-au smuls barba şi i-au şi profanat cadavrul ; spînzurarea evreilor în cîrlige la abatorul din Bucureşti şi atîtea alte sute şi mii de atrocităţi apocaliptice au stîrnit groază şi scîrbă.

— S-au înecat în sînge, spunea Mustea, din păcate nu în sîngele lor propriu, ci în al victimelor ce le-au făcut. Dar pînă la urmă balaurul s-a prăbuşit. Pe noi ne-a atins numai vîntul pe care l-a

stîrnit cu coada. Să nu uităm însă că din stîrvul balaurului vor mai ieşi multe gadini şi goange rele. Şi să nu uităm pe Antonescu.

— Hai, nu mai tot vorbi în pilde, zicea Sandu Crai. Mai bine spune ce vrei.

— Deocamdată nu vreau nimic. Numai să ne strîngem rîndurile şi să ne întărim poziţiile, că vor veni timpuri şi mai grele. Asta e tot.

— Aşa grăieşte marele prooroc Atanasie Mustea ! cîntă bisericeşte Sandu, pe glasul al optulea. Prea le prezinţi tu toate ca emanînd din propria ta înţelepciune. Asta s-o faci faţă de alţii, nu faţă de mine.

Dar Mustea nu avea chef de discuţie. Simţea nevoia să analizeze din nou, în ansamblu şi de-amănuntul, întreaga situaţie. Pentru aceasta îi trebuia timp. De fapt, ar fi avut nevoie să plece la Braşov, să se informeze la comitet şi să primească instrucţiuni. Înţepătura lui Crai îl atinsese. Dar acum trebuia să plece întîi la Porumba. Aşa-i comunicase Lupşa.

Foarte scurt, fără să se angajeze în discuţie, l-a expediat şi pe Properţiu Gîrbavu, bărbatul Ioanei, care după vreo trei zile de la rebeliune s-a prezentat într-o seară la el acasă. Scăpase nearestat şi se refugiase într-un orăşel din Munţii Apuseni, departe de satul său natal şi al lui Mustea.

— Acum numai voi, comuniştii, mai puteţi veni la putere, zicea el.

— Află că te înşeli. Deocamdată la putere sînteţi tot voi, fasciştii. Apoi eu, cum ştii, nu-s comu-

nist. Singuri m-aţi calificat drept simpatizant. Cînd vor veni comuniştii la putere nu ştiu. Deocamdată sînteţi tot voi...

— Cum ? Nu-s pline închisorile de ai noştri ?

— Corb la corb nu scoate ochii. Vă iartă el, Ion Antonescu.

— Atanasie, eu am venit să vorbesc cu tine de la om la om, iar tu...

— Dragul meu, n-am intenţia să te supăr. Dar orice ţi-aş spune acum, n-ar fi decît vorbe aruncate în vînt. Cum suportă Ioana situaţia ?

Properţiu oftă adînc.

— Bine. Mersi.

Apoi se sculă, îşi luă pălăria — paltonul nu şi-l dezbrăcase — mai repetă o dată „bine", aproape mecanic, ca răspuns la întrebarea lui Mustea, şi ieşi cu pasul rar, închizînd uşa încet, parcă se temea să nu facă zgomot.

„Acesta a crezut în viitorul cămăşilor verzi" — zise Mustea pentru sine, uitîndu-se pe fereastră după Properţiu Gîrbavu, care se amestecă printre oameni, urcînd strada prost luminată, către restaurantul „Bulevard", unde se opri o clipă la intrare, apoi porni mai departe şi se pierdu prin întuneric.

„Şi o să mai creadă, adăugă Mustea, trăgînd storul peste fereastră. Încă n-am terminat cu ei."

A doua zi dimineaţa îl anunţă pe Sandu că pleacă să-i vadă pe ai săi, apoi luă trenul către Arad, hotărît să rămînă vreo zece zile acasă, în satul de pe Criş, pînă va duce la bun sfîrşit sarcina primită.

22

Prieteniile se fac, se strică, se refac, dar pînă la urmă, cu foarte rare excepţii, toate se destramă înainte de a veni moartea să le sigileze, ca pe nişte uşi, cu pecetea ei ce n-o mai rupe nimeni. Cîteodată prieteniile le desfacem noi înşine. Adeseori ni le descheie într-ascuns cunoscuţii, alteori se dezarticulează singure ca nişte jucării cu cleiul uscat de timp, cu sîrmele mîncate de rugină. Curate le păstrează cîteodată amintirea, şi acestea sînt cele mai frumoase. Dar şi acestea, la o confruntare cu realitatea originară, trecută prin furcile caudine ale anilor, se întîmplă să-ţi căşuneze adînci dezamăgiri, întocmai ca acele mari iubiri din copilărie, care se reîntîlnesc după zeci şi zeci de ani. Dragostea ta regăsită a îmbătrînit, s-a veştejit, toate gingăşiile feţei, ale trupului, ale ochilor, ale glasului sînt roase de timp, tu însuţi ai învăţat atîtea despre iubire încît pricepi că tot farmecul de pe timpuri, deşi era în felul său *real,* era totuşi numai în *felul său real* şi numai *atunci,* la acea vîrstă şi în acele condiţii precare şi superficiale de cunoaştere. Chiar şi atuncea, dacă ai fi cunoscut realitatea, vraja s-ar fi risipit într-o clipă şi poate ai fi plîns atunci. Acum, la verificarea tîrzie, nici asta nu mai e cu putinţă. Şi încerci să zîmbeşti, şi-ţi pare poate rău că vechea iubire n-a rămas pe veci în cutia de fildeş încrustată cu aur şi cu pietre scumpe, a amintirii.

Cele mai neplăcute prietenii rupte sînt acelea de care-ţi dai seama că s-au înjghebat pe un temei

şubred, ca o casă frumoasă, bine chibzuită, dar clădită pe nisip. Pe seliştea acestor prietenii nici amintirea, nici părerea de rău, nici un alt sentiment sau gînd bun nu-şi mai face cuibul. După astfel de prietenii, dărîmate uneori dintr-o dată, alteori pe-ndelete, rămîn simţămintele de silă şi de repulsie, ca printre ruine blestemate cucuvăile şi liliecii, iar amintirea le ocoleşte cu grijă, cu teamă, de departe, să nu mai pătrundă înăuntrul răului şi spurcăciunii.

În primii ani ai studenţiei, Mustea legase o prietenie foarte strînsă cu un băiat, Toader Becu, cel de care se îndrăgostise Liliana Rotbaum, şi cu o fată, Alice Colchique, o franţuzoaică crescută în Romînia, fiica unui specialist în vinuri, angajat la Brăteni. Amîndoi, şi băiatul şi fata, erau poeţi şi amîndoi erau frumoşi, dar profund deosebiţi unul de altul, atît în poezie, cît şi la înfăţişare. Becu, originar dintr-un sat căţărat pe nişte înălţimi prăpăstioase ale Apusenilor, era înalt şi detunat ca o stîncă, iar în gîndire şi în poezie abrupt şi sec, cercetat de vînturile aspre şi mistice ale unui modernism corcit cu ortodoxismul de paradă al fasciştilor romîni. El, ţăranul, se visa de origine nobil scăpătat. Studiase la Paris, de unde se întorsese ca apologet al „Franţei lui Charles Maurras" şi doctor în filozofie, adept al lui Soeren Kirkegaard, adică „nici cal, nici măgar". Se împrietenise cu Mustea pe vremea cînd mai păstrase ceva din puritatea bradului crescut lîngă o prăpastie, în care putea să-l prăvălească oricînd furtuna. În orice caz aşa şi-l închipuia Mustea, căci pe atunci

în glasul lui Becu răsunau revendicările sociale ale marilor luptători din istoria Ardealului — Horia, Crişan, Cloşca, Iancu. Această plămadă istorică a răscoalei, cu care copiii ardeleni creşteau acasă la focul vetrii, l-a şi apropiat pe Mustea de Becu. În figura-i uscată, mîncată de o suferinţă ce era parcă a trecutelor generaţii căzute pentru dreptate, Becu avea ceva de vizionar. Ochii lui priveau parcă departe, dincolo de prezent. O agitaţie interioară, o grabă de a ajunge undeva sus, cît mai repede, pe calea nemulţumirii exprimate făţiş, a revoltei nestăpînite, a îndrăznelii nebune, îl făcea pe Becu atrăgător pentru cei ce vedeau în el pe „revoluţionarul" înnăscut. Ce se ascundea sub această strigătoare haină de „revoluţionar" nu ştia nimeni, nici măcar prietenul său Mustea, care pe atunci nu cunoscuse încă revoluţionari adevăraţi.

Alice Colchique, franţuzoaica, era în alt fel interesantă. Înaltă, neobişnuit de înaltă, cu un păr de leoaică împrăştiat pe umeri, un păr roşcat şi cu o puternică strălucire metalică, cu figura ei fină, căreia nasul prelung îi dădea o distincţie rară, iar buzele cărnoase o deosebită senzualitate, cu ochii ei ciudaţi, în care verdele se amesteca cu dungi galbene radiale, cu sînii ei abia schiţaţi, cu mîinile ei mari, puternice, cu degete lungi, mîini neobişnuit de frumoase, femeia parcă avea ceva nepămîntesc în ea, ceva de amazoană ori de zeiţă păgînă. Deşi indiferentă la dragoste, (ca şi Becu de altfel, care detesta femeia, văzînd în ea doar un „animal de procreaţie") prin cochetăria ei, era şi

mai atrăgătoare. „La mine, acolo unde trebuie — zicea ea — totul este bine închis cu beton armat." Mai tîrziu însă, un pianist mediocru, cu care obişnuia să se laude că dansează în pielea goală, a dovedit că lucrurile nu stăteau chiar aşa. „Eu, nu altul, am cucerit linia Maginot a franţuzoaicei" — spunea el cinic la beţie mai tîrziu, după ce hitleriştii pătrunseseră în Franţa. Prin originea ei şi prin situaţia tatălui, administrator al unor vii deale Brătenilor, franţuzoaica era destinată unei vieţi confortabile în „lumea bună". Avea şi o cultură destul de serioasă, mai ales în domeniul muzicii şi al literaturii, căci pentru educaţia ei nu se cruţaseră banii. Totuşi, de mică se complăcuse printre argaţi şi în lumea ţăranilor. Era nebună după cîntecele populare, după pipăratul spirit ţărănesc, adesea lipsit de şorţ, deşi prin exuberanţa poeziei ce-o scria pe atunci, prin absenţa sobrietăţii, prin barocul ei, prin revărsarea nestăvilită de sentimente panteistice, ea mergea pe cu totul altă cale decît autorii Mioriţei, sau ai Meşterului Manole, deţinători ai unei înţelepciuni milenare, în care omul îşi defineşte locul în natură, şi ai unei arte poetice severe, pline de străvechi rafinament. Totuşi, pe Mustea îl atrăgea dragostea de viaţă din versurile fetii, expresie a însăşi făpturii ei învoalte. Fata a plecat la studii în Italia, de unde s-a întors fără să fi dat vreun examen, dar ameţită de Renaştere şi mai ales de strălucitorul peisaj cu dimensiuni istorice al sudului peninsulei, în care ea găsea foarte la locul său aroganţa fascismului lui Mussolini.

Înainte însă de a fi plecat la studii, cei trei, deşi urmau facultăţi deosebite, ajunseseră atît de prieteni, încît erau mereu împreună, iar atunci cînd unul lipsea, studenţii se întrebau ce-o fi cu el. Îşi împărtăşeau gîndurile în lungi convorbiri peripatetice afară de oraş, departe, pe malul Someşului, pînă dincolo de Tăietura Turcului. Seara luau cina tustrei într-un mic restaurant de pe calea Moţilor. Numai Mustea lipsea uneori din cauza încurcăturilor sale de „dragoste", fiind de altfel singurul dintre ei supus acestei patimi. Îşi împrumutau şi îşi recomandau cărţi şi visau o „revoluţie socială", pe care probabil fiecare şi-o închipuia altfel, dar deocamdată tustrei doreau răsturnarea orînduirii stupide, mucegăite a lumii burgheze.

Într-un rînd şi-au jurat să rămînă pe veci uniţi în gînd şi-n faptă, să-şi facă un plan comun de acţiuni mari în viaţă, să înceapă „revoluţia" lor prin idei noi în domeniul literaturii, ştiinţei şi filozofiei. Şi, ca în basme, drept semn al înfrăţirii pe veci s-au îmbrăţişat şi s-au sărutat.

Scena s-a petrecut în odaia lui Mustea, singurul care locuia în oraş; ceilalţi doi, fiind bursieri, locuiau la cămin. Becu a plecat apoi, căci avea „o întîlnire literară", zicea el, cu doi băieţi foarte drăguţi, un fiu de profesor universitar şi un student sas, un conte, pe cît se spunea.

Rămaşi singuri, Mustea a mai sărutat-o o dată pe Alice pînă a început să simtă că se uită saşiu. Ea s-a smucit energic şi i-a spus, fără să se scoale de lîngă el de pe divan:

— Trişezi! Nu săruţi ca un frate. Altă dată să ştii că mă supăr şi te spun fratelui Toader.

Un fapt supărător, petrecut chiar în aceeaşi seară a adus o umbră trecătoare peste acest trio al amiciţiei. Supărător pentru Alice şi Mustea, nu şi pentru Toader care nu bănui nimic. Cei doi aflaseră că prietenul lor „iubeşte" şi se iubise chiar în noaptea aceea cu băieţi. Contele, care îl dispreţuia totuşi pe Toader, îi destăinuise lui Alice secretul, comentînd: „Un ţărănoi snob. Ce ştie mocanul la ce-i bun şofranul? O face aşa, fără să-i placă, fără s-o guste într-adevăr. A aflat el că aşa se petrec lucrurile în cercul poetului nostru german Stefan Georg. Crede, snobul, că pe această cale o să capete şi talent."

Alice, consternată, s-a sfătuit cu Mustea:

— Să-i spunem fratelui Toader că ştim tot? Sau îl lăsăm să moară prost?

— Să-l lăsăm.

— Dar că m-ai sărutat să-i spunem? Nu de alta, dar să vedem cum reacţionează.

— Alice, să nu mai vorbim niciodată despre asta.

— Va să zică nu mai vrei? Bine! Am înţeles.

Dar Mustea nu i-a mai răspuns.

Prietenia lor în trei a mai continuat, însă nu peste mult numai prin corespondenţă, căci la sfîrşitul aceluiaşi an au plecat unul în Germania, altul în Franţa, iar ea din nou în Italia.

Peste cîtva timp, cînd s-au întors, la intervale diferite, cei trei prieteni au trebuit să constate că în străinătate fiecare dintre ei fusese parcă impregnat cu o substanţă care îl făcea impenetrabil pentru

ceilalţi doi. Oricît se străduiau, nu izbuteau să se înţeleagă. Fapt e că pierduseră ceea ce-i legase pe vremuri şi cîştigaseră ceea ce-i despărţea acum. Îi despărţeau concepţiile, convingerile mărturisite la început vag, apoi deschis. Primul care s-a desprins din trio a fost Mustea. Ceilalţi doi se apropiaseră parcă, dar numai pentru puţină vreme, căci Alice nu se împăca deloc cu fluctuaţiile politice ale lui Becu, deşi la drept vorbind, nu făcea decît să alunece la dreapta, din ce în ce mai la dreapta.

— Dacă-i de dreapta, apoi să fie într-adevăr de dreapta — zicea Alice. Ori „Totul pentru ţară", ori nimic. Dar ce va să zică L.A.N.C.-er. L.A.N.C.-erii sînt o ficţiune, măi frate Mustea ! Ca dovadă, am să-ţi povestesc o întîmplare la care am asistat şi eu.

Şi Alice îi povesti cum la o defilare, organizată la Cluj de poetul Goga, şi de fiul antisemitului A. C. Cuza, pentru a-şi trece forţele în revistă, îl văzuse cu ochii ei pe fratele Toader trecînd cu mîna ridicată prin faţa tribunei în fruntea unui detaşament de cămăşi albastre şi apoi luînd-o la fugă prin spatele tribunei, ca să iasă din nou de cealaltă parte şi să se pună iar în fruntea altui detaşament. Manevra asta a făcut-o de vreo zece ori.

— Eu cred — zicea Alice, făcînd haz — că şi detaşamentele se întorceau prin spatele tribunei şi defilau din nou, aşa ca la operă, în „Aida".

Totuşi, despărţirea lui Mustea de Alice a fost mai rapidă şi definitivă decît de Becu. După 6 septembrie 1940, cînd odată cu abdicarea regelui se instaurase regimul fascist în Romînia, Mustea a

întîlnit-o la Bucureşti, pe Calea Victoriei, în cămaşă verde. Dacă Alice l-ar fi văzut mai de departe, poate că l-ar fi evitat. Dar s-au trezit faţă în faţă şi s-au uitat surprinşi unul la altul, ea vădit stînjenită.

— Eşti mai cuceritoare ca oricînd, Alice! i-a spus el batjocoritor. Pesemne de cînd porţi cămaşa asta grozavă.

— E frumoasă, nu-i aşa? Îmi place că o apreciezi. Dacă eşti cuminte, îţi dăruiesc şi ţie una de ziua Sfinţilor Arhangheli.

— Eşti foarte amabilă, dar mi-e că se demodează pînă atunci.

— Da de unde! Pînă atunci mi-e teamă să nu primeşti tu altfel de cămaşă, una de aia zebrată, adaptată la gratii. Tot eşti tu biolog şi probabil te închini lui Lamarck.

— În orice caz, îţi mulţumesc pentru intenţie. Mă bucur că nu-ţi uiţi prietenii. Dar să ştii că eu sînt cu tata Darwin.

— Aha! Lupta pentru existenţă. Înţeleg. Luptaţi, luptaţi, că cine ştie cît mai existaţi!

— Aceasta chiar că nu se ştie, „camaradă" Alice. Dar află că vouă, oricum, vă supravieţuim.

— Îmi place că eşti optimist.

— Nu. Sînt numai lucid.

— Hai, nu mai face pe prostu, că mă enervezi.

— Şi cui mă pîrăşti? Lui Horia Sima?

— Nu te pîrăsc nimănui. Dă-mi pace! Bună ziua.

Şi i-a întors spatele. Mustea s-a uitat după ea

cum coboară pe strada Cîmpineanu, apoi el însuşi a luat-o spre „Café de la Paix". De atunci nici n-a mai văzut-o, a auzit numai că venise o dată la Sibiu să-şi ia rămas bun de la Toader, căci pleca într-o misiune culturală în Italia.

Cu Toader, însă, Mustea a menţinut relaţiile, deşi erau pe poziţii politice diametral opuse. Iar aceste relaţii aveau să se complice din ce în ce, pînă la ruptura finală.

La demonstraţia de protest de la Cluj împotriva cedării Transilvaniei, Toader se vîrîse în primele rînduri, încă de dimineaţă şi atîta strigase, pînă răguşise. Era de o intransigenţă şi de un naţionalism de-ai fi zis că acolo moare, pe pietrele Clujului, după ce va fi nimicit bineînţeles armata lui Horthy ! Dar a doua zi şi-a încărcat frumos avutul în două camioane militare şi, împreună cu nevasta, căci se căsătorise între timp, a pornit şi el spre Sibiu, unde a primit o catedră de filozofie la facultatea de teologie. Acolo a încercat să pătrundă în rîndurile cămăşilor verzi, dar fără succes. „N-avem nevoie de canalii cuziste" — i-au răspuns legionarii şi cîtva timp omul s-a ţinut în rezervă. Dar, după rebeliune, socotind că i-a sosit ceasul, a plecat la Bucureşti, de unde s-a întors cu misiunea de a scoate un ziar guvernamental, subvenţionat de Antonescu. Cum primise însărcinarea de a strînge cele mai capabile elemente în jurul acestei publicaţii, şi-a amintit între alţii de Mustea, cu care restabilise relaţiile la Cluj în zilele de restrişte, după dictatul de la Viena. Cînd se duse să-l caute acasă, Mustea tocmai plecase la ţară.

23

A fost o curată întîmplare că în forfota din gara Porumba, Mustea a dat chiar peste vărul său Simion Carandan, din satul vecin, Roşia, aşezat mai sus pe Criş.

— Noroc, vere Tănase ! Ce bucurie ! Bine-mi pare că ai venit, să am şi eu cu cine schimba o vorbă. Da ce ? Te-ai făcut pescar ? se miră el, căci Mustea ducea pe umăr o legătură grea, bine învăluită într-o foaie de cort, din care ieşeau la un capăt nişte undiţe de trestie.

— Pescar de oameni, vere, cum ar zice neamurile noastre de baptişti de prin locurile acestea.

— Nu mai zi ! Că doară nu te-ai dat cu cei ce caută mîntuirea pe ceea lume ?! Adă undiţele la mine şi să mergem la căruţă, că am adus nişte domni la gară. Mai cîştig şi eu un ban.

Mustea se bucura şi el de această neaşteptată întîlnire. După ce se aşezară în căruţă, pe capra de piele, zise :

— Ştii ce, vere Simioane ? Nu mă du de-a dreptul acasă. Hai pînă la tine, la Roşia, să mai stăm de vorbă numai noi doi, apoi ne întoarcem, că ai mei tot nu mă aşteaptă. Nu le-am scris că vin.

— Că bine zici, vere. Luăm apoi de la mine şi o damigeană de vin şi o roată de caş, o halcă de slănină, că ai tăi — nu te mînia pe mine — nu ştiu ce fac, da-s săraci ca vinerea dinaintea Paştilor. Nia Hitler ! Nia Sima ! Di ! strigă Simion şi pocni biciul deasupra cailor, în aer.

— Da frumos ţi-ai botezat caii !

— Frumos, batăr că nu li se cade aşa batjocură, că tare-s de treabă. Dar ce să faci ? Îşi descarcă omul necazul pe cine poate.

Simion Carandan era văr primar cu tatăl lui Atanasie Mustea, după Sali, sora bătrînului Cozma Mustea, bunicul lui Atanasie. Mama lui Simion murise tînără, dintr-o naştere. Atanasie nu-l apucase pe moşul Cozma. Ştia doar de la tatăl său că-i spunea mereu : „Maxime, Maxime, nu te duce pe uliţă, că mergi cu un nume şi vii cu două !" vorbe pe care le repeta şi Maxim, fiului său Tănase, dar în zadar, că acesta toată ziua umbla „în vandră". Simion, mai tînăr decît văru-său Maxim, era doar cu vreo zece ani mai în vîrstă decît Tănase. Pe băiat Simion îl cunoscuse abia după anul 1919, cînd se întorsese din Rusia, unde fusese prizonier de război de la vîrsta de nouăsprezece ani. Acolo, după Revoluţia din Octombrie, intrase în Garda Roşie împreună cu alţi soldaţi romîni din Austro-Ungaria. La întoarcere ştia bine ruseşte, avea în raniţă poeziile lui Lermontov şi păstra în suflet scînteia revoluţiei. După 1919, cînd se dezlănţuiseră persecuţiile împotriva comuniştilor, Simion, care fusese bătut îngrozitor de jandarmi, deşi nu luptase în rîndurile gărzii roşii maghiare, a făcut ce-a făcut şi a fugit în America, la nişte rude din Cleveland, plecate mai de mult. De acolo, după patru ani de muncă în fabrică, s-a întors cu o ură înfocată împotriva capitaliştilor şi cu un singur cîştig : cunoaşterea limbii engleze. După întoarcerea din America s-a împrietenit cu vărul său Tă-

nase, pe atunci elev de liceu, care își petrecea vacanțele de vară acasă în sat. Duminicile se întîlneau regulat, căci Mustea era de acum un om în toată firea, sau cel puțin așa se socotea el. Intrase tocmai în clasa a șaptea și citea mult, mai ales cărți franțuzești, Baudelaire, Renan și tot ce-i cădea în mînă. Duminica pleca pe jos la Roșia, iar de acolo se ducea cu Simion în pădurea Măgurii, unde stăteau de la răsăritul soarelui pînă la răsăritul stelelor și vorbeau cîte-n lună, despre lume, despre flori, despre revoluția din Rusia, despre om și Dumnezeu. Cînd veneau acasă, nevasta lui Simion îi primea cu ocări, supărată că bărbatul ei o lăsase să îngrijească singură de vite, dar pînă la urmă tot le dădea de cină, niște roșii, niște ardei grași, brînză de oaie, slănină afumată și o cană mare de vin galben ca mierea de stup.

— Tu, vere, să mă-nveți franțuzește și eu te-oi învăța englezește și, dacă vrei, ruseşte, că nu strică în viața omului.

— Dă-i și lui din prostia ta, zicea către Simion nevastă-sa, că n-o mai poți căra singur cîtă ai.

— Ce știi tu, Savetă ? răspundea rîzînd Simion. Oala și Sfînta Scriptură, atît !

— Mai bine l-ai învăța și pe pruncul acesta ceva din cele sfinte, că la școală scoate din ei niște păgîni, care nu mai cred în bunul Dumnezeu. zice că omul s-a făcut din moimă ! Drept e Tănase, că așa vă învață ?

— Asta cam așa-i !

— Spusu-ți-am eu, Simioane ? În loc să-i înveţe că moima se face din oameni proști, care nu se

gîndesc la Dumnezeu! Aşa ca tine bunăoară, Simioane!

Simion rîdea. Mustea se uita la ei bine dispus, mai ales după ce bea un pahar, două, de vin. Amîndoi soţii aveau părul roşu, iar ea era pistruie ca un ou de pirchiţă. De altfel toate neamurile lui Mustea erau roşcate sau bălane, iar soţia lui Simion era tot o verişoară de-a lor. Numai Musteştii, şi anume de la bătrînul Maxim, se aleseseră mai negri. Bănuiala cădea pe bunica lui Tănase, baba Hani, o „grecoiţă", adică neguţătoare de mărunţişuri, panglici, nasturi, ace, ibrişine, dantele, care umbla pe la tîrgurile de ţară. Baba Hani venise încă de mult din Macedonia şi umbla toată săptămîna de la tîrg la tîrg, iarna-vara. Ca să prindă puteri la aşa drumuri grele, mai trăgea o gură de rachiu din „pălăscuţa", pe care niciodată n-o uita goală în buzunarul de la sumnă. „Cine ştie cu cine s-o păcătuit bătrîna Hani, zicea unul-altul din „ciledi", adică din familie, dînd a înţelege că-i vorba de Maxim, care faţă de fraţii şi surorile lui bălani, roşcaţi şi pistruiaţi, se alesese negru ca un corturar. Pe el se „izbiseră" apoi toţi urmaşii. Cei doi feciori ai săi, Tănase şi Ştefan, şi Mihăiuţ chiar, copilul lui Ştefan, toţi erau smoliţi.

În faţa lui Moş Cozma nimeni nu îndrăznea să spună că bătrîna Hani „s-o păcătuit pe la tîrguri", că el era un om aspru, cu frica lui Dumnezeu şi epitrop la biserică. În dimineaţa Paştilor îşi aduna toţi fiii, fiicele cu toţi nepoţii, ca la vreo treizeci de bărbaţi, femei şi copii, şi, înainte de a pleca la sfînta „lăturgie", le citea el, cu ochelarii pe nas,

slovenind greu, evanghelia de la Ioan, de pe un manuscris vechi, care stătea sul sus pe grindă şi se lua de acolo numai o dată pe an, la acea zi mare. Toate acestea le ştia şi Simion. Văzuse chiar sulul — era de pergament — dar degeaba l-au căutat şi el şi Tănase prin pod, după grinzi, căci n-au găsit decît nişte ceasloave mîncate de şoareci, o Alexandrie şi baltagul cu care bătrînul Novac Mustea, fratele mai mare al lui Cozma, luase parte la răscoala din 48. Cel puţin aşa se spunea. Arma era destul de ruginită şi nu se ştia dacă ceea ce se vedea pe buza ei erau urme de sînge sau numai pete de rugină. „Aşa ceva nu se mai cunoaşte după atîta silă de vreme" — zicea Simion.

Pe Simion îl preţuia Mustea şi pentru că acesta desena şi picta frumos, căci era un om plin de talente. Apoi, era un minunat gospodar, harnic şi tare priceput. Din cele şase hectare ce le avea, scotea cel mai frumos grîu şi cucuruz în tot judeţul Aradului, şi cel mai mult la hectar. Creştea nişte vite, o mîndreţe, şi lua regulat premii la expoziţii cu taurii, cu vierii, cu armăsarii crescuţi de el. În cultivarea legumelor, a verdeţurilor de tot felul, mai ales a cartofilor şi a roşiilor era neîntrecut. Iar poamele sale erau căutate de negustori şi cumpărate în fiecare an înainte de recoltă. Dintr-un petec de vie, în care nu erau îngăduiţi decît struguri de soi, scotea un vin ce ar fi făcut cinste celei mai rafinate mese. Simion însă nu era cîtuşi de puţin fălos de ceea ce făcea.

— Toate acestea, măi vere, nu înseamnă aproape nimic, atît cît ele rămîn încercări ale unui om.

Cînd revoluţia va înlătura nedreptatea din societate şi ştiinţa va înlocui prostia din capul oamenilor, atunci da, atunci tot ceea ce fac oamenii învăţaţi — nu eu, că eu nu-s decît un prost ca toţi proştii — atunci, zic, ceea ce fac oamenii învăţaţi va putea aduce fericirea pe pămînt. Dar pînă atunci mai va. Trebuie, vere, să vină întîi revoluţia aşa cum a făcut-o Lenin în Rusia.

„...Aşa cum a făcut-o Lenin în Rusia" — spunea Simion numai în şoaptă, chiar atunci cînd era singur cu Tănase. Căci, după ce venise din America, mai fusese de vreo două ori închis.

Mustea nu-l mai văzuse de o grămadă de ani şi nu mai ştia dacă vărul său îşi păstrase nestrămutate convingerile revoluţionare, aflase doar că pierduse legătura cu comuniştii, de cînd căzuse nepotul unui doctor din Roşia. Atît i se comunicase şi de către Lupşa. Pe timpul cînd se întîlnea în vacanţă cu Simion, Mustea nu era încă nici pe departe membru de partid, iar ideile sale rătăceau ca o apă fără matcă pe şes. Simion nu încercase să-l atragă în mişcare. Acum Tănase se ducea la el cu nădejdea că îl va găsi neschimbat. Şi nu se înşelase. După ce deshămară caii — pe Hitler şi pe Sima — după ce se îmbrăţişă cu nevasta lui Simion, care îmbătrînise mult de cînd n-o văzuse, Tănase zise:

— Vere, n-ai un loc mai ferit, unde să pun eu deocamdată undiţele mele? (Anunţase încă pe Petre Gábor, la Braşov, că va duce armele la Roşia şi acesta fusese de acord.)

— Cum să nu ? zise Simion, luîndu-i sulul din braţe. Apoi adăugă : mă, da grele mai sînt sculele astea a tale de pescuit !

— Aşa-s ele. Numai să le găseşti un loc bun.

Într-un şopron dosit, plin de săpi, greble, lopeţi şi tîrnăcoape, Tănase desfăcu foaia de cort şi ieşiră la iveală carabina de cavalerie şi puşca rusească învelite în hîrtie.

Simion se uită în ochii vărului său.

— Ce să fac eu cu pipele astea ?

— Poate-ţi vine şi ţie să fumezi într-o zi.

— Că bine zici. Dar să ştii că eu de mult nu mai fumez. Va să zică aşa pescar îmi eşti ? Şi eu care credeam că umbli cu undiţa pe vale !

— Nu ţi-am spus că-s pescar de oameni ? Şi, zi, nu mai fumezi, vere ? Cam de cînd ?

— Cu undiţe de-astea ? Numai legionarii... Aşa n-am fumat niciodată. Altfel de treburi făceam. Dar au arestat pe unul...

— Ştiu. Sînt pescar de oameni. Astea-mi trebuie pentru neoameni, pipele astea. Şi nu acum. Mai tîrziu poate.

— Zi, aţi pierdut mulţi oameni ?

— Ne-a cam stricat mreaja, vere, şi s-au cam risipit ! Ajungă-l dreptatea lui Solomon, aşa cum ne-a făcut-o el nouă.

— Pe cine, mă vere ?

— Da pe calul ăsta al tău, de-i zici nu ştiu cum !

— Pe Hitler adică. Înţeleg, vere, înţeleg. Şi vi-a rupt ochiurile ?

— Rupt. Acuma umblăm să facem ochiurile la loc. Partea noastră numai. Căci încolo este cine.

ACADEMIA R. P. R. INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ 2160

Unii la închisoare, alţii pe-afară... Oameni de nădejde...

— Ştii, vere, că şi eu mă pricep o leacă la pescuit şi la dres năvoade şi mreje ? Îmi pare rău că m-am rupt aici de ceilalţi pescari şi am rămas singur...

— De asta am şi venit, să ne dai o mînă de ajutor. Să înnodăm firul rupt. M-au trimis...

— Dăm tot ce putem, vere. Pipele lasă-le aici, că la noapte le fac eu culcuş, să se hodinească pînă ce le-o veni vremea, dacă le-o veni. Şi spui, vere, că te-au trimis ? Asta-i tare bine.

— M-au trimis. Şi acuma hai la ai mei, măi Simioane.

— Stai numai să iau damigeana aceea din cămară şi ce mai spusei. Hai cu mine. Cît stai pe la noi ?

— Nu mult. Cîteva zile. De aici plec la Timişoara, apoi la Sibiu. Două-trei zile stau.

— Şi atîta-i mai bine decît nimic. Dar şi mai bine-i că ai venit cu treabă. De cînd tot aştept...

Mustea intră în cămară după Simion, care înainta prin semi-întunericul încăperii luminîndu-şi drumul cu o lampă de petrol. Umblau puţin aplecaţi, căci din grinzi spînzurau şunci, bucăţi mari de slănină, cîrnaţi şi costiţe afumate.

— Cîţi porci ai tăiat, vere ?

— Şase. Carnea o vînd, că doară n-am s-o mînc singur.

În cămară, pe lîngă zid, erau ghioburi cu unsoare de porc, sticle cu ulei de bostan, lăzi cu prune şi poame uscate, iar pe pereţi atîrnau bureţi înşiraţi pe sfori, cununi de ceapă şi de usturoi, peşte

sărat şi tocmai în fund, întinşi pe aţă, cîteva rînduri de struguri. Butoaiele cu murături şi cu varză erau tot acolo, iar mai departe, cîteva lăzi cu fasole. Simion deschise o uşă care dădea în pivniţă.

— Vinul trebuie ţinut departe de murături, că se îmbolnăveşte, zise Simion. Capătă miros de moare.

Pivniţa era mică, dar ticărită de buţi şi de butoiaşe, unele cu vin, altele cu rachiu sau ţuică. Simion luă două damigene, una de vin, mai mare, alta mai mică de ţuică. Din cămară mai înşfăcă o bucată de slănină şi nişte costiţe.

— Stai să iau şi nişte cîrnaţi, zise, că nu strică. Ce, numai popii să se ungă pe barbă tot anul cu slănină ?

Soarele nu asfinţise cînd Mustea şi Simion porniră cu căruţa pe drumul dezgheţat peste zi, dar care începuse să se înăsprească iarăşi spre seară. Pe margini, de amîndouă părţile drumului, se înşirau duzi bătrîni, pe care Mustea îi cunoştea atît de bine din copilărie, de pe vremea cînd venea cu alţi copii săraci să strîngă de aici frunză pentru viermii de mătase. Drumul mergea de-a lungul Crişului. „Adică drumul stă pe loc, numai Crişul merge, merge mereu“ — îşi zise Mustea, amintindu-şi o cugetare a lui Pascal, care definea rîul ca un drum umblător. „Stă drumul, numai apa merge ; da, cum merge apa, merge şi omul. Dar apa, dacă ar avea cunoştinţă de sine, ar şti poate unde merge ; cei mai mulţi oameni, însă, măcar că au conştiinţă, habar n-au unde or să ajungă !“ continuă să se gîndească Mustea, uitîndu-se la va-

lurile grăbite, de un roşu metalic ale rîului umflat pînă sus între ţărmuri.

— Dacă se mai încălzeşte puţin, azi-mîine se varsă apele, zise Simion. Şi totul are să fie ochi de apă pe aici. Ai să crezi că totul se-nvîrte, învolburat, pe loc; că apele şi-au rătăcit drumul. Apa însă curge, se frămîntă, îşi caută cale şi pînă la urmă iese la lărgămînt. Aşa-i şi ţărănimea noastră, creşte, creşte, dar o sugrumă ţărmurile: adică domnii, băncile, dările, fascismul. Dar de muncitori ce să mai vorbesc? Ei o duc şi mai rău, săracii. Ei, dacă ar veni revoluţia proletară, aşa cum am văzut-o eu în Rusia, cum ar mai înflori viaţa noastră, a ţăranilor! Nu dintr-o dată şi nu prea uşor, că nu se luminează omul la cap cît ai bate din palme. Dar şi cînd s-o lumina şi o vedea cine-i vrea binele şi cine-i vrea răul, se adună laolaltă cu alţi necăjiţi ca el şi pornesc cu toţii să-şi croiască o matcă nouă.

— Ia te uită la ce te gîndeşti, Simioane! Eu credeam că te uiţi numai aşa la apă.

— Mă uit eu la apă, dar gîndurile îmi umblă. Stau şi cuget, vezi că în Rusia de un pătrar de veac s-au luminat milioane de oameni şi azi toată lumea îşi îndreaptă ochii într-acolo! Ei au conştiinţă. Dar ce ştiu ţăranii noştri despre aşa ceva? Nimic. Nici măcar cuvîntul conştiinţă nu l-au auzit. Unii muncitori ştiu ce înseamnă, dar nu toţi. Intelectualii îl folosec des, dar cîţi dintre ei îi cunosc cu adevărat înţelesul? Şi batăr că mare putere stă în el! Comuniştii ştiu bine acest lucru, păcat că atîţia dintre ei zac în închisori. Dar n-o fi tot-

deauna așa. Odată va veni și această conștiință și va da un rost mișcării apelor, care acuma numai se umflă, se umflă, se tot umflă, și-s tulburi și învolburate. Știi cum îmi închipui eu că se va întîmpla, vere? Odată, cînd pe aici va fi ochi de apă și valuri tulburi și vîrtecușuri și dălbini, numai ce-o să auzim într-o noapte păsările venind din țara soarelui, gruele cîntînd, cocostîrcii, gîștele sălbatice, rîndunelele și gata! Toți vom ști atunci că începe primăvara și toți ne-om înfiora și ne-o veni să chiuim de bucurie și ne-om gîndi la uneltele noastre, la plug, la sapă, la coasă și la țarinile ce s-or întinde cît vezi cu ochii pe pămîntul acesta al nostru...

Mustea se uita la Simion, care vorbea ca un prooroc și făcea semne neînțelese cu biciul prin aer, parcă ar fi discutat cu niște ființe de undeva departe, care încă nu se vedeau, dar trebuiau neapărat să se arate din clipă în clipă. Ascultîndu-l, Mustea se gîndi: „Ce minunat erou pentru o carte ar fi acest Simion!" Dar se răzgîndi numai decît: Aș! Ar fi cu totul neverosimil un astfel de erou, mai cu seamă dacă ai și spune că e țăran! Nu te-ar crede nici dracul! După aceea Mustea își aduse aminte ce gînduri îi veniseră lui, privind aceeași apă: „Dacă apa ar avea cunoștință de sine..." și se simți cu mult mai prejos decît Simion.

— Măi Simioane, zise apoi, tu ar trebui să fii așa ceva ca un poet! Un mare creator, un om care duce masele după el.

— Să știi că nu mi-ar părea rău. Numai că acuma prin părțile noastre e vremea nelegiuiților,

a slugilor lui Hitler şi Mussolini. Dar trece ea şi vremea lor. Nia ! Hitler, mînca-te-ar ciorile, zise Simion şi arse calul cu biciul peste spinare.

Amurgea cînd ajunseră în Porumba. Trecură pe lîngă jandarmerie, o casă cu etaj, zidită din grajdul grofului. Lăsară în urmă podul de peste gîrlă, de peste Tinoasa, cum i se spunea ; apoi în stînga, biserica romano-catolică împresurată de castani ; în dreapta, ceva mai departe, biserica reformată a calvinilor, acoperită cu şindrilă năpădită de mușchi. „Îndată ajungem în dreptul bisericii romîneşti, iar după ce vom trece de sinagogă, cotim la stînga spre primărie şi am şi ajuns sub deal, acasă la noi" — îşi zise Mustea, completînd percepţia vizuală cu imaginea pe care i-o întipăriseră în minte anii copilăriei.

Cînd opriră în poartă, bătrînul Hector începu să latre, dar numai de vreo două ori, căci se convinse îndată că are de-a face cu prieteni, iar cei din casă ieşiră cu lampa, şi puţin lipsi ca tatăl lui Mustea să n-o scape, auzind vocea feciorului său. Curînd aflară şi vecinii vestea. Mustea n-apucă nici să-şi dezbrace paltonul, că se şi umplu casa de oaspeţi ; şi apoi ţine-te la întrebări din zece părţi deodată ! Dacă-i drept că la Bucureşti tot legionarii-s la putere ? Dacă ard ungurii satele din Ardeal ? Dacă Hitler face pace cu „englezul" şi începe „bătaia" cu „rusu" ?

— Lăsaţi pruncu să mînce, că-l mai găsiţi şi mîine ! Vezi-t-ăi cum te-ntreabă ? Te gîndeşti că cine ştie ce profesori de cei mari sînt ei ! zicea bătrîna Solomie, mama lui Mustea, în timp ce

punea pe masă costiţa, care începu să le gîdile tuturora nările.

— Noroc că a venit Simion cu frate-meu, zise Ştefan, fratele lui Tănase, că alt cum noi anul acesta nici la Crăciun n-am mirosit coaste afumate!

Bătrînul Maxim se roşi pînă-n vîrful urechilor de vorba proastă a fiului său.

— Să fii sărac nu-i ruşine, dragul mamii, îl dojeni bătrîna. Numai să fii blăstămat e ruşine.

— Ia mai tăceţi, oameni buni, zise Simion, şi hai spuneţi-mi dacă-i destul de tare răchia asta de cireşe!

Oamenii buni se supuseră îndată şi-şi trecură pe rînd unul altuia damigeana.

Mustea se ospătă împărăteşte, dar nimic nu-i plăcu atît de mult ca curechiul, peste care turnă din greu ulei proaspăt de bostan.

— Am făcut oloiul mai devreme anul acesta, că nu mai aveam pic de unsoare în casă — îl lămuri mama sa.

Noaptea se visă în căruţă împreună cu Simion, gonind peste un cîmp. La căruţă era înhămat însă numai un cal, iar Simion striga într-una la el: Hi-ha! şi-l bătea cu codiriştea biciului. Calul era tot numai spumă şi sînge, iar el, Mustea, îl îndemna pe Simion: „Dă! Mai dă!" şi nu-i era deloc milă. Calul zbura peste cîmp, departe de drum, sărea peste şanţuri, înnebunit, pînă ajunse în faţa unei prăpăstii, pe care o zări din timp. Simion începu să tragă de hăţuri, însă calul fugea scos din minţi.

Incă puţin şi aveau să cadă în prăpastie ! Căruţa huruia îngrozitor, şi deodată s-a descheiat toată, ei au fost zvîrliţi cît colo, care încotro, iar calul a dispărut în gura întunecată a prăpăstiei şi Mustea s-a trezit, uitîndu-se speriat în jurul său.

În curte, Ştefan învîrtea la rîşniţă, bătrînul crăpa lemne, iar soră-sa Suzana se sfădea cu gîştele, în timp ce în tindă mamă-sa se sfătuia cu o vecină ce anume să taie : o raţă sau o găină ?

24

De dimineaţă Mustea şi-a început investigaţiile ca să vadă cum stau treburile la sat. Lucrul nu era prea greu, avea doar neamuri destule şi apoi orice ţăran era bucuros să stea cu el de vorbă, să se plîngă sau să-l ispitească cu întrebări, dar mai cu seamă să-i povestească. Rebeliunea trecuse peste ei fără zguduiri prea mari, totuşi îi tulburase adînc. În sat legionari nu erau decît cîţiva derbedei, popa, feciorul învăţătorului şi un fost plutonier de jandarmi, acum pensionar. De fapt aceştia erau capii. Ei i-au adunat pe toţi neisprăviţii din Porumba şi din satele vecine, alcătuind o ceată destul de mare, şi au pornit să cucerească jandarmeria, unde nu se găseau decît doi soldaţi şi un subofiţer. Instrucţiunile de la centru erau să se înfrîngă orice rezistenţă militară, iar în sat alţi militari decît jandarmii nu se aflau.

Coloana, cu popa în frunte, înainta cîntînd „Sfîntă tinereţe" sau strigînd „Trăiască legiunea şi căpitanul", „Vivat Hitler!" Subofiţerul, un băiat tînăr, stătea sus în balconul casei şi privea. Cînd coloana ajunse la mijlocul podului de fier, subofiţerul coborî în uliţă cu carabina în mînă. „Stai!" strigă el cu o voce care îi făcu pe cei din primele rînduri să se oprească brusc, milităreşte, deşi aveau arme. Restul coloanei de cîteva sute de oameni se opri de asemenea. „Oameni buni. Dacă trage careva din voi ori se atinge de mine, porneşte de sus, din balconul postului, mitraliera, fără nici o altă comandă. În cîteva minute sînteţi morţi. Aşa să ştiţi. Cei doi soldaţi de sus nu sînt legionari. Sînt muncitori şi n-are să le fie milă de voi. Duceţi-vă la casele voastre şi vedeţi-vă de treabă, că altfel n-are să fie bine de voi!" Legionarii au început să murmure, să se împingă unul pe altul de la spate, iar unii au răcnit: „Pe el, mă! Puneţi mîna pe el, camarazi!" Subofiţerul a ridicat în aer braţul drept cu carabina şi dintr-o dată s-a pornit un foc cumplit de mitralieră. Mulţimea a luat-o la fugă, îmbrîncindu-se, şi în cîteva minute toată rebeliunea s-a împrăştiat. Rănit n-a fost nimeni, căci mitraliera trăsese în aer.

— Şi subofiţerul mai e aci în sat? îl întrebă Atanasie pe frate-său.

— Nu. L-a făcut plutonier şi l-a mutat în altă parte, pare-mi-se în Moldova. Ăsta să fi fost în cetate la Arad comandant, nu păţea regimentul nostru ruşinea ce-a păţit-o!

— Dar ce ruşine a păţit?

— S-au predat la legionari.

— Cum aşa ?

— Uite-aşa ! Comandantul regimentului, colonelul Bîrzoescu, pe care tu n-ai de unde-l cunoaşte, că n-ai mai fost concentrat la regimentul nostru de cînd a venit el comandant, s-a speriat, se vede treaba. Ori poate că era şi el un cîne de legionar. Mai ştii ? Cît ce a venit o delegaţie de legionari la el, s-a şi predat, adică a trecut de partea lor. Dar rău a zgodit-o, că l-a degradat Antonescu şi l-a şi băgat la închisoare după aceea. Apoi printre ofiţerii tineri mai erau cîţiva legionari. Ăştia, toată ziua umblau cu propaganda printre soldaţi. La şvabi n-aveau de ce să le mai facă propagandă, că erau mai toţi gata hitlerişti. Comandantul ştia treaba asta şi s-a grăbit să se dea cu ei.

— Dar aici în sat cum staţi cu legionarii ?

— Cum să stăm ? Eu ţi-am spus că, afară de popa şi de încă două-trei ştroanţe, numai blestemaţii s-au dat cu ei ? Acuma pe unii i-a închis, alţii-s liberi, da toţi umblă ca nişte cîni pe lîngă gard cu coada între picioare.

— Dar cu ungurii, acuma, după ce ne-o luat Ungaria o parte din Ardeal, cum staţi ?

— Aşa şi aşa. O parte, care-s mai domni, trag nădejde că vine Ungaria şi aici. Drept să-ţi spun, de asta ne cam temem şi noi. O altă parte au rămas cum au fost. Ăştia-s cei mai săraci, lucrători şi plugari. „Mai bine nu ni-o fi dacă vin ungurii, înseamnă să plece muştele umflate cu sîngele supt din noi şi să vină altele slabe, să sugă. Apoi mai

bine să nu vină !" zic ei. De ăştia, domnii zic că-s comunişti. Au adus alţi jandarmi, că cei vechi prea erau moi faţă de lucrători. Acum pe cîţiva lucrători i-au închis. O parte din săteni s-au dat şi cu nemţii.

— Cum aşa ?

— Uite-aşa ! Ştii că este la carieră un inginer Fackelman. Neamţul ăsta-i mare cîine. S-a făcut hitlerist cel dintîi şi a înfiinţat aici grupul etnic german. Şi cum nu-s nemţi pe aici, a luat ungurii cu nume nemţesc şi pe cei care au mai vrut să se deie cu ei şi toţi s-au făcut hitlerişti. Da ei nu-s nemţi, cum nu-s eu vlădică ! Nemţeşte ştiu cît au uitat nemţii. Cîţiva, care au făcut cătănia la Austro-Ungaria mai ştiu ce ştiu. Da ce ştiu şi ăştia? *Lincs, şot ! Recs, şot ! Hoptac !* Ei zic că-s nemţi şi cînd se întîlnesc strigă unii la alţii : Hai Hitler ! Nu-i rabde pămîntul, că Hitler le trebuie !

— Da voi, romînii ?

— Bătuţi de Dumnezeu ca totdeauna. Numai ţiganii stau mai rău ca noi. Ca noi ăştia, săracii, că bogaţii-s alt neam de om. Lor le merge bine şi acuma ca înainte. Tot ei sus ! Numai de n-ar veni războiul ! Ce zici, frate, vine ?

— Mă tem că da...

— Zău, mă frate ? Şi eu mă gîndesc aşa. Că nu se lasă Hitler, nu-l rabde mama lui Dumnezeu, pînă nu ne bagă şi pe noi în foc. Da oare nu-şi găseşte şi el popa ? Văd că pe franţuz îl bătu. Şi pe cine n-a bătut ? Vai şi amar de noi o fi. Ce zici,

frate, oare rusul n-o fi mai tare ? Văru Simion zice c-ar fi mai tare. Ţară mare ! Popor mult ! Ş-apoi acolo zice că n-ar fi la putere domnii, bată-i Dumnezeu ! Ce zici, frate ?

— Zic şi eu ca Simion.

— Hm ! ziceţi voi, da ne mîncă Hitler pe toţi cu oase cu tot ! Aşa cum mîncă mîţa peştele. Ne mîncă, zău ! Se mai linge şi pe mustaţă după aceea.

— Hitler vrea să atace Uniunea Sovietică. Dacă o face, crezi că Stalin îl primeşte cu colaci ?

— Dar între romîni sînt mulţi cu nemţii ?

— Puţini. Cîţi au mai rămas din garda de fier şi ici colo cîte un şopîrţar. Noi ţăranii sîntem cu cine ne dă pace. D-apoi Hitler nu dă pace lumii. Cum să fim cu el ? Deodată, schimbîndu-şi cursul gîndurilor, Ştefan întrebă : Da domnu Popîrţ Gîrbavu ce mai face ? Că am auzit că a fost şi el mare legionar. Pe aici n-a venit de fel, că nu se înţelege cu bătrînul. Bătrînul a rămas cu liberalii. Şi am auzit că se mută la Arad şi se lasă de advocăţie. A supt destul sînge. Acum se hodineşte, căpuşa.

— De Popîrţ întrebai ? Nu cred că face prea bine, după rebeliune. E undeva pe lîngă Hunedoara. Nici nu mai ştiu pe unde.

Din cîteva conversaţii de acestea Mustea s-a lămurit. În ţărănime nu prinsese fascismul, nici naţionalismul. Aici trebuia dusă o muncă serioasă pentru a pune în mişcare uriaşa forţă a celor dornici de un trai mai bun şi de dreptate socială.

Se mai întîlni cu Simion de cîteva ori şi statorniciră consemnele după care Simion să recunoască

pe cel ce va fi trimis de la Timişoara, pentru a începe treaba.

Într-o zi, pe la sfîrşitul lui februarie, plecară împreună pe jos la pădure. Simion voia să vadă cum e drumul, căci avea să aducă cîţiva stînjeni de lemne din parchet. Bătea un vîntuleţ de primăvară. De sub frunze ce miroseau a putred scoteau capul ghioceii şi viorelele, iar cîteodată adia o boare înmiresmată. Pămîntul era umed şi apa mustea în urma lăsată de încălţăminte. Razele calde ale soarelui se jucau prin crengile încă desfrunzite ale fagilor înalţi, cu tulpini drepte şi argintii. Cîte un piţigoi fluiera în vreun tufiş, chemîndu-şi perechea. Mugurii începeau să scoată botişorul la lumină. Cerul era senin, străbătut numai din cînd în cînd de nori albi, ca nişte corăbii.

— Vine primăvara, Simioane. Poate de Paşti să mă mai reped o dată pe aici.

— Să vii, vere. Numai de nu ne-ar aduce Paştile astea ouă înroşite cu sînge.

— Toţi vorbiţi de război.

— Se cam simte prin aer. Auzi ?

— Ce ?

— N-auzi ciocănitoarea ? Parcă e o mitralieră. Da, măi vere. Vorbim şi noi aşa. Vedem cum Hitler bate ţară după ţară şi ne gîndim unde are să se oprească ? A dat în răsărit pînă-n Polonia, a dat în apus, a dat în miazănoapte...

— Va mai da şi-n miazăzi, va mai da şi-n răsărit şi tot aşa pînă va da de dracu.

— Mi-e să nu dăm şi noi de dracu cu el împreună.

— Totul e numai să ştim cînd să-l dăm noi pe el dracului. Deocamdată, Antonescu i s-a vîndut şi la nimic bun nu te poţi aştepta de la el.

Tăceau. Mustea se gîndea. I se păru interesant că ţăranii prea puţin vorbesc de Ardealul dat ungurilor de Hitler. Îi durea mai tare prezenţa nemţilor în ţară şi Antonescu, în care n-aveau încredere. „Ei simt care-i răul principal: stăpînirea fascistă. Fascism e la Horthy, fascism e la Antonescu. Deasupra stă fascismul lui Hitler. Ăsta-i răul cel mare. Ăsta trebuie doborît. Cu el cade şi Horthy şi Antonescu. Romînii cu ungurii se pot apoi înţelege."

Între timp se apropiaseră de parchet. Se vedeau lemnele tăiate şi aşezate în metri cubi. Cineva se necăjea să urnească o căruţă încărcată, dar caii săreau în hamuri şi nu voiau să pornească.

— Ăsta-i Toader al lui Dărhău. A prins nebunul o iapă bătrînă cu un armăsar tînăr, un mînz al iepii.

— Da ce se întîmplă ?

— Ce să se întîmple ? Nu vezi ? Armăsarul vrea să sară pe iapă şi Dărhău îl bate.

Se petrecea o scenă îngrozitoare. Cel puţin aşa-i păru lui Mustea. Armăsarul se smulgea din ham şi încerca să sară peste iapă. Dărhău îi rupea mînzocului gura cu zăbala, hăţuind din răsputeri frînele şi ţinîndu-le strîns cu mîna sub botul calului. Înjura de se-ntuneca soarele. Gura calului era plină de spumă şi sînge. Dar instinctul lui era mai tare

ca bătaia şi toate loviturile cu codirişca de corn peste cap, peste urechi, peste ochi, nu reuşeau să-l domolească. Scos din minţi de mînie, Dărhău începu să bată cu sălbăticie animalul peste testicule şi peste organul bărbăţiei sale. Dintr-o dată pădurea se umplu de un nechezat înfiorător, de parcă ar fi năvălit în ea o herghelie de armăsari goniţi de fiarele pămîntului. Înnebunit de durere, animalul se ridică în două picioare, se smulse ca o flacără roşie şi, nechezînd înspăimîntător, se repezi printre arbori. Ca fulgerul trecu pe lîngă Simion şi Atanasie. Atanasie însă nu-l văzu, căci în clipa cînd auzise zguduitorul nechezat, pusese mîinile la ochi şi se proptise de un fag, el însuşi sfîşiat parcă de durerea animalului.

— Îngrozitor ! zise luîndu-şi mîna de la ochi.

— Aşa-i Dărhău, smintit. Odată a muşcat cu dinţii în buza unui cal ce tot aşa nu putea urni o căruţă cu lemne. Calul a ridicat de durere capul în sus, nechezînd, şi Dărhău a rămas fără dinţi. Atunci a luat toporul şi a crăpat capul calului.

— Îngrozitor ! repetă Mustea, fără să-şi poată reveni.

Apoi, pe drum, îi povesti lui Simion că are el un prieten (se gîndea la Vasile Ozun) un muncitor, care i-a spus că aşa l-au bătut pe el la poliţie, ca pe acest tînăr armăsar.

— Nu-mi puteam închipui ce durere trebuie să fi simţit omul, dar acum, auzind nechezatul calului, care a spintecat parcă pădurea şi a sfîşiat primăvara şi cerul acesta curat în bucăţi, am înţeles.

— Tu, vere, n-ai fost bătut niciodată pînă acum la poliţie ?

— Nu, şi nici n-aş vrea să fiu.

— Cine ar vrea ? Eu am fost. Poate chiar aşa ca mînzocul acesta. Poate mai rău chiar. Dar să ştii că omul rabdă mai mult ca orice animal. Dacă crezi în ceva şi nu-ţi slăbeşte credinţa, rabzi pînă la pierderea cunoştinţei. Apoi îţi vii în fire şi rabzi din nou. Vorba aceea : să nu dea Dumnezeu omului cît poate răbda.

Mustea tăcea. În urechi îi suna nechezatul dureros al mînzocului şi parcă vedea printre arbori goana lui înspăimîntată.

Peste două zile luă trenul şi plecă din nou spre Timişoara. Acolo lucra Rudi, nepotul doctorului din Roşia. Tocmai scăpase de la închisoare. „Acela-i om ! zisese Simion. Multe am învăţat de la el. Păcat că l-au prins". Acum Rudi era liber din nou. El urma să se ocupe mai departe de Simion din Porumba, pe baza celor spuse de Mustea. De mult se cunoşteau dar abia acum aflaseră unul despre altul esenţialul : amîndoi erau comunişti. Vlad Nicoară le-a făcut legătura. Mustea simţea cum firele mişcării se întind în toate părţile. „Şi încă, eu ce cunosc ? Doar cîţiva intelectuali mai de aproape. Dar muncitorii ! Dar cei de la închisoare ! Şi, ca un ogor prielnic să primească ideile noastre, ura ţăranilor împotriva hitlerismului şi a războiului, ca să nu mai vorbim de mînia lor seculară împotriva domnilor." Privea din tren ogoarele bănăţene, năpădite de primăvara timpurie.

25

Cînd Mustea s-a întors la Sibiu, de cum a intrat în casă, gazda l-a întîmpinat cu un zîmbet acru şi în loc de bună ziua i-a spus :

— E aici logodnica dumitale. Te aşteaptă. Am lăsat-o înăuntru.

— Logodnica mea ?

— În orice caz, aşa spune ea...

— E aici ?

— Da. În odaie. Irina şi nu mai ştiu cum a spus că o cheamă.

— A, da... răspunse încurcat Mustea şi intră grăbit în odaie.

— Nu te-ai aşteptat, aşa-i ? îl primi strîngîndu-i mîna Irina. Alibiul meu drag ! Am făcut rău că am venit ?

— Da deloc. Nimic mai firesc. Sîntem doar vechi prieteni.

— Da, prieteni, şi încă vechi. De altfel, nu vreau să-ţi fac vreun reproş, nu de asta am venit. Logodnicei i s-a făcut dor de tine. Cum tot aveam un concediu de patru zile de la fabrică, m-am gîndit... Adică nici nu m-am gîndit prea mult, ci pur şi simplu m-am urcat în tren şi iată-mă !

— Foarte bine. Mă bucur, mă bucur într-adevăr. Ne vom plimba puţin prin dumbrava înmugurită.

— Nu stau decît o zi. Apoi va trebui să vii şi tu curînd să-ţi vezi logodnica. De azi într-o săptămînă.

— Da ?

— Aşa mi s-a spus.

— Vin, Irina, vin. Şi Mustea o îmbrăţişă şi o sărută pe frunte şi pe ochi.

Apoi se aşezară unul lîngă altul pe divan. Irina îşi roti privirile prin odaie. Patru pereţi goi, fără un tablou, fără o fotografie ; o uşă, două ferestre faţă în faţă şi un divan la peretele opus. Pe jos, un covor vechi şi ros. În mijlocul odăii, masa învelită cu o faţă grea de pluş verde ; lîngă ea, două scaune de alt „stil". Într-un colţ, spălătorul cu un lighean smălţuit albastru pe dinafară şi alb pe dinăuntru. Un dulap, nişte cărţi pe o etajeră cu trei poliţe. Din tavan spînzura un bec electric, fără abajur.

— Nu e deloc plăcut la tine, zise Irina. Totdeauna ai avut locuinţă proastă.

— Da, Irina, pantofarul are ghete rupte, pedagogul copii prost crescuţi, iar eu „vatră" proastă.

— Mda. Mi-ai explicat de cîteva ori teoria ta cu „vatra". Mi-amintesc locuinţele tale de la Cluj. Ce locuinţe ? Vizuinile tale. Prima : o odaie scundă, de te izbeai cu capul de tavan. Un pat ca de copil, o lampă de petrol în grindă, un lighean cu apă îngheţată iarna şi o ladă cu cărţi care servea şi drept scaun. A doua : în cartierul evreiesc, singura odăiţă a unei bătrîne, care dormea cu fata ei de şaisprezece ani, o modistă, în bucătărioara prin care treceai şi tu. Venitul lor era plata de la atelier a fetei şi chiria plătită de tine. Venitul tău, şi mai nesigur ca al lor. Mi-ai spus că au bocit ca după mort cînd ai plecat, deşi, de milă, le-ai plătit chiria pe două luni înainte. A treia : o cocioabă cu acoperiş de tinichea, cu trei pereţi de pămînt, căci al

patrulea era vechiul zid al oraşului. Ultima : un fel de cuşcă de cîine, izolată în fundul unei curţi. Îţi plăceau casele tip „vilă", singure în curte. De aceasta era proptită însă o baracă de scînduri, în care se adăpostea o haimana, un nefericit, care căra lemne şi apă la unul, la altul. Iarna se văieta toată noaptea de durere, îl chinuia reumatismul. O dată ţi-a adus şi ţie lemne, o sută de kilograme. „Bruh ! a făcut, aici e mai frig decît la mine în şoprul de scînduri !" Aşa mi-ai povestit. Spune-mi, Tănase „cel prost iubit", cum te numeai pe vremuri, tot aşa au fost şi celelalte locuinţe ale tale, în ţară şi prin străinătate, pe unde ai umblat ?

— Tot ! răspunse Mustea, întrebîndu-se unde o fi vrînd să ajungă femeia.

— Toate locuinţele tale erau şi îngrozitor de umede. Aceasta e ceva mai uscată. Dar parcă zăresc şi aici o pată de igrasie colo-n colţ.

— Da. Cea mai umedă era însă cazemata din cetatea Aradului, la regimentul 93 Infanterie, compania 8-a mitraliere.

— Şi toate erau reci ?

— Reci.

— Şi toate gazdele erau sărace ? Nici asta de-acum nu trăieşte în unt şi miere. Pare ca cochetă, dar e cam ponosită.

— Ce să-i faci, draga mea ?...

— Hai, spune-mi o poveste, alibiul meu !

— Cînd eram tînăr, voiam să mă fac scriitor şi să încep prin a scrie un roman cu titlul...

— Ithaca ! Alta, pe asta o ştiu. Pe vremuri eu am vrut să realizez pentru tine această Ithaca, dar

nici pînă azi nu mi-ai răspuns la scrisoare. Cred că ai avut dreptate. Tu nu te poţi bucura de un cămin, căci totdeauna îţi aminteşti de bătrîna care te-a bocit ca pe mort cînd ai părăsit camera, de haimanaua care trăia în coteţul de lemn şi de toate celelalte. Îţi dau dreptate. Spune-mi altă poveste.

— Se cam întunecă vremea poveştilor. Începe o realitate şi mai grea ca cea de acum.

— Povesteşte-mi atunci ce vrei tu. Poate am să adorm şi am să visez ceva frumos.

Mustea tăcu. Irina închise ochii. Dar tăcerea fu întreruptă de un cîntec. Trecea o companie de soldaţi hitlerişti. Prin zgomotul uliţii răzbeau frînturi din cîntecul lor sacadat, abrupt :

Und geht die Welt in Trümmern
Das soll uns den Teufel kümmern...

(Şi dacă lumea se dărîmă
Lua-o-ar dracu, nu ne pasă...)

— Auzi ? zise Mustea tare.

— Da, răspunse Irina, fără să deschidă ochii.

— Trec oamenii cu bleasc de fiară. Ucigaşii ! Distrugătorii căminelor, ai liniştei, ai bucuriei de a trăi. Duşmanii fericirii ; nimicitorii culturii. Au călcat în picioare Cehoslovacia, Polonia, Franţa... Şi cine ştie încotro or să-şi mai îndrepte cizmele mînjite cu sînge ! Îi auzi ? Eu l-am văzut pe banditul cel mare şi l-am auzit vorbind. I se citea pe faţă setea de sînge, ura faţă de om, dorinţa ca cizma lui să strivească bercgata omenirii şi ca el să privească cu ochii lui de nebun, cu şuviţa de

păr peste ei, cu gura scrîşnind strînsă sub mustaţa-i ca o lipitoare ruptă în două, şi să asculte cu o mînă în şold, cu un revolver în cealaltă, cum urlă fioros Herrenvolk-ul său : „Heil ! Sieg ! Heil ! Sieg ! Heil ! Heil !“ Acesta-i dumnezeul hitleriştilor. L-am auzit şi l-am văzut şi pe profetul său, pe Goebels, apostolul minciunii şi al făţărniciei, mic, schilod, cu faţa de apucat. Puah ! Draga mea, eu sînt om blînd. N-am dat nimănui o palmă în viaţa mea. Dar pe aceştia i-aş sfîşia !... zău aşa ! Am ajuns să-mi spun adesea : a ucide un hitlerist nu e o crimă, ci o datorie !

— Frumoase poveşti îmi spui tu mie. Tocmai bune de adormit copiii.

Faţa lui Mustea se congestionase. Se plimba agitat prin cameră, cu mîinile la spate.

— Hai, linişteşte-te, dragul meu. Lasă, poate curînd, Doamne fereşte, o să ai prilejul să-ţi faci datoria de care vorbeai.

Mustea vru să răspundă, dar cineva bătu în uşă.

— Cine dracu o fi ? Cine-i ? întrebă tare.

— Om bun.

— Intră.

Uşa se deschise şi apăru ca într-un cadru statura deşirată a lui Toader Becu. Na ! se gîndi Mustea, numai pe tine nu te-am aşteptat. Totuşi se apropie de el şi-i întinse mîna.

— Noroc, Toadere. Ce mai faci ?

— Oho, porumbeilor ! *C'est toujours le premier amour qui dure.*[1] Irina ! De un mileniu nu te-am mai văzut.

[1] Prima dragoste e totdeauna cea mai trainică.

îi luă în braţe pe amîndoi deodată şi-i strînse ca un urs. Apoi se adresă lui Mustea :

— Cu tine am o treabă importantă, frate Tănase. În două zile scot un ziar. Am hîrtie, am bani, am aprobare, am redacţie, am primul număr gata. Dar nu vreau să apară fără tine. Trebuie să-mi promiţi colaborarea ta. Scrii ce vrei. Ocazional, regulat, cum doreşti. Articole, cronică, foileton, ce-ţi place. Nu mă refuza, că nu admit !

— Stai, mă, nu mă lua aşa repede. Nici nu ştiu despre ce este vorba. Cine dă banii ? Ce hram purtaţi ? Etcetera.

— Haideţi în oraş, prînzim împreună. Eu plătesc.

— De mers, mergem în oraş. De plătit plăteşte însă fiecare, inclusiv femeia. Nu-i aşa, Irina ?

— Aşa am şi înţeles.

— Vom vedea, porumbeilor. Haidem !

Afară, primăvara năvălea din toate părţile, cobora din văzduh pe razele soarelui, ţîşnea din mugurii copacilor, din buchetele de violete şi ghiocei întinse de ţigănci, din privirile femeilor tinere, din cîntecele păsărelelor. Numai lui Mustea îi stăruia în minte cîntecul blestemat al soldaţilor hitlerişti, cîntecul distrugerii.

26

Mustea nu voia să-i dea un răspuns categoric lui Becu privitor la propunerea de a colabora la gazeta lui, înainte de a se duce la Braşov, deşi Sandru Crai stăruise s-o accepte.

— În definitiv, zicea el, Antonescu a doborît garda de fier. Oricum...

— Tu ai fi gata să scrii despre aceasta, pe cît înţeleg, l-a întrerupt Mustea. Antonescu se va dovedi un criminal demn de acela ce-l patronează, de Hitler. Cum ? Vrei să-l lauzi ? Să scrii despre el ?

— Eu aş scrie şi consider în general posibilitatea de a publica drept o şansă de a strecura, chiar sub fascişti, ideile noastre în lume, desigur învăluite.

— Mă rog frumos, eu însă nu cred că orice mijloc e bun pentru atingerea scopului. Aşa iezuit nu sînt. Nu uita că-i vorba de o gazetă subvenţionată de un guvern fascist, deci Toader Becu fascismului va trebui să-i slujească prin ea. Eşti sluga cui te plăteşte.

— Sînt slugi credincioase şi slugi necredincioase. Nu-mi răspunde. Ştiu ce ai să zici, îţi cunosc replicile : credincioase, necredincioase, tot slugi ! Asta vrei să-mi răspunzi, nu-i aşa ? Chestia cu iezuitismul ţi-o plătesc eu altă dată. Acum, să ne gîndim bine. Situaţia devine mai grea ca oricînd. Totuşi va trebui să luptăm, că sîntem comunişti. Eu cred că sîntem datori să folosim orice mijloc şi orice prilej pentru a da o lovitură duşmanului şi a întări poziţiile noastre. O frază strecurată într-un articol, un gînd plasat printre rînduri au azi un efect mai mare decît lucrurile spuse direct. Fiecare va şopti altuia ce a citit şi ce a înţeles. Iar dacă duşmanii se vor cătrăni, află că prietenii se vor simţi mai tari. Mult timp nu vom mai putea face aceasta, dar cît putem, s-o facem.

„Şi totuşi ar fi o greşeală !“ se gîndi Mustea, dar nu-i spuse lui Crai nimica, ci se mulţumi să arunce evasiv :

— Să vedem. Mă duc deocamdată cu Irina la Braşov. La întoarcere am să-ţi spun ce am hotărît.

De la Braşov, Mustea s-a întors destul de nemulţumit, întîi pentru că fusese serios criticat de un tovarăş muncitor, care apreciase munca printre intelectuali ca foarte slabă deoarece consta mai mult în vorbărie, decît în acţiuni. „Muncitorii nu-s obişnuiţi să treiere paie goale“ — îi spusese. Mustea încercase să se apere, dar muncitorul îi răspunse aspru că nu să găseşti scuze este important, ci să lucrezi bine. A doua supărare i s-a tras lui Mustea tot dintr-o critică. Vasile Ozun îi atrăsese atenţia între altele că adună prea puţini bani pentru mişcare, tocmai cînd se simte mai mare nevoie de fonduri.

— Mai multă iniţiativă, frate Atanasie. Nu fii sfios cînd e vorba de bani pentru revoluţie. Ei, ce zici ! Vrei să rămînem tot la metoda strîngerii cîtorva piţule lunar, cînd se dau salariile, de la nişte pîrliţi de asistenţi universitari ? Nu vezi că aceşti bani abia ne ajung pentru deplasări ? Eu zic să te mai gîndeşti.

— Nu ştiu, tovarăşe Ozun, dar nu mă prea pricep. Îmi ceri ceva care cred că mă depăşeşte.

— Crezi că ţi-am cerut cel mai greu lucru ?

— Nu. Cred însă că lucruri mai grele aş putea face mai uşor.

— Trebuie să facem ceea ce este necesar, nu

ceea ce este mai greu sau mai uşor. Mai gîndeşte-te. Peste o lună vin eu la Sibiu.

Mustea era atît de necăjit, încît a şi uitat să întrebe de colaborare la noua gazetă. Numai la întoarcere şi-a adus aminte de această chestiune şi s-a frămîntat tot drumul. Pînă la urmă a conchis că motivul uitării a fost teama că i se va răspunde categoric *nu*. „Deci, vreau să colaborez — îşi zise Mustea — şi totuşi nu ştiu dacă e bine..."

Ziarul a şi ieşit curînd, fireşte cu bani daţi de Antonescu, cu un articol de Sandu Crai pe prima pagină, despre crimele legionarilor şi justeţea politicii de represiune, iar în pagina a treia, cu o cronică externă semnată de A. Mustea, ceea ce păru mult mai puţin firesc celor care-i cunoşteau pe cei doi asistenţi. La început, ei înşişi s-au ferit de cunoscuţi, nu că le-ar fi fost ruşine, ci pentru că socoteau orice explicaţie inutilă.

— Cine se scuză se acuză, zicea Sandu. În curînd au să vină singuri la noi să ne felicite.

— Nu ştiu dacă ne vor felicita şi tovarăşii de la Braşov, răspundea Mustea sceptic, urmărind în aer, cu ochii visători, nebuloasele fumului de ţigară, ce se destrămau, risipindu-se. Eu îi cunosc. Oricum, era mai bine să vorbim înainte cu Ozun sau cu Gabor Petre. Eu trebuia s-o fac, şi n-am făcut-o. E adevărat că am uitat, dar numai de teamă ca ei să nu fie împotrivă. În fond cred şi eu că aceasta poate fi o cale de luptă. Şi nu din cele mai rele. Dar ei n-or să fie de acord. Ne vor trage la răspundere.

— *Ah, qu'à cela ne tienne, Madame !* [1] vorba lui Alfred Jarry. Pînă atuncea ne putem întîlni de zece ori cu moartea, fie în războiul cu U.R.S.S. pe care tu, spre deosebire de mine, îl crezi iminent, fie în puşcăriile lui Antonescu. Pînă una alta, pot să te asigur că ori noi vom zbura peste un timp din redacţie, ori ziarul va fi suspendat. Ai să vezi.

— Ai să vezi şi tu, cînd ţi se va trage o săpuneală cum n-ai pomenit de cînd eşti. Eu sînt deprins cu ele. Tu nu.

— Am să strîng din ochi, cum făceam în copilărie.

De fapt, nu peste multă vreme, în urma insinuărilor strecurate în articole, a subtilelor aluzii, a ideilor furişate printre rînduri, Crai şi Mustea deveniră nişte eroi. Primeau felicitări de la prieteni, mustrări de la cei care nu erau de acord să fie atinşi şi „protectorii" romînilor — hitleriştii — nici cu o vorbă legănată ; soseau scrisori la redacţie, cele mai multe laudative, rar cîte una injurioasă sau ameninţătoare ; cititorii se adresau cu întrebări privind situaţia politică internaţională şi cereau răspuns, dacă nu se poate în ziar, atunci personal. Pe scurt, prevederile celor doi ziarişti improvizaţi se adevereau, cel puţin prima parte, adică posibilitatea de a răspîndi şi *pe această cale* idei potrivnice regimului fascist.

— Totul e să fii deştept, zicea Sandu Crai, după ce plecau de la redacţie şi se aşezau la „Bufniţa" cu cîte o halbă de bere în faţă.

---

[1] De asta să nu vă sinchisiţi, doamnă.

Evenimentele se precipitau. Mustea scria cu pasiune articole politice, explicînd situaţia, căutînd să deducă, să prevadă ce va urma şi aruncînd ici-colo cîte-o aluzie usturătoare, cîte-o trîmbă de neîncredere în succesele temporare ale hitleriştilor.

Într-o zi hitleriştii înnebuniră oraşul cu huruitul tancurilor grele şi cu zornăitul armelor de tot felul. Şenilele sfîşiară străzile, sparseră asfaltul, lăsînd gropi şi dungi adînci în pămînt. Ce-o mai fi şi asta ? se întrebau locuitorii oraşului, asistînd la o asemenea desfăşurare de forţe. „Asta-i tăvălugul de foc pentru biata Jugoslavie", le spuse Mustea prietenilor în seara aceleiaşi zile, după ce într-un articolaş pentru ziua următoare căutase să demonstreze, judecînd după tensiunea din această parte a Europei, că se va aprinde curînd un nou focar de război şi anume în ţara vecină, de peste Dunăre. Într-adevăr, într-o singură noapte dispărură din Sibiu, cu căţel cu purcel, toate unităţile militare hitleriste, de parcă n-ar fi fost niciodată, şi nu peste mult se află de atacul turbat dezlănţuit de Hitler asupra poporului iugoslav.

— Şi după aceasta ce mai urmează ? Ia să te auzim, profetule ! întrebă cu ironie Crai.

— Grecia, răspunse ca ceva de la sine înţeles Mustea. Şi nu e o profeţie, ci o deducţie logică. Totuşi nici măcar lui Crai nu-i mărturisea că toate problemele de politică externă le discuta în prealabil cu tovarăşii.

Evenimentele adeveriră spusele lui Mustea, care scrise un articol cam în aceşti termeni : Europa

este ca o arenă a luptelor de tauri. Marea Britanie face pe toreadorul, desfăşurînd marama roşie cînd într-o parte, cînd în alta. Pînă cînd se va mai lăsa taurul furios al războiului atras încoace şi încolo ?

A doua zi veni la el un cunoscut şi-i spuse că socoteşte toată activitatea lui de ziarist dăunătoare pentru relaţiile de prietenie dintre romîni şi germani şi că se miră de Toader Becu, dar şi mai mult de autorităţi, că închid ochii la asemenea provocări.

— Ai noroc că nu sînt un denunţător, dar pe legea mea, ai merita să-ţi facă cineva figura.

— Sugerează cuiva ideea ta, căci vei găsi cu siguranţă un amator s-o pună în practică, i-o întoarse Mustea.

Mai mult crescu prestigiul lui Mustea în urma altui articol, în care vorbea de „zone de război închise" şi „zone de război deschise". Arăta pur şi simplu că Germania şi Italia se bătuseră pînă acum în „zone închise", limitate ca forţă militară şi economică, şi inferioare maşinii de război hitleriste, drept care victoria Axei era de aşteptat. După ce se va isprăvi cu aceste zone închise, Axa se va aventura în cele deschise, zone nelimitate ca spaţiu, ca forţă economică şi militară, cu resurse incomparabil mai mari decît se poate prevedea. Marea Britanie este o astfel de zonă deschisă, iar Anglia propriu-zisă nu-i decît un avanpost al acestei zone care, potenţial, cuprinde şi America. Tot o zonă deschisă este şi Răsăritul. Abia cînd îşi va încerca forţele în astfel de zone deschise, Axa îşi va putea dovedi capacitatea ei militară.

Era limpede că aşa nu mai putea să meargă ziarul, cu cele două tendinţe ale lui, una fascistă, alta antifascistă, desfăcîndu-se ca o foarfecă. Capul cuiva trebuia să ajungă în foarfecă şi să fie tăiat. Problema s-a pus acut după mult comentatul articol cu zonele închise şi deschise, care, fără cchivoc, arăta că Germania n-a făcut încă nimic care să-i poată da dreptul să se considere victorioasă, iar de o victorie definitivă în perspectiva viitorului nici vorbă nu putea fi, deoarece ea însăşi împreună cu Italia constituiau o zonă închisă, deci vincibilă. Era vădit pentru oricine că numai zonele de război *deschise* puteau spera în victoria finală. *„Quod erat demonstrandum"*, i-a spus decanul de la filozofie şi litere, cînd l-a întîlnit pe Mustea.

Într-o zi, Toader Becu a fost chemat la Bucureşti şi s-a întors de-acolo cu dispoziţia clară ca lui A. Mustea, cronicarul extern al ziarului, să nu i se mai publice nimic.

— De unde ai găsit pe măgarul ăsta ? a întrebat ministrul.

— Nu-i măgar, a răspuns Toader, însă-i cam democrat.

— Un viitor client al închisorilor ! Vezi să nu te tragă după el, dragă Becule. Şi te rog să-i faci vînt din redacţie.

Convorbirea i-a fost reprodusă lui Mustea de secretarul de redacţie, căruia i se spovedise Toader. El însuşi îl menaja însă pe Mustea şi nu voia să se despartă de el. L-a scos de pe stat scuzîndu-se, dar l-a rugat să-i dea măcar materiale cul-

turale nesemnate. Mustea s-a conformat bucuros, trimiţîndu-i nişte cugetări extrase din articolele lui Eminescu şi din scrierile lui Bălcescu. Dar cenzura fascistă nu dormea : cei doi mari scriitori patrioţi au păţit ceea ce nu păţiseră pe vremea lor : erau cenzuraţi regulat din paginile ziarului.

Cititorii bombardau redacţia cu scrisori şi cereau reînceperea cronicii externe, intrigaţi şi nemulţumiţi de încetarea ei. Becu l-a rugat pe Mustea s-o reia, firește anonim şi mai domol : „Altfel ajungem amîndoi la închisoare", zicea el. Procedeul a reuşit de vreo două-trei ori, pînă ce în urma presiunilor de la Bucureşti, Mustea a fost nevoit să renunţe definitiv la activitatea publicistică.

— Nu-ţi rămîne decît să treci de partea noastră, îi spunea Becu. Dar nici cu opinii schimbate n-or să te mai accepte acum. Mi-au spus aşa : „Să nu mai publicaţi nici materialele semnate, nici nesemnate, scrise de d. A. Mustea. Individul e suspect." N-am vrut să ţi-o spun, dar... mă înţelegi. Eu aş vrea să lucrezi însă cu mine. Scrie-mi articole culturale şi găsesc pe cineva să le semneze. Uite, cu Sandu Crai n-am neplăceri, deşi vreo două observaţii mi s-au făcut, căci şi pe el îl împinge demonul antifascist să mai strecoare cît-o pilă printre rînduri. Ar fi vremea să vă daţi şi voi seama că n-are rost. Hitler a cîştigat războiul şi viitorul mileniu aparţine lui Wotan.

Tocmai cînd Mustea îşi făcuse această reputaţie costisitoare de cronicar de politică externă, sosi la Sibiu Vasile Ozun, cu o falcă-n cer şi alta-n pămînt.

— Ce faceţi voi, domnilor intelectuali de la Sibiu ? i-a luat el la rost pe Crai şi pe Mustea. Cei care au plecat la Bucureşti s-au integrat în muncă şi lucrează bine, timişorenii de asemenea fac treabă bună, doar aici la Sibiu v-aţi lăsat pe tînjală ! Nu numai că munca printre militari, pe care trebuia s-o duceţi este slabă ; nu numai că nu ai reuşit, tovarăşe Mustea, să rezolvi chestiunea cu banii, cum ţi-am pus în vedere ; nu numai că rîndurile simpatizanţilor nu sporesc, iar Trofimov acela refuză să lucreze ; dar v-aţi apucat să scrieţi pînă şi în fituica lui Antonescu ! Bravo ! Bine am ajuns ! Oare duşmanul nu va putea pretinde că v-a cumpărat cu un ciolan ? Înţeleg că subiectiv voi n-aţi trădat. Dar obiectiv ? La foloasele pe care le poate trage duşmanul din greşeala voastră, nu v-aţi gîndit ?

Cei doi tăceau, iar Mustea din cînd în cînd îi arunca lui Crai cîte-o privire. Acesta strîmba din gură şi bătea toba pe masă cu degetele, nerăbdător, gata-gata să-l întrerupă de cîteva ori pe Ozun, care i-a ocărît mai bine de un ceas.

— Eh ! spuneţi ceva. Hai, apăraţi-vă ! Dovediţi-mi că aveţi şi de data aceasta dreptate ! a încheiat Ozun, plimbîndu-se prin laboratorul lui Mustea, cum făcuse tot timpul.

Atunci Mustea se sculă de pe scaun şi începu să se plimbe şi el, dar în sens invers. Se opri apoi şi-l întrebă :

— Mi-ai citit articolele ? De altfel le-am discutat cu tovarăşul Lupşa, înainte de-a le publica.

— Mă aşteptam la întrebarea aceasta, răspunse

liniştit Ozun. Le-am citit. Mare scofală ! În unul din ele îl mai şi lauzi pe Hitler ; spui că-i om deştept. Şi cu Lupşa, ne vom lămuri noi. Parcă el nu poate greşi ?

— Şi eu mă aşteptam la răspunsul acesta, i-o întoarse Mustea tot liniştit. Îmi place cum mă citezi, rupînd un crîmpei de frază din context. Dar nu-i nimic. Vreau numai să-ţi atrag atenţia că e ridicol să te legi de acest compliment cu două tăişuri la adresa lui Hitler, de care m-am folosit de fapt pentru a masca o idee îndrăzneaţă.

— Tovarăşe Ozun — se amestecă Sandu Crai — de acum încolo Mustea nu va mai avea prilejul nici să facă complimente, dar nici să-şi exprime ideile îndrăzneţe în scris, fiindcă l-au dat afară de la ziar.

— Da ? Mai bine nu vă băgaţi din capul locului. Acum Siguranţa-i pe urmele voastre mai mult ca înainte. Iată ce-aţi izbutit. Aţi devenit cam îngîmfaţi de cînd v-am lăudat cu analiza voastră justă de la Cluj, cu privire la Ardeal, care de fapt era tot numai a partidului. Să ştiţi însă că îngîmfarea împinge omul la nerozii. De exemplu colaborarea la ziarul antonescian. Prea eşti convins că le ştii pe toate mai bine. Nici n-ai mai întrebat dacă e bine sau nu să scrii la o fiţuică fascistă ca aceasta.

— Am izbutit să ne recîştigăm prestigiul printre intelectuali, să întărîtăm intelectualii împotriva fascismului. De altfel ţi-am spus că local am discutat şi pe linie de partid. Numărul simpatizanţilor s-a înmulţit.

— Mă îndoiesc. Iar munca voastră de partid mai rămîne de analizat.

— Ba aşa-i, tovarăşe Ozun. Nu te mai tot îndoi atîta, protestă Crai. Om fi ştiind şi noi cîte ceva.

— Eu una ştiu : prin colaborarea voastră la ziarul fascist, nu v-aţi cîştigat nici un titlu de glorie printre tovarăşi. Dimpotrivă.

— Nu ţi-am spus eu, Sandule ? sări Mustea.

— Da, da. Totuşi, pentru noi, azi, nu e tocmai uşor ; încercăm să influenţăm opinia publică. Nu uita că noi sîntem intelectuali, sîntem destul de cunoscuţi aici în Ardeal, ba şi la Bucureşti, şi cuvîntul nostru se bucură de credit mai mult decît o hîrtie răspîndită pe întuneric.

— Zău ? Îmi place că sînteţi amîndoi îngîmfaţi. Numai nu-mi dau bine seama care-l întrece pe celălalt. Dar nici nu-i important.

— Dar ce e important ? se repeziră amîndoi.

— Important e să-ţi recunoşti greşelile şi să fii disciplinat.

— Greşeli face oricine. Cît despre disciplină, trebuie să fi consimţit în prealabil la ceea ce ţi se cere. Uite, tovarăşe Ozun, eu şi Sandu Crai, susţinem că n-am greşit şi nu-i destul să susţii dumneata contrariul, de altminteri fără dovezi, pentru ca eu să mă izbesc cu pumnii în piept şi să-mi pun cenuşă în cap. În ceea ce priveşte disciplina, execut orice, dar numai după ce m-am convins că e just.

— Cu voi nu-i uşor de lucrat. Disciplina n-o hotărăşte fiecare pentru el, ci e una pentru toţi.

Trebuie să aduci la îndeplinire nu numai ce ţi se pare ţie just, ci ceea ce a hotărît majoritatea. Numai nişte intelectuali ca voi cred că fiecare poate lucra de capul lui.

Crai bătea nervos cu degetele în masă.

Mustea deschise fereastra, de afară pătrunse aerul cald, căci primăvara trecuse şi vara-i luase biruitoare locul. Odată cu zumzăitul albinelor năvăli în laborator şi mirosul puternic al teilor înfloriţi din apropiere.

— Se fac serioase concentrări de trupe la Prut, zise Mustea.

— Aha ! de aceea te întîlneşti aşa de des cu militarii ! îi spuse Ozun. În orice caz să fii cu ochii în patru.

— Lasă că ştiu eu cu cine mă întîlnesc. Activitatea printre militari nu-i chiar aşa de slabă, cum ai afirmat. În timpul rebeliunii am fost în cazărmi. Azi e luni. Sîmbătă, cînd ne vom întîlni la masă cu mai mulţi intelectuali, am să...

— Ai să faci un expozeu ca Iuliu Maniu ! glumi Crai.

— Zi-i cum îţi place. În orice caz, voi spune ce cred eu despre război, ceea ce cred şi tovarăşii de aici, de altfel. Apoi şi tovarăşul Gabor...

— Păcat că n-o să pot fi de faţă — zeflemisi Ozun — să mă adăp şi eu la izvorul înţelepciunii dumitale în probleme de politică externă. Ce gîndeşte Gabor ştim. El gîndeşte, iar tu repeţi ce gîndeşte el. Dar dacă greşiţi amîndoi în politica externă ?

— De data aceasta va fi o chestie de politică internă. Degeaba rîzi de mine, tovarăşe Ozun. Aşa va fi. Şi recunosc că nu numai eu gîndesc aşa. Degeaba rîzi.

— Nu rîd ! dădu să-l împace Ozun. Vom analiza situaţia. Îi părea rău că-l jignise pe Mustea. Îi părea rău în general că se certase cu ei, că-i certase prea tare. Oricum, erau băieţi buni. Numai Trofimov ăla nu prea voia să facă nimic.

— Ştiţi ce ? le zise la plecare. Continuaţi-vă munca dar să daţi dracului fiţuica lui Antonescu.

— Păi, ne-a dat ea pe noi deocamdată, adică pe Mustea, sări Crai. Dar simt că-mi vine şi mie rîndul curînd.

— Nici o pagubă ! Cu bine, tovarăşi. Mustea, vezi ca înainte de sîmbătă — mă înţelegi ? — să mai treci pe la logodnica ta, la Braşov, că mi-a spus că iar i s-a făcut dor de tine.

După Ozun, plecă şi Crai. Cînd rămase singur, Mustea se duse la fereastră. Cine l-ar fi văzut de-afară, l-ar fi luat drept un medic în salonul bolnavilor, cum stătea în halatul său alb şi se uita în depărtare spre munţii Făgăraşului. Aerul vibra de căldură. Cerul era senin şi liniştit. Dar liniştea fu ruptă de un avion care cobora. Mustea îl auzi virînd deasupra căzărmilor, apoi îl văzu cum trece huruind prin faţa ferestrelor, ca o uriaşă pasăre cenuşie de metal, cu o cruce neagră pe coastă.

O companie de infanterişti se întorcea cîntînd de la cîmpul de instrucţie. Pe de lături mergea

un subofiţer german, vorbind cu un locotenent romîn. Acum în armata romînă se făcea instrucţia nu numai după modelul german, ci sub comanda şi supravegherea directă a hitleriştilor.

27

Titu Bogdan, unul dintre comuniştii rămaşi la Cluj — dincolo de noul şi „temporarul" hotar, cum erau convinşi mai toţi ardelenii, deşi unii aşteptau „izbăvirea" tot de la Hitler, care le ciuntise ţara — venise la Sibiu să-şi vadă rudele. Nu putea să rămînă însă decît trei zile.

— Păcat — i-a spus Mustea — că tare-aş fi vrut să mai stăm de vorbă, ca pe vremuri. Ce mai fac tovarăşii de acolo ?

— Nu prea bine. Pe Iorgu Pintea, ştii, bătrînul socialist, l-au luat într-o noapte, l-au dus pe malul Someşului şi l-au împuşcat. Pe Nicolae Albăcean, ceferistul, l-au băgat în lagăr la Someşeni. De evrei nu mai vorbesc. Au fost ridicaţi toţi. Nici tovarăşii noştri maghiari n-o duc mai bine, afară de vreo doi trădători, care şi-au dat pe faţă arama naţionalistă. Cîţiva de-ai noştri, romîni şi unguri, au reuşit să fugă dincoace. Pînă la urmă cred că aşa voi face şi eu. Dar ceva mai tîrziu.

— Şi cînd te întorci acolo ?

— Poimîine.

— Păcat.

Mustea-i povesti apoi lui Bogdan cum merg treburile la Sibiu, mai adăugă ce știa despre prietenii comuni de la București și de la Timișoara, și în curînd se despărțiră. Nu se mai întîlniră, fiindcă Bogdan nu avea timp. Părea chiar că venise anume să pregătească terenul pentru a se muta la Sibiu.

Apoi și Mustea plecă în zilele acelea la Brașov. Nu mai avea răbdare să aștepte pînă săptămîna următoare, cînd îi spusese Ozun să vină.

— Degeaba te-ai grăbit. Nu-s gata materialele, l-a mustrat Ozun seara, cînd l-a adus Dumitru Oarcea la el acasă, unde îl aștepta Mustea.

— Nu-i nimic. Vin din nou săptămîna viitoare, dar nu știu ce-i cu mine, n-am răbdare să stau pe loc. Parcă am draci.

— Ascultă, dacă ai draci cum spui, dă o raită pe la București și vezi ce mai e pe-acolo. Aș avea și de transmis ceva unei fete.

— Io-te-te ! Te știam căsătorit, tovarășe Ozun.

— Poate am și eu o drăguță, și încă cu nume poetic de chinezoaică, glumi Ozun.

— N-o fi Li Rotbaum ? se repezi Mustea.

— De unde știi ?

— Așa mi-a venit mie, prin asociație. Am o fostă colegă cu numele acesta, căsătorită cu un inginer.

— Hm ! făcu Ozun. Va să zică o cunoști. Cînd ai văzut-o ultima dată ?

— Nu prea de mult.

— Bună fată !

— Bună.

— Știi ce ? Cînd te duci la București, și trebuie

să te duci curînd, ai să-i transmiţi un mesaj din partea mea.

— Negreşit. Dar nu mă duc decît săptămîna viitoare. Ţi-am spus că sîmbătă am treabă la Sibiu.

— A ! războiul. În chestiunea aceasta vei sta mîine de vorbă cu Gabor Petre. L-am anunţat că ai să vii şi vrea să aveţi un schimb de vederi.

— Nici n-aveam de gînd să vorbesc sîmbătă numai aşa, de la mine. De aceea am şi venit. De aceea te-am şi chemat.

— Mă rog. E drept că vara se încep marile ofensive. Cînd a pornit Napoleon împotriva Rusiei ?

— La 24 iunie 1812.

— Şi, după părerea dumitale, cînd o să atace Hitler Uniunea Sovietică ?

— Cam pe aceeaşi vreme. Tîlharul speră să fie mai norocos. Crede că o să-l ajute stihiile şi mai ales tancurile. Dar se înşeală. Războiul fulger se poate transforma într-o rîmă tîrîndu-se neputincioasă prin noroi.

— Va să zică rămîi la teza dumitale. Părerea mea în această chestiune se deosebeşte de a lui Gabor. Dar vom discuta împreună cu alţi tovarăşi. Eu încă nu m-am dumirit. Poate că mai am superstiţia tratatelor semnate...

— Să discutăm.

— Bine. Cînd te duci la Bucureşti, să-i spui lui Li atît : „Începe să fiarbă cazanul". Pleci necondiţionat lunea viitoare. Li, de altfel, ştie că soseşti în cursul săptămînii ce vine.

— Am înţeles. „Începe să fiarbă cazanul".

— Bun, tovarăşe Mustea.

Lupşa îl aşteptase cu nerăbdare pe Mustea să se întoarcă de la Braşov. Pe căile ferate se observa o mişcare de trupe neobişnuită. Veneau mereu noi unităţi hitleriste în ţară şi se îndreptau către răsărit.

— Am organizat cu muncitorii noştri un întreg sistem pentru întîrzierea trenurilor. Dar cred că va trebui să facem mai mult. Am nevoie de instrucţiuni de la Braşov. Dar eu nu mai pot pleca. Sînt urmărit.

— Urmărit ?

— N-ai grijă. Pînă aici m-am strecurat neobservat. Dar asta încă nu înseamnă nimic. Sînt pe urmele noastre. Mai de mult, Tangu a fost împins subt tren de un soldat german, căruia i se păruse ceva suspect la manevrarea trenurilor. De-atunci s-au pus pe urmele noastre şi ne ţin sub observaţie.

— Şi era justificată bănuiala *lor ?*

Lupşa dete afirmativ din cap. Apoi adăugă :

— S-ar putea să cad. Nu mai trece nici pe la Tangu. Am anunţat pe un alt ceferist, Roşianu, de pe strada Livezii că va veni la el un tovarăş Vlad din partea mea. Şi necondiţionat să pleci la Braşov să ceri instrucţiuni, că eu nu mă mai pot deplasa. Le transmiţi apoi lui Roşianu.

— Nu pot. Trebuie să plec numaidecît la Bucureşti.

— În drum, opreşte-te la Braşov. Musai.

Lupşa, de obicei calm, vorbea destul de agitat. Plecă aproape fără să-şi ia rămas bun. Mustea rămase în odaie şi nu aprinse lumina, deşi era întuneric.

28

Sîmbătă seara, contrar aşteptărilor lui Mustea, n-a venit nici o treime din cei anunţaţi. S-au prezentat doar cîţiva simpatizanţi, vechi prieteni de-ai lui. „Va să zică n-am izbutit încă să cîştigăm îndeajuns încrederea oamenilor", gîndi Mustea. De fapt nu lipsa de încredere îi oprise pe cei mai mulţi, ci teama.

Masa, cu multe scaune goale în jur, îi părea o gură ştirbă. Lîngă el şedea Vinaru, îmbrăcat militar şi privea indiferent în farfurie. Mustea începu să vorbească, încet, ca şi cum ar fi povestit o întîmplare banală.

— Situaţia este următoarea : războiul împotriva Uniunii Sovietice se va dezlănţui curînd. Atitudinea guvernului sovietic cu prilejul atacului împotriva Iugoslaviei, dovedeşte că Uniunea Sovietică nu e dispusă să rabde orice. Maiski, ambasadorul sovietic la Londra, a răspuns printr-o tăcere mai mult decît semnificativă cînd i s-a pus chestiunea. La frontiera noastră de est s-au luat măsuri de „apărare" foarte suspecte.

— Aşa-i ! confirmă Vinaru, care mînca pe îndelete un muşchi de vacă. De la Vinaru primise Mustea informaţii mai precise despre mişcarea trupelor. Totul se confirma şi se adăuga la ceea ce aflase şi la Braşov, în acelaşi sens.

— Izbucnirea războiului e iminentă. Azi, mîine porneşte atacul.

— Iar faci profeţii ? îl întrerupse Crai, sceptic.

— Nu-i o profesie, ci o deducţie logică. E vădit că Hitler vrea să joace cartea cea mare. Antonescu, care-l crede invincibil, va miza pe cartea lui. Acum, tot ce ne rămîne de făcut e să ne zmulgem din cercul blestemat pînă nu o fi prea tîrziu.

— Şi cînd ziceai că porneşte atacul împotriva Uniunii Sovietice ? întrebă Crai ironic.

— Nu pot preciza chiar data, i-o reteză Mustea. Poate într-o săptămînă, poate şi mai devreme. Lui Mustea îi era ciudă pe Crai, căci îi spusese doar că se întoarce de la Braşov şi că nu vorbeşte numai aşa, de la sine.

— Şi dacă n-o porni ?

— Mă voi bucura că am greşit. Dar pot să vă asigur că nu va fi cazul...

Cei de faţă, după un schimb de opinii prelungit pînă la miezul nopţii, nu păreau deloc convinşi. La plecare, Mustea era nemulţumit de analiza ce-o făcuse. „M-am ars, îşi spunea el, am fost prea categoric. Dacă mă înşel ? Ar fi fost mai bine să nu ne fi întîlnit astă-seară". A pornit către casă plictisit. Nu l-a însoţit nimeni. S-a culcat tîrziu, cu sufletul înecat de amărăciune, ca semănăturile de apele revărsate. „La urma urmei nu-s părerile mele numai. Am discutat chestiunea la Braşov. Gabor Petre abia s-a întors de la Bucureşti, deci..." Mustea căuta să se justifice faţă de sine.

Era sîmbătă, 21 iunie 1941.

În noaptea aceea, Mustea a dormit un somn greu, fără vise. A doua zi dimineaţa, duminică, deşi afară era o vreme minunată, s-a trezit, ca nici-

odată, foarte tîrziu, abia atunci cînd i-a bătut Sandu Crai la fereastră.

— Scoală, măi Tănase ! A izbucnit războiul !

Mustea s-a întors pe cealaltă parte. „Rîde, măgarul, de mine", şi-a zis. Dar Sandu a stăruit :

— Scoală, mă ! că nu glumesc. E război.

— Nu mai face pe nebunul ! Lasă-mă să dorm.

— Ce să dormi ? Nu glumesc, ai avut dreptate, bătrîne augur !

Atanasie Mustea s-a învîrtit, s-a sucit, dar pînă la urmă s-a convins că Sandu nu minte.

— N-auzi ce zarvă este în oraş ?

— Da, parcă se aude ceva.

— Prietenul nostru Toader Becu s-a pus în fruntea demonstraţiei încropite în pripă de stăpînire întru slava războiului sfînt şi urlă cît îl ţine gura.

— Zău, mă ?

— Zău. Întrebarea-i ce ne facem ?

— Cum, ce ne facem ? Nu v-am spus că va fi război ?

— Ai spus tu, dar cine te-a crezut ? Că tu de mult vorbeşti în dodii. Degeaba-mi spuneai că şi tovarăşii... Şi acum ce o să se aleagă de noi ?

— Ce să se aleagă ? Războiul va fi lung, dar pînă la urmă îi batem pe nemţi.

— Ascultă, Muste ! Mie să nu-mi vorbeşti ca Ilie proorocul. Una să ştii, dacă nemţii îi bat pe ruşi, eu nu ştiu ce-oi face pînă la urmă.

— N-am auzit bine, mai zi o dată !

— Ba ai auzit, că nu eşti surd. Mă dau cu Hitler !

— Ai căpiat ! A dat strechea-n tine, pesemne.

— Hai, nu face pe eroul ! Armata romînă-i la Chişinău, iar nemţii la Smolensk.

— Cine ţi-a spus ?

— Toader Becu vorbeşte la demonstraţie despre clopotele din Chişinău care răsună cică peste toată Moldova.

— Toader Becu ?

— Da, prietenul nostru !

— Păi, era de aşteptat.

Între timp, Atanasie Mustea se sculase. Era nespus de mîhnit că ţara fusese împinsă la o mîrşăvie sîngeroasă. I se împliniseră prevederile. De fapt nici nu erau ale lui. Dar nu putea s-o spună. Crai tot nu l-ar fi crezut. Se îmbrăcă repede şi porni în oraş cu Sandu Crai.

În piaţă, ceata strînsă de Toader Becu urla. Era alcătuită mai cu seamă din tineret inconştient şi din derbedei de toate categoriile sociale. Lumea dimprejur privea consternată. Vînzătorii de ziare zbierau : „Treceţi Prutul" ! Toader răcnea mai tare decît toţi : „Sfînta noastră credinţă ortodoxă va fi restabilită în pravoslavnica Rusie !" Asta-l durea pe el. Încolo totul era bine. Pe Mustea şi pe Crai nici nu i-a zărit, deşi trecuse chiar pe lîngă ei.

A doua zi, însă, luni, a trimis pe cineva să-i cheme la redacţie.

— Hai, mă Musteo, să vedem ce vrea banditul. Eu, de ! mai figurez pe statul de plată, dar sînt curios ce o fi vrînd de la tine.

S-au dus.

În redacţie era mare forfotă. Un popă tînăr se plimba nervos în sutana lui lungă printre dactilografele ce mitraliau la maşinile de scris.

— Aha ! domnu Mustea ! În cîte zile ajungem la Moscova ?

— O să meargă cam greu, părinte. Nemţii au uitat să ceară viză de la legaţia sovietică din Berlin.

— Aha ! va să zică te ţii tot tare, domnule Mustea ?

— Tot.

— Numai să nu-ţi iasă pe nas tăria.

— Ce-o fi o fi !

— Ascultă, omule, cu unul atîta îţi spun : dacă în acest război nu vor învinge nemţii, ci bolşevicii, mă împuşc. Dumneata ce zici, domnule Mustea ?

— Ce să zic, părinte ? Să nu-ţi uiţi vorba. Dar nu te-nţeleg de ce, azi, la un praznic ca acesta, nu-mbraci sutana verde ? Cred că ţi-ai făcut una pentru rebeliune... Ţi-aduci aminte cum aţi „învins" atunci ? Şi încă eraţi numai între dumneavoastră ! Frate cu frate, fascist cu fascist !...

Între timp veni secretarul de redacţie, îl pofti pe Crai în birou la Toader Becu, iar lui Mustea îi spuse :

— Domnule Mustea, dumneavoastră nu mai faceţi parte din redacţia noastră, după cum vi s-a adus la cunoştinţă. Dar domnul director vă face următoarea propunere : dacă vreţi să scrieţi pentru noi, în condiţiile actuale, veţi fi reprimit. De aceea v-a chemat. Tema primului articol ar fi cam aceasta : „Superioritatea concepţiei bisericii orto-

doxe asupra comunismului". Iată ce m-a însărcinat să vă comunic.

— De ce nu scrie dînsul că, slavă Domnului, e destul de tîmpit ca s-o facă. Te rog transmite-i ce ţi-am spus.

Între timp ieşi Sandu Crai şi se apropie de Mustea.

— Ştii ce mi-a comunicat ? Că de azi înainte nu mai socoteşte necesară prezenţa mea în redacţie.

Secretarul de redacţie le atrase atenţia pe un ton ameninţător :

— Domnilor, ţin să vă previn că, după cele întîmplate, domnul director n-o să fie de acord să mai figuraţi nici pe lista celor mobilizaţi pe loc.

— Ascultă, domnule ! îl repezi Crai, spune-i domnului director că, pentru buzele dumisale deprinse cu rafinate fraze existenţialiste, păstrăm în turul nădragilor ceva mai fain decît guriţa distinsei sale consoarte.

— Eu barem n-am figurat niciodată pe lista aceea !

Aruncîndu-i o privire tăioasă lui Mustea, care rostise aceste cuvinte, secretarul de redacţie dispăru în cabinetul directorului, izolat de restul lumii prin uşi capitonate.

— Acum vom recuceri şi Ardealul de nord vremelnic cedat, zise acelaşi popă.

— Cum ? întrebă Mustea.

— Prin Odesa la Cluj !

— Cu Armata Roşie în frunte, după ce va fi fost izbit în tigvă bivolul fascist !

— Ţine-ţi gura ! îl lovi Crai pe Mustea cu cotul.

Crezi că-i momentul şi locul să vorbeşti aşa ? Hai să plecăm repede.

Afară era soare, dar lumea nu părea veselă. Mici grupuri discutau îngrijorate, dar amuţeau cînd se apropia cineva.

29

Peste cîteva săptămîni, Crai şi Mustea primiră ordine de chemare. Crai plecă numaidecît cu regimentul său de artilerie grea pe front. Mustea se prezentă la Arad, la regimentul său de infanterie.

— Plecăm pe front? întrebă el pe majorul Buluc.

— Încă nu. Te-am chemat pentru altceva.

Între timp intră maiorul Droie Baboianu, gras ca un porc, umblînd crăcit şi cu mîinile îndepărtate de corp.

— Ah ! Teteristul Mustea ! Bine c-ai venit. Te facem ofiţer pe loc. Cîteva săptămîni de instrucţie şi ieşi ofiţer. E război şi pe toţi bacalaureaţii vă facem ofiţeri. Aşa-i ordinul. Hai în birou să te lămuresc.

Numai să se facă ofiţer nu-i ardea lui Mustea. Dar, neavînd încotro, îl urmă pe maior în birou.

— Ştii, măi Mustea, treaba nu stă cum ţi-am spus. Dar ce vrei să fac ? În faţa dobitocilor vorbesc şi eu ca un dobitoc. Uite ce este. Nouă ne-au cerut să trimitem la Marele Stat Major pe cei mai buni cunoscători de limbi străine. I-am chemat pe toţi. Şi pe tine. Noi încă nu mobilizăm, nu ple-

căm pe front. Dar ce să facem ? Răspundem la apelul Marelui Stat Major. Te duci acolo. Te-ai învîrtit. Mie să-mi mulţumeşti. Scapi de front, că pînă la urmă tot o să plecăm şi noi. Vezi tu, măi, acuma eu sînt tare. Eu te trimit pe tine acolo. Dar după ce vei ajunge la Marele Stat Major, tu ai să fii mai tare. De, eşti intelectual şi nu se poate să nu vii în contact cu cei mari. Atunci să nu-l uiţi pe maiorul tău Droie Baboianu. Promiţi ? Pune o vorbă să fiu chemat acolo. Nu mai sînt eu de front. Uită-te la mine ! Cu aşa burduhan...

— Promit, a zis Mustea, ştiind bine că va uita şi că puterea lui va fi egală cu zero în faţa celor mari.

— Te-mbrăţişez. Şi sînt bucuros că te-am scăpat. Du-te acuma şi vorbeşte cu boul de Buluc să-ţi dea echipamentul. Cu bine, frate, şi nu mă uita.

— Eu te-am propus pentru „mesteme", zise Buluc în şoaptă. Maiorul voia să te facă ofiţer. E o prostie. Lasă-i pe alţii. Eşti om învăţat. Păcat să te duci să te omoare rusnacii. Eu nu uit că mi-ai ajutat copilul, atunci cînd rămăsese corijent la limba latină. Iar cînd te-om chema iar la unitate, fă pe dracu-n patru şi nu veni. Căci să ştii, şi noi plecăm pe front în curînd.

Se duseră împreună la magazia companiei a 8-a şi Mustea, prieten bun cu plotonierul major Dîmboviceanu, un fost luptător de la Mărăşeşti, îşi alese tot ce găsi mai bun ca echipament.

— Ce zici de război ? îl întrebă Dîmboviceanu, după ce plecă Buluc.

— Ce să zic ? Ne lipsea ca un cancer.

— Asta da. Să ştii însă că ruşii au o artilerie cum nu s-a mai văzut. Eu o cunosc de la Mărăşeşti. De nu era artileria lor, nu-i băteam noi pe nemţi. Apoi mai e ceva : Rusia nu-i Polonia, nici Franţa. Va fi greu, frate ! Aşa să ştii.

— Sînt convins.

— Bine că nu pleci pe front.

Mustea se gîndea însă la cei ce erau pe front sub ghiulele şi printre baionete.

30

Trenul care pleacă din Arad spre Ardeal, pe Mureş în sus, lasă în urmă pusta cu grîne şi porumbişti întinse printre satele rare şi mari. O vreme se mai zăresc la răsărit munţii Zarandului, după ce s-a pierdut din vedere Cetatea Şiriei pe unul din dealurile cu poalele pline de vii şi de pometuri. Dar urmează apoi şi mai multe vii pe la Miniş, pe la Ghioroc, pînă aproape de Lipova şi Radna. Dealurile sporesc, sînt mai mari, de pe-un vîrf se mai arată o cetate în ruină, a Şoimoşului, apoi valea se strîmtează, munţii se strîng mai aproape unii de alţii, în timp ce Mureşul se furişează printre ei, prin defileul de la Săvîrşin. Dincolo, peste munţii împăduriţi, spre răsărit şi miazănoapte, este Crişul Alb, iar pe Criş, satul lui Mustea. Ce bine cunoştea el aceste locuri, aceste porţi ale Transilvaniei, pline din străvechimpuri de

urme istorice şi teatru de lupte în cursul veacurilor, ori de cîte ori războiul a bîntuit aceste meleaguri. Şi a bîntuit de cînd se ştie omul pe aici.

În timp ce stătea la fereastra vagonului de clasa 3-a şi privea visător apusul măreţ ca un incendiu ce cuprinsese munţii, lui Mustea îi părea rău că trenul, în loc să-l apropie, îl depărta de aceste meleaguri ale amintirilor, unde mai domnea încă liniştea. „Dar cît timp va mai domni ? Cine ştie, poate că pe aceste locuri îmi va fi dat şi mie să lupt, cînd se vor întoarce armele. Poate la Săvîrşin pe Mureş, poate pe Crişul Alb la Vîrfuri ori în satul meu, poate la Ciucea pe Crişul Repede, pe la Oradea, ori cine ştie pe unde, dacă nu voi pieri prin stepele Rusiei. Armele se vor întoarce, însă, nu încape îndoială că se vor întoarce".

Mustea îşi aminti deodată de convorbirea sa cu Verebeş Bálint la plecarea din Cluj, după dictatul de la Viena. Ritmul roţilor vagonului bătea măsura pentru muzica amintirilor lui, o muzică aspră, majoră, colorată de mînie, de setea dreptăţii, de dorinţa de-a vedea comunismul înscăunîndu-se pe aceste meleaguri. Nu-şi mai găsea locul. „Ah ! Acum sîntem în mîna nemţilor care ne tîrăsc după ei, ne silesc să tragem în sovietici ! Dar va veni o zi..." Ştia că nu pleacă pe front şi totuşi avea sentimentul că porneşte în război, un război lung, de răsturnare a fascismului, după ani grei de suferinţă. Dar ziua cea mare va veni !

Firul gîndurilor se rupse, căci odată cu seara, în vagonul gol pînă atunci, intră un om, un muncitor de la oraş, pe cît se părea. Uitîndu-se mai bine la

el, la faţa lui pistruiată, la părul lui roşcat, Mustea recunoscu, în lumina slabă a becului camuflat, pe Marcus Gelber, un prieten din copilărie, cu care se juca de-a soldaţii pe dealurile satului natal, prin anul 1919.

— Noroc, Marcus ! Nu mă mai cunoşti ?

Omul se-ntoarse. Îşi punea tocmai bagajul sus.

— Ha ! Tănase ! Dumneavoastră sînteţi ? Vai, de mult nu v-am văzut. Acum sînteţi om mare. Am auzit, am citit. Sînteţi profesor învăţat.

— Hai, Marcus, spune-mi „tu" ca pe timpuri, cînd ne jucam de-a garda roşie şi de-a bandele albe pe dealurile noastre ! Unde lucrezi ?

— La Arad, zise Marcus aşezîndu-se pe banca din faţa lui Mustea.

— La Arad te-ai urcat în tren ? Cum de nu te-am văzut în gară ? E drept că eram cufundat în gîndurile mele.

— Nu. Am fost cu nişte treburi la Petroşani. Acum mă duc pînă la Braşov, dar mă opresc şi la Dumbrăveni.

— Aha ! Treburi... Dar ce meserie ai ?

— Tîmplar la C.F.R.

— Şi te lasă meseria să umbli pe drumuri ?

— Sînt în concediu.

— Aha ! În concediu... Pe mult timp ?

— Cam aşa...

— Şi cum îţi merge ?

— Bine. Ascultă, Tănase, mai ţii minte cum ne jucam cînd eram copii ? Marcus coborîse vocea.

— De-a garda noastră roşie ? Da ! şopti Mustea. Ţin minte. Aşa ceva nu se uită niciodată. Noi mai-

muţăream pe cei mari, gărzile roşii şi gărzile albe cele adevărate. Cei mari s-au împuşcat de-adevărat. Noi ne băteam în glumă. Garda roşie cea adevărată a fost atunci înfrîntă. Noi însă, copiii, nu ne-am lăsat...

— Da... Ascultă, am auzit că ai fost în Germania. Ce-ai învăţat pe-acolo ?

— Am fost în Germania... Am învăţat să urzic pe Hitler.

— Cei mai mulţi s-au întors de acolo fascişti şi agenţi hitlerişti. Ceea ce ai învăţat tu, dacă-i adevărat, este cea mai preţioasă ştiinţă a timpului nostru...

— Eu am făcut şcoala la Hamburg. Acolo, am stat vreo şase luni într-un spital din port, printre muncitori. A fost cea mai bună şcoală a mea.

— Te cred, Tănase. Totdeauna ai fost un băiat harnic. Nu erai tu cel mai bun la învăţătură ? Tare mă bucur. Păcat că nu-s mai mulţi ca tine.

— Dintre intelectuali, vrei să zici ?

— Da.

— Sînt, dar nu destui încă.

— Hm ! vom vedea la greu. Cine-o mai vedea, continuă Marcus, căzînd deodată pe gînduri, cu fruntea sprijinită în palmă. Pentru noi, ăştia cu pistrui şi cu părul roşu, ca să vorbim numai de ăştia, urmează zile grele.

Mustea era stînjenit şi nu ştia cum să împrăştie gîndurile negre ale prietenului său din copilărie.

— Ascultă, Marcus, pe vărul meu, pe Simion îl cunoşti ?

— Cum să nu !

— Chiar de curînd am fost pe-acasă. Ce-ar fi să te duci pe-acolo şi să te pierzi prin munţi ! Ţăranii, după cît am simţit eu, nu-s cu Antonescu, îi urăsc pe nemţi şi nici antisemiţi nu-s.

— Nu se poate, Tănase, nici nu mă gîndesc. Nu se poate. Nu depinde numai de mine. Am lucrat cîndva la Sibiu. Am un prieten acolo, dar n-ai de unde-l cunoaşte. Tu unde lucrezi ? La Timişoara sau la Sibiu ? Înţeleg cu universitatea.

— La Sibiu. Dar acum, vezi şi tu, uniforma...

— Nu cumva pleci pe front ?

— Deocamdată nu. Sînt trimis la Bucureşti. Acolo voi vedea. Şi cum îl cheamă pe prietenul tău de la Sibiu ?

— Apoi să ai noroc, Tănase, că se apropie gara mea. Pe prietenul meu de la Sibiu îl cheamă Lupşa. Dar n-ai de unde-l cunoaşte. Lucrează la C.F.R.

— La C.F.R. ? Îl cunosc !

— Zău ? Extraordinar ! Hm ! Nu-mi închipuiam... Transmite-i salutări din partea mea. Mă bucur că n-ai uitat de garda noastră roşie din copilărie. Cu bine, Tănase şi noroc !

Mustea se despărţi de prietenul său din copilărie, fără să ştie că-l vede pentru ultima oară, cum de altfel nici pe Lupşa n-avea să-l mai revadă.

Lupşa fusese arestat în primele zile după izbucnirea războiului. Dar nimeni n-a mai căzut cu el. A fost cercetat de Siguranţă şi Mitru Tangu dar s-a ţinut tare. Lupşa a dispărut fără urmă. Peste un an, Mustea a aflat că fusese omorît în bătăi la Siguranţă fără să scoată un cuvînt.

Pe cînd visa în tren, Mustea era bucuros că la prima ocazie va putea să-i transmită lui Lupşa salutări de la Marcus. Ocazia nu s-a mai ivit. Şi de multe ori cu mulţi s-a întîmplat la fel în acele vremuri întunecate de teroare şi ades înroşite de sînge.

31

Trenul se umpluse între timp de oameni. Mustea, care moţăia cu boneta trasă pe ochi, se simţea, prin somn, tot mai înghesuit spre fereastră. La Braşov, un nou val de oameni îl trezi din toropeală, dar ritmul mai grav, mai apăsat şi mai sonor al roţilor prin pasul Predealului, îl adormi apoi de-a binelea. Nu se trezi decît înspre ziuă, cînd trenul ajunsese în regiunea Ploeştilor. Vagonul era ticsit de oameni, care dormeau înghesuiţi pînă şi pe jos, între bănci, de nu era chip să treci. Mirosea greu a trupuri omeneşti obosite, năclăite de sudoare. Mustea îşi lipi obrazul de marginea geamului, pe unde se strecura un firicel de aer proaspăt. Ar fi deschis fereastra, dar se temea să nu stîrnească proteste. Pînă la urmă se hotărî totuşi să deschidă de un lat de palmă geamul. Nu protestă nimeni. Atunci îl lăsă şi mai jos. Mireasma cîmpului, fiorul dimineţii, pătrunseră în vagon. De război nu aminteau decît uniformele soldaţilor trîntiţi pe jos. Mustea se uită la propria-i uniformă — se gîndi : „Ei, săracii, pleacă poate direct pe front, pe cînd eu mă

duc să lucrez undeva într-un birou, la partea sedentară." Scoase din buzunar hîrtia primită de la biroul mobilizării, pe care nici nu avusese curiozitatea să o citească pînă atunci. Rămase mirat cînd văzu că trebuie să se prezinte la *Batalionul Mihai Antonescu.* „Asta este un batalion de front — îşi aminti — care cică s-a distins prin nu ştiu ce bravuri ! Va să zică aici m-au trimis, nu la Marele Stat Major, cum spunea bivolul de maior ? Cu atît mai bine — se gîndi el — plec pe front şi la prima ocazie încerc să trec la sovietici. Poate am noroc şi izbutesc."

Gara de Nord gemea de oameni, îndeosebi soldaţi. Trenul de Arad se opri în dreptul unui peron, unde nu puteai lăsa să cadă un bob de mac fără să nimereşti pe cineva. Mustea se duse la comandamentul gării. Fu sfătuit să se prezinte imediat la batalionul cu pricina, care se afla în dosul ministerului de externe, în clădirea cea nouă din Piaţa Victoriei.

În piaţa gării, se opri un soldat cu raniţa pe un umăr, unul dintre zecile şi sutele de soldaţi care priveau dezorientaţi în jur. Era Mustea. Şovăind, se uită întîi la tramvaiul nr. 15, apoi se îndreptă spre tramvaiul nr. 12, care-l putea duce spre Şerban Vodă, dar se răzgîndi şi plecă spre Calea Griviţei, către tramvaiul nr. 6, care oprea la Teatrul Naţional. Singurul tramvai la care nu s-a gîndit era 26, care l-ar fi dus în Piaţa Victoriei, la Batalionul Mihai Antonescu. Numărul 15 l-ar fi dus în Piaţa Regina Maria, lîngă Calea Rahovei, unde

avea un văr de-al treilea, funcţionar la interne. „Dracul să-l ia. Tocmai el îmi lipseşte" — şi-a zis. Numărul 12 l-ar fi dus pe cheiul Dîmboviţei, lîngă Calea Şerban Vodă, la Institutul de Statistică, unde lucrau Rotaru şi ceilalţi clujeni. „De ! cine ştie dacă-i bine să mă prezint chiar la ei de-a dreptul. Directorul lor, care a studiat în America cu o bursă Rockefeller trebuie să fie un agent anglo-american supravegheat de nemţi, dacă n-o fi cumva şi agentul lor. Mai bine să mă feresc. Ce-ar fi să mă duc întîi şi întîi la Li Rotbaum ?" Zis şi făcut. Ea locuia pe lîngă Cişmigiu. Tramvaiul nr. 6 te ducea pe aproape.

In tramvai era o înghesuială nebună şi o căldură ce-l sili pe Mustea să-şi desfacă gulerul tunicii. În dreptul ministerului de război se căzni să coboare pe uşa din spate a vagonului. Nişte soldaţi nemţi, rumeni la faţă şi fără bonete în cap, se uitară urît la el, împroşcînd scîntei din ochii lor albaştri. „Pardon !" zise el înghesuindu-se şi făcîndu-şi loc. *„Pass auf, Schweinehund !"* [1] îl înjură unul, în timp ce Mustea sărea de pe scară. *„Schneutzehalten, Scheisskerl !"* [2] îl repezi Mustea furios. Neamţul vru să sară din vagon, dar uşa i se închise în bot, iar tramvaiul plecă. Neamţul ameninţa congestionat cu pumnul de după geam, dar Mustea îi făcu semn cu mîna : „Eşti nebun ?"

Fără să-l mai preocupe incidentul, se îndreptă pe strada unde ştia că stă Li. Era o stradă liniştită, în care parcă nu se mai întîmplase nimic dinainte

[1] Ia seama, porc de cîine !
[2] Ţine-ţi pliscul, căcăciosule !

de 1900. Case vechi, ici-colo cu cîte o grădiniță în față, ziduri vopsite în galben sau alb, pe alocurea ghivece cu muşcate în ferești, rar cîte o clădire cu un etaj și mai rar cu două. Vehicule nu se zăreau pe stradă. Grupuri de copii se jucau liniștiți, parcă de cînd lumea. Războiul nu alterase duhul de veche, patriarhală mahala bucureșteană. Căldura de amiază ținea oamenii în case, la răcoare.

Mustea găsi numărul căutat. Urcă o scară destul de murdară pînă la primul etaj al unei case ce nu se distingea prin nimic de celelalte. Răcoarea de pe scară, în ciuda murdăriei și a mirosului de aer stătut, îi cădea bine după fierbințeala de afară. Dar cînd puse degetul pe sonerie încremeni, văzînd că uşa era sigilată. Deasupra şi dedesubtul clanței, erau cîte două peceți de ceară roşie, una pe tăblia uşii, cealaltă pe uscior, unite printr-o sfoară. Purtau sigiliul poliției. Observă aceasta însă numai după ce, în mod automat, cu ochii încă orbiți de lumina soarelui de afară, sunase. „Să fug!" se gîndi. Dar îşi zise că nu are rost. Stătu în loc şi se uită împrejur. Cînd se pregătea să coboare, se pomeni că se deschide uşa apartamentului vecin.

— Pe cine căutați ? întrebă o bătrînă, cu o voce pițigăiată, de bărbat travestit în femeie.

— Caut pe inginerul Robert Rotbaum, zise Mustea sfredelind cu privirea ochii nu mai puțin sfredelitori ai „bătrînei".

— Pe domnul inginer ? Nu mai stă aici. S-a mutat. Dar ce aveți cu el ? Căci m-a însărcinat să-i comunic dacă vine cineva să-l caute.

— Dar ce-i cu aceste peceți ?

— Nimic deosebit. Dumnealui e mobilizat pe loc la o fabrică de-a armatei şi cum sînt mulţumiţi de el, i-au dat o locuinţă mai bună. Pînă una alta, şi-a lăsat mobila aici şi de teama hoţilor, a cerut poliţiei să-i sigileze uşa.

— Şi care e noua lui adresă ?

— Nu pot să ţi-o dau, maică. Aşa mi-a spus. Dar am telefonul lui, căci m-a rugat să-i comunic cine şi pentru ce-l caută.

— Eu am venit să-i aduc un ordin de mobilizare.

— Nu se poate, maică. Nu ţi-am spus că e mobilizat pe loc ? Doar e om învăţat.

— Asta-i pentru front.

— Pentru front ? Mă miră. Trebuie să fie vreo încurcătură, maică. Ia arată-mi-l şi mie.

Mustea scoase propriul său ordin de chemare şi-l flutură în faţa bătrînei.

— Dă-mi-l, că n-am ochelarii la mine şi ţi-l aduc îndată înapoi. Mă duc să-i comunic şi dumnealui la telefon.

— Nu ţi-l dau. Adu-ţi ochelarii, mătuşico. Te aştept pînă vii.

— Să mă aştepţi, să mă aştepţi, că vin numaidecît.

Mustea se dumirise că intrase într-o capcană. Bătrîna nu era o bătrînă, ci o parşivenie de bărbat destul de bine deghizat în femeie. Era convins că se dusese să anunţe Siguranţa. „Dar soţii Rotbaum ? Fuseseră arestaţi, sau apucaseră să dispară la timp ?“ În orice caz, trebuia s-o şteargă înainte de a se întoarce agentul. Dar cum adeseori Mustea

medita mai mult decît era nevoie, se pomeni din nou cu „bătrîna".

— N-am găsit ochelarii, maică. Spune-mi exact ce scrie pe ordin, că m-a rugat domnul inginer să-i repet cuvînt cu cuvînt cum scrie.

Prefăcîndu-se că citeşte, Mustea improviză ceva pe loc şi, împăturind hîrtia, o puse în buzunar.

— Aşa, aşa, maică. Acum mă duc să vorbesc din nou cu el. Nu vrei să intri o clipă ? Îţi dau o dulceaţă bună de cireşe amare şi un pahar cu apă de la gheaţă. Te mai răcoreşti puţin pînă vorbesc cu el.

— Bucuros, măicuţă, numai să mă reped pînă la tutungeria din colţ să-mi iau nişte ţigări.

— Lasă că am eu ţigări.

— Fiecare cu ţigările lui, mătuşico, altfel te apucă tusea.

— Aşa, aşa, maică, fiecare cu ale sale. Dar mai bine stai, că îndată termin.

— Pînă atunci mă întorc şi eu.

Mustea se repezi pe scări în jos şi, cînd se văzu în stradă, o tuli mîncînd pămîntul, întorcînd din cînd în cînd capul, să vadă dacă nu-l urmăreşte cineva.

Rătăci multă vreme cu sufletul la gură prin labirintul străzilor bucureştene şi se trezi tocmai pe strada Apolodor, pe lîngă Sfinţii Apostoli. Nici el nu ştia cum ajunsese acolo. Încetini pasul, şi după ce trase adînc aer în piept, se mai linişti. Porni agale prin vechiul cartier, cu atmosferă de provincie. Pe o stradă pe care nu mai fusese niciodată, se pomeni faţă în faţă cu Avram Rotaru.

— Ce-i, frate Mustea ? Nu cumva ai fugit de pe front ?

— Ah ! Avrame, ce bine că te întîlnesc, providenţa mi te-a scos în cale ! Am fugit ca să scap dintr-un loc şi mai primejdios decît frontul.

— Cum aşa ? De unde vii ?

— Azi am sosit la Bucureşti. Sînt mobilizat aici. Şi de la gară m-am dus la Li.

— La Li ?

— La Liliana Rotbaum. Cu ea am fost coleg, cum bine ştii. Pe soţul ei nici nu-l cunosc.

— Şi ?

— Lasă că-ţi povestesc după ce m-oi mai linişti. Am impresia că soţii Rotbaum au fost arestaţi. De mare belea era să dau chiar din prima zi la Bucureşti !

Avram se opri şi, după ce se uită în toate părţile, îi suflă la ureche lui Mustea :

— Soţii Rotbaum au fost împuşcaţi acum trei zile...

Mustea nici nu tresări, parcă ar fi aflat că soţii Rotbaum plecaseră în vilegiatură la Govora. Vestea îl paralizase. Numai după o tăcere prelungită îngăimă :

— Va să zică au fost împuşcaţi ?...

Avram Rotaru nu-i mai răspunse, ci, luîndu-l de braţ, porni cu el spre locuinţa sa, care era chiar pe aceeaşi stradă. Mustea mergea ca într-un vis, mai bine zis, ca într-un coşmar.

— Deocamdată rămîi la noi, hotărî Avram, după ce-l ispitise foarte amănunţit despre drumul său

din Gara de Nord la locuința lui Li și de acolo pînă la locul unde se întîlniseră.

Mustea trebui să repete de două, trei ori fiecare lucru, căci lui Rotaru i se tot părea că răspunsurile nu sînt destul de clare.

Seara, după cină, soția lui Avram îi spuse că i-a pregătit de dormit în bucătărie pe un pat de campanie. Dacă îl vor trezi, să nu se sperie, înseamnă că e alarmă aeriană.

De fapt au și încercat să-l trezească, fără succes însă, căci Mustea dormea ca un butuc. Trăgea de mama focului antiaeriana împotriva celor trei avioane sovietice, care căutau obiective militare în capitală, dar nici artileria nici bombele nu l-au deșteptat din somn.

Visa un vis care treptat se transforma într-un coșmar. Se făcea că era la Sibiu și lîngă el în pat dormea Li. Nu vrusese să se dezbrace, dar prin haine îi simțea căldura trupului, pîntecul ei rotund, de viitoare mamă, și-i auzea respirația regulată și adîncă. El nu dormea. La un moment dat a mîngîiat-o pe frunte și a simțit ceva cald. „Sînge !" a zis. Și cînd s-a uitat, mîna lui era plină de sînge. Vedea bine că e sînge, deși în odaie era întuneric. „Li !" a strigat-o. „Ce-i, dragul meu ? Lasă-mă să dorm. Sînt obosită." „Li !" a strigat el din nou. Ea nu a mai răspuns. „Li ! a strigat el și mai tare — ești moartă ?!" Dar Li nu răspundea. Zăcea lîngă el, palidă, cu o pată de sînge în frunte, cu gura căscată și cu ochii deschiși. „Li !" a mai strigat el o dată din răsputeri. Și atunci i s-a părut că ea îi răspunde încet și blînd, fără să miște buzele, abia

înţeles : „Hai dragă, linişteşte-te, nu mor, mă prefac doar, e un joc..."

— Hai, dragă Mustea, scoală-te că-i ziuă, noi plecăm la lucru. Du-te şi tu şi-ţi vezi de treburile tale, dar să vii negreşit la noi la masă.

Era vocea lui Avram.

— Trebuie că ai avut un vis urît, că tare ai mai strigat prin somn.

— Da, am visat urît, răspunse Mustea, frecîndu-se la ochi.

Avram deschise geamurile camuflate cu hîrtie albastră. În bucătărie năvăli aerul proaspăt şi soarele dimineţii.

Mustea mai închise o dată ochii, i se păru că mai aude ultimele cuvinte şoptite de Li : „Mă prefac... e un joc". Sări din pat şi începu să se îmbrace în pripă, milităreşte. Numai moletierele şi le înfăşură mai pe îndelete, ca să nu le strîngă prea tare, căci deocamdată nu-l aştepta nici un marş.

Seara, Rotaru îi povesti tot ce ştia despre cazul soţilor Rotbaum. Apoi îl rugă să redacteze înainte de culcare un material în legătură cu asasinarea lor şi să-l predea a doua zi dimineaţa, după plecarea lor la birou, unei fete cu numele conspirativ de Ileana, care va purta subsuoară o carte. „Les fleures du mal" de Baudelaire. Mustea va trebui să-i ceară voie s-o răsfoiască şi să i-o restituie abia după ce se va uita atent la tabla de materii.

— Să nu uiţi ! zise Avram. E război, ne pîndeşte moartea, dar lupta merge înainte.

32

Inginerul Robert Rotbaum era un om de vreo treizeci şi cinci de ani, doctor în chimie, cu studiile făcute în Germania înainte de venirea lui Hitler la putere. De cînd lucra la întreprinderea „Grupul Electric", Rotbaum se ducea zilnic, exact la aceeaşi oră, în magazia cu materiale şi, proptindu-se cu palmele de masă, o întreba cu voce aspră pe magazioneră ce mai este nou. Asculta distrat răspunsul, apoi pleca, după ce-i strecura abil sub registru un bilet. Magazionera, coana Cătălina, era o femeie voinică, energică, dar cu o faţă blîndă şi zîmbitoare. Toată lumea o iubea şi o respecta. Ţinea la ea inginerul Constantin Moloteanu, prieten bun cu Rotbaum, om de peste patruzeci de ani, care studiase mulţi ani în Anglia şi, datorită pregătirii lui temeinice, se bucura de încrederea conducerii. Ţinea la ea şi maistrul Vaclav Deşek, un ceh mărunţel, şi el de vreo patruzeci de ani, o figură ştearsă, dar foarte priceput în meseria lui. Coana Cătălina pînă nu de mult fusese muncitoare şi chiar acum, după ce ajunsese magazioneră, de îndată ce era mai liberă se ducea să lucreze fie la lipit piese, în mirosul înţepător de apă tare, fie la spălat şi polisat plăci metalice, ca să mai poată sta de vorbă cu unul, cu altul, deşi din cauza petrolului şi a rumeguşului de lemn mîinile i se crăpau şi o usturau îngrozitor.

La „Grupul Electric" din Ferentari, o întreprindere, în aparenţă paşnică, de aparate electrice, se

fabrica în realitate armament, piese pentru mine de cîmp. Montarea lor se făcea însă tocmai la celălalt capăt al oraşului, undeva prin Obor.

Directorul întreprinderii, Eduard Lizianu, un om burduhănos, inginer cu o calificare nedefinită, era dublat de un colonel de la Marele Stat Major, Savu Elefterescu. Piesele fabricate în Ferentari erau recepţionate din trei în trei zile de o comisie militară, care le expedia apoi sub pază la cealaltă fabrică, unde se montau. Procesul de fabricaţie constituia un secret militar şi nu era cunoscut decît de foarte puţini.

Inginerul Rotbaum mai lucra şi la o fabrică de oţet de pe strada Uranus, unde, într-un laborator special, se fabricau explozivi. Li, nevasta lui, venea din cînd în cînd să-l ia, fie de la una, fie de la cealaltă din fabrici, şi pînă ce „domnul inginer" îşi termina treburile, mai stătea de vorbă pe stradă cu muncitorii, care plecau acasă după încetarea lucrului. Îi întreba de una, de alta, îndemna cîte-o mamă să-şi ducă copilul bolnav la medicul şcolii, unde era ea profesoară de pedagogie, poftea cîte-o fată, cîte un tînăr la şezătorile literare organizate de elevii săi, dădea unei muncitoare bătrîne medicamente contra reumatismului. Mai mult stătea însă la sfat cu magazionera, cu „mama Cătălina" cum îi spunea toată lumea.

Era după rebeliunea gărzii de fier, dar cum Antonescu dorea să-şi cîştige cămeşile verzi pentru sine, bineînţeles fără Horia Sima, cuiburile legionare mai funcţionau deschis în întreprinderi. Şi la

„Grupul Electric" legionarii mai făceau întruniri, foarte slabe ca participare muncitorească, dar bogate în discursuri sforăitoare, în care îl proslăveau pe Hitler, blestemau Uniunea Sovietică, descriau în culori apocaliptice „pericolul roşu" şi înjurau cu spume la gură pe evrei.

— Ce să-i fac eu mamei, că m-a născut evreu ? zicea dom' inginer Robert dînd din umeri, iar muncitorii rîdeau şi nu mai intrau la adunarea „verzilor", dintre care unii, în timpul rebeliunii, îşi mînjiseră mîinile cu sînge.

— Le pute gura de minciuni — zicea mama Cătălina — nu mergeţi la adunarea lor. Şi muncitorii rămîneau la strunguri, la modelarea pieselor de bachelită, la aparatele electrice.

De obicei, cînd se aduna „cuibul", muncitorul maghiar Szabo Gyula, care era de mulţi ani la Bucureşti, se folosea de prilej şi, urcîndu-se pe o masă, începea să vorbească împotriva lui Fleşti, şeful cuibului, care-l persecuta. Cerea mărirea salariilor de mizerie, înjura instalaţiile învechite şi condiţiile nehigienice în care lucrau mai cu seamă femeile. Era cam anarhic Szabo, dar nimeni nu putea să-l oprească.

— Ce zici, mamă Cătălină, bine am făcut ? întreba el, ştergîndu-se pe frunte de sudoare după un astfel de miting fulger.

—De ce mă întrebi pe mine ? se prefăcea Cătălina că nu pricepea unde bate. Ai făcut cum te-a tăiat capul.

— Da, dar eu aş vrea să fac organizat treaba aceasta, nu aşa, de la mine !

— Şi vrei să-ţi dau eu aprobare ? Da cine-s eu ?

— Nu mă chinui, mamă Cătălina ! Ştii dumneata ce gîndesc eu.

— Tot ce faci bun pentru viaţa muncitorilor este bine venit.

— Am înţeles ! răspundea Szabo nemulţumit, căci el bănuia că mama Cătălina ştie şi poate mai mult decît spune.

Mama Cătălina era secretara unei celule de partid — în fabrică existau mai multe celule — şi făcea tot ce-i stătea în putinţă, ca să nu se dea de gol. Citea cu băgare de seamă biletele ce i le strecura inginerul Rotbaum, se ducea în birou la Moloteanu, care printre dispoziţii oficiale îi comunica rezultatele muncii sale conspirative, şi încolo îşi vedea de treburi. Cei doi ingineri erau membri celulei avînd fiecare sarcinile lui. Munca se ducea pe linia sabotajului, ca-n toate întreprinderile, după cum erau indicaţiile date de conducerea partidului. La „Grupul Electric“ o fracţiune de milimetru la o piesă putea stînjeni fabricarea şi livrarea la timp a minelor. Eduard Lizianu, directorul, tuna şi fulgera din cauza pierderilor băneşti suferite ; colonelul Savu Elefterescu se făcea vînăt de roşu la faţă, urla ca un apucat împotriva sabotorilor atît de greu de identificat şi ameninţa pe toată lumea cu împuşcarea, iar inspectorii militari, un căpitan şi doi locotenenţi, deveneau tot mai riguroşi în verificarea pieselor, cerînd totodată conducerii întreprinderii să examineze trecutul fiecărui muncitor din cele trei sute de bărbaţi şi femei care lucrau numai la secţia din Ferentari.

Fleşti, şeful cuibului legionar, ajuta şi el cît se pricepea mai bine autorităţile. Era un funcţionar pletos şi spătos, de vreo treizeci de ani, dar cu obrazul brăzdat de cute aspre ca ale unui actor bătrîn, cu nişte ochi de smoală, mari, dar fioroşi, deşi cîteodată păreau adormiţi şi inofensivi. Atunci şi vocea, altminteri bubuitoare, devenea plîngăreaţă şi mieroasă. La Siguranţa generală intra mai uşor ca la direcţia fabricii, unde nu s-ar putea spune că pătrundea cu greu.

În timpul rebeliunii condusese o bandă de urangutani în cămăşi verzi, cu pistoale la brîu şi cu topoare sub sumanele negre. El însuşi se lăudase în acele zile, ca apoi să tăgăduiască stăruitor, că împreună cu „camarazii" stîrpise „un viespar întreg, ca la vreo unsprezece-douăsprezece bucăţi de perciunaţi cu balabustele lor", de la bunicul de optzeci de ani, cu barbă albă, pînă la „puiul de jidan" de doi ani, ce se zbătea înfricat la pieptul mamei, ea însăşi o copilă de vreo douăzeci de ani.

— Ei, ce mai învîrteau camarazii topoarele ! Şi zburau creierii ca seminţele cu maţe cu tot din bostani toamna, cînd îi tai la porci. Jidanii erau galbeni la faţă ca pepenii copţi. Numai unul mai tînăr a vrut să se împotrivească. L-am înşfăcat şi i-am tăiat beregata, cum i-o taie hahamul gîştii grase. Ti ! ce mai guiţa lifta păgînă ! Şi s-a făcut o băltăraie de sînge pe jos, de nu mai puteam umbla decît în vîrful cizmelor.

„Păcat numai că erau nişte calici", regreta Fleşti. Dar puseseră ei „gheara" şi pe nişte „gîscani mai unşi, mai cu ficat". Pe aceia nu i-au jun-

ghiat decît după ce i-au amăgit, spunîndu-le că nu se ating de ei, dacă dau afară „tot aurul din guşă".

— Aveau guşe mari şi aur mult în ele ! zicea Fleşti.

Se întorsese de altfel din „expediţie" cu un ceas de aur cu brăţară grea, tot de aur, pe care-l purta la mînă. Cît mai jefuiseră ştiau numai el, „camarazii" şi arhanghelul din cer.

Fleşti se mai lăuda pe atunci cu o ispravă, pe care după rebeliune a făcut-o uitată. Anume, cînd se pregătea să dea buzna într-un minister împreună cu haita lui de huligani şi santinela a căutat să-i oprească, „l-au înşfăcat camarazii pe leat, l-au uns bine cu gaz, apoi i-au dat foc".

— Ah ! ce mai ardea răcanul, ca făclia. Dar nu-i strica deloc, că era un ger de crăpau pietrele. L-am încălzit noi cum se cade.

Pentru asemenea nelegiuiri, chiar şi Antonescu ar fi trebuit să aresteze pe unul ca Fleşti, dar printr-o „minune" foarte explicabilă de altfel, acesta, ca mulţi alţii de teapa lui, scăpase şi acum continua să se uite cu aceeaşi ură la inginerul Rotbaum, pe care atunci îl căutase vreo două zile, ca să-i „facă felul", cum zicea, dar nu-l găsise.

Pe „căţeaua de Cătălina de la magazie" o suspecta şi el de mult că-i comunistă, dar n-o putea „găbji" nicicum, pînă ce nu l-a ajutat o întîmplare. Cătălina avea o ajutoare, Maria, o femeie amărîtă, ce se încurcase cu un legionar şi avea un copil cu el. Într-o zi, cînd Cătălina plecase la administraţie, a intrat în magazie o muncitoare pe care Maria n-o cunoştea, pe-

semne fusese angajată de curînd. Cînd a întrebat-o dacă ea este magazionera, Maria, cu gîndul aiurea, a răspuns da. Avea friguri şi se înfofolise în broboada neagră de lînă a Cătălinei. „Bună broboadă ai. Dar nu ţi-e prea cald cu ea acum?" „Sînt tare bolnavă şi-mi prinde bine." Spre mirarea Mariei, femeia s-a luminat deodată la faţă şi i-a îndrugat la repezeală ceva cu totul de neînţeles. I-a spus să se ducă a doua zi după masă la ora şapte pe linia ferată Constanţa, unde avea s-o aştepte un bărbat cu un covrig în mînă. Cînd l-o zări, să scoată şi ea un covrig şi să muşte din el, iar cînd omul îi va spune : „Covrigii sînt prea săraţi !" ea să răspundă : „De sare nu ducem lipsă, că la ocnă sînt mulţi oameni."

— Draga mea, a exclamat Maria făcînd ochii mari, crezi că eu sînt una de-alea ? Ai greşit adresa. Nu ţi-e ruşine să mă îndemni la aşa ceva ?!

Femeia s-a fîstîcit, dar s-a dumirit repede că într-adevăr greşise adresa, şi, ridicînd mîna în chip de salut legionar, a îndrugat :

— Trăiască legiunea şi căpitanul ! Eşti camaradă, faci cum crezi !

Cînd Maria s-a dezmeticit, femeia nu mai era în magazie. Speriată că cineva îi spusese pentru prima oară „camaradă", a dat fuga la Fleşti şi i-a povestit întîmplarea. Fleşti a ascultat cu foarte mult interes, a pus-o să repete unele lucruri, apoi, apucînd-o de braţ şi uitîndu-se în ochii ei, a şuierat :

— Mario ! Ăştia-s comunişti. Am pus ghiara pe ei. Acum nu-mi mai scapă căţeaua de Cătălina. Nu se lasă nenicu dus de nas ! Numai pe tine să nu te pună dracu să sufli o vorbă, că zbori din fabrică, ba mai înfunzi şi puşcăria. Ai înţeles ? Dacă scapi o vorbă, moartea ţi s-a tras ! Mîine la ora şapte te duci la întîlnire. Să n-ai nici o grijă, că o să fim şi noi prin apropiere...

Maria s-a speriat şi mai rău, văzînd în ce bucluc se băgase. Dar cu toată spaima, n-a putut să tacă. Prea ţinea la mama Cătălina, care se purta cu ea ca o mamă. A alergat la ea plîngînd şi i-a povestit ce s-a întîmplat.

Mama Cătălina şi-a pus mîna la gură, clătinînd din cap, dar şi-a venit repede în fire.

— A zis că moartea mi se trage, dacă-ţi spun.

— Dar de unde o să afle că mi-ai spus ? Să te fereşti de Fleşti. Tu nu vezi că te urăşte ? Moare de ciudă de cînd te ţii cu băiatul ăsta al tău. Îşi pusese el ochii pe tine. Numai ca să se răzbune te trimite la întîlnire. Vrea să te mai scoată şi comunistă.

— Ce să fac ? Dacă nu mă duc, să nu iasă şi mai rău.

— N-avea nici o grijă. Nu te duci şi gata. Ducă-se el cu derbedeii lui. I-ai spus unde. Ce mai vrea ?

După lucru, mama Cătălina a pornit repede, dar cu toate precauţiunile, la legătura ei din oraş, un croitor de pe strada Blănari, i-a cerut să facă pe dracu în patru ca să-l prevină pe tovarăşul respectiv să nu se ducă la întîlnire şi, cu

inima cît gămălia de ac, s-a întors acasă. Locuia lîngă fabrică, în aceeaşi curte cu Maria. Pe la ora cinci, Fleşti a intrat în curte cu nişte haidamaci după el. Cînd a zărit-o, a rînjit, dar n-a spus nimic. Pesemene, era convins că ea habar n-are de primejdia ce o paşte. Venise s-o ia pe Maria, ca să fie sigur că are să se ducă la întîlnire. Dar ia-o de unde nu-i ! Înainte de a pleca, Maria lăsase vorbă la altă vecină, de-o caută Fleşti, să-i spună că la şapte o să fie unde s-au înţeles şi o să-l aştepte.

— După ea, băieţi ! le porunci Fleşti haidamacilor.

— Dar de ce nu ne-o fi aşteptat ? întrebă unul.

— S-o fi dus la vreun drăguţ, he-he ! rîse altul.

— Treaba ei ! făcu Fleşti. Bine că a tăiat-o capul să-mi lase vorbă. Înainte marş, camarazi !

Haidamacii se ascunseră printre răchiţi, în şanţurile din cele două părţi ale căii ferate, la intersecţia ei cu şoseaua. Maria nu se ivise încă, deşi nu mai erau decît cîteva minute pînă la ora stabilită. Trecu o căruţă, doi — trei oameni, un tren de marfă dinspre Constanţa, apoi se întinse liniştea. Se făcuse şapte şi un sfert. Fata tot nu se zărea. Fleşti, cînd se uita nerăbdător la ceas, cînd îşi rotea ochii vulturește împrejur, scoţînd capul din tufişul după care stătea pitit. Deodată apăru o maşină şi opri. Tocmai se apropia un om. Şoferul coborî, îi ceru omului un foc, schimbară

cîteva cuvinte, apoi amîndoi urcară în maşină, care porni în goană înapoi spre oraş.

— Ăsta o fi fost, domnule ! Prea-i suspect. După mine, camarazi !

„Camarazii" ieşiră din ascunzişuri, dar era prea tîrziu. Maşina, care oprise destul de departe de ei, acum nici nu se mai zărea.

— Nici măcar numărul n-am putut să i-l iau, că nu se vedea, zise Fleşti desperat.

— Dar dacă n-a fost el ? întrebă unul dintre derbedei. Ia te uită, vine Maria ! N-o vedeţi ? Colo lîngă calea ferată.

— Ea e ? Da, domnule ! Culcaţi ! Dumnezeii mă-sii de treabă...

Era ora şapte şi jumătate. Maria venea gîfîind.

Fleşti n-o slăbea din ochi. Maria se uita de-a lungul liniei ferate, apoi îşi roti privirea în jur. Nu se zărea nimeni, nici măcar Fleşti cu ai săi. Or fi fost şi or fi plecat ? Mai trecu o jumătate de oră de aşteptare încordată, după care Fleşti îşi făcu apariţia.

— A ! făcu Maria speriată.

— De ce nu ne-ai aşteptat acasă, blestemato ?

— Pentru că s-a îmbolnăvit mătuşa-mea. Dar ţi-am lăsat vorbă.

— Şi de ce nu vii de către oraş ?

— Mătuşa mea locuieşte în partea aceea, ştii doar.

— Atunci de ce-ai întîrziat ?

— N-am întîrziat, dar s-au ţinut de mine nişte ţigănci, voiau să-mi ghicească în cărţi şi pînă m-am descotorosit de ele...

— Va să zică de asta ţi-a ars ţie ? Dumnezeii şi soarele...

— Nu, zău, dar n-a fost chip să scap de ele... De ce n-o fi venit omul acela ?

— Asta aş vrea să ştiu şi eu. Nu cumva i-ai spus ceva căţelei de Cătălina ?

— Să nu mai apuc ziua de mîine !...

— Lasă că aflu eu !

— N-ai ce.

— Haideţi băieţi, că degeaba ne-am obosit. Dar nu mă las eu pînă nu le vin de hac. Tu, Mario, să-ţi ţii gura şi de-acum încolo, că de nu, vezi măsele numai la alţii ! M-ai înţeles ?

Maria nu zise nimic. La intrarea în oraş se despărţiră şi o luară care încotro.

În dimineaţa următoare, mama Cătălina fu chemată la direcţie, unde o aştepta un locotenent din comisia de recepţie.

— De ce n-ai spus, ticăloaso, că eşti comunistă?

Asta fu primirea ce i se făcu. La altceva mama Cătălina nici nu se aştepta.

— Ticăloasă ? Comunistă ? De ce mă jigniţi, domnule locotenent ?

— Nu te preface !

— Eu mă prefac ? Vai de mine, mă jigniţi. Eu sînt o femeie săracă şi cinstită, care-şi vede de necazurile ei. N-am făcut niciodată politică.

— Dacă aflu că ne minţi, ai s-o păţeşti. Domnule director, cum îşi îndeplineşte serviciul ?

— De ! ce să spun, domnule locotenent, dacă face politică ori nu, habar n-am, dar serviciul şi-l înde-

plinește conștiincios. Nici o abatere pînă acum. Dar dacă trebuie, o dăm afară.

— Să aducă dovadă de la tribunal că n-a fost condamnată, se răsti ofițerul.

— Eu dovadă aduc, dar atunci, domnule locotenent, cum rămîne cu jignirea ?

— Nu cumva ai vrea să-ți cer scuze ?

— Eu știam că ofițerii romîni sînt politicoși și cavaleri cu femeile, domnule locotenent.

— Hai, lasă vorba, pleacă și peste trei zile să aduci dovada.

Mama Cătălina aduse dovada și întîlnirile cu Rotbaum, cu Moloteanu și cu ceilalți tovarăși mai continuară toată luna mai și iunie, pînă în acea duminică funestă cînd Antonescu dăduse ordinul besmetic : „Treceți Prutul !"

Luni dimineață, pe cînd Rotbaum stătea proptit cu palmele de masa ei, mama Cătălina îl întrebă :

— Cum adică, noi să facem mine care or să ucidă ostași sovietici ?

— Vom face mine, însă pentru noi.

— Aici ?

— Nu. În altă parte, dar cu material de aici. Și cu *alt* exploziv, mult mai puternic !

— Dar ceea ce s-a fabricat pînă acum tot va ajunge pe front...

— Poate că da, poate că nu. În orice caz, dumneata să-i dai soției mele ceea ce scrie pe biletul ce ți-l las. Învață-l de-a rostul și arde-l. Acum o să vină mai des să mă ia de la fabrică. Dar mai întîi cercetează care dintre cei doi portari e de serviciu. De lipovean să nu te temi...

Peste cîteva zile sări în aer întregul depozit de mine, gata montate, din Obor, ucigînd pe portar şi toată paza militară. Dar, pentru moment, nimeni din Ferentari nu fu arestat. Se părea că totul nu fusese decît un accident. Numai Daşek, cehul, fu mutat la altă fabrică, în provincie. Oricum, era un străin, iar sentimentele cehilor faţă de nemţi se cunoşteau. Chiar aşa priceput cum era, n-avea ce căuta într-o fabrică de armament.

Curînd după aceea, într-o noapte, Robert Rotbaum şi nevastă-sa fură ridicaţi de acasă. Ştirea trecu prin întreprindere cum trece la începutul toamnei un vînt rece prin pădure, îngălbenindu-i frunzişul.

În ziua aceea Moloteanu o chemă sub un pretext pe Cătălina în biroul său şi-i spuse :

— Mamă Cătălina, de o cădea careva dintre noi, şi primejdia-i mare, să păstrăm conspiraţia pînă la capăt. La adică să ştim să murim aşa cum am trăit. Să nu afle nimeni niciodată de celula noastră, nici măcar că ne-am cunoscut mai de aproape.

— Bărbatul meu a fost chinuit de moarte la Siguranţă, dar n-au putut scoate nimic de la el. La proces, cum n-aveau nici o dovadă împotriva lui, au trebuit să-l achite. După ce i-au dat drumul şi a venit acasă, n-a mai trăit decît trei săptămîni. Moartea lui a pus lacătul tăcerii pe gura mea.

— Bietul Robert ! El cred că va rezista. De nevastă-sa mi-e mai frică. E gravidă în luna a şasea. Poate va vorbi, gîndindu-se la copilul care vine...

Dar nici Robert, nici Li n-au vorbit. Iar copilul n-a mai venit pe lume, căci, după un simulacru de proces, mamă-sa ca şi tată-său au fost împuşcaţi.

Se vorbea că în laboratorul său din strada Uranus, Robert Rotbaum pregătea explozivi speciali, dar nimeni nu ştia ceva precis. Muncitorii nu dădeau crezare zvonului, socotind că fusese o execuţie „exemplară", ca Antonescu să bage spaima în comunişti.

— Comuniştii-i mîncă lui capul, lui Ion, ca şi lui Adolf, zicea Szabo parcă şi mai nestăpînit de cînd izbucnise războiul. Au muşcat ei în cuţit de data aceasta.

— Taci, nebunule ! striga la el mama Cătălina.

Dar Szabo n-a mai apucat să vorbească mult, deoarece a fost trimis pe front împreună cu alţi muncitori într-o unitate de pedepsire. În fabrică s-a înmulţit numărul femeilor : pe unele războiul le şi lăsase văduve, cu o droaie de orfani după ele, toţi în zdrenţe şi flămînzi. Şi războiul era abia la început.

Iată ce aflase Mustea despre Li. „Cine ştie dacă nu mă aşteaptă şi pe mine soarta soţilor Rotbaum, cine ştie dacă mai apuc sfîrşitul războiului ?"

Soarta fiecăruia devenise problematică. Singura certitudine era că Hitler, pornind războiul împotriva Uniunii Sovietice, muşcase în cuţit. Dar pe vremea aceea numai comuniştii vedeau limpede acest lucru şi ei se străduiau să le deschidă ochii şi altora, unui număr cît mai mare. Deocamdată curgea sîngele popoarelor sovietice, după ce sînge-

raseră şi mai sîngerau Cehoslovacia, Polonia, Belgia, Franţa, Olanda, Danemarca, Norvegia, Iugoslavia, Grecia, Albania...

Şi comuniştii înaintau pe muche de cuţit.

În curtea regimentului 21 Infanterie, unde Mustea se dusese să-şi încaseze solda, un maior ţinea o cuvîntare unei companii de marş, ce urma să plece pe front. Le vorbea de „războiul sfînt", de „primejdia bolşevismului" pe care ei erau chemaţi s-o alunge, luptînd în soare-răsare ; vorbea de pămîntul pe care-l va primi fiecare, după victorie... Soldaţii ascultau muţi, cu privirile pierdute în gol, cu arma la picior, cu gîndul la casele lor, la soţii, la mame şi la taţi, la fraţi şi surori, la copilaşii ce li se agăţaseră de genunchi cînd se despărţiseră.

Soarele ardea şi încingea căştile de oţel, de sub care curgea sudoarea. Cuvintele maiorului cădeau ca nişte pietre azvîrlite fără rost în apă. Soldaţii tăceau.

33

Orice om a fost cutremurat măcar o dată de gîndul morţii. Dar există şi cîte o moarte care înalţă, care subliniază măreţia omului şi sporeşte conştiinţa omenească în ascensiunea ei către viaţă şi lumină.

Moartea soţilor Rotbaum a impresionat profund pe toată lumea. La Malmaison, unde a avut loc execuţia, deţinuţii, nu numai comuniştii, dar şi cei

de drept comun, pînă şi legionarii arestaţi de Antonescu ca duşmani personali, au vorbit multă vreme cu admiraţie de curajul cu care înfruntaseră moartea. „Ştiu comuniştii ăştia să moară cu demnitate, ziceau pînă şi duşmanii cei mai înverşunaţi ai comuniştilor. Ce-i al lor e-al lor ! Să dea Dumnezeu să se poarte şi ai noştri aşa în faţa plutonului de execuţie." Dar Dumnezeu n-a apucat să le îndeplinească dorinţa, căci au fost trimişi pe frontul antisovietic, „pentru reabilitare", ca să îngrămădească noi nelegiuiri peste nelegiuirile vechi.

Închisorile se umpleau, însă, tot mai mult de comunişti ; lagărele gemeau de ei. Şi oricît îi chinuia dictatura fascistă cu labele ei mînjite de sînge, oricît îi decima, rezistenţa lor creştea şi numărul lor se făcea tot mai mare. Răsăreau dintre muncitori, dintre ţărani, dintre meseriaşi, dintre cărturari, din cele mai diferite colţuri ale ţării, din categoriile sociale cele mai puţin active politiceşte pînă atunci — romîni, maghiari, germani, lipoveni, bulgari sau evrei. Nu-i despărţea graiul, nu-i despărţeau nici torturile. Şi măcar că de cele mai multe ori nici nu se cunoşteau unii pe alţii, erau strîns uniţi, prin legături mai tari decît fierul, prin forţa partidului şi convingerea în biruinţa care trebuia să aducă viaţa cea nouă, întîmpinată cu atîta ură de lumea veche şi cu atîta bestială cruzime de fascism, de Hitler şi hoardele lui setoase de sînge şi de pradă.

Odată cu Li călăii au ucis şi viaţa care nu se născuse încă, pruncul ce se mişca în pîntecul mamei, dar n-au putut ucide îndîrjirea crescîndă a comuniştilor. Iar la soţii ucişi, la copilul omorît

înainte de a fi deschis ochii pe lumea în care nu era loc pentru părinții săi, comuniștii se gîndeau cu o durere plină de mîndrie și, fiecare, pomenindu-i, se simțea mai puternic.

Curînd după moartea lor au fost aduși la închisoarea Malmaison niște tineri, niște copii aproape, trei băieți sub douăzeci de ani, o fată cu doi-trei ani mai mare ca ei și un bătrîn. Erau din medii sociale diferite, cu preocupări diferite, dar ostași ai aceleiași idei, cu același ritm al inimii și cu hotărîrea de-a lupta pînă la capăt. Totuși, rezistența lor morală și fizică nu era aceeași. Bătrînul Ion Rășinaru, vechi muncitor tăbăcar, a fost bătut pînă i s-a zdruncinat mintea, dar n-a trădat pe nimeni. La proces, îndată ce i se punea o întrebare, el, fără să răspundă nimic, își desfăcea repede cămașa, arătîndu-și rănile care nu se mai vindecau, sau scotea șapca din cap, ca să se vadă că i s-a smuls tot părul și că are și pe țeastă răni deschise. Fetii, Ileana pe numele ei conspirativ, îi fuseseră zdrobite picioarele, încît a rămas oloagă după torturile din prima noapte, iar în nopțile ce au urmat așa au schingiuit-o, că nici agenții nu mai știau unde s-o lovească pentru a mai găsi un locșor teafăr pe trupul ei. Nu mai putea fi dusă decît pe targă. Dar nici de la ea n-au obținut nimic, nici o declarație, nici o recunoaștere. Cei trei tineri nu s-au purtat la fel. Cel mai mare, Dinu Scorțeanu, era tîmplar și lucra la o fabrică de mobilă din Obor, unde în realitate se executau niște comenzi militare, lăzi de muniții. Tînărul muncitor avea nouăsprezece ani. Fratele său Radu avea numai șaptesprezece ani și

învăţa croitoria. Al treilea, Traian Gherghină, un oltean, care vindea covrigi, era tot de şaptesprezece ani.

Mustea o cunoscuse numai pe fată, care era în anul II la Medicină. Ea venise la Avram Rotaru să ia materialul redactat de Mustea, în legătură cu moartea soţilor Rotbaum.

Primul a căzut Gherghină, iar după el a fost arestat tot grupul, încă vreo zece inşi. În proces însă nu erau implicaţi decît cinci, ceilalţi figurînd ca martori ai acuzării.

Gherghină era un băiat isteţ, deşi abia ştia să citească. Locuia împreună cu alţi covrigari, vreo treizeci la număr, într-o cameră mică, fără aer, fără lumină. În nădejdea că-şi va face mai tîrziu un rost, strîngea ban cu ban din vînzarea covrigilor de la o brutărie din Obor, flămînzind şi umblînd în zdrenţe. Dinu Scorţeanu fusese dat afară din fabrică, pentru că se certase cu un maistru şi pentru că directorul îl socotea un element suspect. Izbutise să contrabalanseze în fabrică propaganda legionară după 6 septembrie 1940 şi să împiedice formarea unui cuib în întreprindere, atrăgîndu-şi simpatia muncitorilor mai bătrîni. „Învăţatul" îi spuneau aceştia, pentru că în pauze citea, în loc să stea la taclale şi să se ţină de şotii. De cîteva ori muncitorii mai bătrîni i-au cerut chiar sfaturi. Urmîndu-le, au izbutit să-i impună patronului punctul lor de vedere şi să obţină chiar mărirea salariilor. Nu e de mirare, aşadar, că la prima ocazie tînărul a fost concediat.

Şi-a găsit apoi de lucru la o brutărie, unde făcea diferite reparaţii şi lucrări de tîmplărie. Legal n-ar fi avut dreptul s-o facă, deoarece nu era înregistrat ca meseriaş cu brevet, dar proprietarul brutăriei era bucuros că a dat peste un muncitor priceput, care-i munceşte pe nimica toată.

Acolo, în brutărie, l-a cunoscut Dinu Scorţeanu pe Traian Gherghină, covrigarul, care venea în fiecare dimineaţă să-şi ia marfa.

S-au împrietenit repede şi Dinu s-a gîndit că ar fi cazul să-i deschidă ochii lui Traian asupra lumii în care trăia şi să-i arate că pornise pe un drum greşit, că degeaba se chinuie şi îşi rupe de la gură, în nădejdea că se va îmbogăţi. „Altul e drumul, îi zicea mentorul. Aşa nu scapi de sărăcie. Din muncă cinstită, adunînd bănuţ cu bănuţ, nu-i chip să-ţi faci un rost. Din truda săracului tot bogatul se îmbogăţeşte. Trebuie să te aduni cu alţi amărîţi ca tine şi să porneşti pe drumul care duce la o lume fără bogaţi, în care să nu-i mai încalece bogaţii pe săraci."

Dascălul lui Dinu fusese bătrînul Răşinaru şi se mai întîlneau din cînd în cînd şi după ce învăţăcelul devenise, la rîndul său, dascălul altora, izbutind să înjghebe o celulă de partid. Ileana îi aducea materiale pe care el, cu ajutorul unui şapirograf, le multiplica şi le răspîndea împreună cu fratele său mai mic. Cu fraţii mai mari nu se înţelegea, căci ei umblau după căpătuială ; nici cu părinţii, care vedeau în Dinu un „copil rău", fiindcă se certa mereu cu stăpînii (ba îl mai şi bătuse pe

unul) deci nu avea să se aleagă nimic de capul lui, spuneau ei.

Dinu îl îndrăgise pe Traian pentru agerimea lui şi spera să-l atragă într-o zi în mişcare. La început l-a dus la o serbare, unde erau şi alţi utecişti, i-a citit mai întîi el o carte, „Conovalov" de Gorki, apoi au citit împreună „Mama". L-a convins să-şi cumpere un costum, ce-i drept ieftin, dar curat. L-a învăţat să poarte cravată, să se spele regulat, să meargă cîteodată la teatru. Traian ajunsese alt om şi se bucura cînd fetele primeau să danseze cu el duminica şi-l priveau cu simpatie.

Treptat, Dinu a început să-i explice lui Traian anumite probleme politice, sociale, să-i vorbească de Uniunea Sovietică, să-l facă să înţeleagă crimele fasciştilor, ticăloşia războiului antisovietic dus de Hitler şi Antonescu. Traian, cu mintea lui ageră, pricepea repede şi foarte curînd s-a arătat dornic, nerăbdător chiar, să facă şi el ceva pentru ca să se înnoiască lumea aceasta cumplită în care se născuse.

A fost încîntat cînd Dinu i-a dat pentru prima dată materiale să le ducă undeva, ascunzîndu-le în coş, sub covrigi. După aceea Dinu i-a arătat şi locul ferit unde le ţinea la brutărie, ca să le poată lua singur. Covrigarul venea, le scotea, le punea în coş şi pleca cu pălăria pe-o ureche, fluierînd alene. Dar într-o zi, doi muncitori brutari au dat peste materiale şi s-au dus aţă la poliţie. Pe-nserate, a venit un comisar, a cercetat locul fără ştirea proprietarului şi la plecare le-a spus :

— Lăsaţi-le acolo şi urmăriţi cine vine să le ia. În fiecare zi un om de-al nostru va sta prin apropiere, pe stradă, şi va citi „Universul". Va purta o floare la butonieră. Îl anunţaţi şi gata, am prins pasărea !

Cei doi muncitori se uitară unul la altul. Îmbrăcaseră ei cămaşa verde, dar numai de formă, pentru că aşa bătea vîntul atunci, însă acum parcă le părea rău că se băgaseră în treaba asta, din care poate tot vreun muncitor avea să se aleagă cu oasele zdrobite.

— Ce facem, frate Mihalache ?

— Pe dracu ghem ! Îndărăt nu mai putem da, că intrăm noi la fabrica de mardeală. Am patru copii şi n-aş vrea să-i las orfani.

— Măi, măi ! În ce belea ne-am vîrît ! Tu eşti de vină, că ţie ţi s-a năzărit să mergem la poliţie.

— Dar dacă ne-a zărit careva, cînd am dat peste blestematul ăla de pachet ? Nu te gîndeşti ? Dacă nu ne duceam noi la poliţie, se ducea el să ne bage la apă.

— Mai ştii, mă ?

Pe cînd vorbeau ei aşa, sosi Traian, covrigarul, năltuţ, negricios, subţire, şi, ca de obicei, fluierînd. Îi numărară covrigii în coş. El plecă, dar în loc să iasă pe poartă, se duse în fundul curţii, unde era latrina. Cel pe care-l chema Mihalache, un fălcos cu mustăţi negre şi mari, şi cu un pîntec cît o covată, se luă tiptil după el, căci prin apropiere era ascuns şi pachetul cu pricina. Traian se uită furiş înapoi, dar nu băgă de seamă că este urmărit şi fuga-fuga se duse la locul ştiut, apoi

apăru cu coşul pe braţ, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Mihalache se dete după zid şi nici nu răsuflă, pînă ce covrigarul ieşi în stradă. Se luă iar după el. Nu se depărtase prea tare şi o ţinea drept înainte. Se uită şi după unul care citea „Universul" şi purta o floare la butonieră. Îl descoperi tocmai la capătul opus al străzii. Era comisarul în persoană, îmbrăcat civil. „Cum era să lase el o aşa ocazie grasă din mînă ?" îşi zise Mihalache. Îşi călcă pe inimă şi se duse să-l anunţe. Comisarul o luă la fugă după covrigar ! Dar nu uită să-i sufle lui Mihalache la ureche că de nu-şi ţine gura, o să-şi scuipe măselele !

„Bună treabă făcui, gîndi Mihalache. cu aşa ceva n-am cui mă lăuda." Totuşi, se duse şi-i spuse celuilalt.

— Mare păcat ţi-ai făcut, Mihalache !

— De, mă ! Pe ceea lume vom plăti amîndoi. Dar dacă n-o făceam, plăteam chiar aicea, aşa să ştii.

— Acum, măcar să tăcem, că-i de ruşine, măi Mihalache !

— Ai dreptate, măi Tase. De se află în cartier, trebuie să ne mutăm, că ajungem să se uite lumea la noi ca la ciumaţi...

Tase era un pipernicit, iar de la întîmplarea aceasta părea şi mai pricăjit.

A doua zi, covrigarul nu mai veni să-şi ia covrigii. Seara Mihalache şi Tase fură chemaţi la prefectura poliţiei, pentru confruntare. Băiatul nu mai era de recunoscut. Îl bătuseră măr. Abia se mai ţinea pe picioare.

— Îl recunoaşteţi ? Mama lui de bolşevic ! Statul îl lasă să cîştige o pîne, ca să ajungă om, iar el în schimb împarte otravă de la Moscova citire. Şi cînd ? Acum, în plin război ! Noroc că mai sînt în ţară şi oameni cinstiţi ca voi.

Tase şi Mihalache se priviră învîrtind şepcile în mîni.

— Hei, ce, aţi amuţit ? ! se răsti poruncitor comisarul, în timp ce un poliţai şi un agent în haine civile stăteau şi ascultau.

Cei doi se codeau şi tăceau.

— Cine-s ăştia, măi golane ? îi cunoşti ?

Băiatul ridică ochii speriat şi se uită la cei doi.

— Nea Tase şi nea Mihalache, răspunse încet.

— Ei, aţi auzit, camarazi ? De ce vă mai codiţi, că doară voi l-aţi dat pe mîna noastră ! N-a venit singur...

— Da, el e, Traian covrigarul, îngăimă Tase.

— El e, repetă Mihalache.

— Atunci ce mai aşteptaţi ? O decoraţie ? Sau să vă luăm şi pe voi în antrepriză ? De ce-aţi tăcut ? Ori v-aţi gîndit că tot cămaşa este mai aproape de trup ?

— Apoi, zise Tase mai îndrăzneţ, dar cu mîhnire, cămaşa, pe cît vedeţi, am vîndut-o.

— Şi-ţi pare rău, nu-i aşa ? Aţi vîndut-o pe cea roşie. Dar mai aveţi una verde acasă. Credeţi că noi nu ştim ?

Comisarul se uită la ei aspru, apoi începu să se plimbe prin birou. Dar se opri brusc.

— Hai, nu fiţi proşti. Luaţi cîte-o ţigară şi mergeţi acasă. Uite, fiecare mai primeşte şi cîte două

sute de lei. Pe banditul acesta să-l duceţi unde i-i locul !

Poliţaiul îl scoase pe „bandit“ în brînci, iar Mihalache şi Tase, după ce luară şovăitori cîte-o ţigară, deteră să plece.

— Luaţi şi banii. Uite-i aici ! zise comisarul, întinzînd fiecăruia cîte două hîrtii. Semnaţi pentru primire. Chitanţele sînt gata.

— Mulţumim frumos, zise Mihalache, dar n-am făcut-o pentru bani. Cîştigăm destul...

Tase dete amărît din cap. Şi el cîştiga destul...

— Cum vreţi ! Şi de-acum să fiţi cu ochii în patru. Vremile sînt grele. Mişună peste tot comuniştii. Trebuie să-l ajutăm toţi pe părintele nostru, pe domnul Ion Antonescu, să cîştige războiul sfînt împotriva păgînilor. Aţi înţeles ?

Cei doi înţeleseseră şi ieşiră cu capul şi umerii plecaţi, ca doi hamali care ar fi avut în spinare cîte-o povară foarte grea.

Nici Dinu Scorţeanu nu se mai arătă pe la brutărie, deşi nu terminase lucrările.

Curînd s-a aflat şi de arestarea lui Dinu şi a fratelui său, Radu, croitorul. Întîi l-au înhăţat pe frate-său, apoi pe el. Într-o seară băiatul nu mai venise acasă ; fusese ridicat de la atelier. În aceeaşi noapte au venit să-l ridice pe Dinu. Acesta s-a făcut că nu înţelege ce vor de la el, deşi agenţii s-au dus aţă la ascunzătoare, vădit indicată de frate-său, şi au pus mîna pe şapirograf şi nişte ştampile cu „Jos regimul fascist al lui Antonescu !“ şi „Trăiască Armata Roşie !“, care se aplicau pe bancnote sau pe etichete de lipit pe ziduri.

Dinu făcea pe prostul şi se uita mirat ca la alte cele. L-au dus totuşi cu ei.

— Vom vedea noi acolo. Dacă nu eşti vinovat, ţi-om da drumul.

La închisoare a fost confruntat cu Gherghină Traian. A spus că nu-l cunoaşte. Nici Radu nu-l recunoscuse pe Gherghină, dar pentru că într-adevăr nu-l cunoştea. Gherghină pe Radu nu l-a recunoscut, dar pe Dinu da. Radu însă luase totul asupra lui, încercînd să scoată pe frate-său din cauză. Agenţii erau în mare încurcătură şi i-au snopit din bătăi. „Vă îmblătim ca pe snopii de grîu, pînă ies din voi grăunţele adevărului, ori sufletul din trupuri, ticăloşilor!“ urlau agenţii. Traian Gherghină a fost adus în pivniţă, unde-l băteau pe Dinu.

— Mă Traiane, tu eşti oltean cinstit, nu lepră de Bucureşti! Ia-l pe bolşevicul ăsta şi dă-l cu capul de pereţi pînă iese adevărul din dovleacul lui, ori creierul! Hai, nu te codi!

Covrigarul s-a apropiat cu sfială, fără să îndrăznească să se uite în ochii lui Dinu.

— Pune mîna pe el!

I-a pus mîna în păr şi l-a împins cu capul în zid.

— Aşa? Ţi-e milă, nemernicule! Stai că-ţi arăt eu cum se face treaba asta.

Şi agentul s-a apropiat, l-a luat pe covrigar de chică şi l-a trîntit cu capul în zid, de i s-a zguduit creierul şi i s-a făcut lumină, apoi întuneric înaintea ochilor. După ce băiatul şi-a revenit din ameţeală, agentul i-a strigat din nou.

— Hai, încă o dată! Să te văd.

Înspăimîntat de izbitura ce-o primise, Gherghină l-a luat pe Dinu şi l-a trîntit cu capul de zid, încît acestuia i s-a umplut faţa de sînge. Cînd l-a văzut, covrigarul s-a oprit şi s-a dat îndărăt, cu mîinile la ochi.

— Ce-am făcut ? Nu mai pot ! Omorîţi-mă ! Ucideţi-mă ! Nu pot, nu mai pot ! Muică ! De ce m-ai făcut pe lume !

Dinu stătea liniştit, cu capul în jos şi încerca să zîmbească, în timp ce covrigarul plîngea ca un copil mic.

— Scoateţi-l pe căcăciosul ăsta de-aici, răcni agentul, că pe dom' Dinu am să-l dau eu singur cu capul de pereţi, pînă o vedea nu stele verzi, ci roşii, cum îi plac dumnealui !

Dar cap, trup şi picioare zdrobite n-au dus la nici o mărturisire. Atunci a fost adusă Ileana, de care Dinu nu ştia că fusese arestată. O dăduse Gherghină care o cunoscuse la un festival organizat de utecişti. Au dezbrăcat-o în pielea goală în faţa lui Dinu.

— Uite la ea cît mai e frumoasă, că după ce-om sluţi-o n-o să-ţi mai placă, şefule ! Ţi-o dăm după aceea s-o mănînci crudă.

În faţa lui au bătut-o pînă au făcut-o numai vîlci negre de sînge. Au scuipat-o în gură, i-au turtit unghiile cu uşa. I-au opărit picioarele, încît le-au făcut pe loc numai carne vie. Cumplit se chinuia trupul tînăr al femeii şi mai cumplite chinuri îl sfîşiau pe Dinu ! Iar pe cînd fata, strivită, sfîşiată, dar neînduplecată, se văita sau horcăia leşinată, agenţii făceau o mică pauză şi întrebau :

— Ei, comunistule, mai rezişti ? Nu te-nduri de sufletul acestei fete ? E victima ta... Ce om fără inimă ! Altul ar fi vîndut pe tată-său, şi pe mă-sa şi pe Dumnezeu din cer...

Dinu a tăcut. De la fată n-a fost chip să se obţină nimic. Au mai bătut-o, au spînzurat-o de părul ei negru şi frumos, au încercat să o batjocorească în faţa lui Dinu, dar totul a fost în zadar. L-au adus şi pe bătrînul Răşinaru. Dar acesta, de la început nu recunoscuse nimic. Despre el aflaseră ceva de la fratele lui Dinu, foarte puţin însă şi anume că odată la o şezătoare, îl cunoscuse pe unul Răşinaru. Dar şi atît a fost suficient pentru poliţie ca să-l ridice. Pe bătrîn l-au bătut pînă l-au năucit. Începuse să aiureze, dar nu i-a ieşit din gură nici o vorbă care să confirme cît de cît ceva din ceea ce, cu probele în faţă, încercau să-l facă să recunoască bestiile care îl torturau.

I-au dus pe toţi la Jilava. Urma să aibă loc procesul, dar se tot amîna, că nu li se mai vindecau rănile şi avocaţii ar fi putut uza de acest *argument,* ca să le uşureze situaţia. Acuzaţii se aşteptau să fie condamnaţi la moarte, în orice caz, Dinu şi frate-său, Radu.

În sfîrşit, prin noiembrie 1941, a început procesul, care din cauza rănilor nevindecate, se amînase aproape trei luni. În fiecare zi erau scoşi din celule, în lanţuri, cu Ileana în frunte, pe targă, şi erau urcaţi în dubă.

Pînă la urmă numai unul a fost condamnat la moarte : mezinul, cum i se spunea, adică Radu. Răşinaru şi Dinu au primit muncă silnică pe

viaţă, Ilcana, douăzeci şi cinci de ani, Traian Gherghină, zece, iar doi martori, care n-au depus „bine“ pentru acuzare, s-au ales cu cîte trei ani închisoare corecţională.

Cei patru condamnaţi au fost duşi la Malmaison deocamdată, iar Ileana a fost transportată la o închisoare de femei.

Cînd au intrat în încăperea strîmtă şi au văzut prin fumul des mişcîndu-se vag atîtea fiinţe omeneşti, într-un miros greu ce te înneca şi te făcea să vomiţi, lui Dinu i s-a părut că a intrat în ţara umbrelor din infern, de care citise în mitologie. Răşinaru privea în gol şi vorbea în neştire. În frazele lui încîlcite, reveneau mereu cuvintele „tîlhari“ şi „fascişti“. Gherghină ţinea capul în pămînt. Radu se uita drept înainte, cu un zîmbet trist pe faţă : era condamnat la moarte şi aştepta... La toţi le crescuse barba, chiar şi băieţandrilor : lui Radu şi Traian.

„Atenţie la cei de drept comun ! le spuse careva. Să nu vă fure !“

„Ce să ne fure ?“ se gîndi Dinu.

Trecură peste trupuri omeneşti, ce zăceau pe jos, pînă ce îşi găsiră un locşor. Un comunist mai vechi, tovarăşul Căliman, îi bărbieri şi le dete primele explicaţii, cum trebuie să se comporte. Îi purtă de grijă îndeosebi mezinului, încurajîndu-l şi spunîndu-i că probabil n-au să-l execute. Dar dacă totuşi... Îi povesti despre soţii Rotbaum. Radu asculta cu interes, ca un copil cuminte o lecţie la şcoală.

Nu l-au executat în 1941. Au intrat în 1942. *Blitzkrieg*-ul nemţilor se cam fleşcăise, muindu-se în zăpezile şi noroaiele din stepă, dar mai ales se dezumflase izbindu-se de baionetele sovietice. Ştirile pătrundeau şi prin zidurile închisorilor.

— N-au să te împuşte, mezinule ! zicea Căliman. Nu le mai vine la îndemînă. Se tem că are să se întoarcă roata.

Totuşi, într-o zi au venit să-l anunţe pe mezin să fie gata, că vine preotul să-l spovedească şi să-l cuminece. Radu a pălit, dar a început să zîmbească. Nu voia să se cuminece. Să plece preotul !

In închisoare se făcuse tăcere, parcă îngheţase timpul şi se golise de orice senzaţii spaţiul. Parcă un brad de la marginea prăpastiei troznise şi se înclinase, dar înainte de-a se prăbuşi se mai oprise o clipă. Tuturor le stătuse parcă suflarea. Nimeni nu îndrăznea să rupă tăcerea grea ca o lespede de mormînt. Atunci, liniştit, Radu l-a rugat pe Căliman să-l bărbierească, iar lui frate-său i-a cerut o cămaşă curată, singura pe care o mai aveau de rezervă. Traian Gherghină începu să plîngă scîncind. După ce Căliman isprăvi cu rasul, Radu se apropie de oltean şi începu să-l mîngîie. Şi-n timp ce-l mîngîia pe păr, covrigarul hohotea cu capul în pumni. Dinu şi-a acoperit faţa cu mîinile, scrîşnind din dinţi. Răşinaru se tot ştergea la ochi şi asculta : parcă nu înţelegea bine... A venit sentinela şi a strigat : Radu Scorţeanu !

S-au îmbrăţişat cei doi fraţi, unul cu capul pe umărul celuilalt, cu obrajii lipiţi. Apoi s-au privit în ochi pentru cea din urmă oară.

— Mama să nu afle ! zise Radu, liniştit, dar cu o voce parcă nu a lui.

— Fii tare, băiatule, fii tare ! îl îmbărbăta Căliman, ţinîndu-i amîndouă mîinile şi privindu-l cu ochii plini de lacrimi.

Moş Răşinaru se uita în ochii lui Radu şi-l mîngîia, lin-lin, cu mîna pe obraz, rostind încet : băiatul, băiatul, băiatul...

— Sărăcuţul ! zise un condamnat de drept comun. Are mai puţini ani decît jumătate din gloanţele ce le-or descărca tîlharii în trupşorul lui.

S-a despărţit şi de ceilalţi comunişti, strîngîndu-le mîna şi, înclinînd capul, a salutat pe toţi puşcăriaşii. Apoi a pornit cu paşi apăsaţi, într-adins. Se urniseră parcă vremurile însăşi şi călcau rar, greu, înaintînd cu mersul aspru pe un urcuş de piatră, către o culme cu stîncile ascuţite, pierdute în neguri. Odată cu paşii duri, răsunînd la prelungi intervale de timp ca nişte clopote în dungă, se înălţă glasul limpede, la început tremurat, apoi hotărît al copilului ce se apropia de moarte :

„Sculaţi voi oropsiţi ai vieţii..."

Cîntecul ţîşnise din apropiere, dar parcă venea de departe, de foarte departe, cîntat de o voce care se multiplica, şi din ceţurile timpurilor se ridicau coruri-coruri ale trudiţilor răscoliţi de o mînie străveche, de durerile noi, de nedreptatea ce le întuneca viaţa.

Comuniştii din închisoare începură şi ei să cînte în corul stîrnit din străfundurile vieţii oropsite,

însoţind glasul tînăr al lui Radu care mergea, mergea cu paşi apăsaţi pe drumul greu.

Din altă direcţie se auzi tropăitul sec al plotonului de execuţie. Între comenzi, pînă la mînuirea armelor, se întindeau parcă nişte goluri fără sfîrşit, negre şi reci, peste care cîntecul se arcui ca o punte luminoasă.

Dinu stătu cu urechea lipită de geamul cu gratii. Salva de gloanţe trecu ca un cuţit peste coarde vii, făcîndu-le să plesnească dintr-o dată. Tovarăşii care-l sprijineau pe Dinu îl lăsară în jos cu grijă, încet, încet.

Mai tîrziu a venit un locotenent să întrebe care-i fratele lui Radu Scorţeanu.

— Eu ! a răspuns Dinu, privindu-l din colţul său, în ochi cu o mîndrie ciudată, ce răzbătea prin durere.

Locotenentul s-a apropiat de el şi i-a spus încet :

— Fratele dumitale ne-a impresionat pe toţi. Pînă la sfîrşit a rămas la fel de dîrz. A refuzat să fie împuşcat din spate sau să fie legat la ochi. Cînd a fost întrebat care-i este ultima dorinţă, a strigat : „Trăiască Armata Roşie !“ Atît am vrut să-ţi spun. Poţi fi mîndru de el.

Dintr-un colţ se auzi un glas puternic :

— Straşnici oameni, comuniştii ăştia ! Parcă n-ar fi din carne şi oase. Ăştia bărbaţi ! Aţi văzut ? La ei pînă şi un copilandru ştie să înfrunte moartea.

Peste cîteva zile veni la închisoare măicuţa lui Dinu şi Radu, cu un coş de mîncare, pentru „copilaşii ei". Din primele flori ale primăverii ce se dezghioca din iarnă, le aduse fiecăruia şi cîte-un bucheţel alb, miresmat, de ghiocei. Radu, însă, după cum i-a spus măicuţii Dinu, fusese mutat la altă închisoare.

PARTEA A DOUA

1

Prima iarnă de război se abătuse peste Bucureşti cu zăpezi mari. Ningea, ningea în prăpădire, de nu-i mai dădeai de capăt omătului. Se împotmoleau tramvaiele, nu mai circulau vehiculele. Pe marginea uliţelor, pe lîngă case şi garduri erau pîrtii înguste, doar cît să poată trece un om, şi adînci, de nu i se zărea decît capul peste învălurarea albă. Evreii scoşi la muncă forţată nu mai pridideau să menţie circulaţia. În schimb circula peste tot o vorbă de-a lor : „Ce-i zăpada ? Ceva alb care face evreilor zile negre."

Pustia de ninsoare venise după o vară fierbinte, după o toamnă prelungă şi frumoasă, cercetată doar către sfîrşit de ploi. Nopţile senine erau din cînd în cînd tulburate de avioane sovietice, aducătoare mai mult de spaimă decît de stricăciuni, căci nu-şi aruncau încărcătura de bombe la întîmplare, ci urmăreau cu grijă numai obiective militare. Bucureştenii atîta ştiau nemijlocit despre război : raidurile sporadice de noapte, cu întune-

ricul împrăştiat de uriaşe rachete albe ori împodobit cu şiraguri de trasoare roşii ca nişte mărgele de coral, cu liniştea spintecată de mitraliere şi de tunuri antiaeriene. Spaima iniţială dispăruse, rămăsese doar partea spectaculoasă, apreciată într-un fel de cetăţeni. Apoi raidurile s-au rărit, zgomotul nocturn cu alarme premergătoare s-a potolit, nopţile au redevenit liniştite şi tot mai reci. Războiul era undeva departe şi se depărta mereu, ce-i drept mai încet, mult mai încet decît se crezuse. Comunicatele oficiale cu veşnicele lor înaintări şi biruinţe colosale nu mai erau luate în serios. Oricine era gata să aplece urechea mai curînd la zvonuri, acasă, în tramvai, la cafenea. Toată lumea ştia că puţin lipsise ca faimoasa armată a lui Hitler să nu-şi rupă definitiv gîtul în faţa Moscovei. Toţi vorbeau despre front, dar cînd se apropia cineva din cei bănuiţi de-a fi cu „hodorogul", cu Antonescu, schimbau vorba şi începeau să îndruge despre zăpezi.

Mustea trebuia să dea zilnic o bătălie cu nămeţii, ca să ajungă la Gara de Nord, unde făcea serviciul. În decembrie 1941 se mutase la capătul dinspre Florească al oraşului, pe strada Roma, într-un fel de vilă din fundul unei curţi. Pînă atunci locuise la Avram Rotaru, unde se înfiripase un adevărat falanster. Bucătăria era umedă şi igrasia se prelingea pe pereţi, de se ridica apa peste noapte pe ciment aproape de un lat de palmă, aşa că nu putea fi utilizată ca dormitor. Drept care dormeau cu toţii într-o singură încăpere, ce-i drept, mare : Rotaru cu soţia, Pavel Zahu

cu soţia, Mustea, Florea Giurgiu, o verişoară de-a lui Avram, Caterina, şi pînă la urmă şi Dumitru Oarcea, care se mutase de la Braşov la Bucureşti. Adeseori mai veneau şi oaspeţi din provincie, încît seara, cînd intrai în cameră, aveai impresia că eşti într-un azil de noapte. Numai paturi şi saltele pretutindeni. Noaptea, cînd se dădea alarma, era mare harababură. Unii nu voiau să plece în adăpost ; Rotaru-i certa, căci se temea nu de bombardament, ci de vreo inspecţie a organelor de control şi pentru el aceasta, de ! ar fi fost cel puţin tot aşa de grav ca o bombă. De altfel numai fiindcă stătea cu chirie la un om cumsecade (un evreu mobilizat pentru lucru la o fabrică de săpun) putea Rotaru să îngăduie un astfel de talmeş-balmeş, cu totul contra-indicat pentru munca lui de partid. Dar tot spera să pună odată capăt falansterului.

Masa o luau o singură dată pe zi împreună, la prînz, şi găteau cu rîndul, fiecare căutînd să întreacă pe ceilalţi în arta culinară, lucru nu prea uşor, căci alimentele, zahărul, peştele, carnea începuseră să se rărească.

Toţi porneau la lucru în zori, la ora 5, numai Mustea rămînea mai tîrziu acasă, cu verişoara lui Rotaru şi cu Gertrud, frumoasa soţie a pedagogului. La un moment dat, după ce o rupse cu logodnicul ei, un ofiţer ce îndrăznise să-i aducă „drept pradă de război" o grămadă de bijuterii, verişoara plecă pe un timp la ţară. „O fi jefuit nişte evrei ucişi în Transnistria — zise Mustea cînd ea veni să-i arate bijuteriile. Cum poţi, Caterină, să le

primeşti ?“ Fata s-a făcut galbenă la faţă, a împachetat inelele, cerceii, brăţările, briliantele şi, împreună cu o scrisoare, le-a trimis îndărăt ofiţerului. Ca să evite orice explicaţie, s-a dus apoi la părinţi, în sat, pe două luni, „pînă ce o pleca iar banditul pe front“, zicea ea. Rotaru, Giurgiu şi Oarcea fură trimişi de institutul de statistică pentru cercetări în regiunile ocupate vremelnic în Uniunea Sovietică de armatele fasciste. Nevasta lui Rotaru era în concediu şi lipsea de acasă. Pînă la întoarcerea ei, Mustea rămase singur cu săsoaica cea frumoasă. Nu i-a fost uşor, mai ales în orele libere şi seara înainte de culcare. O găsea de obicei într-un halat de mătase albastră, purtat direct pe piele, din cauza căldurii. Erau nişte seri chinuitoare. Ea i se plîngea de singurătate, stînd cu ochii închişi, culcată pe o sofa, ori privindu-l cu tăciunii aprinşi ai ochilor, ca o vrăjitoare.

— Ce greu e să ai 20 de ani ! zicea ea. Apoi adăuga : E uşor, desigur, cînd eşti o femeie rece, cum este nevasta lui Avram, bunăoară, sau chiar verişoara lui.

— De unde ştii că-s reci ?

— Se vede. Apoi am şi vorbit cu ele.

— Te-au minţit, poate.

— Aş ! de unde ? Aşa sînt ele ! Şi mie mi-ar plăcea să fiu la fel. Dar nu pot.

Tinerei femei i se dezgolea, întîmplător sau voit, cînd un sîn, cînd pulpele albe, în timp ce se perpelea, plîngîndu-se de căldură.

— Uf ce zăduf ! Mor ! Mustea, dă-mi un pahar cu apă !

Bea paharul, uitîndu-se la el cu o privire ce-l prăjea pînă-n rărunchi, apoi se culca închizînd iarăşi ochii. Lui Mustea îi venea să stingă lampa şi să se culce lîngă ea. „E totuşi soţia unui prieten. Nu se poate ! Cum am să dau ochii cu el ?“ îşi zicea.

De aceea se bucura cînd se auzeau sirenele de alarmă.

— Hai să plecăm, Trude.

— De ce ? Stinge lampa. Rămînem aici.

— Nu, nu vreau să ne găsească îmbrăţişaţi sub ruine.

— Bine. Dacă aşa zici mata.

Şi pleca fără chef după el la adăpost, în gangul unei case vecine cu patru etaje. La întoarcere, se culca fiecare cuminte în patul său. Numai într-o noapte, alarma venind foarte tîrziu, Mustea n-a mai vrut să se scoale. Tînăra femeie a venit lîngă el, înghesuindu-se sub pătură.

— Mi-i frică, Mustea. Nu pot sta singură. Iartă-mă. Voi fi cuminte.

Au fost amîndoi cuminţi. Dar după încetarea alarmei, pe Gertrud, care tremura toată, a apucat-o un plîns isteric, cu sughiţuri, în faţa căruia Mustea s-a simţit cu totul dezarmat. Perina se udase de lacrimi şi plînsul continua, în ciuda vorbelor şi mîngîierilor stîngace ale lui Mustea. Printre sughiţuri şi suspine, femeia a adormit lîngă el, respirînd greu şi întrerupt. Mustea o veghea. Toată noaptea a vegheat-o, cu lumina stinsă. În amintire îi răsări ultima întîlnire cu Li şi mereu se întorcea cu gîndul la deosebirea izbitoare dintre fe-

ACADEMIA R. P. R. INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ

meiuşca de lîngă el şi Li, care trăise şi murise, luptînd în numele vieţii celor mulţi. Treptat imaginea celei care nu mai era destrăma prezenţa celei vii. Mustea avea sentimentul că o priveghează pe Li, în tăcere, pe întuneric.

Dimineaţa, înainte de a răsări soarele, tînăra femeie plecă în oraş, uitîndu-se mustrătoare la omul ce-o lăsase o noapte întreagă să plîngă. La plecare i-a spus totuşi : „Să mă ierţi... E mai bine aşa. Îţi mulţumesc". În seara aceleiaşi zile s-a întors soţia lui Avram, apoi, peste cîteva zile şi bărbaţii...

Rotaru hotărî definitiv să spargă falansterul, fiindcă, după anumite indicii, casa fusese reperată de agenţii Siguranţei. Se risipiră care încotro, numai Mustea se mută tot împreună cu soţii Rotaru, pe altă stradă.

— Dar numai pentru un timp, dragă Tănase, apoi te vei muta şi tu singur.

— Eu, măi frate Avrame, aş vrea să mă mut pe front.

— Ţi s-a urît cu binele ?

— Drept să-ţi spun, cu binele ăsta mi s-a cam urît. Aici trăiesc pe muche de cuţit. La serviciul ăsta militar lucrează numai agenţi şi spioni. Ce caut eu acolo ?

— Şi dacă mergi pe front, o să te ia în vîrf de baionetă. E mai bine mort în baionetă, decît viu pe muche de cuţit ?

— Nu în orice condiţii e bine să fii viu. Am fost chemat a doua oară de regimentul meu, care a şi

trimis un batalion pe front. Ar fi momentul să insist să mă lase la unitatea mea. Cine ştie ? Dacă plec pe front, poate izbutesc să trec teafăr liniile, ori poate mă face prizonier. Cum a reuşit Gică Bărbulescu, acela cu care am fost la procesul de la Chişinău în 1936, să fugă chiar în preziua declarării războiului ? Apoi venim îndărăt ! Atunci, cînd va sosi vremea...

— Acuma e mai greu. Avem nevoie de tine aici, nu te putem lăsa să mori. De altfel n-ai de ales. Partidul a hotărît să rămîi. Dar pot să mai pun o dată întrebarea, deşi sînt convins că răspunsul va fi acelaşi. Informaţiile pe care le culegi tu din presa externă şi de la Marele Stat Major sînt extrem de preţioase. Ne ajută să ne ţinem la curent cu situaţia exactă a frontului, apoi ne folosesc şi în munca propagandistică. Cînd nu vei mai avea încotro, te dai la fund. În nici un caz acuma nu poţi pleca pe front.

— Avrame, Avrame ! Am impresia că nu va fi bine...

— Poate ţi-e frică !

— Frică ? Nu.

— Atunci ?

— Atunci, am să rămîn unde sînt. Deocamdată.

— Bine. Ce-o fi mai tîrziu om vedea.

Discuţia s-a mai repetat, cu aceeaşi concluzie, şi în noua locuinţă a lui Rotaru de lîngă Podul Izvor, unde foarte rar mai veneau vechii prieteni. Duceau cu toţii în mod mai susţinut muncă conspirativă, deci era mai greu, mai primejdios să se întîlnească numai aşa, din prietenie. În schimb

Mustea revăzu acolo pe Petre Gabor, pentru prima oară de cînd se despărţiseră la Braşov. Gabor, un om îndesat, cu ochi pătrunzători, veşnic zîmbitor, cu o melodie domoală în glas, te cucerea repede. Era de vîrsta lui Mustea, poate chiar mai tînăr, sub treizeci de ani. Mustea înţelese repede că Gabor este o legătură superioară a lui Avram. Însuşi Rotaru era instructor de partid, pe cît bănuia Mustea. „Va să zică sînt prin vecinătatea forţelor conducătoare, din afara închisorilor, poate chiar aproape de centru" — îşi zise el şi-l cuprinse o bucurie tainică. Gabor le expuse situaţia în general, apoi le povesti de moartea tragică a lui Filimon Sîrbu, le arătă cît este de prielnic terenul în populaţie pentru propagandă antifascistă şi-l rugă pe Mustea să culeagă cît mai cu grijă informaţii din scrisorile nemţilor de pe front. Le mai rezumă discursul de la 7 Noiembrie al lui Stalin şi vorbi cu entuziasm de parada din Piaţa Roşie, de puternicul ei efect mobilizator asupra armatei şi asupra Uniunii Sovietice în general, subliniind furia şi dezamăgirea nemţilor şi a tuturor fasciştilor, care se aşteptau ca la acea dată să fie ei în Kremlin, conform planului dinainte stabilit, iar Hitler în persoană să primească în Piaţa Roşie defilarea trupelor sale învingătoare. Trupele lui Hitler într-adevăr aveau să treacă mai tîrziu prin Piaţa Roşie, dar nu învingătoare, ci învinse, în coloane nesfîrşite de prizonieri.

Într-una din acele zile veni la Rotaru cineva care-l căuta pe Mustea — o femeie tînără de toată frumuseţea, soţia unui prosector de la spitalul

Filantropia, ea însăşi asistentă la facultatea de medicină veterinară. Era ceea ce se poate numi, fără a da cuvîntului sensul de apartenenţă socială, o apariţie distinsă. Te impresiona prin trăsăturile regulate, prin profilul grecesc şi ovalul desăvîrşit, prin ochii de un albastru vioriu şi prin părul ei arămiu, mătăsos, cu reflexe aurii. Pielea feţii era de o rară frăgezime, aproape străvezie ; trupul ei zvelt plutea parcă umblînd ; era îmbrăcată simplu şi cu mult gust. Rotaru o ajută să-şi dezbrace paltonul gri, cu guler de lutru, şi femeia rămase într-o rochie tot cenuşie deschisă, elegantă prin simplitate. Se aşeză pe un fotoliu şi aprinse numaidecît o ţigară.

Mustea îşi aduse aminte că o cunoscuse în treacăt la Cluj, dar nici pe departe nu i se păruse aşa de frumoasă. Mai în vară o zărise la Bucureşti pe strada Cobălcescu, în timp ce el se găsea în tramaviul 12. Ea făcu un semn cu mîna, luîndu-se după tramvai, dar Mustea nu înţelesese că lui i se adresase şi nu se dăduse jos la prima staţie.

— Trebuie să vii pe la mine, domnule Mustea. Vrea să te cunoască cineva. Îţi trimit eu vorbă cînd vine. O să luăm împreună masa.

— Ce zici ? întrebă Rotaru, după ce plecă femeia, lăsînd în urma ei o trenă de parfum de levănţică. Îţi place ? Ai să te mai întîlneşti cu ea. Dar să iei seama să nu te prosteşti. Apropo, să ştii că trebuie să te muţi de la noi. Ţi-am găsit o cameră mobilată în strada Roma. A închiriat-o Oarcea, dar te muţi tu, explicînd gazdei că colegul tău a plecat pe front şi nici n-a mai avut timp s-o

anunţe. Camera e a partidului, deci conspirativă. Vei fi anunţat de cîte ori va veni cineva. Vei lua toate măsurile de rigoare. E o treabă delicată. De aceea te-am ales pe tine. Te rog să primeşti.

Mustea se gîndi că înainte fusese cooptat în Comitetul Teritorial. Acum... Deci... Numai atît ?...

— Cînd trebuie să mă mut ?

— Mîine.

Era pe la mijlocul lui decembrie, înainte de marile zăpezi.

Pe la ora prînzului, în ziua următoare, Mustea coborî din tramvaiul 26 pe Şoseaua Bonaparte colţ cu Cometei şi o luă domol pe strada Roma, călcînd pe covorul de frunze ce-i sunau sub paşi. Era îmbrăcat civil, într-un trenci cenuşiu, căci de mult, la ordinul comandantului, renunţase şi el la uniforma militară, ca toţi cei care lucrau la acelaşi serviciu. Mustea se opri în faţa unei grădini cu cireşi şi cu peri desfrunziţi. Un preş gros de frunze galbene, brune şi roşii, acoperea pămîntul. În fundul curţii era o casă albă, parcă pustie. Numai lîngă poartă se agita un cîine în lanţ. Mustea nici nu încercă să intre prin faţă. Ocoli clădirea şi sună la scara de serviciu. Într-un tîrziu, se auziră paşi pe scară şi cheia scrîşni scîrţiind în broască.

2

Sînt în viaţă situaţii care seamănă cu visele urîte, cu deosebirea numai că în vis mai acţionează dorinţa, şi situaţia se schimbă în bine, sau dacă

nu, intră în acțiune spaima, visul devine coșmar, omul strigă și se trezește. Dar nici dorința, nici spaima nu pot schimba singure o situație din realitatea obiectivă. Dimpotrivă, amîndouă aceste stări afective ascut și mai mult contradicția dintre subiect și datele obiective ale realității. În astfel de cazuri, individul ori încearcă să facă față realității, ori fuge, ori înnebunește, ceea ce este de asemenea o soluție, dar anormală. Omul normal încearcă să înfrunte realitatea, rezolvînd situația.

Într-o astfel de situație se pomeni Mustea, după ce i se deschise ușa și pătrunse în casa în care urma să locuiască. În fața lui se afla o femeie bătrînă, cu o pisică neagră în brațe, cu una roșcată pe umărul stîng, cu alta sură pe umărul drept și cu încă una, albă, cu bot negru muiat parcă în catran, așezată drept în vîrful capului. De sub boneta ei, împletită din lînă gălbuie, se lăsau pe tîmple niște laițe sure și murdare, sluțind fața îmbotită și galbenă, înhîdoșată și de ochii răi de culoarea oțelului. Buzele erau și ele strînse a răutate, sub nasul coroiat, gata să-i atingă bărbia. Mogîldeața era încotoșmănată în tot felul de flanele de lînă mohorîtă și de o curățenie îndoielnică.

— Pardon ! zise Mustea dîndu-se un pas înapoi.

— Cine ești mătăluță ? întrebă bătrîna, dezgolindu-și gingiile fără dinți.

Mustea o lămuri în cîteva cuvinte cine e și de ce este vorba.

— A ! foarte bine ! răspunse bătrîna. Eu sînt domnișoara Eleonora Stavru, doctor în filozofie de la Leipzig, de la marele Wundt, dacă ai auzit de

el. Trebuie să fi auzit. Spui doar că eşti profesor de filozofie, pe cît înţeleg. Ai doctoratul ?

— Da. Tot din Germania, de la Universitatea din Hamburg.

— Aha ! Va să zică sîntem colegi. Mă bucur. Pe timpul meu încă nu era universitate în Hamburg. Pe cine ai avut ca profesori ?

— William Stern, Cassirer, Uexküll...

— Din toţi aceştia numai Cassirer are valoare. E neokantian.

— Şi ceilalţi doi sînt tot idealişti.

— Nu cumva dumneata eşti materialist ? Că ţi-ai găsit beleaua cu mine... Dar ia poftim înăuntru, să vezi camera.

Lui Mustea nu-i venea să intre, mai cu seamă că de pe scara murdară venea o putoare de murdărie de pisică ce-ţi răsucea nasul ca un cleşte. Totuşi, se hotărî să urce. „Odată ce am venit, n-am ce face, trebuie să o văd." Camera era la etaj, o odăiţă de trei metri pe patru, sinistră în felul ei. Tot peretele dimpotriva uşei era acoperit de sus pînă jos cu un covor mare, negru, cu flori roşii cît palma. Pe jos, cît era camera de lungă, un covor tot negru, dar cu frunze galbene, risipite parcă din copac toamna. La mijloc se găsea o masă sculptată, de lemn negru, rotundă, acoperită cu o faţă de mătase neagră, cusută cu flori violete. De-a lungul peretelui împodobit cu covorul negru, o canapea îngustă. De celălalt perete era sprijinit un dulap mare, tot din lemn negru. De la o fereastră, care dădea în curte, te puteai uita şi în curtea vecină, unde grohăiau nişte porci într-o cocină. La capul

divanului era o mescioară neagră, pe ea o lampă de birou veche, cu picior de bronz şi cu un abajur de mătase roşie. În toată încăperea nu se afla decît un singur scaun — lîngă masa din mijloc — a cărui şubrezenie Mustea o constată sprijinindu-se doar de el, căci i se întunecase înaintea ochilor. Pereţii cenuşii nu fuseseră desigur văruiţi de o veşnicie. Caloriferul de lîngă fereastră era numai atît de cald încît să nu poţi spune că e rece. Aerul era stătut, iar pe mescioara de la capul divanului se adunase un strat gros de praf.

Mustea vru să se întoarcă spre bătrînă, ca să-i spună părerea despre cameră. Dar un mieunat înfiorător îl făcu să sară în sus. Călcase o pisică ce i se freca de picior.

— Negusa mamii ! Vai ce crud eşti ! Ai călcat-o pe Negusa... Mititica...

— Dacă se bagă în picioarele oamenilor...

— Altă dată să fii mai atent. Astea-s averea şi dragostea mea. Patrusprezece am şi două sînt însărcinate. Circeea şi Brunhilda. Numai cu fericiţii taţi sîntem în dubiu : *pater semper incertus,* cum spuneau romanii. În orice caz nu poate fi decît Wotan sau Marinică. Apropo, mie femei să nu-mi aduci în casă. Aşa m-am înţeles şi cu domnul Oarcea, care a plătit chiria pe o lună înainte. El mi-a făgăduit că nu aduce femei. Cred că nici dumneata n-ai nimic împotriva acestei măsuri morale. De altfel pari băiat serios. Eh ! scoate-ţi paltonul, fă-te comod ca la dumneata acasă, că eu mă duc să fierb laptele pentru pisici.

Bătrîna se retrase. Mustea rămase pe gînduri în odaie. „Cel mult o lună stau aici, apoi mă mut. În balamucul acesta n-o să pot trăi. Atîtea pisici şi o bătrînă ţicnită !“ Aşa se gîndea la început, dar pînă la urmă se obişnui.

Se obişnui şi să primească de la bătrînă invitaţia de-a lua cu ea o dulceaţă, fie de cireşe amare, fie de căpşuni sau de alte fructe, dar zaharisite toate şi avînd o vechime între 5 şi 12 ani, după cum mărturisise chiar „domnişoara“, căci aşa cerea să i se spună. Se obişnui şi cu pandişpanul cu miros de mucegai, cu budincile avînd un dubios gust amărui şi acru, cu ceaiurile din tot felul de coji şi frunze uscate, cu poveştile interminabile ale bătrînei despre amorurile ei refulate, despre hotărîrea ei fermă de a rămînea pînă la moarte fecioară. „Să nu crezi că nu s-ar găsi amatori“, zicea septuagenara. „Uite, anul trecut m-au călcat hoţii. Şi ce crezi ? Au încercat să mă violeze. Numai eu ştiu cum m-am luptat !“

Se obişnui pînă şi cu harababura din casă, cu lucrurile zvîrlite pretutindeni ca într-un pod cu vechituri, cu frigul care emana parcă din pereţi. Se împrieteni în schimb cu bogata şi variata bibliotecă a bătrînei, plasată într-o încăpere aparte şi ţinută sub cheie. Pînă la urmă bătrîna îi dete şi lui o cheie. Nu se putea împăca însă cu faptul că „domnişoara“ îl săruta de cîte ori venea acasă, pe amîndoi obrajii, ba chiar şi pe gură „ca pe fiul ei“ ; îi făcea greaţă putoarea de pisică, intrată în mobilă, în covoare şi în zidurile care o răsfrîngeau parcă de îndată ce pătrundeai pe scara din dos,

singura practicabilă, faţada fiind încuiată şi parterul fără legătură cu etajul ; nu-i plăcea că bătrîna stăruia să-i facă fricţiuni pe tot corpul cînd era răcit, nici că adesea se lăsa surprinsă în pielea goală ca Eva într-un paradis împuţit şi mîncat de molii.

În casă nu mai locuia nimeni şi lui Mustea nu-i păru rău cînd „domnişoara" mai primi un chiriaş, un rus alb, anume Kolea, fecior de popă, fugit de la Kiev după Revoluţia din Octombrie 1917, întîi în Italia, unde spunea că fusese angajat la Scala din Milano, ca pianist, apoi în Romînia unde, decăzînd încetul cu încetul, ajunsese să cînte la restaurante mici şi periferice. Se simţea „umilit şi obidit". Trecuse de cincizeci de ani şi nu mai vedea nici o perspectivă, decît un „sfîrşit tragic, dacă bolşevicii — Doamne fereşte ! — ar bate pe nemţi", cum spunea el. Cînta încă binişor la pian şi cu sentiment. În scurtă vreme, bătrîna transferă asupra lui Kolea tot erotismul ei neconsumat în tinereţe. Mustea se bucură. Scăpase. „Kolea în sus, Kolea în jos, dragul meu Kolea, Kolea scumpule..." repeta „domnişoara" toată ziua. Afecţiunea ei se transformă în generozitate. Îi dădea gratis mîncare lui Kolea, îl scuti de chiria lunară, sporind-o în schimb pe a lui Mustea, şi deveni, din indiferentă, o înverşunată duşmancă a sovieticilor, nu de alta, dar fiindcă se temea că „bolşevicii" l-ar putea împuşca pe iubitul ei, dacă i-ar învinge pe nemţi şi ar ajunge în Romînia. Kolea nu avea încotro, înghiţea, pe lîngă avantajele de care nu se putea dis-

pensa, şi amorul vetust al „domnişoarei". Mustea avu mai multă linişte. Acum putea să primească nestingherit pe tovarăşii care veneau la întîlniri conspirative.

Pe la sfîrşitul lui decembrie, Mustea plecă pentru cîteva zile la Sibiu, unde nu mai fusese din vară.

3

La Sibiu, Mustea avusese în primele zile ale războiului o discuţie cu un cunoscut poet, pe care îl poreclise Marele Anonim. În ciuda înclinaţiilor sale mistice şi a influenţei vădite exercitate de Rilke asupra operei sale, Marele Anonim era fără îndoială un poet de talent. Ca atare Mustea nu putea să nu-l preţuiască. Trecea cîteodată să-l vadă, dar convorbirile lor erau foarte banale, de multe ori se reduceau la formule obişnuite de politeţă, căci poetul, cînd nu i se vorbea despre opera sau persoana lui, se închidea într-o carapace masivă de tăcere pe care nimic nu o putea dinamita. În schimb, cînd cineva îl lăuda sau îl linguşea, era în stare să-l asculte ceasuri întregi. În astfel de împrejurări, ochii stinşi i se luminau ca ferestrele unei case în asfinţit, devenea volubil şi începea chiar să povestească el însuşi, fireşte tot despre sine.

Mustea îl numea Marele Anonim din cauza filozofiei sale căutătoare a unei mari forţe cosmice,

mistice şi unice, pe care o definea mai mult verbal decît conceptual. Împămîntenise în rîndurile unor tineri cu înclinaţii huliganice misticismul său de mediocră provenienţă germanică, identificîndu-l cu necunoscutul spirit tracic, rezumat într-o atitudine anti-istoricistă, socotită, fără justificare, de Marele Anonim, drept trăsătură caracteristică a poporului romînesc. După părerea lui, romînul s-a salvat în istorie „boicotînd-o" şi trăind într-un „spaţiu ovin atemporal", orientîndu-şi destinele „după coada oii", care se mişca de la Baltică la Pind şi de la Adriatică pînă în stepele asiatice, căutînd păşuni grase. Datorită acestui spaţiu, străin de conceptul de graniţe şi refractar relaţiilor sociale, dar ridicat la rangul de supremă viziune metafizică, romînul, printre doniţele cu zer şi roatele de caş, în timp ce măgarul căra în dăsagi mieii prea slabi pentru drumurile prea lungi ale turmelor, evolua în contemplaţia stelelor şi a morţii. Acest fals idilism, care i-ar fi stîrnit primului păstor romîn ce l-ar fi înţeles un rîs cu cracii în sus, către eternele stele, era ameninţat, după părerea Marelui Anonim, de materialismul istoric, de logica şi legile lumii contemporane, cu luptele ei de clasă, cu industria ei — era primejduit „în fiinţa sa" de progresul uman în genere. Fiinţa tracă a poporului putea fi apărată numai de garda de fier şi de mesianismul sîngeros al lui Hitler, zicea poetul filozofînd. Nu e de mirare deci că Marele Anonim cu o astfel de filozofie a ajuns gînditorul oficial al partidelor de dreapta din Romînia şi un „geniu" proslăvit de legionari — pe care nici el

nu-i detesta, dimpotrivă ! — deşi îmbrăcase uniforma albastră a Frontului Renaşterii Naţionale sub Carol II şi se înfruptase pînă la indigestie din favorurile acestuia. Filozofia lui mai era periculoasă şi din alt punct de vedere. Prin stilul pompos, frazeologia scolastică, profunzimea simulată, care îi camuflau găunoşenia, această pseudo-filozofie putea exercita influenţe pernicioase asupra unor minţi plăpînde şi înfierbîntate, însetate de a cunoaşte legile vieţii şi ale universului. Marele Anonim se pretindea atotştiutor şi te lăsa să crezi că-ţi poate pune în mînă cheile de aur ale înţelepciunii veşnice şi ale tuturor misterelor şi tainelor din trecut, prezent şi viitor. Mustea ştia bine că totul se reduce la o pretenţioasă şi grandilocventă vorbărie, fără nici o bază conceptuală serioasă. Dar vorba lui Mephistopheles :

> ...„*Denn eben wo Begriffe fehlen*
> *Da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein*"
> (...„căci unde lipsesc ideile sare la timpul potrivit o vorbă").

Toată această vorbărie se sprijinea vizibil pe un pic de Spengler şi de Nietzsche, pe un pic de Freud şi de Jung, totul însuşit din a doua mînă, mai mult din cărţi de semipopularizare ştiinţifică decît din sursele originale, ele însile tulburi, colcăind de confuzii şi de idei reacţionare. Mustea ar fi vrut să-l dea în vileag pe Marele Anonim. Dar cum ? A scris cîteva articole în acest sens, dar nu i le-a publicat nimeni. A discutat cu el, combătîndu-l, dar n-a reuşit să-i stîrnească „filozofului" de-

cît un vag zîmbet sceptic, poate dispreţuitor. Totuşi nu rupeau relaţiile. Marele Anonim avea impresia că-şi încearcă ideile pe pila raţionalistă a minţii tînărului biolog şi era convins că pînă la urmă are să-l cîştige măcar pentru vitalism. Discuţiile lor despre entelechie, despre Driesch, despre elanul vital al lui Bergson se lungeau la nesfîrşit, fiindcă Marele Anonim exclama doar din timp în timp: „Ei şi ?", ceea ce-l făcea pe Mustea să reia şi să amplifice argumentaţiile sale, pînă ce obosea şi Marele Anonim de propriul său „Ei şi ?". Atunci îi întindea tacticos mîna şi, zîmbind, îi spunea: „Continuăm altă dată, dragă Mustea. Încă nu m-ai convins. Gîndeşte-te totuşi dacă entelechia nu este altceva decît materia." Mustea pleca şi pe drum rîdea singur de inutilitatea şi inegalitatea luptei. „Marele Anonim nu prinde lungimea de undă a raţiunii, zicea el pentru sine. Ciudat cap ! Nu izbuteşte să se ridice mai sus de gîndirea magică a vrăjitorului. De fapt nici nu gîndeşte. El *vede,* adică are viziuni. Numai nu ştiu cît o fi şarlatanie şi cît o fi bună credinţă la acest Petrache Lupu al confuzului spirit metafizic teuton, altoit pe superstiţiile autohtone."

— De ce te mai duci pe la el ? întreba cîteodată Sandu Crai, care îl cunoştea bine pe Marele Anonim şi îl considera cam escroc. Crai însuşi îl cultiva totuşi, fiindcă în secret trăgea nădejdea că Marele Anonim, care se bucura de atîta trecere, îl va ajuta să devină mai repede conferenţiar, ca apoi, de la catedră, să răspîndească filozofia hegeliană.

Mustea răspundea la întrebarea lui Sandu Crai mereu cu aceleaşi versuri ale lui Goethe:

„Von Zeit zu Zeit seh ich den Alten gern,
Und hüte nich, mit ihm zu brechen.
Es ist gar hübsch von einem grossen Herrn,
So menschlich mit dem Teufel selbst zu sprechen". [1]

— E absurd! răspundea Crai. Întîi şi întîi, nu el vorbeşte, ci tu. Cel mult poţi spune că te ascultă, şi încă! Te lasă să zici, pe cînd el tace şi se gîndeşte la noua sa carte metafizică, în care va pleda tot pentru tradiţionalism şi dogmatism. Argumentaţia logicistă şi materialistă este un fundal pentru teoria lui; mai mult: o schelărie pe care o înlătură după terminarea clădirii sale. Căci el consideră că misterul, adică pîinea sa cotidiană, începe unde se termină cerul luminos al raţionalismului tău, a cărui rază este infimă faţă de raza prelungită dincolo, în tenebrele fără circumferinţă ale necunoscutului, o altă parte mică, după el, din sfera şi mai mare a incognoscibilului, apărată cu săbiile misterelor de către „Marele Anonim", de către Dumnezeu. Ce cauţi tu în această junglă metafizică?

— Vreau să-i dau foc.

— Cum adică, să ardă Marele Anonim?

— Să ardă!

— E absurd! Marele Anonim se hrăneşte din mit, adică din minciună, şi învie ca pasărea Phoe-

[1] „Din cînd în cînd mi-i drag bătrînul
Şi mă feresc s-o rup cu el.
Este frumos din partea unui domn aşa de mare
Să stea de vorbă atît de omeneşte cu dracul însuşi".

— alt mit, altă minciună. Pentru el, chiar raționalismul tău științific și experimental nu-i decît un mit sau o parte a mitului.

— Totuși lucrurile ce i le spun sînt clare și simple.

— Lucrurile nu sînt simple. Tu le simplifici cu mintea ta înclinată spre simplificare. Dar aceasta-i altă chestiune. Marele Anonim este ca șarpele — îi zdrobești capul, îl tai bucăți și fiecare bucată continuă să miște.

— Dar numai pînă la asfințitul soarelui, cum se spune la noi în sat.

— Adică pînă la *„Untergang des Abendlandes"* [1], ai zice tu.

— Nu chiar. Aș zice însă pînă la asfințitul lumii burgheze.

— *C'est la même chose!* [2] Dar n-ai dreptate. Și după aceea părțile șarpelui cu capul zdrobit vor mai mișca un timp, stîrnind interesul unora și îngrijorarea altora.

— Un timp, da. Nu veșnic, însă. Apusul burgheziei va aduce și sfîrșitul șarpelui.

— Dar pînă la apusul acesta mai va!

— Nu se știe. Sîntem în război.

— Numai că războiul poate aduce și apusul răsăritului.

— Iar după aceea, sau poate chiar înainte, tu te vei prosterna în fața lui Hitler, cum ai spus, pare-mi-se, la 22 iunie. Nu-i așa?

---

[1] Titlul unei opere a lui Spengler: „Apusul Occidentului".
[2] „E același lucru".

— Mai ştiu şi eu ? Mă frămîntă problema. Dacă Hitler învinge, înseamnă că poate ei au avut dreptate, nu noi. Ştiu ce vei răspunde : „De cinci mii de ani înţelepţii luptă împotriva proştilor, a ticăloşilor, a făcătorilor de rele şi de războaie. Eu, fără să fiu înţelept, m-am băgat în tabăra lor. Pînă acum n-am învins. Dar nici proştii n-au învins şi sînt semne că nu vor învinge. Dimpotrivă, noi vom învinge, chiar dacă va mai trebui să luptăm cinci mii de ani !" Cam aceasta e replica ta. Şi nici nu e a ta. Se găseşte pe undeva prin Heine.

— Ei, da. Vom învinge. Şi chiar în acest război.

— Să vedem, frate Atanasie, să vedem. Pînă la sfîrşit, însă, eu nu trădez...

— Atîta ţi-ar mai lipsi. Te-aş împuşca eu însumi, cu mîna mea. Vorba ceea, eu te-am făcut, eu te omor. Căci eu te-am recomandat ca membru de partid, nu uita !

— Aşa-i... Nu uit. Şi ştiu că eşti în stare să mă omori. Dar, *pînă la sfîrşit,* n-o să ai prilejul. Dacă pierdem...

— Nu pierdem, mă !

— Cel mult murim.

— Hai lasă vorba. Mai bine însoţeşte-mă pînă la Marele Anonim, că i-am promis să-i fac o vizită.

Acest final de discuţie a avut loc între cei doi prieteni în ultimele zile dinaintea plecării fiecăruia la armată.

Marele Anonim i-a primit în halat şi papuci şi, după ce i-a tratat cu dulceaţă de portocale şi cu apă de la gheaţă, l-a întrebat pe Mustea ce părere are, cît va dura războiul ? Mustea a dat din umeri.

— Vrei să-ţi spun eu ?

— Cum să nu vreau ? Cred că şi Hitler ar fi bucuros să afle.

— El ştie, n-ai nici o grijă. Doar el l-a pornit.

— L-a pornit el, dar alţii or să-l încheie.

— Mă rog ! Deşi mă miră încăpăţînarea dumitale. Ce zici, Crai ?

— Ce să zic ? Eu nu mai zic nimic. Aştept ordinul de chemare.

— Atunci să vă spun eu. Războiul acesta va dura şase săptămîni. Cel mult. Căci în curînd va începe în Rusia prăbuşirea internă, care va fi mai dezastruoasă decît războiul.

— Deci şase săptămîni ! repetă Mustea, privindu-l cu un zîmbet ironic pe Marele Anonim.

— Da ! zise acesta satisfăcut, aruncîndu-i o privire triumfătoare. De altfel, totdeauna fusese mulţumit de sine, dar de la izbucnirea războiului antisovietic nu-şi mai încăpea în piele, devenise chiar mai vioi, mai comunicativ.

Continuă după o pauză, punînd picior peste picior :

— E lupta dintre spirit şi materie, dintre Sacru şi Profan. Spiritul, Sacrul, va învinge.

— Războiul sfînt ! izbucni Mustea.

— Da, sfînt ! Dar de ce strigi aşa ? Sfînt, fără îndoială.

— Atacul mişelesc al lui Hitler, în ciuda tratatelor ! Ordinele sîngeroase : Treceţi Prutul ! Omorîţi copii, femei, bătrîni, fără cruţare ! Evreii ucişi la Iaşi. Jefuiţi, distrugeţi, ardeţi ! Acesta-i războiul sfînt.

— De ce strigi aşa, dragă Mustea ? S-ar putea să ne audă cineva ! Din această baie de sînge, din acest măcel se va înălţa mai curat duhul pravoslavnic al Rusiei înrobit în anul 1917. Uzurpatorul sfîntului tron al ţarilor din auria Moscovă are să fie prins, judecat şi osîndit pentru păcatele sale. Sper să primesc o invitaţie la proces. Voi trăi clipe de revelaţie.

— Peste şase săptămîni ! zise Mustea, de data aceasta calm.

— Peste şase săptămîni, dragul meu. Cînd am fost diplomat, a venit la mine un reprezentant al lui Franco — tocmai izbucnise războiul civil în Spania — să-mi ceară un sprijin bănesc din partea Romîniei. L-am întrebat cît crede că va dura războiul. „Trei săptămîni" — mi-a răspuns. După ce m-am informat asupra diviziilor şi a fondurilor de care dispun falangiştii, i-am spus : „Vă înşelaţi. Războiul va dura mai mult. Dar veţi învinge, căci aşa a hotărît destinul, aşa cere Ordinea Nouă, Hitler şi Mussolini". Le-am dat şi eu cît am putut, după ce am vorbit cu Bucureştiul. Previziunea mea s-a adeverit. Războiul a durat mai mult şi au învins, dragă Mustea.

— Şi dacă războiul va dura şi de această dată mai mult şi vor învinge ruşii ?

— Imposibil. Eu nu mă joc. Am spus şase săptămîni. Cel mult.

— Bine, maestre. Peste şase luni, deci nu peste şase săptămîni, am să vin din nou la dumneavoastră să vă întreb cît mai durează războiul.

— Ha, ha, ha ! Ştii că nu eşti lipsit de umor ? Peste şase luni vom vorbi despre Rusia ca despre un protectorat, ca despre un „Guvernămînt General", ca despre Franţa lui Pétain, etcetera. Zău, Mustea, nu fii naiv !

— La revedere, maestre. Peste şase luni mă înfiinţez la dumneavoastră.

— La revedere, dragii mei, şi dacă mergeţi pe front, să fiţi viteji !

După ce ieşiră, Mustea îl întrebă pe Crai :

— Ce zici de Marele Imbecil ?

— Mi-e să n-aibă dreptate. Cunoşti temerile mele. Mă tem să nu-i fi surprins Hitler pe sovietici nepregătiţi.

Mustea se opri, se uită lung la Crai şi zise :

— Nu ştiu care dintre voi e mai mare imbecil ! Tu sau Marele Anonim.

— Poate tu ! i-o întoarse Crai.

Mustea nu mai răspunse, dar îşi aduse aminte ce-i spusese de curînd un muncitor tipograf, pe care îl cunoştea încă de la Cluj : „De data asta i s-a înfundat lui Hitler. Sovieticii au să-i rupă şira spinării !" „Acest simplu muncitor ştie mai mult despre realităţile politice decît toţi aceşti filozofi cu diplome, care se bucură de toate bunurile vieţii !" se gîndea Mustea.

Peste şase luni, cînd Mustea veni pentru cîteva zile la Sibiu, se prezentă la Marele Anonim, de astă dată singur, căci Sandu Crai fusese trimis pe front, cu regimentul său de artilerie grea. Mustea fu primit tot în halat şi papuci de Marele Anonim. Halatul era de păr de cămilă. Uitîndu-se la frun-

tea lui înaltă şi îngustă, de sub care se furişa privirea opacă a ochilor cenuşii, Mustea îşi spuse : „Ia te uită cum seamănă Marele Anonim cu înfăţişarea atribuită de obicei lui Mefisto. E dracu-n tălpi, numai coarnele-i lipsesc".

— A ! Mustea, prietene, cît mă bucur că te văd ! Va să zică n-ai murit, cum credeau unii ?

— Nu tot ce crezi este dat să se întîmple, maestre.

— Atunci înseamnă că e prea slabă credinţa, dragul meu.

— Înseamnă că nu are temei.

— Bază materială, cum ai spune dumneata. Dar să lăsăm aceasta. Tocmai citeam pe Heidegger, zise Marele Anonim arătînd spre o carte ce zăcea cu foile învîlvorate pe o masă în stilul Renaşterii. Citind-o, m-am gîndit la dumneata. În Heidegger ai putea găsi un temeinic suport filozofic pentru teoria dumitale biologică. Aşa, construită pe o bază materială este, ca orice edificiu, supusă vremelniciei ; durează un timp şi se prăbuşeşte, chiar de ar fi mai solid clădită decît piramidele deşertului. Ca să sustragi timpului clădirea dumitale teoretică, trebuie s-o aşezi pe o temelie metafizică, unde nu mai acţionează durata.

— Vă referiţi la teoria mea despre „vatră" ? N-am poftă să-mi îngrop bruma de cunoştinţe şi de păreri în cimitirul ideilor imobile şi al sistemelor filozofice defuncte. Iar pe Heidegger, mărturisesc, nu-l cunosc !

— Nici nu te-am suspectat că-l cunoşti, zise Marele Anonim, stăpînindu-şi ironia pe care o trădau

totuşi finele cute din jurul gurii. Eu vreau numai să te ajut, căci ai descoperit în zona materiei nişte fapte interesante, care nu se poate să nu aibă rădăcini în lumea fără timp şi spaţiu a incognoscibilului, ce ni se prezintă sub masca pieritoare a cunoştinţei. De altfel, vrei nu vrei, pe acest tărîm ne înrudim, ce-i drept, de departe. Mă refer la spaţiul ovin, cum îţi place dumitale să batjocoreşti faţă de alţii concepţia mea despre poporul şi plaiurile noastre.

— E o asemănare părelnică, maestre, dacă-mi este îngăduit să mă exprim şi eu în termeni mai neaoşi. De altfel mi-am mai completat teoria sau, cum ar zice Toader Becu, m-am mai desăvîrşit întru autodefinirea propriei cunoaşteri.

— Becu nu-i decît un snob metafizic! rosti Marele Anonim. De altfel, în ultimul timp văd că războiul sfînt l-a făcut să-şi desfăşoare aripile.

— Da, în spatele frontului. Ura! Ura! Muriţi, fraţi romîni, în răsărit, ca să cîştigăm în apus. Suceriţi Rusia ca să căpătăm Ardealul de nord.

— Şi cum, Mustea, dumneata n-ai fost încă pe front?

— Nu. Detest războiul sfinţilor călăi Hitler şi Antonescu. Iar dacă m-aş duce pe front şi aş muri, ar fi numai o întîmplare stupidă. M-aş simţi bine numai dincolo de linii şi anume cu arma întoarsă către apus.

— Îmi place că eşti cinstit, deşi eu nu te aprob deloc. Dimpotrivă.

— Apropo, maestre, ce mai spuneţi, cît are să mai ţină războiul? Au trecut cele şase săptămîni

fixate de dumneavoastră. S-au împlinit şase luni de cînd am stat de vorbă.

— A ! de aceea ai venit ?

— Mai mult de aceea.

— Bine. Am să-ţi răspund. Dar întîi să-mi spui dumneata cum ţi-ai completat teoria despre vatră. Eu susţin primatul discuţiei filozofice asupra războiului, războiul nefiind decît un accident, o poticnire sau un gest premeditat al metafizicei.

— Sau al proniei, cum ar spune Hitler, înţelegîndu-se pre sine prin pronie.

— Mai ştii, dragă Mustea ? Omul acesta cu adevărat providenţial nu este lipsit de patos metafizic, însă nu se ridică decît pînă la exprimarea afectivă a ideilor...

— ...Prin vărsare de sînge, prin incendiu şi crimă, prin uciderea a milioane de oameni.

În timpul acesta trecea pe stradă o companie de nemţi cîntînd sinistrul lor cîntec :

„Und geht die Welt in Trümmern
Es soll uns der Teufel kümmern..."

Apoi trecură brusc la altul :

„Sechzehn Jahre
Blonde Haare
Kommt ein' Kugel... [1]

— Da, zise Mustea, pe gînduri. Aici la dumneavoastră e cald. Miroase a gutui. Cărţile stau orînduite. Foile de hîrtie aşteaptă pe masă, albe, să vă

[1] „Şaisprezece ani /Zulufii bălani/ Vine un glonte..."

aşterneţi pe ele gîndurile cu cerneală neagră... În timpul acesta obuzele dărîmă case, soldaţi germani adună oameni în lagăre, le dau foc, o mamă îşi ridică din flăcări, deasupra capului, copilul... Un copilaş plînge printre dărîmături căutîndu-şi mama şi strîngînd la piept un căluţ de cîrpă... Mase de soldaţi desfăşuraţi în trăgători năvălesc unele asupra altora printre tancuri huruind asurzitor şi vărsînd foc peste cîmpurile desfundate : cai răniţi sfîşie văzduhul cu nechezatul lor ; un soldat căzînd se apucă de sîrma ghimpată cu mîna... E un geamăt general al vieţii sfîşiate în acest carnagiu al neomeniei împotriva omeniei... Cum poţi rămîne indiferent la nimicirea vetrelor, a simţămintelor calde, a gîndurilor bune ?...

O servitoare cu şorţ alb intră, aducînd pe o tavă ceşti de ceai şi prăjituri. Mustea se întrerupse. Arăta ca un om trezit dintr-un vis groaznic.

— Amice Mustea, ia o ceaşcă de ceai, zise Marele Anonim. E un ceai straşnic, bun şi aromat. Trebuie să-ţi placă. E sovietic, din Georgia. Pradă de război. Mi-a adus un maior vreo zece pachete. Săracul, a plecat înapoi pe front şi peste zece zile a primit nevastă-sa vestea că a murit moarte de erou...

Mustea asculta, gîndindu-se la altceva. Într-un tîrziu, răspunse :

— Nu pot. Mulţumesc. Nu-mi trebuie. Mi-ar sta în gît „prada de război".

— Prejudecăţi !

— Nu pot. E o barbarie pînă şi expresia „pradă de război" ! Îmi pare rău că maiorul a lăsat pro-

babil o văduvă şi copii, dar n-aş avea ochi să-l văd, dacă ar mai trăi.

— Prejudecăţi ! Mai bine spune-mi la ce concluzie ai ajuns cu teoria vetrei, pe care ziceai că ai dezvoltat-o, îl stîrni Marele Anonim, sorbind tacticos din ceai.

— Concluzia e foarte simplă. Trebuie sporite în aşa fel cunoştinţele omului în toate domeniile — în domeniul fizic, biologic, social şi moral — trebuie înmulţite în aşa măsură bunurile vieţii materiale şi spirituale, şi puse la îndemîna tuturor, încît omul, prin cunoştinţă şi confort să se simtă la sine acasă oriunde, vatra sa să fie pămîntul întreg şi chiar mai mult decît pămîntul, tot universul acesta. Căci vatra în esenţă este o cucerire a spaţiului şi a timpului prin cunoaştere, prin ştiinţă.

— Şi prin război, dragă Mustea.

— Nu, categoric nu. Germanii au cucerit în toată Europa teritorii imense, „spaţiu vital", cum strigă sîngerosul lor Führer, dar nu sînt acasă nicăieri. Tremură pretutindeni, nu se simt acasă nicăieri, totul le este străin *„unheimlich"* şi *„ungemütlich"* [1] cum zic ei. E firesc să fie aşa, căci au pătruns în vatră străină, ca duşmani, şi-i omoară necunoscutul şi însişi stăpînii vetrei pe care au cotropit-o. Vatra universală a omului nu poate fi cucerită decît prin dreptatea socială şi prin cunoaşterea cît mai deplină a legilor fizice şi biologice, prin obţinerea celor trebuincioase de către fiecare

[1] „straniu" şi „neconfortabil".

după nevoile sale, fără jaf, fără a nedreptăți pe alții.

— Asta-i teoria ? Ți-aș răspunde prin cuvintele poetului dumitale preferat, ale solitarului de la Weimar : *„Grau, treurer Freund, ist alle Theorie, und grün des Lebens goldner Baum“* [1], dacă din arborul vieții n-ar cădea atîtea picături mari de sînge în zilele noastre.

— Da, de ramurile arborelui vieții Hitler a spînzurat trupuri omenești și pe crengile negre croncănesc corbii.

— Așa-i. Aceasta-i una din formele de a se manifesta ale destinului.

— Și cît vrea să se mai manifeste în acest chip destinul ?

— Te referi la cele șase săptămîni care au fost depășite ?

— Nu. Mă refer la cele șase luni, după care v-am anunțat, maestre, că voi veni să vă întreb cît mai durează războiul.

— De fapt Rusia a fost înfrîntă în primele șase săptămîni. Dar — scuză-mă că fac o comparație care știu că n-o să-ți placă, și te rog s-o iei numai ca mijloc de exprimare metaforică a unui gînd — cînd porcul n-a fost bine înjunghiat de la început, el mai grohăie multă vreme...

— Maestre, comparația dumneavoastră este indecentă. Probabil vă supără prezența mea. Și Mustea se ridică să plece.

---

[1] Sură-i, prietene, orice teorie și verde-i al vieții pom de aur.“

— Te rog, n-o lua așa. Te-am prevenit că n-o să-ți placă. Dar eu nu pot gîndi decît intuitiv. Șezi și ascultă-mă. Apoi combate-mă. La noi acasă s-a întîmplat odată următoarea scenă: tata, care era preot, a înjunghiat odată un porc mare, gras. Au stat vreo șase bărbați să-l țină la pămînt, pînă ce tatăl meu i-a înfipt cuțitul în gît. A izbucnit un guițat, de ți se părea că cineva sfîșie văzduhurile. Și guițatul nu se mai isprăvea. Eu stăteam în odaie la fereastră, cu degetele în urechi. Apoi m-am suit în pat și mi-am îngropat capul în pernă. Dar guițatul se auzea tot mai tare, pînă ce a trecut într-un horcăit greu, iar după o vreme, cît o mie de ani, a contenit. Înnebunisem. În sfîrșit, oamenii s-au apucat să îngrămădească paie pe porc, ca să-l pîrjolească. Le-au dat foc și repede s-a încins vîlvătaie mare, cu șperlă aruncată în aer. Dar deodată a izbucnit un guițat și mai cumplit ca cel dinainte, porcul s-a ridicat ca un stog de paie aprins și a luat-o la fugă. Închipuie-ți spaima! Oamenii, după el! Dar cine să apuce flăcările cu mîna? Și porcul, cu pîrjolul în spate, a fugit în grădină. Au luat foc jirezile de paie și stogurile de fîn, s-a aprins grajdul, au început să mugească vitele și să rupă lanțurile. Oamenii, înspăimîntați, alergau năuci încoace și încolo. Era să ardem de tot. Cu greu am scăpat casa, după ce luase foc acoperișul de șindrilă. Ba tata urla îngrozit că are să ia foc și sfînta biserică din apropiere, acoperită tot cu șindrilă, coaptă de veche.

Aşa, dragă Mustea, am păţit-o noi cu porcul prost înjunghiat. Să ferească Dumnezeu de aşa ceva.

Marele Anonim oftă, căzu pe gînduri apoi, revenindu-şi, zise :

— Aşa, dragă Mustea. După părerea mea, războiul s-a terminat în primele şase săptămîni. Noi asistăm acum la o lungă agonie. Poporul rus cred că s-ar fi predat de mult, dar Stalin e un încăpăţînat, comuniştii sînt nişte oameni absurzi şi continuă o luptă de mult pierdută. Doamne fereşte, mi-e teamă să nu ardem cu toţi !

— Maestre, vă repet că resping cu indignare o asemenea comparaţie indecentă. E vorba de un popor, un popor care se apără vitejeşte de nişte năvălitori bestiali. Iar dacă-i vorba să spunem lucrurilor pe nume, Hitler a intrat de data aceasta în cuţit şi urlă ca un lup rănit. Fiara va mai fugi cîtva timp turbată prin imensa stepă, încoace şi încolo, apoi urmărită îndeaproape de oameni, va fi alungată spre bîrlog, unde va pieri înecată în propriul sînge. Imaginea n-am inventat-o eu. Fiara fugind spre bîrlog se găseşte în romanul „Război şi Pace" al marelui Tolstoi, carte foarte instructivă pentru aceste timpuri. Citiţi-o, maestre. Numai că Hitler nu va pieri în exil, pe Sfînta Elena, ca Napoleon cu care de altfel n-are nimic comun decît smocul de păr pe frunte, ci în bîrlogul său şi într-adevăr înecat în propriul sînge. Abia atunci se va sfîrşi războiul, maestre !

— N-ai putea preciza cînd ? întrebă Marele Anonim cu o voce batjocoritoare.

— Peste cîțiva ani, cînd imensa Uniune Sovietică, de la Vladivostok pînă la linia frontului, se va pune toată în mișcare.

Marele Anonim tăcu o vreme, dus pe gînduri. De mai multe ori schiță intenția de a vorbi și tot de atîtea ori tăcu. Dar pînă la urmă tot el rupse tăcerea.

— Nici comparația dumitale, sau a lui Tolstoi, sau a lui Stalin, cu fiara urmărită pînă în bîrlogul ei nu este tocmai decentă, cînd se referă la Hitler, la cel mai mare om al timpurilor. Dar eu nu mă supăr. Să știi, însă, că războiul nu se poate sfîrși cum crezi dumneata. Marea Britanie și Statele Unite își vor înțelege în cele din urmă misiunea lor istorică. Și chiar dacă, orbite pentru moment, nu s-ar trezi la timp, războiul nu se poate isprăvi astfel decît pentru cîțiva ani, va fi doar o pauză, după care va reîncepe cu și mai mare furie, pînă la victoria definitivă a spiritului asupra materiei. Va fi nevoie de o nouă limpezire a apelor prin sînge și prin foc.

De data aceasta Mustea tăcu și el îndelung.

— Într-un fel poate că aveți dreptate, dar nu în felul în care credeți, ci tocmai invers : victoria definitivă va fi a celor ce vor introduce dreptatea socială și știința în lume.

— Și aceștia nu pot fi decît comuniștii dumitale. Așa-i ?

— Hotărît !

— Timpul va hotărî.

— Şi oamenii în luptă cu adversităţile. Maestre, peste şase ani, dacă mai trăiesc, vin să vă văd la Cluj. Atunci va fi pace.

— Pace va fi atunci cînd nu se vor mai găsi oameni care să pună în discuţie temeiurile istorice ale omenirii, aşezate din veac şi desfăşurate de voinţa Forţei celei mari, peste capetele înguste ale oamenilor. Ai citit pe Prinzhorn ? El zice într-un loc : „Cu ce drept Revoluţia franceză din anul 1789 a pus în discuţie orînduirea de veacuri a feudalismului ?" Eu aş zice : Cu ce drept comuniştii pun în discuţie orînduirea, iarăşi de veacuri, a burgheziei ?

— Cu acelaşi drept !

— Cu care ?

— Cu dreptul omului de a se ridica spre lumină şi de a combate nedreptatea socială.

— Orice dreptate aduce după sine o nedreptate. Gîndeşte-te la capetele nobililor ghilotinaţi în Franţa ! Pentru ce ? Pentru dreptatea domnilor Dupont şi Durand.

— Dar pentru dreptatea celor ce fac pîine, maşini şi toate bunurile vieţii, cu mîinile şi cu mintea, nu merită să zboare cîteva capete ?

— Nu. Capetele celor de sus trebuie să rămînă unde le-a pus Forţa cea mare, adică pe umeri, căci aceste capete au fost date lumii spre a fi conduse de ele.

— Dar de ce n-aţi putea presupune că „Forţa cea mare", de care vorbiţi, învesteşte într-o bună zi popoarele cu forţa de a-şi face dreptate ?

— Nu mi se pare a fi în orînduirea firii. Pe cei de jos îi roade o simţire josnică, pe care nu se poate clădi nimic nobil. Această simţire este invidia, fiindcă ei, cei de jos, nu sînt bogaţi ca cei de sus. Pe invidie poţi clădi ceva nobil ?

— Dar cei de sus pe ce şi-au clădit bogăţia ? Care-i sentimentul nobil de la baza ei ?

— Nu ştiu. În orice caz, aceasta-i o stare de fapt.

— Ba ştiţi foarte bine. Este jaful şi exploatarea. Aceasta e nobil ?

— Mustea, Mustea ! Eşti incorigibil.

— Maestre, vă las şase ani să vă gîndiţi. În timpul acesta *magistra vitae,* istoria, ne va da tuturor lecţii ce nu se vor uita.

— Eu nu iau lecţii de la această profesoară bătrînă. Ea însăşi nu-i decît o umilă ucenică a Forţei celei mari.

— Forţa cea mare este în braţele şi capetele celor ce muncesc.

— A clasei muncitoare, cum spui dumneata.

— Aşa-i, maestre. Peste şase ani, deci !

— Ai să mă găseşti acelaşi. Nestrămutat, nezguduit.

Mustea ieşi în stradă ; aerul rece şi proaspăt îi pătrunse în plămîni. Se îndreptă spre gară încet, după ce îmbrăţişă cu privirea, de la marginea oraşului, munţii Făgăraşului înzăpeziţi şi Cindrelul încă neacoperit de zăpadă.

Din tren văzu casa unde stătuse o noapte cu Li. Cerul era neguros. Începu să fulguie încet, rar, cu fluturi mari şi albi.

4

Sandu Crai era pe front de cîteva luni. Începea să rînjească iarna. „Vestita iarnă rusească — zicea el — iarna care i-a mîncat lui Napoleon capul". Deşi participase la înaintarea nemţilor şi romînilor în sudul Uniunii Sovietice, se temea tot mai puţin de victoria lui Hitler. În schimb îl îngrijora iarna. „Dacă mă prinde pe aici, aici voi putrezi, îngropat sub zăpezi şi în noroaie" — se gîndea. Încercase un timp să se învîrtă pe la Divizie, doar-doar va rămîne pe acolo. Zadarnic. Erau alţii mai învîrtiţi ca el, cu proptele mai mari. La Divizie s-ar fi simţit în siguranţă. Deşi nici regimentul lui nu era chiar pe „front" după concepţia infanteriştilor, care considerau front numai linia întîia, şi anume pe infanteriştii care se găseau nemijlocit în faţa sovieticilor. „Mergem pe front" — ziceau ei, cînd se duceau să schimbe pe cei din linia întîia, cu toate că adeseori pînă acolo nu erau decît o sută, două de metri. În aceste momente, Crai se simţea oarecum „în spatele frontului", deşi toţi, inclusiv cei de la Divizie, erau expuşi la bombardamentele de artilerie, de aviaţie şi la mitralierele din avioane. Se simţea însă rău şi pentru că avea impresia că este suspectat de sentimente pro-sovietice. Probabil că şi el era de vină. Odată, cînd un avion romînesc s-a prăbuşit în spatele liniilor sovietice, a exclamat: „Eh! ăsta nu se mai ridică!" uitînd că lîngă el se află căpitanul Turdeanu Leonida, un naţionalist şi un mîncător de bolşevici,

convins că numai Antonescu luptînd împotriva Uniunii Sovietice poate recăpăta Transilvania de nord pierdută. Ca el erau mai mulţi imbecili în tagma refugiaţilor din Ardeal.

— Te bucuri, sublocotenent ! zise căpitanul.

— Nu. Fac şi eu o constatare.

— Constatare ? Ştii cum se face o astfel de constatare ?

— Nu, domnule căpitan.

— Ascultă la mine : o sută de prizonieri sovietici am să dobor cu mîna aceasta a mea pentru avionul romîn prăbuşit ! Jur ! Auzit-ai, sublocotenent ?

— Auzit, domnu căpitan Turdeanu. Dar nu văd ce legătură au prizonierii cu avionul ?

— Nemaipomenit ! Măsoară-ţi cuvintele, sublocotenent. Dacă nu ştii ce vorbeşti, mai bine taci ! Înţelesu-m-ai, sublocotenent ?

Sandu Crai a înţeles şi a tăcut în faţa imbecilităţii agresive. Îl cunoştea pe Turdeanu şi ştia că acest dobitoc feroce abuza de forţa lui animalică şi faţă de proprii soldaţi şi faţă de prizonieri. Odată un avion sovietic fiind silit să aterizeze în apropierea locului de comandă al bateriei lui Turdeanu, acesta s-a repezit cu pistolul în mînă spre echipaj. Unul dintre aviatori s-a sinucis pe loc. Al doilea, un ofiţer tînăr şi blond, cu ochi mari albaştri, stătea nedumerit lîngă aparatul său.

— Să vezi că-l omoară, porcul ! a zis cineva din apropierea lui Sandu Crai.

— Aş ! răspunse Crai, nu-ndrăzneşte ! Răspunde la Divizie, dacă nu pentru uciderea unui ofiţer,

cel puţin pentru informaţiile pe care ai noştri speră să le obţină de la aviator.

Dreptate de data aceasta a avut Crai, căci Turdeanu, trecîndu-şi în mîna stîngă pistolul, s-a apropiat de tînărul aviator şi i-a ars cu toată puterea o palmă. Ofiţerul s-a uitat revoltat la Turdeanu şi a spus mînios :

— *Vî kulturnîi celovek ?*

— Ce zice ciolovecul ? a întrebat, furios, Turdeanu pe interpret, un soldat lipovean de origină.

Interpretul traduse întrebarea, iar căpitanul răspunse punîndu-şi mîinile în şolduri şi răscăcărîndu-şi picioarele lungi :

— Spune-i aşa : Pe cultură de-acum ne c... Nu ne mai trebuie cultură ! Ne-ajunge Hitler. Iar pe dumnealor îi vom prinde la jug ! Aşa să-i spui. M-ai înţeles, soldat ?

— I-a venit mintea de pe urmă a romînului, dobitocului ! zise Sandu, întorcîndu-se spre cel care-i spusese că Turdeanu are să-l omoare pe sovietic.

— Bine zici, că nu mult are să mai facă pe deşteptul, dobitocul ! răspunse celălalt.

Altă dată, Sandu Crai a ameninţat pe doi soldaţi că-i împuşcă, deoarece aceştia, ducînd spre Divizie trei prizonieri sovietici, i-au ucis cu baionetele pe la spate. Erau amîndoi soldaţi din bateria lui Turdeanu, doi foşti legionari. Crai îi văzuse săvîrşind cumplita faptă, după ce se depărtaseră cu vreo treizeci de metri de el.

— Ce-aţi făcut, ticăloşilor ? Ar trebui să vă împuşc pe loc, bestiilor !

— Erau jidovi ! explică unul calm, după accent un ardelean.

Crai i-a raportat cazul lui Turdeanu.

— Ei şi ! a răspuns acesta dînd din umeri. Au avut dreptate soldaţii.

„Of ! de m-ar răni odată, a zis în gîndul său Crai, să scap de criminali ca tine ! Înghiţi-v-ar mai repede pămîntul !"

Nu peste mult, dorinţa i s-a împlinit, măcar în parte. Turdeanu Leonida l-a trimis pe Crai observator la distanţă de o sută de metri de linia întîia a infanteriştilor. Romînii pregăteau un atac mare pesemne.

Era o dimineaţă friguroasă, un ger uscat ; pămîntul răscolit de obuze era îngheţat ca osul ; puţina iarbă rămasă era argintată de o brumă groasă. Crai se adăpostise într-o întăritură naturală, amenajată ca post de observaţie. Era singur ; la cererea lui Crai, ordonanţa rămăsese în urmă cu vreo două sute de metri. Crai avea la el numai un aparat telefonic, harta, binoclul şi un pistol automat. „Ah, de-ar începe sovieticii înaintea noastră şi să mă prindă aici !" Sandu Crai ştia din experienţă că în preajma atacurilor totdeauna se găsea cineva să fugă dincolo peste linii, de frică sau din alte motive. Spera că şi de data aceasta sovieticii au prins de veste şi vor preîntîmpina atacul. Dar nu s-a întîmplat aşa. La ora 7 şi 10 minute se dezlănţui focul de artilerie. Bombăneau gros toate bateriile, pe un front larg. Mişcarea văzduhului se transmitea şi pămîntului. Era artileria grea. Porniseră aproape deodată, în cor, şi tunuri de calibru

mai mic, şi aruncătoare de mine. Se văietau cerurile, de ţi se încrîncena carnea pe tine. Crai se gîndea cît de neînsemnat, cît de neputincios, cît de nevinovat este el în această avalanşă de foc şi de fier ce se vărsa dincolo de apa îngheţată a unui rîuleţ, unde erau poziţiile sovietice. După 30 de minute tirul de artilerie încetă brusc. Acum trebuia să pornească infanteria. Dar dintr-o dată Crai văzu avioanele sovietice trecînd razant peste liniile romîneşti cu un zgomot asurzitor, amestecat cu explozii şi cu pîrîit de mitraliere. „Pas de ieşi din gropi pe aşa prăpăd de grindină !“ zise Crai, stînd cu nasul în ţărînă, şi aşteptînd acu-acu să fie împrăştiat de vreo bombă. După valul de avioane începură tunurile şi aruncătoarele de mine. „Acum ţine-te bine !“ — se cutremură Crai şi i se părea că îl strînge mantaua, deşi era destul de largă. Lipit de pămînt, nu îndrăznea nici să răsufle. Prin zgomotul mare auzea în jurul lui o ploaie de oţel ; erau schijele care cădeau. Simţi vreo două izbindu-se de cască. Îi curgea sudoarea fierbinte pe faţă. Se şterse de cîteva ori cu mîna şi o privi, să vadă dacă nu cumva e sînge. Deodată auzi lîngă el o explozie puternică şi ceva ca un junghi îi căşună în spinare. „Sînt rănit !“ — se gîndi. Dar tirul încetă şi Crai se ridică, luă automat aparatul telefonic şi porni în fugă îndărăt.

— Sînteţi rănit, domnule sublocotenent ! îi ieşi fuga înainte ordonanţa, un făgărăşan mare şi negru.

— Da ! răspunse Crai gîfîind şi-i căzu uriaşului în braţe. I se păru că vede în jurul lui soldaţi fu-

gînd, apoi lumea începu să se învîrtească cu el repede, tot mai repede, pînă ce totul se contopi într-o pată cenuşie, luminoasă, care se şterse deodată.

— Hei ! viteazule ! auzi Crai vocea parcă totdeauna gata să înjure a căpitanului Turdeanu. Te-ai învîrtit. Pleci la un spital de zonă la Bucureşti. Pe cînd te întorci — găseşti regimentul la Kazan, dacă nu prin Ural ! Doar se predau bolşevicii pînă atunci. Îi îngenunche pe ei nenea Hitler!

Crai era culcat pe pîntec într-un camion, alături cu răniţi care gemeau. Nu înţelegea bine ce spunea Turdeanu. Cînd se urni camionul, simţi o durere puternică în spate. Parcă i se desfăceau toate încheieturile. Apoi iarăşi nu mai ştiu nimic.

Cînd şi-a revenit întîia oară pentru o mai lungă durată, încă tot cu febră mare, se afla în spitalul Z. I. 304 din Bucureşti, pe malul Dîmboviţei, lîngă Podul Cotroceni, în fostele grajduri regale, amenajate ca spital.

Acolo îl găsi Mustea la întoarcerea sa de la Sibiu, într-o cameră curată şi cu liliac alb pe noptieră. Nu mai avea febră. Citea Logica lui Hegel.

5

Înainte de a-l vizita pe Sandu Crai, Mustea, întors în „raiul pisicilor" — cum îi zicea — a aflat o veste nu tocmai îmbucurătoare, şi anume că în

apartamentul de la parterul vilei se instalase un căpitan.

— Un om foarte detreabă, pe cît se pare, numai că nu trăieşte cu nevastă-sa, care e la Craiova, ci cu o altă femeie. Asta nu-mi place — spunea bătrîna. Toate le-am aflat de la şoferul său, un bucovinean tînăr ; îl cheamă Stepanciuc.

— Va să zică are maşină domnul căpitan Macarie ? Parcă aşa ziceaţi că-l cheamă.

— Are. Dumnealui e cineva ! Nu umblă îmbrăcat militar. Lucrează direct cu Cristescu la Serviciul Secret. Aşa mi-a spus. Asta e bine şi pentru noi, cred. Încalte n-au să ne intre hoţii în casă, cum am păţit anul trecut, cînd au vrut să mă violeze...

— Hm ! făcu Mustea pe gînduri.

— Da, dragul meu, numai eu ştiu ce-am pătimit. Nu m-a văzut goală nici un bărbat în viaţa mea, deşi am un corp de nimfă, şi ticăloşii aceia m-au dezgolit pînă la piele.

— Va să zică, s-a şi mutat.

— Da, dragă. Dar vin rar pe acasă şi el şi dama, Doamne iartă-mă ! Bătrîna se bătu peste gură.

— Bun ! zise Mustea scărpinîndu-se după ureche şi intră în odaia sa, unde se trînti pe canapea cu faţa în sus şi cu mîinile sub ceafă. „Trebuie să mă mut — hotărî el după ce frămîntă fel şi chip de soluţii în cap. Ce dracu ? Sînt ca un piţigoi lîngă cuibul uliului. Aceasta în cazul că nu s-a stabilit intenţionat aici şi nu

bănuieşte nimic despre mine. Eu unul ştiu că uliul are nevoie de un spaţiu mare cînd se repede să-şi prindă din zbor prada în gheare şi de aceea o păsăruică poate să-şi crească puii lîngă cuibul său, nebăgată în seamă. Dar eu nu sînt păsăruică şi el nu e uliu. De unde ştiu eu că într-o zi n-o să se suie ca şarpele la mine în cuib, să vadă ce se petrece aici ? Trebuie să mă mut. Necondiţionat. Aceasta nu mai poate fi o casă conspirativă. Mă duc să-l anunţ pe Rotaru."

Totuşi mai amînă cîteva zile vizita la Rotaru. Tot nu-i mai fusese anunţată nici o întîlnire conspirativă la el dintr-o seară cînd în zadar îl aşteptase pe Gabor.

6

De fapt în sinistra odaie a lui Mustea avuseseră loc numai vreo două-trei întîlniri ale lui Gabor cu unul şi acelaşi tînăr, nervos şi înalt, un tip de intelectual, brun de tot şi cu ochii verzi. Mustea nu-i ştia nici numele conspirativ. Bătrîna, însă, cînd i-a surprins venind într-o seară, nu i-a lăsat pînă n-a obţinut de la ei nişte informaţii, bineînţeles fictive, în legătură cu numele şi cu ocupaţia lor.

— Eu sînt Ghiţă Pătrunjelea, profesor de zoologie, a zis cu vocea lui de bas bondocul şi sfătosul Petre Gabor.

— Pe mine mă cheamă Onisifor Tîrtălariu şi sînt profesor de chimie, s-a prezentat celălalt cu un glas ferm şi tăios.

— Ciudate nume mai aveţi ! Trebuie că sînteţi transilvăneni, în orice caz dumneata, domnule Tîrtălariu. Domnul Pătrunjelea s-ar putea să fie oltean. Ghicit-am ?

— Întocmai ! a confirmat Petre.

— Aţi fost probabil colegi de universitate cu domnul Mustea ? Cum de n-aţi plecat pe front, că de ! sînteţi tineri ?

— Da, domnişoară, am fost colegi, a răspuns tînărul, şi n-am plecat pe front, fiindcă sîntem mobilizaţi pe loc. Dar cine ştie cît timp vom mai fi ?

— A ! ca domnul Mustea ? Foarte bine ! Uite, tocmai mi-au sosit nişte lemne. Nu vreţi să-mi ajutaţi să le duc în pivniţă ?

— Cum să nu, domnişoară, se învoi Gabor, şi se apucară amîndoi de treabă, în timp ce Mustea plecă, chipurile să cumpere vin, ca să-şi cinstească prietenii.

Cei doi rămaseră după aceea toată noaptea la Mustea, discutînd şi studiind rapoarte. Veni vorba de mai multe ori despre nemulţumirile tovarăşilor care cer ca partidul să acţioneze mai din plin, nu numai prin acte de sabotaj, ci şi prin lovituri grele contra armatei de ocupaţie hitleriste. Mustea în sinea sa aproba pe cei ce ridicau astfel de probleme, dar nu participa la discuţie, căci avea sentimentul că el nu mai este decît o sim-

plă gazdă într-o casă conspirativă şi-i era cam ruşine faţă de ceea ce fusese înainte.

— E frig al dracului la tine, tovarăşe Mustea, zise Gabor pe la ora patru. Ia dă-ne cîte un pahar de vin să ne mai încălzim. Brruhhh !

Cînd se crăpă de ziuă şi se uitară pe fereastră văzură că se pornise pe ninsoare.

— Iaca şi drăguţa de iarnă, constată celălalt, cu paltonul pe el şi cu mîinile în buzunare. Mustea nu ştia cum îl cheamă, decît cel mult „Tîrtălariu", cum se prezentase în batjocură bătrînei. Întorcîndu-se spre Mustea, „Tîrtălariu" mai adăugă : Ce-ar fi să te duci să vezi cum stau lucrurile prin împrejurimi ?

— E linişte, zise Mustea cînd se întoarse, scuturîndu-şi pălăria de zăpadă.

Îi conduse pînă la Piaţa Confederaţiei Balcanice, unde Gabor prinse un taxi, iar celălalt se îndreptă spre Groapa Florească, în căutarea vreunui vehicul.

Întors din nou în odaia sa tristă, Mustea se plimbă timp îndelungat între fereastră şi peretele opus, de altfel singurul drum posibil în încăperea îngustă. „Se vede că la Sibiu n-am muncit tocmai bine — îşi zise — din moment ce partidul nu-mi încredinţează o muncă mai deosebită. Tot ce mi se cere este această casă conspirativă, redactarea cîte unui material şi informaţii de la cenzură. Rău am ajuns !"

Uită de Sibiu şi de discuţia cu Marele Anonim. Prezentul acoperi ca un strat de beton trecutul.

Se culcă îmbrăcat pe divan, îşi trase pătura peste cap şi, conform unui bun obicei al său de totdeauna şi mai ales din zile grele, adormi numaidecît.

Peste vreo săptămînă, cei doi veniră din nou şi iarăşi rămaseră toată noaptea la el. După alte cîteva zile tînărul brun veni singur, se suci şi se perpeli aşteptînd cîteva ceasuri ros de nerăbdare, apoi plecă.

„S-o fi întîmplat ceva" — se alarmă Mustea, dar trecură cîteva zile şi nu izbuti să afle de la nimeni nimic. Între timp, stratul de zăpadă se îngroşase şi ninsoarea nu mai contenea.

Aceasta se întîmplase înainte de plecarea la Sibiu. Aproape că uitase de toate. Mutarea căpitanului Macarie în casa bătrînei se petrecuse în lipsa sa.

Mustea era singur în odaie. Se plimba, neliniştit, după ce zăcuse nemişcat pe spate timp de două ceasuri. Îl tulburase ştirea despre mutarea căpitanului Macarie în casă. „Aşadar lucrează la Cristescu, la Serviciul Secret. Cine dracu o fi, şi cine l-a adus aici ? La noapte iar am să visez şerpi. De data aceasta însă nu pe cel verde şi fără cap. Mi se pare că nu uliul şi-a făcut cuib lîngă mine, ci că eu m-am vîrît în gaura şarpelui. Aşa nu se mai poate. Mă duc să-l anunţ pe Rotaru că mă mut."

Ninsoarea se înteţea, răscolită de viforniţă. Aerul rece pişca nările. Crengile negre ale copacilor se zbăteau neputincioase.

7

Pe masă la Rotaru cîrnaţii şi sîngereţii proaspeţi răspîndeau un miros cald şi pătrunzător, de lîngă ei te îmbia şi un borcan pîntecos cu varză acră. O carafă de vin ca de doi litri trona în mijlocul mesei, printre pahare goale adunate în jurul ei. Un coş cu bucăţi de pîine ţărănească stătea retras mai la margine. Fasolea albă aburea încet dintr-o cratiţă adusă atunci de la foc. Lui Mustea îi lăsa gura apă. „Nu pentru mine-s pregătite bunătăţile astea — îşi zise el. Am căzut şi eu aici ca musca în zăr." Nici nu voise să-şi scoată paltonul, deşi-i era cald, căci Avram ticărise soba cu lemne şi focul duduia din greu. Îşi aduse aminte de casa lui Mitru Tangu şi de copilaşul acestuia, ciugulind firimituri într-o cofetărie, de pe jos. În ultima călătorie rugase pe Trofimov să-l viziteze, în calitatea sa de medic, pe ceferist şi să-l ajute. Îi lăsase şi ceva bani în acest scop.

— Hai, dă-ţi jos şuba, nu face pe prostul ! Rămîi cu noi la masă. Acasă nu te aşteaptă nimeni. Nici la noi nu-i în fiecare zi aşa ospăţ. Dar azi e sărbătoare. Astea-s de-acasă : pomana porcului.

— Nu pot. Am promis cuiva să-l caut la Capşa.

— Aşa să se facă cine minte ? îl iscodi Lena, nevasta lui Avram, chircindu-şi arătătorul de la mîna dreaptă.

— Lasă că rămîne el, dacă-i spunem cu ce prilej am întins o masă ca asta, zise Rotaru la repe-

zeală, ca Mustea să nu se mai codească. Ştii ce sărbătorim astăzi ? Nici să fii Hanussen, astrologul lui Hitler, nu ghiceşti !

Mustea dete din umeri. Îi era ciudă pe Rotaru, fiindcă primise cu oarecare indiferenţă vestea mutării căpitanului Macarie în casa lor conspirativă. „Poate se preface ?" cugetă Mustea.

— Deocamdată nu va mai fi casă conspirativă. Tu să mai rămîi însă acolo şi să observi tot ce se petrece în jurul tău. Dacă te-ai muta acum, ai da de bănuit. Stai pe loc şi vom vedea. Gabor a dispărut. Mă tem să nu fie ceva grav. N-am putut afla nimic. Dar încă n-a urmat nimic. Nici o altă cădere... Tu stai pe loc şi observă orice mişcare în jurul casei. S-ar putea să nu fie, însă, nimic. Poate că Gabor a plecat undeva în misiune.

Dar răspunsul nu-l mulţumise pe Mustea.

Toate acestea fuseseră discutate în doi, în baie. Cînd ieşiră de acolo, Rotaru îl bătu pe umăr :

— Hai, dă-ţi jos şuba şi gustă un rachiu de coarne. E tare de-ţi crapă măselele. Am primit şi ceva afumături de acasă, din Transilvania. Din clipă în clipă trebuie să pice şi Florea cu verişoară-mea, cu Caterina, că doară pe ei îi aşteptăm. Se logodesc. Îi logodim azi.

— Zău ? făcu Mustea mirat.

— Hai, scoate şuba. Nu ţi-am spus eu că rămîi ?

Se auzi soneria, apoi glasul lui Florea Giurgiu.

Logodnicii nu mai sfîrşeau să-şi scuture hainele de zăpadă în antreu şi să se şteargă pe picioare.

— Veniţi odată, porumbeilor, că v-am găsit şi cumătru pentru nuntă !

— Tu eşti ! exclamă rîzînd Florea, strîngîndu-l ca un urs pe Mustea în braţe.

Verişoara lui Avram avea la tîmple buclele încă pline de fulgi de nea şi era rumenă ca un măr la obraz.

— Sărută-l pe Mustea — îi porunci glumind Avram — că de Florea vei avea parte toată viaţa.

Veni şi Pavel Zahu, pedagogul, cu săsoaica lui, apoi Oarcea şi încă doi prieteni de-ai familiei, pe care Mustea nu-i cunoştea. Probabil nişte funcţionari de la Institutul de Statistică.

Petrecură pînă noaptea tîrziu.

La plecare, Rotaru îi spuse lui Mustea, că dispariţia lui Gabor, dacă acesta nu apare în curînd, trebuie privită cu toată seriozitatea.

— Ia seama. Nu l-ai văzut, nu l-ai cunoscut. Încă nu ştiu ce s-a petrecut cu el. Gabor e muncitor, călit în lupte. Nimic nu-l îndoaie. De la el nu vor scoate nici un cuvînt, de-o fi căzut cumva. Dar nici noi n-am aflat deocamdată nimic. Poate că totuşi a plecat cu treabă...

Mustea simţi un fior prin spinare. „O fi pentru că am ieşit transpirat de la cald la frig" — îşi zise făcîndu-şi curaj.

Rotaru-i mai repetă o dată :

— Fii foarte atent la tot ce se petrece în jurul tău şi ţine-mă la curent cu orice ţi-ar părea neobişnuit. Peste cîtva timp, dacă totul va fi în ordine, o să vină la tine femeia cea frumoasă, ştii

tu care. Vezi de nu te îndrăgosti de ea. Şi mai fă-mi rost de ceva informaţii din presa apuseană.

Mustea o luă pe lîngă Arhivele Statului, pe strada Mihai Vodă în sus. Viforniţa se înteţise şi zăpada fugea despletită pe uliţele oraşului. Sub felinarele cu becuri albastre se învolburau fulgi mari şi vineţi într-un vîrtej turbat. Firmele de tinichea scîrţîiau în vînt. Mustea se uita înainte şi în urmă, căutînd să sfredelească întunericul cu ochii. Găsi un tramvai care se retrăgea la depoul de pe şoseaua Ştefan cel Mare. În tramvai taxatorul moţăia amorţit de frig. Mustea coborî. Omătul se aşezase gros, deşi îl purta vîntul în toate părţile. Mustea simţi cum îi intră zăpada rece în pantofi şi se topeşte. O dată se împiedică şi căzu. Cînd ajunse acasă, odaia sinistră i se păru un paradis. Nu era caldă, însă putea încuia uşa pe dinăuntru şi dormi. „Ce-o fi cu Gabor ?“ se gîndi îngrijorat în timp ce se dezbrăca. Ciudat, că la Sibiu se ferise să se gîndească la el. Dar oare nu de asta plecase la Sibiu ? Frica... Apoi îşi aduse aminte de femeia cea frumoasă şi de încă ceva, de o ştire pe care o prinsese din zbor. La masă Rotaru spusese în treacăt că Vasile Ozun e în Bucureşti. Cum de trecuse atît de uşor peste această veste ? Băuse poate prea mult. Cum de-i scăpase lui însuşi acest lucru ? Sau nu-i scăpase, dovadă că-şi amintea de el. Pe loc a întrebat doar : Cum aşa ? Se poate ?! Dar nu-şi mai aducea aminte ce i s-a răspuns. Pe timpuri, în ajunul războiului (ce mult i se părea de atunci !) Ozun

vrusese să-i trimită lui Li un mesaj prin el. Dar nu mai apucase să-l transmită.

Mustea lăsă capul greu pe masă, oftînd. Îi răsări în faţa ochilor uşa sigilată de poliţie a soţilor Rotbaum. Primul său contact cu Bucureştiul după dezlănţuirea războiului...

Într-un tîrziu se ridică şi începu să umble agitat prin odaie. Îi venea să urle şi-şi muşca pumnii. Se temea să nu izbucnească în plîns şi să-l audă Kolea, rusul alb.

Se culcă, stinse lampa de pe mescioara de la cap şi rămase în întuneric cu ochii deschişi. Apoi îi închise, strîngînd pleoapele, şi începu să geamă încet, ca un cîine rămas în frig lîngă o poartă încuiată.

8

Din spital, Sandu Crai a ieşit rumen şi frumos, cu o faţă fragedă, ca de copil. Cînd trecea pe Calea Victoriei, bucureştence cochete, înfofolite în blănuri, îşi întorceau după el ochii îmbietori. Totuşi, Crai nu se lăsa ispitit de nici o aventură. Avea treburi mai importante. Înainte de orice, se grăbea să ajungă la prietenul său cel mai bun, la Mustea. Voia să-i facă o surpriză.

Era duminică după masă, deci Mustea trebuia să fie acasă, mai ales pe aşa un ger năprasnic. Crai trecea printre parapetele de zăpadă adunate la marginea trotuarului şi se bucura de tot

ce vedea după lungile şi plictisitoarele zile petrecute în spital.

Cînd bătrîna îi deschise uşa din dos, rămase ca trăsnită şi nu se putu opri să nu exclame:

— Vai ce băiat chipeş! Eşti colegul domnului Mustea? Ah, ce bine-mi pare! Veniţi amîndoi să luaţi masa la mine. Kolea are să vă cînte la pian. Ah, ce plăcut are să fie! Pe vremea mea nu erau aşa băieţi frumoşi. Altminteri, cine ştie, poate nu rămîneam fată bătrînă...

Cu greu izbutiră cei doi prieteni să scape de invitaţia bătrînei şi să stea cîteva ore singuri de vorbă. Crai îl întrebă pe Mustea de munca lui la cenzura militară externă şi-l sfătui să nici nu se gîndească să plece pe front, să-şi vază de treabă şi să rămînă pe loc. Mustea îi vorbi despre comandantul său, îi povesti că, pe cît se pare, acesta are sentimente antigermane.

— Din ordinul colonelului, adăugă el, poştaşii fură săptămînal unul sau doi saci din corespondenţa nemţilor de pe front, cîţiva inşi o citesc, fac extrase, apoi, o aruncă în crematoriul poştei. Eu adun aceste extrase. Băieţii mi le arată bucuros.

— Şi nemţii n-au mirosit nimic pînă acum?

— Anchetează, dar fără nici un rezultat.

— Şi ce spun fritzii despre război?

— Stai să-ţi citesc cîteva mostre. O adevărată antologie!

Mustea scoase un teanc de însemnări ascunse sub o scîndură a duşumelei unde-şi ţinea ziarul cu însemnări zilnice, apoi spicui: „Campania

din Franţa ne-a amăgit. Am crezut că putem învinge uşor pretutindeni. Acum abia pricepem ce înseamnă războiul. Cu ruşii nu te joci ! Dar nu-i nimic, pînă la urmă tot îi îngenunchem noi. Încă şase săptămîni şi gata !"

— Aşa gîndea fritzul acum patru luni — precizează Mustea. Probabil că de mult l-a găsit „Heldentod"-ul şi i-au băut corbii privirile.

Apoi citi în continuare :

„Blestemată ţară ! Aici totul este împotriva noastră. Drumurile, noroaiele, ploile, iarna şi mai ales omul, care ne pîndeşte la tot pasul, dinainte, dindărăt, din dreapta, din stînga. Nu-i uşor să ţii piept nici generalului Noroi, nici generalului Iarnă, dar de hac o să ne vină generalii sovietici."

— Ei, ce zici ? întrebă Mustea.

— Lasă să zică el, că zice bine !

Mustea continuă :

„Dragă tată ! În Ucraina pămîntul este foarte bun şi gras. Ni s-a spus că vom fi colonizaţi aici şi vom primi pămînt cît ne trebuie. Numai că mulţi din noi au şi murit de-acuma de moarte eroică. Eu am pierdut într-un bombardament amîndouă braţele. Mai atîrnă din fiecare cîţiva centimetri. La ce-mi mai trebuie acuma pămînt, că tot n-am să-l pot munci..."

— Acesta e un şvab din Banat de lîngă Timişoara, înrolat într-o unitate SS. Un altul scrie :

„Dragă mamă şi tată, dragi surori ! Blestemat să fie cine ne-a trimis în Rusia, aici am dat de dracu, nu de lapte şi miere. Dacă vom scăpa nemîncaţi de păduchi şi dacă nu vom îngheţa în

stepa blestemată şi dacă nu ne vor omorî partizanii, poate vom ajunge acasă. Dar nu ştiu cînd. Tot mergem înainte şi Rusia nu se gată, iar ruşii parcă din ce-i omorîm sînt tot mai mulţi. Spune-i vecinului Kurt Staufel că Sepi al său a murit de moarte eroică şi de asemenea Franz al lui Johan Maurer de lîngă biserică. Nazl al văduvei Roesl Schwartz a rămas fără picioare. Dar de-aici nici cu picioare nu ştiu cum o să mai ajungem la noi, în frumosul Banat"... Cam aşa sună toate scrisorile candidaţilor la Wahlhala, fie ei din Hamburg, din Dresda, din Rostock, ori din Memmel...

— Cred că exagerezi. N-or fi chiar toţi aşa de demoralizaţi.

— Desigur că nu. Mai există încă mulţi ofiţeri şi soldaţi care vorbesc cu entuziasm despre moartea eroică a camarazilor, care se laudă că au ucis cît au putut mai mulţi ostaşi, femei şi copii sovietici, care se visează în curînd la Moscova, la Leningrad şi dincolo de Ural. Dar calitatea se va transforma odată în cantitate. Mă gîndesc la cei dintîi, la primele rîndunele ale demoralizării.

— Dar asta nu merge chiar atît de repede, trebuie să punem şi noi umărul — zise Crai. Trebuie să deschidem ochii oamenilor, şi aici, şi pe front.

— Tu ai de gînd să te întorci pe front ?

— Eu ? Doar n-am căpiat. Mi-ajunge. Plec la fratele fostei mele logodnice, care, după cum ştii, este chirurg. Am restabilit cu ea relaţiile, ştii, atunci cînd a venit la Sibiu. Deocamdată am să mă las operat de apendicită, apoi mă consult

cu el ce organe mai pot fi înlăturate fără primejdie. Sînt dispus să-mi tai şi urechile, numai pe front nu mă las dus mai mult. Mi-ajunge. Ştiu ce am de făcut. Voi face muncă revoluţionară aici, ca să grăbim sfîrşitul războiului.

— Ce-ai zice să organizăm ceva în munţi ? Atacuri înarmate de acolo împotriva trenurilor, a depozitelor de muniţii...

Crai tăcea. Apoi începu să se plimbe cu mîinile la spate prin odaie. Se opri, uitîndu-se spre covorul negru cu flori roşii, ca de sînge, de pe perete.

— Sinistră cameră ai ! zise. Cu atîta negreală în jur nici nu mă mir că ţi s-a întunecat şi ţie mintea. Nu zău ! Fără glumă. E absurd ce spui. Partizanatul în Uniunea Sovietică este o realitate şi o necesitate, o tradiţie istorică. Acolo serveşte. Demoralizează şi loveşte cumplit pe duşman. La noi însă ar da oare aceleaşi rezultate ? Nu cumva am pierde cadrele noastre cele mai bune ce ar participa la aceste acţiuni şi comuniştii din închisori, care ar fi măcelăriţi fără cruţare ? De altceva avem nevoie.

— De ce anume ? Nu vezi că mucezim între zidurile oraşelor ? Pentru mase ar fi un puternic stimulent acţiunile noastre antifasciste. Le-ar face mai combative. Eu fac o muncă, ce-i drept, primejdioasă. Dar parcă m-aş simţi mai bine cu arma în mînă. Alţii discută, ţin şedinţe, răspîndesc manifeste, şi dacă-i prinde îi împuşcă, fără ca ei să se poată apăra. N-ar prefera, crezi, arme ? Cei de la închisori şi lagăre aşteaptă, cred, nerăb-

dători, ca să facem ceva. Şi noi ? noi nimic ! Probabil au impresia că-i trădăm, că sîntem nişte laşi, că ne păzim pielea. Pînă cînd ? Ce aşteptăm ?

— Muste, Muste, ţi-am fost învăţăcel şi nu vreau să-ţi ajung învăţător. Nu cumva te vizitează vechiul nostru prieten Vasile Ozun ?

— L-am întîlnit o singură dată.

— Ciudat. Parc-ai vorbi cu el zilnic, după cum îţi exprimi. Eu nu zic, firește, că anumite acte de sabotaj n-ar fi binevenite. Şi ele se fac peste tot. Îţi aminteşti de Obor şi altele. Dar nu aceasta este esenţialul. Noi trebuie să îngroşăm acum rîndurile simpatizanţilor, să cultivăm patriotismul şi sentimentele antifasciste pretutindeni în ţară şi pe front. Să creem o largă mişcare patriotică, în linie orizontală şi să facem să se mişte masele ca marea. Apoi trebuie să ne pregătim pentru momentele grele, cînd se va întoarce frontul şi pentru clipa hotărîtoare cînd Antonescu va fi doborît. Va fi mişcarea în verticală, de sus în jos, ca trăznetul. Această clipă are să vină. Ţi-o spun eu. Şi ştii doar cum vorbeam la izbucnirea războiului...

— Ştiu. Ziceai că...

— Eram un imbecil. Hitler nu va cîştiga războiul. Dar trebuie răbdare. Vasile Ozun, începe să vorbească prea tare, şi mă tem că o să cadă. Ceea ce face el îl caracterizează : lipsă de stăpînire, vehemenţă. Poate că nu e rău intenţionat. Cred chiar. Dar ce poate el singur ? E un comunist cinstit, dar un comunist care poate greşi, mai ales dacă nu se mulţumeşte să vorbească cu unul-doi,

ci-şi răspîndeşte ideile. „Să aruncăm totul în aer — cam aşa zice el — să nu ne pese de urmări." Dar el uită că noi sîntem la mii de kilometri în spatele frontului, că n-avem încă mase bine educate şi capabile să fie antrenate în luptă şi că în consecinţă putem fi luaţi ca din oală de Siguranţă şi de Gestapo, noi cei de afară, ca să nu mai vorbim de cei din închisori, unde se află desigur conducerea reală a partidului. Spune-i lui Ozun, căci poate vine să te mai vadă, că am pierde cadrele vechi, oameni de nădejde şi cu atîta experienţă, prin acţiuni nesăbuite. Apoi, de unde vom scoate peste noapte cadre noi ? Ce ne vom face în momentul cînd frontul răsturnat se va apropia efectiv de noi ? Vasile Ozun să discute deocamdată cu conducerea. Ce va spune centrul aceea trebuie să fie lege pentru noi. Trebuie respectată disciplina de partid. Dacă ne-am apuca să lucrăm fiecare cum ne taie capul, unde o să ajungem ? Trebuie să procedăm cu înţelepciune, cu tact, cu răbdare. Munca conspirativă trebuie dusă în mod organizat şi cu maximum de precauţiune. De altfel şi Ozun are să înţeleagă aceasta. Mi-e frică numai că o fi vorbit cu unul, cu altul şi de ! mai ştii cu cine vorbeşti ? Ar fi păcat să cadă. Mai puţină vorbă, mai multă răbdare şi o mai susţinută muncă conspirativă, de mobilizare a maselor. Iată ce cred eu. Am discutat mult şi cu Rotaru despre asta.

— Cam contradictoriu : conspiraţie şi acţiune de masă ! Ce-ai de gînd să faci, în realitate ?

— Ce am de gînd ? Să mă-ntorc la Sibiu şi să încep să lucrez. Momentul e foarte prielnic pentru cultivarea urii împotriva fascismului şi există un singur grădinar capabil să cultive această plantă : partidul comunist.

— Va să zică nu mai consideri partidul un cerc a cărui circumferinţă este pretutindeni, iar centrul nicăieri ?

— Nu era nevoie să-mi aminteşti. Pe atunci îmi permiteam să glumesc cu asemenea lucruri, numai fiindcă nu le cunoşteam. Ţi-aduci aminte ce naivi eram la Cluj ? Credeam efectiv că prin demonstraţia cu prilejul dictatului de la Viena vom determina rezistenţa armatei, împotriva voinţei regelui, împotriva generalilor şi că va izbucni războiul, că ne vor bate desigur nemţii, dacă nu vor sări în ajutorul nostru sovieticii, dar că oricum vom continua rezistenţa în munţi. Naivitate ! Aveam noi atunci destui comunişti în armată ? Nu ! Partidul a ştiut. A iniţiat demonstraţiile, a organizat masele să-şi manifeste sentimentele antifasciste şi de-atunci ţine aprins acest foc. Acum continuă să călească noi forţe şi conştiinţe în aceste flăcări vii, din toate straturile populare şi mai ales din armată. Războiul sporeşte şi el ura antifascistă a ostaşilor noştri. Dar şi tu ştii toate acestea...

— Le cam ştiu eu. Dar nu ştiu de ce, am impresia că orbecăim prin ceaţă. Sînt înconjurat de agenţi, mi se dau sarcini mărunte, secundare după părerea mea, deşi cred că aş fi capabil să fac mai mult. Ar fi fost mai cuminte să intru în

ilegalitate, cînd mi-a propus odată Ozun, încă înainte de război. Acum de... sînt concentrat la Marele Stat Major ! Mă joc cu focul şi mi-e să nu mă ard pe degete. Lăsînd însă gluma la o parte, trăiesc pe muche de cuţit, cum i-am spus şi lui Avram, cu care văd că ai stat de vorbă.

— Pe muche de cuţit trebuie să umbli în vîrful picioarelor, şi să ai grijă să nu te tai. Asta e tot. Toată lupta comuniştilor e pe muche de cuţit. Antonescu, Gestapo-ul...

— Aş prefera să fiu desconcentrat şi să mă întorc la Sibiu.

— Cred şi eu, dar nu se poate. Pentru tine nu există decît concentrarea şi plecarea pe front. Dar să pleci pe front, cu speranţa să treci dincolo acum e o nebunie.

— Aş putea să fug în Munţii Apuseni.

— Ca partizan ?

— Da.

— Nu înţelegi că astfel nu i-ai aduce nici un folos partidului ? Unde mai pui că te vor prinde cu siguranţă în cursul celor doi, trei ani cît mai durează războiul.

— Crezi că mai durează atîta ?

— Păi tu ce crezi ? Dacă n-ar dura atîta, ar ajunge Hitler învingător, iar eu, cum ţi-am spus...

— Ai spus că te-ai schimbat.

— Situaţia nouă m-a schimbat. Maşina germană de război se împotmoleşte tot mai rău în nesfîrşitul spaţiu sovietic. Iar cu rusul, cum spunea neamţul tău, nu-i de glumit şi pînă-i stea pe cer n-o să-l îngenunche Fritz.

— Mie mi-o spui ? Ce altceva susţineam eu încă la Sibiu !

— Atunci ? Caută să faci cît mai bine ceea ce ţi se cere. Nu uita că slujeşti propaganda noastră. Mai iei cîte-o permisie, cîte-un concediu, te duci la ţară, ai oamenii tăi pe acolo, mai pleci la Timişoara, vii la Sibiu...

Mustea căzu pe gînduri, se duse la geam şi privi afară, în curtea vecină, unde o elevă de liceu se juca prin troienele de zăpadă cu un cîine lup, fugărindu-l. Fata rîdea şi arunca bulgări de zăpadă în ochii cîinelui, iar el se repezea după ea şi încerca s-o doboare în joacă.

Sandu Crai se uita la prietenul său, la umerii lui apăsaţi parcă de o povară. Înduioşat de amărăciunea lui Mustea, căuta în minte un argument care să-l scoată din impasul lui sufletesc.

Dar Mustea se întoarse deodată şi-l întrebă :

— Ce ai mai aflat despre Gabor ? Căci mie Rotaru nu-mi spune mare lucru, se teme pesemne.

— De tine ? ! Nu fi prost. Începi să intri la „fandacsie", cum ar zice Caragiale. Află dragă Mustea, că Gabor a căzut. Cînd ai vorbit ultima dată cu Avram nici el nu ştia nimic precis. Acum totul e clar. A căzut şi Tana, tovarăşa lui. Tu nu urmăreşti presa ? A fost o fotografie afişată la prefectură, drept a unui necunoscut, găsit mort, fără nici un act asupra sa. Era Gabor, bătut de agenţii Siguranţei şi fotografiat cînd îşi pierduse cunoştinţa. Cineva, care-l cunoştea, a anunţat-o pe

Tana. Totul nu era decît o cursă. Ea s-a dus la morgă să-l identifice. Au identificat-o pe ea, cînd a spus pe cine caută. Ştii, fata aceea simpatică, blondă, cu care, ţii minte, mi-ai făcut cunoştinţă odată pe stradă la Cluj. Îţi închipui ce a urmat. Au bătut-o cumplit. Firește, n-au obţinut nimic, nici de la ea, nici de la el.

— Bietul Gabor. Bun băiat. Ultima dată l-am văzut prin decembrie, aici la mine. Şedea acolo pe divan, unde eşti tu. N-ar fi exclus să ajungem în curînd şi noi acolo unde este el acum. Pe Tana, pe Sultana, cum o cheamă de fapt, o cunosc şi mai de mult, încă de la Chişinău, din 1936... Dar cum se face, după părerea ta, că îndată ce se ridică un tovarăş în muncă mai sus, cade pe mîna Siguranţei ? Parcă-i un făcut !

— Hai, lasă amintirile, că avem alte treburi, frate Atanasie. Iar chestia cu cei ce se ridică şi cad e o prostie. Scoate-ţi-o din cap. Avem treburi mai importante.

— Ştiu.

— Dacă ştii, ţine-te tare. Eu plec. Pe viitor n-o să mai avem legături organizatorice, aşa mi s-a spus. Cele de prietenie le păstrăm, firește. N-o să dea nimănui de bănuit dacă voi veni să te văd din cînd în cînd. Am fost doar colegi la Universitate. Cu bine.

Sandu Crai îl îmbrăţişă pe Mustea şi-l sărută pe amîndoi obrajii.

Mustea îl petrecu. În curte dădură iar peste bătrînă, care stătea de vorbă cu căpitanul Ma-

carie, îmbrăcat civil. Mustea nu-l cunoscuse încă. Bătrîna îi prezentă pe amîndoi, adăugînd :

— Ce zici de ofiţeraşul acesta chipeş ? N-ar fi păcat să moară pe front ? Drăguţul de el !

Şi îl mîngîie pe Crai cu amîndouă mîinile pe obraz, pişcîndu-l ca pe un copil.

Căpitanul se uită lung după cei doi tineri, care ieşeau pe poartă, întrebînd ca într-o doară dacă sublocotenentul şi cu profesorul sînt rude sau numai prieteni.

— Prieteni, drăguţii de ei. Colegi de universitate. Amîndoi sînt asistenţi la Universitatea din Cluj, mutată temporar la Sibiu.

— Temporar, temporar — bombăni căpitanul, plecînd şi salutînd-o pe bătrînă, care se apucă să zgîlţîie un piersic tînăr şi rîse ca un copil cînd simţi omătul de pe crengi căzîndu-i pe obraz. Apoi îşi întoarse ochii spre acoperişul casei, unde, sus pe creastă, stătea în soare un corb negru, mare, şi croncănea. „Du-te pe pustii, pasărea iadului !" — strigă bătrîna supărată şi intră în casă, la pisicile ei.

9

Cînd se întoarse în seara aceea acasă, Mustea era frămîntat de gînduri. Îl zguduise arestarea lui Gabor şi a Tanei. Din amintire în amintire, se pomeni cu gîndul la Chişinău.

Fusese chemat pentru prima dată ca martor la procesul unor comunişti. Pe stradă se auzea

vorbă rusească. De mult învăţa şi el, după carte, această limbă, dar nici n-o vorbise, nici nu auzise pe alţii vorbind-o. Emoţionat, încercă să tragă cu urechea la discuţia dintre două fete blonde, care tocmai treceau pe lîngă el. Inima începu să-i bată mai repede. Înţelesese ce spuneau. Una dintre ele îi explica celeilalte că grupul de muncitori şi de intelectuali, printre care era şi Mustea, se ducea probabil la tribunalul militar. Mustea schimbă un zîmbet cu fetele. Ah ! Ce-ar fi intrat în vorbă cu ele, pe ruseşte, de s-ar fi simţit în stare. Le-ar fi întrebat despre viaţa lor, despre atmosfera din oraş, şi mai ales despre Uniunea Sovietică, de care fetele trăiau atît de aproape, despre ceea ce ştiau în legătură cu procesul comuniştilor acuzaţi pentru activitatea lor antifascistă. După îmbrăcăminte, fetele păreau muncitoare. Mustea se uita la ele cu admiraţie. Abia de curînd cunoscuse muncitori adevăraţi, conştienţi că fac parte dintr-o clasă căreia îi aparţine viitorul şi hotărîţi să lupte pentru acest viitor, uniţi în jurul aceluiaşi steag. Din astfel de muncitori era alcătuit în cea mai mare parte grupul cu care venise la proces. Erau însă şi destui intelectuali veniţi din toată ţara, de la Bucureşti, Cluj, Timişoara, Arad, Tg. Mureş, Constanţa, Braşov, Iaşi, şi de toate naţionalităţile, nu numai romîni. Dintre ei, Mustea o remarcase îndeosebi pe Tana, o studentă în litere. Rămăsese impresionat de frumuseţea şi mai ales de modestia acestei fete. Era aproape o fetiţă, dar energică, foc ! Mergea în primele rînduri, cu pumnul ri-

dicat. N-a dat înapoi nici atunci cînd le-a ieşit înainte o bandă numeroasă de huligani, care, ameninţînd, încerca să înconjoare grupul lor, în fruntea căruia sta principalul acuzat din proces, încă nearestat, un cunoscut comunist. La apariţia huliganilor, muncitorii, ca la comandă, s-au aşezat în linia întîi şi pe flancuri. „Să se apropie ! Să poftească !", ziceau ei. Pe Tana, au fost nevoiţi s-o lase tot în rîndul întîi. Aşa dorea ea.

Banda, alcătuită în cea mai mare parte din studenţi de la facultatea de teologie, înarmaţi cu ciomege, a început să vocifereze de departe. Cînd bătăuşii s-au apropiat însă şi i-au văzut pe muncitori sărind în faţă şi înaintînd cu pumnul ridicat, s-au oprit brusc, ca un cîrd de gîşte speriate, a izbucnit un gîgîit infernal, apoi s-au tras în lături. Unii şi-au pus aparatele fotografice în funcţiune, dar tot de la distanţă. Pe măsură ce grupul muncitorilor se apropia, banda se răzleţea, lăsînd trecerea liberă pe stradă. S-au regrupat abia după ce au trecut comuniştii, şi au început să strige în urma lor, să arunce cu pietre şi bucăţi de lemne. A fost însă destul să se repeadă după ei cîţiva muncitori, ca huliganii să o ia la fugă, pierzîndu-şi pălăriile şi ciomegile.

La intrare în curtea tribunalului militar, toţi martorii comunişti, ca şi cel ce urma să fie judecat, au fost percheziţionaţi, în ciuda protestelor vehemente. Pînă şi martorii aduşi de la Doftana şi de la alte închisori au fost percheziţionaţi, deşi erau în lanţuri şi sub escortă.

Procesul însă a fost amînat, s-a judecat abia mai tîrziu.

Mustea s-a întors acasă luminat pe dinăuntru. N-avea să uite niciodată forţa şi hotărîrea comuniştilor, dîrzenia acelora care urmau să fie judecaţi şi a acelora care se găseau în lanţuri! Multă vreme i-a stăruit înaintea ochilor imaginea Tanei, înaintînd cu pas hotărît, cu pumnul ei mic ridicat deasupra capului. Cîtă forţă se ascundea sub înfăţişarea ei de copil cu obrazul rotund, încadrat de zulufi aurii, în trupşorul ei gingaş şi sprinten!

A revăzut-o întîmplător în 1941, la începutul toamnei, în Bucureşti, pe stradă. Era cu Petre Gabor. Nu se schimbase, părea doar mai gravă; ochii ei căprui, pe care părul blond şi pielea albă îi scoteau mai tare în evidenţă, aveau o strălucire mai adîncă, mai îngînduratră.

S-au oprit, au stat puţin de vorbă despre lucruri indiferente. Dar mîinile şi le-au strîns cu căldură la despărţire, tovărăşeşte.

Gabor, după mamă romîn, după tată maghiar, fusese muncitor mecanic la multe fabrici din ţară, între care un timp la Dermata din Cluj, şi devenise revoluţionar de profesie. Mustea îl cunoscuse încă de la Cluj, unde şi lucraseră un timp împreună. Pe atunci Mustea nu ştia prea multe despre tînărul mărunt şi îndesat, cu înfăţişare masivă şi cu glas domol, ca un izvor ieşind dintr-o peşteră adîncă, totdeauna calm, blajin, dar categoric, aproape tăios, cînd era vorba

de luat sau de dus la îndeplinire o hotărîre de partid.

După dictatul de la Viena, nu l-a mai văzut multă vreme. Cînd l-a întîlnit din nou la București, în casa lui Rotaru, s-a bucurat. Mai tîrziu, cînd a înțeles că de fapt pentru Gabor se închiriase camera din strada Roma, s-a bucurat și mai mult, deși se simțea cam jignit că el, Mustea, nu primește sarcini de partid mai importante. Totuși, în preajma lui Gabor, trăgea nădejde să pătrundă în miezul lucrurilor, să capete sarcini din ce în ce mai grele și să treacă eventual în ilegalitate, dacă nu putea pleca pe front, ca să treacă dincolo, la sovietici.

Căderea lui Gabor și a Tanei spulbera toate aceste visuri și planuri. „Un comunist — își zicea Mustea — se pomenește adesea într-o situație asemănătoare cu a țăranului : cînd e mai frumos lanul lui de grîu, vine grindina și i-l doboară, sau apa și i-l înecă. Te doare, dar n-ai ce face. Asta e ! Te doare mai ales cînd vezi că trăsnetul a mai și despicat, incendiindu-l, cel mai frumos pom din grădina ta, ori a prăbușit în prăpastie cel mai falnic brad din pădurea ta..."

Pe Mustea îl frămînta nu o dată gîndul că, de îndată ce un comunist reușea să lucreze mai bine și să pună în mișcare mai multe forțe din masă, de îndată ce i se încredința o muncă de răspundere, cădea pe neașteptate ! Asta putea să fie o părere, desigur. „Sper, gîndea el, că nu din această blestemată de casă în care stau s-a tras căderea lui Gabor !" Rotaru l-a liniștit însă, expli-

cîndu-i că împrejurările căderii lui Gabor vădeau trădarea unor elemente dușmănoase, provocatoare, care izbutiseră să se strecoare printre comuniști, însă foarte greu identificabile deocamdată.

Siguranța a încercat să obțină de la Gabor, considerîndu-l o pradă nespus de importantă, tot ceea ce credeau agenții că se poate stoarce prin torturile cele mai înfiorătoare. Nici pe el, nici pe Tana nu i-au putut clinti chinurile ; conștiința comunistă a continuat să ardă în ei ca un foc ce nu se stinge. În zadar îi încolțeau agenții mînioși, obosiți, exasperați și umiliți. Cu cîteva luni înainte bătuseră și schilodiseră pe cei din grupul lui Radu Scorțeanu, care acum aștepta, din zi în zi, să fie executat. Aceștia doi, însă, Tana și Gabor, despre care bănuiau cel puțin că aveau legături multiple și variate, erau parcă plăsmuiți dintr-o substanță și mai refractară la tortură. Călăii care îi chinuiau pînă asudau ei înșiși, ca niște diavoli în para iadului — n-au izbutit să le smulgă decît cuvinte de dispreț.

Ce flacără vie ardea în acești oameni, luminoasă și dreaptă, pe care n-o stingea nici cea mai cumplită durere, n-o clătinau nici loviturile date cu sete și cu icnet, n-o făcea să tresară nici injuriile, insultele cele mai josnice, dospite în mintea unor creaturi ce-și mîncau pîinea de pe urma unor nopți, la care lor înșile le era groază să se gîndească, deși ei erau aceia ce le făceau să răsune de gemete și le mînjeau cu sîngele victimelor ?

Cînd nu-i băteau şi încercau să stea de vorbă cu ei, doar-doar vor scăpa un cuvinţel, agenţii rămîneau uimiţi de calmul acestor comunişti, de certitudinea cu care vorbeau despre înfrîngerea inevitabilă a lui Hitler şi Antonescu, de credinţa lor nestrămutată că viitorul ţării nu poate fi decît unul : acela fără exploatatori şi fără tirani, cînd clasa muncitoare şi ţărănimea vor fi stăpîne în Romînia. Gabor era jumătate romîn, jumătate ungur, Tana romîncă. Atunci cînd i-au arătat ce fac bandele lui Horthy cu romînii din Transilvania de Nord, punîndu-i în faţă fotografii de case arse, trupuri mutilate, cadavre... Tana a zîmbit mîhnită şi a zis : „Întocmai ca la noi ! Călăii sînt aceiaşi..."

În desperare de cauză, Siguranţa a adus, dintr-un sat de lîngă Abrud pe părinţii lui Gabor, pe mamă-sa, o bătrînă de şaizeci şi cinci de ani, şi pe tatăl său, de şaptezeci de ani, un bătrîn muncitor de la căile ferate, acum pensionar. Le-au arătat întîi pe fiul lor spînzurat cu capul în jos, apoi l-au bătut crunt în faţa lor, pînă ce Gabor s-a învineţit de tot de sîngele adunat în cap şi trupul i s-a înnegrit de vîlcile groase şi însîngerate. Cînd l-au dezlegat şi au vrut să-l aşeze pe scaun, nu mai putea şedea. Au trebuit să-l lege de scaun.

— Îl vedeţi în ce hal a ajuns ? Înduplecaţi-l să spună cu cine a avut legături şi noi îl lecuim şi vi-l trimitem sănătos acasă.

Moşul de şaptezeci de ani, cu fruntea lui brăzdată, peste care se lăsau şuviţe cărunte, tăcea,

galben şi mut, cu gura strînsă, şi se uita drept înainte. Bătrîna, care-şi acoperise ochii cu mîinile pe cînd îl băteau pe Gabor (deşi un agent încerca mereu să i le smulgă, strigînd : „Uită-te, uită-te !"), acum plîngea încet şi-şi frîngea mîinile uscate şi noduroase. La un moment dat s-a lăsat în genunchi, să-l roage pe băiat să vorbească. Dar bătrînul a ridicat-o repede.

— Stai aşa, că tot atîta-i. Aceştia-s oameni fără suflet. Nu-i cruţă ei pe muncitori !

— Aşa ? Atunci întoarcem foaia ! a zis un agent cu nişte mustăţi ca de rac. Dezbrăcaţi-i pe bătrîni. Dezbrăcaţi-vă ! Şi dacă veţi muri în bătaie, iată cine v-a omorît — acela pe care l-aţi făcut voi, scumpul vostru bolşevic ! Aşa vă trebuie dacă nu l-aţi ştiut creşte, ticăloşilor !

Bătrîna n-a rezistat mult la bătaie, căci avea inima slabă. Colapsul s-a produs chiar în prima noapte şi toate încercările de a o readuce la viaţă au fost inutile.

— Ţi-ai ucis mama ! scrîşnea animalul cu mustăţi de rac.

— Veţi răspunde voi într-o zi de această crimă ! a strigat Gabor.

Bătrînul, însă, a rezistat şapte zile. Se zbătea, se zbătea sub ochii lui Gabor, în mîinile călăilor, ca pus în frigare. Gemea, scrîşnea, strîngea ochii, dar nu scotea un cuvînt.

— Ai să-l omori şi pe tatăl tău, măi fiară comunistă, zicea cel cu mustaţă de rac, dacă nu-ţi dai tovarăşii ! Măi, voi n-aveţi inimă ? Poftim ce-a făcut partidul din voi ! Eu după atîta chin şi bă-

taie aş fi vîndut şi pe tata şi pe mama şi mi-aş fi mîncat şi copilaşii fripţi. Zău aşa ! Tu crezi că noi nu ştim cine eşti şi ce faci tu ? Ştim tot, mă ! Dar vrem s-o spui tu, cu gura ta. Asta-i ! Şi vrem să ne spui pe aceia mai mărunţi ca tine. Celulele ! Lista comuniştilor cu care lucrezi. Asta vrem ! Că v-aţi răspîndit în trupul ţării ca păduchii în uniforma soldatului pe front. Asta-i ! Unde se învîrteşte omul, dă de comunişti, păcătoşilor ! Dar scăpăm noi ţara de voi, măcar să ştim că-i dăm foc !

Gabor tăcea. Se gîndea la tovarăşii săi, la neliniştea lor, la teama lor că el ori poate Tana ar fi putut da pe cineva. „Fiţi liniştiţi, tovarăşi, de-aici, de la mine nu duce nici un fir către voi. Ţineţi-vă tari şi continuaţi-vă munca. Vom izbi noi în duşman de n-o să mai ştie de unde să se adune !"

În ultimul timp Gabor informase şi el partidul despre stăruinţele multor comunişti, de a se porni la acţiuni de partizani, şi deşi nu i se răspunsese precis, nădăjduia, înainte de arestare şi chiar acum, că dorinţa de jos se va transforma într-o hotărîre şi se va trece la fapte. Nu era de acord cu pripeala lui Ozun, care-şi pierduse răbdarea şi-l critica pe acesta, considerînd că astfel de manifestări ar putea duce la desbinare, tocmai cînd e nevoie de menţinerea nezdruncinată a unităţii partidului. Tocmai cînd Gabor credea că se apropie momentul să se ia hotărîri de la centru cu privire la acţiunile de partizani, căci se populaseră munţii de dezertori, căzuse, nu ştia nici el

cum. Împrejurările i se păreau foarte ciudate, căci nu mai căzuse nimeni odată cu el. Se ascundea undeva un duşman pe care nu-l puteau identifica?

Acum Gabor se gîndea cît de îngrijoraţi trebuie să fie tovarăşii cu care lucrase, în ce tensiune trebuie să trăiască. N-aveau de ce se teme însă, căci el va rezista oricăror presiuni şi nu va da în mîinile Siguranţei nici unul din firele pe care numai el le cunoştea în jos ori în sus. Ce n-ar fi dat Siguranţa să prindă astfel de fire necunoscute!

Nici ultima încercare a celor de la Siguranţă n-a dat rezultat. În zadar au torturat în faţa lui Gabor şi pe Tana şi pe părinţii lui. Cînd a murit bătrîna în mîinile şi de mîna lor, s-au speriat. Pe urmă au avut mare grijă să nu-l ucidă şi pe bătrîn, fiindcă mai trăgeau nădejde că suferinţele lui vor slăbi pînă la urmă rezistenţa lui Petre. „Numai de-ar da Dumnezeu să reziste cît mai mult scăietele acesta bătrîn!" îşi ziceau între ei, şi scrîşneau din dinţi cu ură şi cu mînie, văzînd cum bătrînul Gabor Andrei se dovedea un tată demn de fiul său. „Aşa-s blestemaţii ăştia de cefeişti! zicea cel cu mustăţile de rac. Cît mi-au mai dat de furcă în 1933, cînd cu greva de la Griviţa! Dar acuma-i război, şi dacă nu-i mîncăm noi pe ei, ne mănîncă ei pe noi."

Bătrînul, însă, rezista şi se uita la feciorul său, de parcă ar fi vrut să-i spună: „Vezi, Petre, dragul tatei? Nu mă las răpus, batăr că mi-s bătrîn! Le-o plătim noi tîlharilor!" Atunci cînd îl băteau pe bătrîn, Gabor se simţea ca Gheorghe Doja pe scaunul de foc. Îi ardea fruntea, de parcă ar fi

avut pe ea coroana de fier înroşit şi parcă-i smulgeau carnea de pe trup cu cleştele scos din foc, de cîte ori îl auzea pe tatăl său gemînd. Dar simţea o dîrzenie şi-o semeţie în suflet pe care toate uraganele oceanului n-ar fi putut-o doborî ! Stătea ca o stîncă la o mie de stînjeni deasupra talazurilor, care se frămîntau în zadar să-l ajungă. Mai sus decît stînca era conştiinţa sa, rotindu-se mîndră prin furtună, conştiinţa sa de comunist, mai tare ca furtuna, ca geamătul valurilor, ca mugetul vîntului, ca clocotul văzduhului cutreierat de fulgere şi de tunete.

— Ce fel de oameni mai sînt şi comuniştii ăştia ? se miră un agent în gura mare.

Dar în clipa aceea un altul scos din minţi, îl izbi atît de tare pe bătrîn în tîmplă, încît acesta se clătină, se îndoi din genunchi şi căzu moale. Sîngele din rana făcută de lovitura grea gîlgîia şi se scurgea pe duşumea. Bătrînul se uită la Petre şi atît mai putu zice : „Nu ne lăsăm, fiule !“ Apoi începu să horcăie. Agenţii se învîrteau speriaţi în jurul lui.

— Vezi, mă Tălparule, ce făcuşi ? Ne-ai băgat în belea ! Dumnezeii şi născătoarea mă-ti ! Acum ţine-te bine !

Gabor închise ochii. Auzea horcăitul tot mai greu al bătrînului, tot mai rar, tot mai trudit, parcă trupul lui chinuit se smulgea cu greu de la sînul acestei vieţi atît de vitrege pentru el. Cînd Gabor deschise iarăşi ochii, bătrînul se liniştise. Un agent mai asculta cu urechea la pieptul lui, în

dreptul inimii. Se sculă şi clătină din cap. Inima nu mai bătea. Iar sîngele se întinsese pe duşumea, roşu, ca un steag ce se desfăşoară.

10

Comandantul Cenzurii Militare Externe era colonelul de Stat Major Grigore Kirculescu, un om de statură masivă, aspru la vorbă şi greu la pas. Pintenii i se auzeau de la mare distanţă, iar cînd vorbea, parcă mereu avea în faţă şi comanda o mare unitate pe un cîmp deschis. Totuşi ochii îi erau totdeauna uşor învăluiţi de o ceaţă, se uita la oameni ca prin vis, iar după ce schimba cîteva fraze cu cineva, cobora tonul şi se exprima mai liber decît ar fi fost de aşteptat de la un ofiţer al armatei regale. Poate pentru că făcea parte şi din Serviciul Secret al lui Cristescu şi se ducea zilnic cu rapoarte conţinînd informaţii antigermane, la Mihai Antonescu, la birou, fără să aibă însă relaţii, spre mirarea lui Mustea, cu Ion Antonescu, căruia, cînd îl lua gura pe dinainte îi spunea „cîinele roşu", iar mai tîrziu, adoptînd o expresie răspîndită de Mustea, „hodorogul". Colonelul era bogat, se căsătorise cu fata unui mare petrolist şi locuia în cartierul Jianu, într-o vilă cît o cetate. Circula numai cu maşina personală, un Cadillac ultimul tip. Deşi milităros, nu părea dornic să plece pe front. Primise sarcina să organizeze un serviciu al „filării" corespondenţei cu

străinătatea. Sediul şi-l stabilise în clădirea poştei din Gara de Nord, unde ocupa un etaj întreg. În vederea organizării serviciului, mobilizase pentru lucru profesori universitari şi secundari, academicieni, pensionari ce cunoşteau limbi străine; concentrase de la toate unităţile militare din ţară translatorii mai buni, gradaţi, în general dintre cei cu termen redus, intelectuali, care la timpul lor se feriseră să devină ofiţeri de rezervă. Se înconjurase cu tot felul de ofiţeri de rezervă învîrtiţi, oameni ce căutau să scape de front, şi îşi împănase birourile cu agenţi acoperiţi, care se prefăceau că citesc alături de „lectorii" civili salariaţi, dar în realitate trăgeau cu ochiul şi cu urechea. Făcuse în nişte birouri, accesibile numai cîtorva, un laborator pentru controlarea de către Siguranţa Statului a corespondenţei personalităţilor politice pe care o putea prinde. Se abonase la toate publicaţiile din străinătate, îndeosebi din ţările neangajate în război. Într-un cuvînt, luase măsuri să strîngă cît mai multe informaţii, din scrisori, din presă, prin cei mobilizaţi pentru lucru, sau concentraţi la serviciul său, punînd agenţi să-i spioneze şi pe unii şi pe alţii. Şi pe front trimetea periodic agenţi în uniformă de ofiţeri, care-i aduceau de acolo informaţii, cărţi furate din biblioteci, şi ca pradă de război, obiecte de artă, covoare, bijuterii şi altele. Era temut şi respectat; avea ziua şi noaptea uşa deschisă la Eugen Cristescu şi la Mihai Antonescu. Era bun prieten cu colonelul Porţian, (Porceanu, îi spunea Mustea, iar după el şi ceilalţi la fel) şeful Biroului 2, din

care de altfel făcea de asemenea parte şi Kirculescu. Oamenii pe care îi adunase în jurul său nu ştiau prea exact la ce-i folosită activitatea lor, desigur afară de agenţii secreţi. Căci militarii concentraţi nu făceau în general decît să supravegheze ca civilii să muncească, să le aducă scrisorile şi apoi să le adune de la ei ; iar civilii citeau, extrăgeau din scrisori ce li se părea interesant şi predau materialul caporalilor şi sergenţilor ce pierdeau vremea umblînd încoace şi încolo, dintr-un birou în altul, cu ţigările în gură. Prea multe ştiri politice nu detectau civilii, şi mai puţine militarii, în scrisorile scrise în toate limbile de circulaţie prin Romînia : germană, maghiară, franceză, engleză, idiş galiţian, idiş spaniol, rusă, ucraineană, bulgară, turcă, albaneză sau greacă. Evreii îşi scriau cel mult că le merge bine şi sînt fericiţi, dar că mai bine-i merge „lu tanti Rebeca, care s-a mutat acum cincizeci de ani, ştiţi voi unde", şi că nu de mult s-a mutat acolo peste noapte cutare sau cutare. Mai interesante pentru lectori erau însă scrisorile de dragoste, îndeosebi cele pornografice, căci se ofereau şi astfel de cazuri, demne să figureze în tratatele de patologie sexuală. Lectorii urmăreau cazurile şi studiau evoluţia raporturilor dintre parteneri ; erau adevărate romane, pline de picanterii, de trivialităţi, şi cîteodată împletite cu patimi şi porniri sălbatice.

Cu deosebită pasiune au urmărit lectorii, deveniţi apoi cenzori cu sigilii numerotate, romanul unui soldat neamţ şi al unei romînce din Suceava,

care a durat de la începutul pînă aproape de sfîrşitul războiului. Pe el îl chema Josef Binder, făcea parte dintr-o unitate motorizată şi era şofer pe un camion cu care transporta „pradă de război" ; ea se numea Maria Carp, şi după cum reieşea din scrisori, era o femeie foarte frumoasă, dar uşuratică. Neamţul îşi împăna epistolele cu desene — un adevărat roman ilustrat — şi, fără să fie pornograf, mergea pe linia trivialităţii şi vulgarităţii, a reproşurilor şi ameninţărilor, a invectivelor murdare, pentru că, se vede treaba, nu i se răspundea la dragoste. Femeia nu răspundea nici măcar la scrisori, cel mult o soră a ei, Safta, îl mai cinstea pe Josef Binder cu cîteva rînduri consolatoare. De aceea scrisorile neamţului păreau gesticulaţia şi vorbăria halucinantă a unui nebun. Singurul ecran pe care se proiectau aceste halucinaţii erau ochii unor străini, lectori la cenzură, care ori se amuzau, ori îl compătimeau, în orice caz însă le urmăreau cu sete, iar cel care dădea peste ultima scrisoare a lui Binder se ducea numaidecît s-o arate celorlalţi, încîntat de parcă ar fi descoperit o comoară. Cei care-l compătimeau pe neamţ, de obicei femeile, erau pătrunşi şi de sentimente prohitleriste. Cei care se amuzau pe socoteala lui, de obicei bărbaţi, ziceau că neamţul simbolizează pe Hitler, care face declaraţii de dragoste Romîniei — Maria Carp — şi că ea nu-i răspunde fiindcă (după cum reieşea din scrisori) s-a îndrăgostit de un muncitor — Uniunea Sovietică, comentau lectorii — iar Safta, sora Mariei, care îi răspunde, întruchipează clica trădătoare

de la cîrma ţării. Agenţii acoperiţi aveau ce scrie în rapoartele lor, căci, dacă la început romanul Mariei şi al neamţului Josef fusese comentat pe şoptite, el ajunsese să fie discutat cu glas tare şi cu pasiune. În realitate comentariile erau mai interesante ca romanul, pesemne o aventură banală, în care unul din parteneri nu împărtăşea sentimentele celuilalt.

Treceau desigur pe la cenzură şi scrisori cu un conţinut politic interesant. Acestea erau ale soldaţilor de pe front, îndeosebi ale nemţilor, şi scrisorile personalităţilor din lumea politică, diplomatică şi economică. Pe acestea însă le vedeau puţini, majoritatea viesparului de la cenzură nu ştia nimic despre ele şi continua să se amuze cu romanul lui Josef Binder, îndrăgostit fără nădejde de Maria Carp.

În acest viespar, comic în aparenţă, foarte primejdios în realitate, picase Mustea, fără să-şi dea seama la început nici de numărul, nici de mărimea primejdiilor. De aceea intrase în el mai liniştit decît în cetatea cu pisici a bătrînei domnişoare Eleonora Stavru.

11

Batalionul de marş Mihai Antonescu era cazat în clădirea din curtea Ministerului de Externe, în Piaţa Victoriei. De fapt, acolo erau birourile. Dormitoarele rămăseseră pustii, căci soldaţii erau pe front, iar un plutonier primea în subzistenţă di-

feriţi soldaţi din provincie, concentraţi la Marele Stat Major. Cei mai mulţi nu rămîneau acolo, ci se descazarmau şi se mutau în oraş, deşi nici la batalion nu-i controla nimeni ce fac. Cînd Mustea s-a prezentat acolo întîia oară, plutonierul l-a primit cu aceste vorbe :

— Încă un învîrtit !

— Am fost trimis la dumneavoastră de regimentul 93 Infanterie.

— Te-am chemat eu ? Nu-mi aduc aminte. Desigur eşti cel puţin bacalaureat. Aşa-i ?

— Da.

— Nu spun eu ? Toţi vă învîrtiţi ! Că doară nu sînteţi proşti să muriţi pe front ! Lasă să moară răcanii, mama lor de răcani, că doar d-aia-s răcani ! Da ce beretă ai în cap ? Asta-i bonetă reglementară romînească, dom' caporal t.r. ?

Mustea purta într-adevăr o bonetă nereglementară, avînd fundul dintr-o bucată aparte, ca cele sovietice şi sîrbeşti, făcută aşa din capriciul croitorului.

— Ia poftește de-o schimbă, că te prinde comenduirea şi te ia drept prizonier bolşevic, domnule ! Şi ce zici ? Ne descazarmăm ?

— Dacă se poate, domnule plutonier, căci am pe aici nişte rude.

— Ştiu ! Învîrtiţi ca dumneata să n-aibă rude la Bucureşti ? Toţi aveţi.

— Nu sînt învîrtit.

— Hai-hai ! Arată-ţi ordinul de chemare, apoi pleacă la Gara de Nord. Pe-aici să te văd cînd mi-oi vedea ceafa.

— Am înţeles, să trăiţi.

Drept care, peste două zile, Mustea s-a prezentat îmbrăcat civil, la Gara de Nord, unde l-a luat în primire un sublocotenent de rezervă, spilcuit şi plin de ifose.

— Cum, în civil ? Vei fi dumneata, cum spui, asistent la Universitate, dar numai la cea din Cluj, refugiată temporar la Sibiu, nu la prima Universitate din ţară, la Bucureşti. Şi pe noi ce ne interesează toate astea ? Nici măcar titlul dumitale de doctor nu ne impresionează, nici măcar că ai studiat în Germania, cum spui. Aici eşti pur şi simplu caporal, caporalul cu termen redus Mustea Atanasie şi atît... De ce nu te-au echipat la plecare, de la regiment ?

— Am uniforma şi echipamentul acasă.

— Aha ! Dumneavoastră, intelectualilor, vă este ruşine de haina cazonă a ostaşilor ! Doar n-o să te prezinţi civil în faţa colonelului ?

— Atunci să plec, domnule sublocotenent, şi să-mi îmbrac uniforma.

— Ce face ? ! După ce eşti în întîrziere cu cîteva zile, să mai şi pleci ? ! Aşteaptă, mă duc să-l anunţ pe domnul colonel şi ce hotărăşte dînsul, aia e sfînt.

Mustea se pregătea sufleteşte să primească o nouă porţie de spirit militar, în timp ce un fruntaş, negru la faţă ca un ţigan îl conducea prin birouri pline de civili cu nasul în hîrţoage şi prin nişte coridoare prost luminate, la cabinetul comandantului. Dar, după lungile concentrări făcute în ultimii ani, devenise refractar la şicanele, la tonul

imperativ şi arogant al superiorilor. Se silea să salute şi să bată cît mai bine „copitele", să spună răspicat „am înţeles" şi „să trăiţi" şi să facă la „stînga împrejur" ca un automat, pentru a evita observaţiile plictisitoare şi a-şi scurta prezenţa în faţa ofiţerilor. Pe zonă, se ferea de la distanţă de ei, cotind-o la repezeală în vreo uliţă a satului sau intrînd în vreo curte.

Cabinetul colonelului Kirculescu era cam întunecos şi de aceea, cînd lucra, ardea mereu lampa electrică cu abajur verde de pe biroul său mare, acoperit cu stofă verde, ca de biliard. Pe masă, cum e obiceiul la militari, nu zăceau hîrtii. Colonelul avea în faţă un singur dosar pe care îl răsfoia, privindu-i filele de la o depărtare considerabilă. „E presbit bine" îşi zise Mustea, examinînd capul masiv al comandantului, care după ce spuse „intră", cu un glas îngroşat, se aplecă mai atent asupra dosarului. Mustea închise uşa, fără să întoarcă spatele comandantului nici o clipă, ştiind că aceasta poate fi pretext de observaţie : „Intri cu fundul înainte ?" sau ceva de genul acesta. Apoi, lovind puternic tocurile pantofilor unul de altul, luă poziţie de drepţi, ridicat puţin în vîrful picioarelor şi aplecat uşor înainte, gata parcă de start.

— Ce-ai rămas aşa smirnă, de parc-ai fi un răcan din Bivolarii Vechi ? întrebă colonelul, ridicîndu-şi ochii şi zîmbind cu uşor dispreţ.

— Să trăiţi domnule colonel, sînt caporalul cu termen redus Mustea Atanasie de la Regimentul 93 Infanterie, detaşat la Batalionul de marş

Mihai Antonescu şi pus la ordinele serviciului ce cu onoare conduceţi ! turui Mustea pe nerăsuflate şi tare, de parcă ar fi fost un elev ce spune o lecţie, grăbit să n-o uite.

— Hm ! Mult dispreţ pentru militari se ascunde în atitudinea dumitale băţoasă. Vino mai aproape, ia loc pe scaun.

— Mulţumesc. Voi sta în picioare, cu permisiunea dumneavoastră.

— Îţi ordon. Aşa. Spune-mi ce studii ai şi unde ai învăţat ?

— Sînt doctor în Ştiinţele Naturale de la Universitatea din Hamburg.

— Hm !

— Am stat acolo cîţiva ani înainte de Hitler şi un an după venirea lui, răspunse Mustea la un mod mai civil.

— Cred că-i iubeşti pe nemţi !

— Romînia este aliata Germaniei.

— Hm ! răspuns foarte clar. Dar îi iubeşti pe hitlerişti, nu-i aşa ?

Mustea tăcu.

— Bine ! continuă colonelul. Ce limbi cunoşti ?

— Vorbesc în afară de romînă, maghiara, germana, franceza, italiana şi cunosc binişor engleza, rusa şi spaniola.

— Hm ! Aici te apucă victoria.

Mustea tăcea.

— Sau nu crezi în ea ?

— Ce ştiu eu, domnule colonel ? Eu sînt biolog de meserie şi nu mă ocup de politică.

— Aşa sînteţi voi intelectualii. Sau o parte din voi. Pînă la urmă reiese că tot vă ocupaţi. Aici e toată floarea intelectualităţii din capitală. Ai să-i cunoşti pe cei care încă nu-i ştii. Vei avea o misiune specială.

Mustea nu-şi putu stăpîni o tresărire.

— Nu tresări. Totul e să nu vorbeşti. Vei citi scrisori de pe front ale soldaţilor germani. Nu te interesează cum ajungem la ele. Le primeşti, extragi din ele ce e important cu privire la moralul trupelor şi le restitui celui ce ţi le-a dat. Încolo : nu ştiu, n-am văzut ! Ai înţeles, domnule Mustea ? Şi alţii mai citesc. Dar numai vro doi. Băieţi de treabă.

— Da, domnule colonel.

— Apoi vei primi presă care nu trece pe la Cenzura Presei. Gazete şi reviste din Occident, în diferite limbi. Încercuieşti cu creionul roşu criticile la adresa Axei. Le restitui şi nu spui nimănui ce ai citit. Clar ?

— Da, domnule colonel.

— Serviciul e de la ora şapte la douăsprezece şi de la cincisprezece la nouăsprezece. Uniforma nu e obligatorie. Programul, însă, se respectă. Azi eşti liber. Te prezinţi de mîine la serviciu şi iei contact cu locotenentul Răţoiu.

Mustea ieşi de la colonel destul de nedumerit de noua situaţie în care îl punea viaţa şi începu să se plimbe prin Gara de Nord, pe peroanele şi prin sălile de aşteptare înţesate de oameni, civili şi soldaţi, vorbind, dormind, mîncînd şi emanînd un miros greu de sudoare şi de alte duhori. Într-un loc,

păziţi de cîţiva soldaţi şi înconjuraţi de nenumăraţi curioşi, văzu vreo două sute de prizonieri sovietici. Inima începu să-i bată puternic. Erau băieţi tineri în uniformele lor de vară uzate şi sfîrtecate, aşa cum fuseseră prinşi în lupte. Aveau feţele obosite, mîhnite, dar deloc neliniştite. Se uitau la curioşii ce se îngrămădiseră în jurul lor. „Bolşevicii!" — zise un individ înalt, bine îmbrăcat, cu ochelari de soare, ameninţînd cu pumnul. Prizonierii vorbeau încet între ei şi zîmbeau cîteodată. O ţărancă vru să le dea o oală cu lapte, dar soldaţii romîni o opriră.

— Nu e voie!

— De ce nu e voie, bă? Şi eu am un fecior pe front. Poate e şi el prizonier. Crezi că şi acolo opreşte unul ca tine pe o biată mamă să-i dea o cană de lapte? Pe una ca mine, cu inima arsă după feciorul ei!

— Hai, şterge-o femeie! Nu e voie! Bolşevicii nu fac prizonieri.

— Asta s-o crezi tu! De ce sînteţi cîni?

Un soldat îl împingea cu patul puştii pe rusul blond care întinsese mîna după oala cu lapte. Cîţiva de-ai lui îl traseră pe rus înapoi.

Femeia plecă blestemînd.

Un alt cetăţean, după înfăţişare un intelectual, îl întrebă pe un soldat romîn unde-i duc pe bolşevici.

— Undeva pe lîngă Sinaia, într-un lagăr.

Această neînsemnată frază i-a revenit apoi de nenumărate ori în minte lui Mustea, deşi cînd se îndepărtă de grupul de prizonieri, grăbit şi răsco-

lit profund, nici nu-i dăduse atenţie. Întîia oară şi-a reamintit-o peste cîtva timp, trecînd cu trenul pe la Predeal. A văzut acolo lagărul, prizonierii mergînd încolonaţi şi zgribuliţi la lucru într-o dimineaţă geroasă, îmbrăcaţi în aceleaşi uniforme de vară, zdrenţuite, aşa cum ieşiseră din lupte. Mustea a închis ochii, apoi şi-a întors privirea de pe geamul uşor îngheţat, pe care el îl dezgheţase cu mîna, ca să vadă peisajul iernatic. Pe genunchi avea volumul al doilea din „Război şi pace", pe care îl citea în ruseşte. Peste cîteva luni, făcînd acelaşi drum cu trenul, la începutul primăverii, cînd frunzele galben-verzui, ca de ceară, mijesc pe crengile negre, şi-a adus aminte de lagăr. Cînd ajunse în dreptul lui, lagărul cu barăcile sale de scînduri nu mai era. Dar, mai sus, pe coastă, razele soarelui sărutau sfioase un cimitir de cruci albe de lemn, scunde şi puse la rînd, aşa ca în toate cimitirele militare.

12

Locotenentul Răţoiu, un lungan chel şi deşirat, tot rezervist, se împrietenise cu Mustea sau cel puţin încerca, căci simţea cum la acest intelectual se izbeşte undeva de o rezistenţă interioară. Nici locotenentul nu-i iubea pe nemţi şi-i relata cu satisfacţie lui Mustea ştirile de la radio Londra. Alte ori, îl apuca mustrarea de conştiinţă că, ofiţer fiind, nu se cere voluntar pe front, în loc să facă

o muncă pe care o pot îndeplini la fel de bine şi babele.

— Noi şedem aici la adăpost, la căldură şi citim scrisori şi ziare, pe cînd alţii stau în tranşee şi înfruntă moartea. Nu, zău ! Mi-e ruşine de mine însumi.

— Lasă, domnule locotenent, că-ţi vine rîndul. Se răresc ei acolo şi ne cheamă şi pe noi. Pe mine de trei ori m-a chemat. Dar nu mă lasă şeful. Ş-apoi, parcă noi am pus la cale războiul ?

— Ştii cum sîntem noi, domnule Mustea ?

— Cum ?

— Vezi... Cum să-ţi spun ? Şi eu şi dumneata ne bucurăm cînd aflăm că nemţilor le merge prost şi le scade elanul. Nu spune că nu te bucuri, că te văd eu după ochi. Ce să ne mintim ? Şi eu mă bucur. Că doară de aceea ascult, printre hîrîituri, radio Londra, ca să mai aflu vreo ştire să-mi ungă sufletul. Aseară am ascultat radio Moscova şi m-am bucurat de asemenea. Ştii cum sîntem noi ? Sîntem ca doi marinari care se bucură că se scufundă vasul, pentru că ei sînt certaţi cu căpitanul.

Mustea tăcea. „Cine ştie ce pasăre eşti tu — cugeta în sinea sa — poate cînţi aşa, ca să mă tragi de limbă. De unde pot şti ?"

Dar în primăvara lui 1942 Răţoi s-a cerut voluntar pe front şi nu s-a mai întors niciodată. Nu fusese cel mai rău din cei ce lucrau cu Mustea. Era mai rău imbecilul sergent Vili, contabil în civil, fost legionar feroce pe timpul rebeliunii, care, din dragoste pentru hitlerişti semna „Wili". Acesta, de cîte ori venea vorba de război, scotea o hartă din

buzunar şi-ţi explica desfăşurarea frontului, fixînd termene, niciodată adeverite, pentru tot mai discutabilele victorii ale lui Hitler. La început trecea drept un om priceput în chestiuni politice şi militare. Prezicerile lui anapoda i-au scăzut însă prestigiul şi oamenii-i spuneau în rîs „Vili Hartă". Mustea, care nu-l putea suferi, i-o tăiase scurt de la început :

— Mie să-mi arăţi harta ta, cînd se va întoarce frontul şi vor începe nemţii să fugă mîncînd pămîntul.

De faţă erau aproape toţi sergenţii şi caporalii cu termen redus, concentraţi la cenzura scrisorilor externe, între care cîţiva şvabi şi saşi. Au făcut ochi mari şi au schimbat priviri cu înţeles la apostrofa adusă lui Vili, care tocmai îşi întinsese harta pe o masă dintr-o berărie de lîngă gară şi proorocea noi victorii fasciste.

Peste două zile, colonelul l-a chemat pe Mustea şi l-a prevenit că n-ar strica să se exprime mai decent cînd vorbeşte de „aliaţii noştri" şi că el nu poate tolera în serviciul lui oameni cu atitudine neprietenoasă faţă de Germania hitleristă.

— Te previn că nu te trimit pe front, cum dumneata poate ai dori. Dar nu-mi face greutăţi. Aici sînt oameni în legătură cu Gestapo-ul, care mi-au fost impuşi. Dacă te înhaţă pe dumneata, desigur n-am să mă bucur. Dar m-aş întrista profund să fiu suspectat eu. Ai înţeles ? Şi acum, stînga-mprejur !

— Am înţeles, să trăiţi, domnule colonel.

— Stai ! Dă mîna. Aşa. Şi nu te băga singur în gura lupului.

Totuşi nici Vili nu era cel mai rău, nici chiar profesorul de arheologie Gore Tucan, care lucra şi la ambasada germană, ca „translator", la „Gesandtschaft", cum spuneau sergenţii şi caporalii. Cu acesta Mustea se certa zilnic, deşi ştia că are legături cu nemţii, poate chiar cu Killinger în persoană. Dar era convins, fără să ştie de ce, că Tucan nu e capabil de o josnicie, adică de-a denunţa pur şi simplu.

— Ruşii nu-şi dau seama că sînt învinşi. Asta e tot ! zicea Gore Tucan. Dacă ei ar fi mai deştepţi, ar trebui să se dea bătuţi, în loc să verse degeaba sîngele poporului lor.

— De ! îl ironiza Mustea, n-au noroc de-un cap aşa de luminat ca al dumitale, care să le arate că sînt de mult înfrînţi. Aşa vorbea şi un scriitor de-al nostru de la Bucureşti înainte de cedarea Transilvaniei. „Voi, transilvănenii, sînteţi lipsiţi de simţ politic. Vreţi să ne tîrîţi într-un război. Războiul însă noi l-am pierdut demult şi nu ne rămîne decît să capitulăm. Să ne înţelegem aşadar cu nemţii înainte de a ne ocupa ei ţara." Aşa spunea scriitorul. Şi totuşi ne-au ocupat. Mai mult. Sîntem şi în război. Ce-i drept, nu cu Germania. Dar barem acum sîntem siguri că vom fi bătuţi, ceea ce atunci nu era sigur. Cu Hitler împreună vom fi bătuţi, dacă nu ne vine mintea la timp.

— Avea dreptate scriitorul — zicea Tucan. Voi, transilvănenii, sînteţi lipsiţi de simţ politic. Aţi

fi vrut să nu cedăm Ardealul. Iată, l-am cedat. Acum ne găsim în război, Hitler va cîştiga războiul, pe care ruşii îl lungesc din pură prostie.

Mustea a izbucnit într-un hohot de rîs aşa de puternic şi de molipsitor, încît cei douăzeci de translatori din diferite limbi care se mai aflau în birou, s-au pornit toţi pe rîs, femei şi bărbaţi, un cor pe nenumărate voci, de a răsunat întreaga clădire a poştei din Gara de Nord. Şi rîsul ar fi continuat cine ştie cîtă vreme, dacă nu intra pe neaşteptate peste ei colonelul Kirculescu. Civili şi militari au îngheţat dintr-o dată, de parcă le-ar fi apărut însuşi arhanghelul morţii în faţă.

— Alţii se vaietă în sîrmă ghimpată, la Nalcik, la Leningrad, ori pe Don, şi dumneavoastră petreceţi ! Domnule Mustea, ce se întîmplă aici ? Răspunde ! Că de la dumneata se trage, sînt sigur !

— Nimic, domnule colonel. Ne bucurăm şi noi de viitorul fericit al ţării noastre după război. Domnul profesor Tucan ne-a vorbit de pacea de-o mie de ani pe care o va asigura lumii Germania.

— Hai, Mustea, nu te tot ţine de şotii ! Şi dumneavoastră ceilalţi, nu uitaţi că sînteţi plătiţi să munciţi, nu să rîdeţi la prima glumă proastă.

Dar abia după întîmplarea aceasta a urmat marele rămăşag al lui Mustea cu Tucan, după ce armatele lui Hitler s-au năpustit asupra Stalingradului.

— I-a rupt Hitler, Uniunii Sovietice şira spinării ! s-a bucurat Tucan. Acum ce mai zici, domnule Mustea ?

Vili scosese şi harta din buzunar şi explica de zor semnificaţia trecerii peste Volga, fapt gata împlinit pentru el:

— Dar cum OKW[1] nu comunică decît ştiri sigure, n-a comunicat încă această nouă victorie.

— Dar de Stalingrad sînteţi siguri? întrebă Mustea.

— Fii serios, domnule Mustea! răspunse Tucan. E clar că Stalingradul a căzut!

— Aşa se spune la Gesandtschaft?

Tucan roşi, dar revenindu-şi, se răsti furios:

— Da, aşa se spune la Gesandtschaft!

— Bine. Comunică-le că sînt prost informaţi. Stalingradul nici n-a căzut, nici nu va cădea.

— Ha-ha-ha! rîse forţat Tucan.

— Ha-ha-ha! — îl imită Vili, privindu-l batjocoritor pe Mustea.

— Bine, domnilor. Daţi-mi răgaz pînă mîine şi facem un rămăşag. De va cădea Stalingradul, plătesc eu zece litri de vin la restaurantul ales de dumneavoastră, cu toată mîncarea aferentă, după gustul fiecăruia. De nu, plăteşte domnul Tucan. Primeşti?

— Primesc!

— Toţi cei de faţă sînt martori şi participă la banchet. De acord?

— De acord!

— S-a făcut. Mîine vă spun dacă m-am hotărît definitiv.

— De ce nu pe loc? Ţi-e frică? Harta vorbeşte! zise Vili.

---

[1] OKW = Oberkommando der Wehrmacht.

— Harta ? E pentru ultima oară că o mai foloseşti. După pierderea acestui rămăşag, ai s-o arunci la coş.

— Ai vrea tu !

— Bine. Pe mîine.

A doua zi, Mustea anunţă că Stalingradul nu va cădea şi că peste cîteva luni nemţii vor capitula, în orice caz cei de la Stalingrad.

Celor de faţă prinsoarea li s-a părut nebunească. Iar un ofiţer a propus un nou rămăşag pe un butoi de bere şi anume : dacă pînă în octombrie 1942 nemţii nu trec dincolo de Ural, el plăteşte berea. Dacă trec, plăteşte Mustea.

— Primeşti, Mustea ? l-a întrebat ofiţerul.

— Primesc.

— Eşti nebun ! i-a spus Tucan. Bună glumă ! Am s-o povestesc şi altora.

— La Gesandtschaft ! a precizat Mustea.

— Să zicem, a răspuns Tucan înţepat.

Mustea ştia că astfel de vorbe şi de lume nu-s cele mai indicate. Dar cine nu le făcea ? Parcă în presă nu apăreau tot felul de năzbîtii strecurate de tipografi sau de redactori ! Apoi, îşi zicea Mustea, mai curînd te suspectează dacă taci, decît dacă vorbeşti. Unde mai pui că vorbind nu numai că-ţi răcoreşti sufletul, dar mai contribui şi la creşterea impopularităţii hitleriştilor şi a lui Antonescu. Cît priveşte cenzura, oamenii demult se împărţiseră în profascişti şi antifascişti, numărul acestora din urmă sporind mereu. Se cunoşteau de-acum întreolaltă şi nu se fereau decît de agenţi. Aceştia tăceau cu capul între urechi, făcîndu-se că citesc vro

scrisoare. Dar stăteau cu nasul în ea pînă adormeau.

— Hai să mai bîrfim puțin, spunea cîte un lector, că adoarme altfel tăcutul domn Papanaș.

Acesta era un agent numai ochi și urechi și tocmai în fața lui se tăcea cel mai mult. Papanaș era desperat, că nu putea face rapoarte mai consistente.

13

Josef Binder continua să trimită cu stăruință scrisori și cărți poștale prevăzute cu desene neîndurătoarei Maria Carp și surorii ei Safta. „Verfluchte Hure" (tîrfă afurisită) era cea mai blîndă invectivă pe care i-o adresa, de furie că îi primise cu nepăsare inelele de aur și bijuteriile trimise de la Krivoi Rog, ceasul brățară de la Chișinău, taftaua, catifelele și atîta ceai rusesc și atîta zahăr ! Ea tot nu renunța la iubitul ei. La un moment dat muncitorul, un cizmar, după cum reieșea din scrisori, a fost ridicat de Gestapo. „Eu l-am aranjat" se lăuda Binder către Safta. Se pare însă că Maria era tot cu gîndul la el. „Nu se mai poate trăi pe lumea asta de răul muncitorilor — scria Binder — i-aș omorî pe toți, pînă la unul, că totdeauna ne strică socotelile."

După epistolele furibunde urmau altele sentimentale, în care cuvintele „Herzchen", „süsse

Liebe", „mein zartes Kind" mişunau ca ploşniţele, printre făgăduinţe de a mai aduce alte şi alte giuvaeruri, ştofe şi bunătăţi din Rusia. „Tu nu-ţi dai seama ce înseamnă să ai un iubit în divizia «Fuchs» ? Toate bucuriile-ţi sînt asigurate ! Numai ia-ţi gîndul de la pîrlitul ăla, care n-are nici după ce bea apă. Cînd mai vin la tine, să te găsesc zîmbitoare, aşteptîndu-mă pe mine, nu bocindu-l pe el ! Curînd se va termina războiul şi toată lumea va fi a Führerului, iar noi nemţii vom trăi ca nişte zei. Atunci voi veni la tine şi ne vom iubi, ne vom iubi nesfîrşit de mult. *Aber du sollst mir treu sein* (trebuie să-mi fii credincioasă) şi să mă iubeşti *mit echter deutscher Treue* (cu adevărată credinţă germană) scumpa mea inimioară dulce şi iubită."

— Auzi-l, glumea o profesoară de muzică, veselă şi spirituală. Dumnealui vrea *„echte Treue"*, credinţă adevărată, uită că la ei totul este *Ersatz.*

— N-o să pretinzi că şi pasiunea lui Josef pentru Maria este *Ersatz !* se indigna o fetişcană blondă de la Sibiu.

— Ba da, răspundea un profesor de franceză, Ion Rizea. La nemţi pînă şi chestia aia este surogat, *Ersatz* cum spun ei. Şi profesorul făcea cu ochiul unui avocat şmecher, care reuşise să se oploşească pe la cenzură.

— Ce zici, domnule Vili, se adresa profesorul, va reuşi Hitler să fabrice şi un surogat de victorie, *Ersatz-Sieg ?*

— Te rog, domnule profesor, să vorbeşti cuviincios despre cea mai mare putere din lume.

— Nu te supăra, domnule Vili, n-am vrut să te jignesc. Mai scoate puţin harta să ne amuzăm pe socoteala fulgerătoarelor împotriviri hitleriste. Apropo de Stalingrad, ce zici, bea Mustea pe Tucan ? Că uite, vine toamna şi ruşii tot nu vor să predea oraşul.

— Sînt nişte încăpăţînaţi !

— Da, domnule, nu vor să se dea bătuţi. Aşa-i ?

— Sînt bătuţi de mult.

— Mai încape vorbă ? Erau bătuţi cu trei luni înainte de a începe războiul. Păcat numai că nu vor şi ei să înţeleagă acest lucru. Am să vorbesc eu cu domnul colonel Kirculescu să te trimită pe dumneata să-i lămureşti. Ce zici, domnule Vili ?

— Lasă glumele, domnule profesor, dacă nu vrei să ajungi dumneata înaintea mea pe front.

— Ferească Dumnezeu ! Ce-aş căuta eu acolo ? Apoi mă tem că la Stalingrad o să fie cam greu să mai ajung, căci mi-e că nemţii au să-l lase dracului şi or să vină mai încoace, conform planului dinainte stabilit, care prevede numai victorii.

La Stalingrad gureşul profesor n-a mai ajuns, din motivele pe care le bănuia, dar pe front tot a fost trimis. Căci a avut imprudenţa să jignească soţia unui ofiţer de M.St.M. Odată s-a luat la harţă într-un salon cu această cucoană, fără să ştie cu cine are a face. Femeia explica foarte convinsă că scrisorile care vin de la prizonierii romîni le sînt dictate, că nici pe departe nenorociţii n-o duc atît de bine cum scriu ei.

— Bărbatul meu a avut ingenioasa idee — zicea ea — să deslipească marca de pe o astfel de carte poştală optimistă, în care răcanul nostru spunea că doarme întîia oară în pat de cînd a venit pe lume. Şi ce credeţi că scria sub marcă? „După masă ne duce să ne împuşte pe patru sute de romîni."

— Extraordinar ! făcură cîteva cucoane, pocnindu-şi palmele.

— Ce vrei, domnule ?! adăugă un domn chel şi cu dantura falsă, un profesor de bizantinologie, căci societatea era alcătuită din intelectuali subţiri. Bolşevicul tot bolşevic ! Dar lasă că le vine Hitler de hac ! Toată Rusia trebuie îmbucătăţită. Nordul să fie al varegilor şi al cavalerilor teutoni ; Crimeea s-o deţină goţii, căci ei au fost acolo ; noi să ne întindem pînă la Bug şi aşa mai departe.

— De unde o să vă procuraţi goţi ? întrebă Rizea, profesorul de franceză.

— Nu-i treaba mea. Va găsi Hitler !

— Măcar un *Ersatz !* zise Rizea, stîrnind rîsul societăţii. Apoi întrebă pe doamna cu marca poştală, dacă soţul dumneaei a deslipit singur marca de pe cartea poştală sovietică.

— Sigur, domnule ! Eu i-am dat ideea.

— Parcă spuneaţi că-i venise dumnealui. În sfîrşit... Soţiile sînt totdeauna mai ingenioase. Nu-i aşa că pe cartea poştală era imprimată crucea roşie şi semiluna roşie ? Cred că aţi văzut-o.

— Sigur ! zise doamna, mai nesigură de data aceasta.

— Ce culoare avea marca ? Vreau să verific dacă era la fel cu cea văzută de mine. Sînt colecţionar.

— A ! şi eu, zise doamna. Ce scria sub marca dumitale ? A mea era roşie. Firește. Bolşevicii nu admit altă culoare. Ar vopsi şi iarba din stepă în roşu, dacă ar putea.

— Lăsaţi c-au vopsit-o nemţii, doamnă dragă. Dar într-adevăr aţi văzut o astfel de marcă ?

— Cum, domnule, vă îndoiţi ? Nu ştiţi pesemne că bărbatul meu este locotenent-colonel de stat major !

— Pardon. Într-adevăr nu ştiam, doamnă. Cum îl cheamă ?

— Locotenent-colonel Titu Colbureanu.

— Aha ! L-am văzut nu de mult, la regimentul 21 Infanterie. Ţinea un discurs unui batalion de marş. Am întrebat cine-i domnul ofiţer şi mi s-a spus acest nume : Titu Colbureanu. Mi-a plăcut cum a vorbit.

— A, e un straşnic orator ! Pleacă soldaţii la moarte ca la nuntă, cînd le vorbeşte el.

— Aveţi imaginaţie, vorbiţi în hiperbole, doamnă. Însă marca de care vorbeaţi nu există. Pe cărţile poştale trimise de prizonierii romîni — pe care de altfel familiile nu le primesc, căci se reţin la Marele Stat Major, şi în schimb se trimit nişte cartoane tipărite cu loc gol pentru „fiul“ şi „soţul“, „fratele“, şi aşa mai departe, după caz, înaintea formulei tip „este încă în

viaţă“ — nu există o marcă lipită, ci una imprimată direct pe carton cu menţiunea „besplatno“ adică „fără plată“. Aşadar, doamnă, de ce spuneţi neadevăruri ?

Doamna s-a făcut roşie ca focul, unii au început să rîdă, alţii se priveau consternaţi, iar gazda îl fixa cu ochi dojenitori pe Rizea. Dar doamna şi-a revenit repede.

— Aşa sînteţi dumneavoastră ! Duşmănoşi ! Cînd s-a făcut expoziţia „Transnistria“, s-au găsit unii ca dumneata, să întrebe : „De unde atîtea bogăţii, cînd în gazete nu citeşti decît de sălbăticia şi mizeria ruşilor ?“

— Şi n-aveau dreptate, stimată doamnă ?

— Sînteţi duşmani, pur şi simplu. Ar trebui să vă trimită pe toţi în linia întîi, să muriţi pe front în Ural. Da, domnule !

— Nu merită oboseala, că vine frontul către noi.

— Deocamdată sper că vei merge dumneata către el ! a spus cu răutate cucoana.

— Aşa-i ! o aprobă profesorul de bizantinologie. Trebuie să murim pentru patrie, domnule profesor secundar Rizea. Pentru patrie ! S-o apărăm de bolşevici !

Într-adevăr, nu peste mult Ion Rizea a plecat pe front şi a murit în Caucaz, la fel ca alte mii şi zeci de mii de romîni, în mod inutil.

Rizea era verişorul Irinei, logodnica fictivă a lui Mustea, de pe vremea cînd lucra încă la Sibiu. Spera ca pe Rizea şi încă pe vr-o doi concentraţi în Gara de Nord să-i apropie de mişcare. „Dar gura lui nestăpînită, i-a mîncat capul

bietului Rizea. Păcat ! Trebuie să fiu mai atent. Şi mie îmi cam umblă gura", îşi zicea Mustea. Irina, după cît aflase Mustea de la Rizea, era suspectată la serviciu la I.A.R., de a avea legături cu comuniştii. Un cunoscut i-a adus apoi vestea că biata fată fusese concediată şi că toată familia o duce greu. Mustea n-o mai putea căuta. Rotaru îi pusese-n vedere acest lucru. „Numai după război am s-o pot vedea, dacă scap teafăr din viesparul ăsta", se gîndea Mustea.

14

Războiul dura, schilodind inimi şi trupuri, sporind numărul mormintelor, dărîmînd sate şi oraşe, sărăcind pămîntul de avuţiile lui făurite şi adunate cu trudă de oameni, dînd glas unor dureri nemaiauzite, stîrnind bestialităţi nemaicunoscute, oră de oră, zi de zi, săptămînă de săptămînă, lună de lună, an de an. Pornit la modul „fulger" de Hitler şi Krupp cu deşănţata îngîmfare specifică fascismului teuton ; în cîrdăşie cu fascismul vanitos, ridicol, dacă nu ar fi fost atît de cumplit, al fanfaronului Mussolini şi cu militarismul japonez, perfid şi făţarnic, alcătuind împreună un triunghi al morţii, menit a se roti peste oceane şi continente, pentru a doborî pe fraţii lor mai mari, pe imperialiştii occidentali, apoi după nenumărate eşecuri tînjind după o împăcare cu ei, pentru a-i

face dacă nu complici, măcar spectatori indiferenţi la crimele lor împotriva Uniunii Sovietice — războiul continua să-şi mişte, mai sălbatic, dar tot mai cu greu, vîrtelniţa izbită în admiraţia lumii, de uriaşa forţă nebănuită a Armatei Roşii şi a întregului popor sovietic. Se măcinau diviziile blindate şi neblindate, în spaţiile fără margini ale stepelor, sub troiene de zăpadă, sub ploi şi noroaie, sub arşiţă şi pulbere, dar mai ales sub cumplitele lovituri din faţă, din coaste, din spate, din văzduh şi de pe pămînt, ale ostaşilor şi partizanilor sovietici, tot mai cumpliţi în ura lor împotriva cotropitorilor, tot mai nestăviliţi în elanul lor, în marşul lor eroic de recucerire a teritoriilor invadate, de nimicire a unui duşman socotit pînă atunci de neînvins.

Odată cu jalea celor plecaţi, cu desperarea celor care vedeau cum li se spulberă visurile sîngeroase şi calculele infame, creştea mizeria şi se răspîndea pe de o parte neîncrederea în mult lăudata putere militară a fasciştilor din ce în ce mai detestaţi, iar pe de altă parte creştea speranţa, iscată de comunişti, emanînd ca din nişte focare tainice, cu radiaţii calde şi vii, din închisori, din lagăre, din toate celulele şi organizaţiile conspirative, răspîndite peste toată ţara ca o reţea vie alcătuind sistemul ei nervos.

Toamna se tulburase a iarnă, iar crestele pădurilor în desfrunzire sunau de ploaie şi de vînt. Crişul purta valuri galbene şi grăbite, izbindu-le de malurile lutoase şi sfărîmîndu-le în umbletul

său întortochiat prin lunci şi zăvoaie de sălcii plîngătoare şi de arini cu braţe ca nişte candelabre. Ciorile în stoluri grele fîlfîiau ca nişte flamuri de doliu purtate de vînturi sub cerul sur şi frămîntat.

Pe o zi de morneaţă, cu ploaie intermitentă şi măruntă, Mustea coborî din tren în gara mică din satul său, unde nu-l aştepta nimeni. Cu toată vremea rea, în gară era forfotă mare, căci se zvonise că are să vină dinspre Brad un tren cu prizonieri sovietici, în drum spre Arad. Jandarmii sfătuiau femeile să plece acasă, dar nu-i lua nimeni în seamă. Tot mai mulţi săteni, bătrîni, femei, fete şi copii se îngrămădeau în jurul gării, mai ales în faţa ei, spre cele trei rînduri de linie ferată. „Voi rămînea şi eu pe-aici, îşi zicea Atanasie, că nici grabă, nici bagaj n-am. Poate că dau şi peste careva dintre ai noştri pe-aici." Venise cu sarcina specială de a organiza prin Simeon strîngerea şi trimiterea de alimente la Bucureşti pentru comuniştii din lagăre şi închisori. Fireşte că nu se aştepta ca data trecută, să dea peste vărul său în gară ; deşi era cu putinţă, dacă Simeon aflase şi el vestea care mînase aproape tot satul spre gară.

Mustea putea spera cel mult s-o găsească acolo pe soră-sa, căci frate-său era pe front, iar bătrînii, prea slabi şi bolnăvicioşi ca să mai iasă pe vreme atît de urîtă.

Veneau mereu oameni şi din satele apropiate şi toţi aduceau cîte ceva cu ei, o sticlă de lapte, o pîine învelită într-un ştergar, o traistă cu mere, care ce putuse rupe din sărăcia lui.

Plutonierul de jandarmi, îndesat şi mustăcios, cu o foaie de cort în spinare, se învîrtea printre ţărani:

— Duceţi-vă acasă, oameni buni. N-aveţi ce aştepta, că trenul cu prizonieri nu mai vine. Uite, acum s-a anunţat la telefon că nu mai vine. Hai, plecaţi odată!

— Asta s-o crezi dumneata! Dacă nu mai vine, dumneata de ce nu pleci? Ia-o înainte, că venim şi noi după dumneata.

Aşa i se adresă un bătrîn înalt, cu mustaţă sură, tăiată scurt şi cu o cuşmă grea de oaie, dată pe spate, de-i lăsa descoperită fruntea încreţită ca scoarţa gorunului.

— Bade Ioachime, stinge farurile la camion! îi răspunse plutonierul, nu mi le băga în ochi. Eu ştiu că dumneata ai fost în 918 prizonier în Rusia şi mai ştiu că-ţi umblă gura... Dacă vrei să rămîi şofer la cariera de piatră, pune frînă la limbă.

— Nu ştii dumneata nimic.

— Noa! Noa! Ia sama. Du-te acasă frumos, pînă ţi-i bine.

În timp ce plutonierul, însoţit de doi jandarmi, se lega astfel de ţărani şi se uita neliniştit cum se măreşte numărul lor, Mustea se trezi deodată că-i sare cineva de gît şi-l sărută pe amîndoi obrajii.

— Tănase al nost! Frate dragă! Ai venit?

— Suzano! Soră dragă! Tu eşti? Dar de la Ştefan aţi mai primit scrisoare?

— Nu. Mă tem să nu fi murit. Au venit cîţiva de pe-acolo, dar nimeni nu-ţi spune nimic, chiar

dacă vreunul de-al tău a murit lîngă el. Nu vrea să-i amărască pe cei de-acasă.

— Las' că n-o fi pierit. Şi tu ce faci ? Cum o duc bătrînii ? Am venit pe două zile să vă văd.

— Bine facem. Uite, am adus nişte pere şi nişte mere, că 'ice că trec p-aici nişte prizonieri sovietici. Săracii ! Aş fi adus şi nişte slăninuţă, da nu-i. Hi ! Iaca şi vărul Simeon. El cu străiţocul, că aşa-i stă bine, mînce-l mama !

— Lasă, văruşană, că nu ce dai este de preţ ; cu ce inimă dai, asta face preţul darului.

— Da bine-i, Doamne, să ai ce da ! Mai cu samă la aşa oameni ca aiştea care vin, că tare-s bătuţi de focul lor, săracii, aici în ţară străină. Aşa or fi şi ai noştri, săracii, pe la ei ? Doamne, Doamne ! Mi se rupe inima cînd mă gîndesc la Ştefan a nost.

Suzana începu să plîngă şi să-şi şteargă ochii cu şorţul, iar Simeon se grăbi să pună sub streaşină desaga grea de pe umăr şi coşul de nuiele ce-l avea în mînă, ca să-l poată îmbrăţişa pe Tănase. Mult timp rămaseră unul cu capul pe umărul celuilalt, în tăcere. Ploaia ţîrîia mărunt.

N-apucară să schimbe însă nici trei vorbe, căci trenul fluieră şi intră în staţie, în timp ce jandarmii se mai sileau zadarnic să stăvilească puhoiul de oameni care năvăleau din toate părţile. Năboiseră parcă toţi din Porumba şi din satele vecine.

Erau vagoane deschise, pline pînă la refuz de prizonieri stînd în picioare, sprijiniţi unii de alţii, cu uniformele lor uzate, muiate de ploaia stăruitoare. Tineri cei mai mulţi, aveau feţele trase şi

obosite — numai ochii le ardeau, privind însetaţi la mulţime. Cît erau de înfometaţi se vedea după faptul că vreo doi luau frunze veştede de pe o creangă ruptă pesemne din mersul trenului şi le mestecau fără nădejde. Cînd văzură mulţimea şi-şi deteră seama de intenţiile ei, începură să se învioreze. Unul sări din vagon, dar cînd un jandarm îl izbi icnind cu patul puştii în piept, se grăbi să urce îndărăt, ajutat de tovarăşii săi.

— Nu-i voie, nu-i voie ! Înapoi, oameni buni ! Nazat, bolşevicilor, mama voastră ! striga plutonierul, în timp ce împreună cu jandarmii împiedica oamenii să se apropie de vagoane, ţinîndu-i la respect cu patul puştii.

— Mînca-ţi-ar frontul oasele ! se răsti la plutonier o femeie tînără, făcîndu-şi drum cu sila. Fiecare avem un soţ, un frate ori un prunc în Rusia. Crezi că lor acolo nu le dă cineva de mîncare, dare-ar furcile iadului în foalele tău ? !

— Nu te băga, căţea, ori ţi-i dor de bîtă ! urlă la femeie unul din jandarmi, ţinînd-o pe loc cu patul puştii.

— Căţea-i mîne-ta, că te-a făcut cîne, beli-te-ar hantătar ! îi răspunse altă femeie, izbîndu-l în ochi cu un ou de găină.

Plutonierul îşi dete seama că lucrurile pot să se sfîrşească rău, dacă stăruie pe aceeaşi cale, mai cu seamă că începuseră să zboare spre vagoane alimente şi fructe, iar prizonierii le prindeau şi muşcau hulpav din ele. Ameninţă că împuşcă pe prizonieri, dacă primesc darurile, trase chiar un

foc în aer. Totul era zadarnic. În cele din urmă îi veni o idee :

— Domnule şef — se adresă el cu ton poruncitor şefului gării — dă numaidecît drumul trenului !

— Opriţi, opriţi ! Stai domnule şef, numai o clipită — se agita un om gras, care venise în fugă, asudat şi gîfîind din greu. Era măcelarul satului.

— Numai o clipită, domn şef. Şi eu am un fecior pe front, dacă o mai fi trăind, continuă dînd din mîini grăsunul. Numai o clipită ! Am făcut două cazane de tocană pentru feciorii aceştia. Uite, acum vin oamenii cu ele. Numai o clipită, domnu şef ! Fii om, domnu plutonier, că şi dumneata poţi ajunge prizonier. Numai o clipită ! Hai măăăă ! mai repede ! strigă el, făcîndu-şi mîinile pîlnie la gură.

Într-adevăr se vedeau apropiindu-se patru ţărani care duceau două cazane aburind. Dar trenul se urni din loc. Prizonierii făceau semn cu mîna, iar cînd cazanele sosiră, ultimul vagon era la bune două sute de metri, colo către podul de fier ce trecea peste vale.

— Bea-v-ar corbii ochii ! Mînca-v-ar viermii cei neadormiţi ! Că sînteţi mai răi ca păgînii ! blestema cîte o femeie pe jandarmi.

— De ce n-ai avut un pic de omenie ? îl întrebă Mustea, care între timp reuşise cu greu să se apropie prin mulţime de plutonier.

Plutonierul îl măsură de sus pînă jos cu dispreţ şi-i răspunse strîmbînd din gură :

— Ca să te miri dumneata !

— Mira-s-ar lumea de stîrvurile voastre, blestemaţilor ! Ptiu ! scuipă o femeie către plutonier.

Acesta n-o luă în seamă ; se uita foarte interesat la cazanele cu tocană, ce-i stîrneau cu mirosul lor de carne proaspătă pofta de mîncare. Oamenii care le aduseseră le puseseră jos şi se ştergeau pe faţă de sudoare.

— Domnu Bulbuc — zise către măcelar plutonierul — cazanele vin la mine la post. Executarea !

— Cuum ? strigă măcelarul, făcîndu-se şi mai roşu decît era.

Fără să mai aştepte altă invitaţie, răsturnă cele două cazane cu tocană în noroi, printre şine.

— Na ! mîncă, domnu plutonier. Dacă sînteţi porci, mîncaţi din noroi !

Măcelarul izbucni într-un hohot de plîns şi, acoperindu-şi faţa cu mîinile, porni prin mulţime, către sat, oftînd din adîncul inimii :

— Of, feciorii noştri. feciorii noştri !

— Pe toţi vă arestez ! urlă cu voce sugrumată plutonierul.

Dar din mulţime se ridică un freamăt şi o mîrîială, care-l făcu să simtă un fior rece în spinare.

— Hai ! toată lumea acasă ! continuă el pe un ton împăciuitor. Au plecat prizonierii. Vin alţii, n-aveţi nici o grijă. Prindem toată Rusia şi o punem la jug.

— Noa ! Noa ! i-o întoarse un ţăran bătrîn, că Rusia-i ţară mare. Nu se gată ea pînă-i stea pe cer.

Mulţimea începu să se împrăştie. Jandarmii o luară pe linia ferată, ca să nu treacă printre săteni.

ACADEMIA R. P. R. INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ 1160

— Mi-au plăcut oamenii. Şi se petrece des pe la voi aşa ceva ? îl întrebă Mustea pe Simeon.

Simeon îl privi tăcut, cu o mare tristeţe în ochi, apoi, aruncînd peste umăr desaga goală, în timp ce Suzana luă coşul, zise :

— Hai, vere, să mai stăm de vorbă. Mergem la voi. Ah, soarta lui de război !

Din depărtare se auzea şuierînd trenul cu prizonierii sovietici. Norii atîrnau jos de tot peste dealuri. Mizgoia încet şi rece.

15

Şi în Porumba erau prizonieri sovietici. Lucrau la cariera de piatră, iar cîţiva munceau pe la bogătani. Se împrieteniseră repede cu oamenii din sat. Seara, cîntau în cor, în faţa barăcii lor, de se adunau sătenii şi ascultau ca la biserică.

Unii dintre ei învăţaseră bine romîneşte şi stăteau la sfat cu sătenii despre Rusia, despre familiile lor, despre război. Era mai cu seamă unul Stiopa, Stepan Vasilievici Koldunov, care vorbea romîneşte, de ai fi crezut că pe Criş s-a născut şi a crescut. Lucra la Florea Dărhău, care era supărat că nu a primit cinci „prinsonieri", cum zicea el.

— Las' să lucreze bolşevicii pentru noi — striga el — că nu ne ţin ei feciorii împrinşi pe front ? Sluga mea, Mitru Dundure, de doi ani îi acolo, de-o mai trăi, blăstămatul. Poate c-o ieşi om de treabă din el, că din ăsta numa Hitler poate scoate om ! Aşa-i domn prăfesăr Mustea ?

Dărhău ştia rosti foarte bine „profesor", dar de-al dracului zicea „prăfesăr". „Că numai sărăntocul ăsta s-o aflat să se domnească din toată Porumba !" îl batjocorea el pe Mustea cînd acesta nu era de faţă.

— Auzi, bade Flore, zice că romînii noştri, „prinsonieri" la rus — îl maimuţărea Mustea pe Dărhău — or ţinut on congres, o mare adunare, acolo în Rusia inghe-or fi, şi or făcut o armată, noa ! cu care vin întracoace !

— Aşa-i, aşa-i, întărea Simeon, care îl însoţea pe văru-său.

— Noa ! calce-i nevoia, că altă treabă n-au ! Oare nu i-o prinde pă ei neamţu şi i-o beli ca pă oi ?

— D'apu' ni-i că nu s-or lăsa mieluşeii noşti şi or beli ei pă neamţ, că au arme bune ! Noa ! Şi n-ar fi nimic. Da dumneata să ştii că io am citit o carte de la Mitru Dundure, că-i prins la rus şi-i mere tare bine !

— Noa ! lovi-l-ar guta ! Da la mine rău i-o mărs ?

— 'ice c-ar fi şi el în armata ceea de voluntari şi vine întracoace, noa !

— Vine el la Iuda, că bag furca cea de fier în el, de-l prind.

— Apu' numa' să se leşe, bade Flore, că vezi şi dumneata că năpădesc ruşii întracoace şi Hitler n-are ce le face. Numa' fuge mîncînd pămîntu.

Mustea-i făcu lui Simeon cu ochiul. Era curios ce-o să mai zică Dărhău.

— Noa ! de-aieştea la „Universul" nu scrie, nu-

ma că-i tot batem pe ruşi, de nu mai rămîne ştea-mătă de ei. Numa nu ştiu de ce nu se predau odată !

— De crînceni ce-s, bade Flore ! Ş-apoi la nemţi li s-o moiet ţîţînile, 'ice !

— Heee ! răcni Dărhău furios — lasă că ia el Hitler Rusia de păr şi aşa o flocăie, aşa o trage de cap, de vai, vai !

Dărhău făcea gesturi, ca şi cum ar fi tras pe cineva de păr.

Stiopa, care stătea mai de-o parte, ascultînd şi tuşind din cînd în cînd, zise glumeţ :

— De cap o tragi, mai mare-o faci !

Toţi cei de faţă, căci mai erau cîţiva ţărani, izbucniră în hohote de rîs, de nu se mai putcau opri. Dărhău crăpa de necaz. Tot încerca să spună ceva dar rămînea mereu cu gura căscată, căci de fiecare dată pornea un nou val de hohote.

Cînd oamenii se mai liniştiră, ajunse şi el la vorbă :

— Mă, borşevicu dracului ! Cum vorbeşti tu aşa cu mine ? Asta-i mulţam pentru pita ce ţi-o dau ?! C-amu te dau pe brînca lu' plutonieru de jîndari să te abrictălească o ţîră ! Ui' la el !

Dar ţăranii izbucniră iar în rîsete şi Dărhău, scuipînd mînios, intră în curte, şi, de după gard, se răsti :

— Stiopa, hai adapă caii, lovi-te-ar beteşugul şi băga-s-ar nevoia cea galbenă în foalele tău !

Stiopa intră în curte, iar Simeon strigă după el :

— Bravo, Stiopa ! *Vot emu horoşii otvet ! Podelom !* Bine i-ai răspuns ! Aşa i se cuvine !

16

— Să ştii că începe şi pe aici să se împletească năvodul nostru — i-a spus într-o zi, la un pahar de vin, Simeon lui Mustea, în timp ce în geamuri vîntul bătea cu crengile desgolite ale unui nuc bătrîn. Era ultima zi pe care Mustea o mai petrecea în sat. Se văzuse cu ţăranii, pusese urechea pe inima ţării şi prin gemetele de durere i se părea că aude palpitînd ceva ce încerca să ia naştere.

— Sîntem încă slabi, a continuat Simeon, dar vine pe-aici Rudi de la Timişoara şi de pe unde mai umblă. Unde e. nici eu nu ştiu să-ţi spun, căci astăzi e aici, mîne-n altă parte, cînd pe-o vale, cînd pe alta. Umblă prin munţi, pe la ceia ce-s fugiţi din război.

— Asta-i bine. Şi ţăranii ce zic ?

— Ce să zică ? Le pare bine de orice vorbă împotriva războiului. Afară de Dărhău şi de alţii ca el, nimeni nu mai crede că nemţii pot bate pe ruşi.

— Tu ce faci ?

— Fac ce fac toţi şi un pic mai mult. Toţi furăm din al nostru, ca să trăim şi să dăm mai puţin lui Antonescu la rechiziţii. Iar eu mai ţin şi legătura cu Rudi. Am sămănat grîul, sămînţa-i în pămînt, cade neaua peste ea şi ea tace şi încolţeşte. Asta-i nădejdea noastră. Dar numai pe jumătate. Cealaltă jumătate-i că vine ziua cînd şi roada va fi toată a cui a semănat-o. Ce zici, mai e mult pînă la ziua ceea, vere ?

— Poate un an şi jumătate, poate doi, dar nu mai mult, răspunse Mustea pe gînduri.

— Încă doi ani ?

— Da ce gîndeşti ? Ruşii sînt cam singuri, că aliaţii tot trag nădejde să-i vadă doborîţi de Hitler. Aşa aliaţi ! Strigă ura ! Înainte ! Da ei trag cît pot înapoi.

— Aşa o fi, măi vere. Dar oare nu s-or înţelege cu nemţii cînd or vedea că Hitler e aproape să-şi dea duhul, ca să pornească împreună contra Uniunii Sovietice ?

— De ce ? Ca să-şi dea duhul alături de Hitler ? Aşa proşti nu sînt ei. Sovietele, pînă acum, într-un an şi jumătate, abia şi-au mobilizat forţele ; peste un an nu le mai poate sta nimeni în cale. Bătălia de la Stalingrad e pe sfîrşite. Eu am făcut o prinsoare la Bucureşti, cu un profesor, că nemţii mînîncă bătaie la Stalingrad. Trebuie să mă duc să-l beau.

— Asta-i bună ! La Stalingrad se varsă sîngele ca apele toamna, şi voi beţi pe socoteala celor ce cad.

— Ce vrei, vere ? L-am cîştigat. Crezi că de băutură mi-i ? Adecă mi-i un pic, de ce-aş minţi ? Mi se pare că beu sîngele lui Hitler, cînd cîştig un aşa rămăşag !

— Cumplit mai eşti, vere !

— A ucide nemţii nu-i o nelegiuire, ci o datorie. Mă gîndesc desigur la hitlerişti, nu la toţi nemţii. Că am avut şi prieteni printre ei şi unii sînt de-ai noştri, comunişti.

Simeon nu răspunse nimica. Sta şi se uita la paharul de vin, cînd dintr-o parte, cînd din alta. Se întunecase, dar nevasta lui Simeon aprinse lampa

de petrol, atîrnată în meştergrindă, şi întunericul se refugie către colţurile odăii, sub scaune, sub masă şi sub paturi. Flacăra lămpii, după ce pîlpîi de două, trei ori, se linişti, şi din roşcată-gălbuie deveni aproape albă, luminînd domol masa şi răsfrîngîndu-şi razele în paharele cu vin roşu şi pe feţele gînditoare ale lui Simeon şi Tănase.

— Ai dreptate, vere, zise într-un tîrziu Simeon. Numai că ar trebui să iei sama la ce vorbeşti. Eu ştiu că tu eşti cam limbut şi, cum lucrezi la Marele Stat Major — s-ar putea să dai de dracu. Ar fi păcat. Ce-ar fi să fugi ? Să vii aici în munţi ; aici nu-ţi mai dă nimeni de urmă. Coclaurile sînt pline de dezertori, vara, iar iarna îi adăpostesc ţăranii. Dar oamenii sînt risipiţi. De-ai veni aici şi să vină şi Rudi, aşa partizani am mai face din aceşti dezertori, de-ar tremura jandarmii şi nemţii de spaimă ca frunza plopului, ziua-noaptea !

— Nu pot deocamdată. Trebuie să mă întorc la Bucureşti. Iar cu partizanatul, cum va hotărî partidul.

— Aşa zice şi Rudi. Mie tare mi-ar plăcea însă, colo pe drumul de fier către Arad, să-ntoarcem cîte-un tren hitlerist cu cărăbile în sus, ori să aruncăm cîte-un depozit de muniţii în aer. Şi Rudi ar vrea la fel, ştiu bine... Dar nu spune.

— Poftim ! Înainte ziseşi de mine că-s cumplit.

— Eşti cumplit în vorbă. De altmintrelea şi eu. Dar nu cred că-i bine să rămînem numai la vorbe.

— Vere Simeon, nu ieşi din vorba partidului. Noi trebuie să ne întindem firele în toate părţile, să avem cît mai mulţi oameni pregătiţi... Dacă ne pripim, vine Siguranţa şi Gestapo-ul peste noi şi face praf toate firele noastre. Asta e !

Rostind acestea, Mustea se gîndi la Sandu Crai pe care nu-l mai văzuse de mult.

Simeon tăcu iarăşi timp îndelungat.

— Mai gîndeşte-te, vere, zise el apoi, înainte de a se despărţi ca să meargă la culcare şi să se scoale de dimineaţă pentru a-l duce pe Mustea cu căruţa la gara din Porumba. Pe noi aicea ne găseşti şi să ştii că puştile nu-s ruginite. Muniţia am mai împrospătat-o eu...

17

Indată după întoarcerea lui Mustea la Bucureşti, încă înainte de a se fi anunţat capitularea armatei lui von Paulus la Stalingrad, Tucan veni să-l poftească la o petrecere, fiindcă socotea rămăşagul pierdut.

— Firește, o bătălie nu poate hotărî soarta războiului, zicea el. Vine primăvara şi cu ea victoria noastră.

— Deocamdată mergem la restarantul coanei Victoriţa, să sărbătorim victoria sovietică şi înfrîngerea hitleristă de la Stalingrad — preciză Mustea. Aşa-i ? În ce priveşte victoria nu ştiu de

ce nemții pun pe toate tancurile inițiala V, ca de altfel și fostul meu prieten, Toader Becu, pe prima pagină a fițuicii lui fasciste de la Sibiu, cînd ar trebui să pună de fapt, S, de la Sieg.

— Nu te preface, domnule tovarăș Mustea. E limpede de ce. Noi am luat victoria de la aliați și am trecut-o la noi.

— Așa zice Killinger ?

— Da, tovarășe.

— Eu i-am spus lui Toader Becu, ex-prietenul meu, să pună un K în fața lui V, ca să fie KV.

— De ce ?

— Ca să fie Kaput-Victory.

— Mă așteptam să spui o infamie, dar te-am lăsat s-o spui.

— Ca să mă ai la mînă ?

— Îmi pare rău. Mă jignești. Eu te consider un om cinstit și, sincer vorbind, nu ți-aș face un rău, chiar de-aș putea. Ce dracu ? Doar sîntem intelectuali ! Independent de războaie și de toate certurile dintre noi, trebuie să ne ajutăm la nevoie. N-ai face la fel, dacă lucrurile s-ar întoarce? Acuma mergem și plătesc cît și ce vrei tu, vin, bere... Dar spune-mi drept, la nevoie, în ciuda deosebirilor dintre noi, a pozițiilor politice opuse, m-aș putea bizui pe tine ?...

Fără să se grăbească prea mult, Mustea răspunse :

— Un muncitor german, cînd eram la Hamburg, după ce venise la putere Hitler, i-a spus unui nazist care voia să-l cumpere, în glumă, cu o bere pentru eventualitatea că ar veni vreodată

comuniştii la putere în Germania : *„Bier ist Bier, Revolution ist Revolution“ !*

— Nu te cred. Dar hai să mergem la Victoriţa. Am comandat o masă, clasa întîia. Ceilalţi ne aşteaptă acolo.

Masa nu s-a dovedit, însă, veselă, căci Mustea era înnourat, spre uimirea celorlalţi, care se aşteptau să-şi iasă din piele de bucurie. Ţiganii i-au cîntat la ureche, iar cîntăreaţa, care în pauzele ce le făcea i se aşeza pe genunchi, i-a repetat, fără să-i încălzească zîmbetul amar, cîntecul foarte răspîndit pe atunci, al cărui text destul de obscen ascundea aluzii ironice la „bravurile“ armatelor fasciste :

„Pe cetate era scris
Să trăiască cine-a-nvins“...

Una din fetele invitate, vedeta cercului, care în afară de un minunat trup de amazoană, nu lipsit însă de sinuozităţi pectorale, era înzestrată şi cu o voce dulce, îi fredona mereu la ureche, lipindu-şi genunchiul de al lui, un alt cîntec la modă pe atunci :

„Toate trec, durere sau noroc,
Nimic nu ţine viaţa-n loc.“

Zadarnic. Mustea arăta de parcă el pierduse prinsoarea ; iar judecînd după veselia lui Tucan, parcă nu hitleriştii erau aceia care sufereau înfrîngeri grele şi abea îşi mai ţineau sufletul la Stalingrad. Firește, politică n-au discutat în seara

aceea, căci se ştia doar că la Victoriţa, ca în toate restaurantele, mişunau agenţii.

Cînd bairamul a luat sfîrşit, Mustea a plecat grăbit spre casă şi, ajuns în odaie, s-a trîntit numaidecît pe pat, fără să-şi scoată nici măcar paltonul.

Vinul îi sporise mîhnirea cu care se dusese la chef. Se sculă brusc şi începu să se plimbe nervos prin cameră.

— Ce dracu poate să fie ? Încep să fiu suspect altora înainte de a-mi părea mie însumi suspect. Şi nimeni nu-mi spunea nimic precis !

Cu cîteva zile înainte fusese la el Sandu Crai, care devenise grozav de activ în organizarea şi mobilizarea forţelor patriotice la Sibiu şi circula ca o suveică între Bucureşti şi noul centru al universitarilor din Cluj.

— Tu nu poţi intra în această organizaţie. Sînt raţiuni speciale, pe care le vei afla mai tîrziu. Să nu intri la fandacsie, cum ţi-i obiceiul ; nu e cazul. Asta-i tot ce-ţi pot spune.

Aşa-i vorbise Sandu Crai, după ce cu puţin înainte fusese oprit să semneze un memoriu de protest împotriva războiului, la care aderaseră numeroase cadre universitare. Comunicîndu-i această hotărîre, Rotaru îi spusese că semnătura lui nu era bine venită, căci el nu era bucureştean şi apoi mai era şi militar. Asta ar fi putut provoca o nouă ameninţare cu trimiterea pe front. „Parcă nu mi-ar sta mai bine printre prizonierii ce pregătesc dincolo formarea noii armate romîne“ ? Dar n-a zis nimic.

În cele din urmă s-a hotărît să se dezbrace şi să se culce, însă pînă spre ziuă s-a perpelit, adormind cu greu.

Cînd s-a trezit, era tîrziu, trecuse ora prezentării la serviciu.

„Nu mai mă duc. O să anunţ mîine că am fost bolnav. Ce-o să-mi facă ?"

Deodată auzi două bătăi discrete în uşă, care-l deşteptară de-a binelea. „O fi bătrîna mohoandă" — îşi zise, şi vru să nu răspundă, dar bătăile se repetară, la fel de discrete.

— Intră ! răspunse, acoperindu-se pînă sub bărbie.

Apăru prin uşa întredeschisă chipul femeii cu ochii viorii şi cu părul roşcat-auriu, pe care n-o mai văzuse de cînd se mutase de la Rotaru. Închise ochii, părîndu-i-se că visează. Dar cînd îi deschise din nou, tînăra femeie intrase în cameră, închisese uşa după ea şi stătea zîmbitoare lîngă patul lui. „Să nu fii prost şi să nu te îndrăgosteşti de ea" — îşi aminti Mustea cuvintele lui Rotaru.

18

Emilia Barcaru era numele frumoasei femei. Mustea o cunoscuse, în treacăt, la Cluj. Pe vremea aceea era logodită cu actualul ei soţ, un tînăr preparator la catedra de psihiatrie. Barcaru frecventa

și el vestita „academie" de la restaurantul de lîngă catedrala gotică, pe care toți clujenii o numesc „a lui Matia", pentru că în fața ei se găsește statuia ecvestră a celebrului rege Corvin. Pe atunci Mustea nu știa că fata aceea încîntătoare este comunistă și, în ciuda atracției pe care o exercită frumusețea oricînd și oriunde, grupul căuta s-o țină pe Mili Stere la distanță, presupunînd că trebuie să fie „o domnișoară de familie bună". „Nici să vezi vreodată draci, nici cruce de ei să-ți faci", accasta era atitudinea lor față de „lumea bună", și chiar Florea Giurgiu, mai concesiv în această privință, n-o simpatiza. Cum era delicat și nu înjura niciodată, cînd venea la masă Mili cu viitorul ei soț, plătea repede și pleca. Dacă în lipsa ei cineva aducea vorba de ea, făcea un semn dezaprobator cu mîna, spre deosebire de Rotaru, care trăgea o înjurătură. Cît despre Filip Rupelanțu, el era gata oricînd s-o jignească în față pe ea și pe doctorul Barcaru, pentru că „s-a lăsat prins în zancă de veverița împuțită". Mustea se plimbase odată cu ea (cum de uitase ?) pe Calea Moților pînă către Mînăștur și apoi intraseră la fabrica Czell să bea o bere. Au stat atunci de vorbă cîteva ceasuri. De fapt mai mult ea vorbise despre amărăciunile ei. Era îndrăgostită la nebunie de Barcaru, dar într-o noapte, cînd sosise de la București pe neașteptate, îl găsise pe logodnicul ei cu o studentă în medicină.

— Pînă ce a ieșit cealaltă pe ușa din dos, eu am așteptat la intrare. Dacă s-o întîmpla la fel și

după căsătorie, nu știu ce-o să mă fac. Acum treacă-meargă, formal e încă burlac.

Mustea n-a prea știut ce sfat să-i dea și a petrecut-o acasă, cu gîndul să vorbească a doua zi cu Barcaru. Dar s-a lăsat păgubaș. Pe urmă a uitat cu desăvîrșire de toată povestea. La un moment dat, Barcaru și logodnica lui au dispărut de pe orizontul Clujului.

Acum femeia stătea în fața lui. De fapt era o modestă urmașă de răzeși din fundul Moldovei, în ciuda aparențelor și mai cu seamă a numelui ei de fată, care sugera discutabile rubedenii în secole feudale moldo-valahe cu amestec ungro-bizantin sau ucraino-tătar. Cînd află adevărul, Mustea nu rămase surprins, căci femeia cea mai frumoasă ce-i fusese dat s-o vadă vreodată în carne și oase era o fată dintr-un cătun al Maramureșului, pe care o zărise cărînd apă de la izvor cu ulcioarele — o codană de șaptesprezece ani, bălaie și cu ochi căprui, de o asemenea frumusețe încît ar fi putut rivaliza cu cele mai gingașe modele ale maeștrilor din Renaștere. Emilia, prin culoarea părului ei, îl purta pe Mustea cu imaginația către modelele lui Tiziano Vecelli.

— Nu vine muntele la Mohamed, vine Mohamed la munte ! zise ea rîzînd. Numai că eu nu sînt Mohamed, iar dumneata ești cel mult un munte de impoliteță. Te-am invitat acum un an să vii la noi la masă și nici măcar nu te-ai scuzat, necum să vii.

— Cum să facem ? Aș vrea să mă îmbrac repede și să plecăm din iadul acesta al eschimoșilor.

— Ies eu puțin pe coridor.

— Mi-e că te vede zgripţoroaica de proprietăreasă şi dăm de dracu.

— Ştii ce ? Am să stau cu faţa la perete, cum fac copiii cînd se joacă de-a baba oarba. Bine ?

Mustea se îmbrăcă la repezeală, se bărbieri şi se spălă cu apă rece ca gheaţa.

— Gata ! Îmi acopăr doar patul, deschid fereastra şi sînt la dispoziţia dumneavoastră, doamnă.

După ce el se îmbrăcase, ea îl privise cum se rade, cum se spală, cu atenţia unui copil care urmăreşte gesturile unui om mare.

— Eu zic să mergem la cofetăria din Piaţa Confederaţiei Balcanice. Luăm o cafea, o prăjitură. În orice caz acolo e mai cald decît la mine. De acord, doamnă Barcaru ?

— Atlă dată n-aş vrea să mai dîrdîi ca acum, căci am să mai vin pe aici. Am eu un radiator electric puternic, ţi-l aduc după masă. Dar înainte de a pleca la cofetărie, să mai stăm o clipă. Cum de nu mă întrebi de ce am venit ?

— Sînt convins că te-a trimis cineva, aşa că îmi vei spune fără să te întreb, doamna mea.

— Rotaru îţi transmite că de acum încolo va trebui să te vezi mai des cu mine şi aproape deloc cu el. De altfel sîntem cunoştinţe vechi...

— Mi-am închipuit că el te-a trimis. M-a anunţat că vei veni. De altfel mă şi văd mai rar cu el.

— Îţi pare rău, domnule Mustea ?

— Domnului Mustea nu i-ar părea prea rău, dar tovarăşul Vlad, cum mi se mai spune, nu ştie ce să creadă.

— Are să-i spună tovarăşa Draga, acesta-i numele meu conspirativ, după cum ştii desigur de la Rotaru. N-ai de ce să te frămînţi, tovarăşe Vlad. Nu s-a întîmplat nimic deosebit. Este o precauţiune elementară, deoarece în ultimul timp munca s-a intensificat. Iar dumneata rişti să fii oricînd urmărit, din cauza locului unde eşti concentrat şi ai putea, indirect, să devii periculos. Totuşi trebuie să rămîi acolo fiindcă informaţiile pe care le obţii sînt nespus de preţioase pentru partid. De azi înainte ai să le transmiţi, verbal, prin mine. Cînd n-om avea încotro, dacă vom fi surprinşi în „intimitate", ca să zic aşa, voi trece drept un flirt al dumitale. Explicaţia va părea cu atît mai plauzibilă, cu cît bărbatul meu a fost trimis pe front. Nu uita că mă cheamă Emilia Barcaru, profesoară, cum reiese din buletinul meu de identitate. *„The rest is silence"*, restul e tăcere — cum spune bătrînul Shakespeare.

— Am înţeles. Aşadar cu băieţii nu mă mai pot întîlni. Cu nici unul ?

— Asta-i situaţia. Dar nici nu-i cazul să-i ocoleşti, dacă ţi-i scoate întîmplarea în cale. Poţi să te întîlneşti însă, în fiecare marţi la prînz, dacă vii să iei masa la mine, cu alţi „băieţi", dar tot de nădejde.

— Să nu te superi, Draga, dar pentru verificare trebuie să vorbesc cu Rotaru.

— Pentru verificare, îţi propun să luăm azi masa la ora unu la „Cornul de aur" de pe cheiul Dîmboviţei. Dacă la unu şi jumătate intră Rotaru

şi, după ce ne-a zărit, ne salută din cap, fără să se apropie totuşi, te declari mulţumit ?

— Am înţeles. Acum hai la cofetărie. Voi căuta să par un crai cu „prietena" sa.

— Cu aşa „prieten" sobru ca dumneata, nu ştiu zău dacă ne vom juca bine rolurile. *Honi soit qui mal y pense,* dar în faţa lumii să nu ne purtăm ca o pereche căsătorită de opt ani.

— Crezi că mi-ar fi greu să-mi joc bine rolul ?

— Să nu uiţi că e doar un rol ! Ne-am înţeles ?

— Ne-am înţeles.

— Dă mîna să ţi-o strîng.

— Dacă ne vede arhi-strădomnişoara Stavru, gazda mea, vei spune că eşti verişoara mea de la Cluj, acum refugiată din Ardealul cotropit şi funcţionară la ministerul de interne.

— Puah ! mă prind frigurile de scîrbă. Tocmai de la interne... Dar fie şi aşa.

Coborîră în fugă scara cu miros greu de pisici. Aerul proaspăt şi tare, vestind ninsori apropiate, îl învioră pe Mustea şi-i împrăştie neliniştea.

19

Capitularea nemţilor la Stalingrad a demonstrat pînă şi celor mai apucaţi profascişti inevitabila sfărîmare a maşinii de război hitleriste. Fiara era alungată către bîrlog. Pornise pe drumul fără întoarcere. Sentinţa istoriei era irevocabilă. Totuşi vărsarea de sînge nu contenise încă. Crescuse doar

indiferența față de grozăviile războiului a celor care se credeau la adăpost de ele.

Pentru bătrînele profesoare pensionare de la cenzură, scrisorile lui Josef Binder erau la fel de interesante. Urmăreau cu din ce în ce mai multă pasiune destinul Mariei Carp, în care se încăpățînau să vadă o femeie fatală ce nu vrea să cedeze neamțului, în ciuda amenințărilor și a darurilor oferite de acesta. *„Umsonst hab'ich den Gegner erledigt* — se plîngea Iosef — *er steckt weiter da, zwischen mir und dir!"* (Degeaba mi-am lichidat rivalul, el stă mai departe între mine și tine.) Și urma un desen cu cerneală: Josef Binder în persoană, foarte *„stramm"* (țanțoș) deșirat, cu o mustață ca a lui Hitler, privind către o femeie subțire și cochetă și întinzîndu-i un colier de perle; dar nici n-o vedea bine, nici nu ajungea pînă la ea, căci la mijloc se ridica ceva ca un nor, ca o ceață, care învăluia un vlăjgan cu bicepși de boxer, cu fălcile intenționat scoase în evidență și cu pumnii încleștați; flăcăul stătea cu spatele la Binder și cu fața la Maria, care-i zîmbea.

Pe Emilia n-o interesau peripețiile hitleristului mușcat de strechea dragostei.

— Alții mor pe front și voi vă amuzați, scotocind prin rufele murdare ale oamenilor.

Căci Mustea îi povestea și alte caraghioslîcuri ce i le arătau îndeosebi femeile și fetele angajate la cenzură. Într-adevăr era uimitor ce-și puteau scrie oamenii unul altuia. Pofte erotice nesatisfăcute erau exprimate mai dihai ca-n analizele

freudiene, cînd orice cenzură a conştiinţei a fost abolită. Probabil că majoritatea celor care scriau nu ştiau sau nu le păsa că există în Gara de Nord din Bucureşti nişte ochi curioşi care-i supraveghează. Unii dintre expeditori erau militari sau soţii şi iubite de ale lor, alţii civili, cu toţii despărţiţi unii de alţii în urma cumplitelor evenimente ale războiului. Nu mai puţin ciudat, însă, era faptul că lectorii sau „cenzorii" urmăreau cu mai mult interes asemenea scrisori decît pe acelea din care vorbea suferinţa sau se desprindea o atitudine antifascistă exprimată cu precauţiunile de rigoare. Din cele mai multe scrisori vorbea pe ocolite, să nu o prindă nimeni şi s-o oprească în drumul spre inima fiinţei absente, suferinţa, dorul revederii, teama de o despărţire definitivă, într-un cuvînt nenorocirea, boala, moartea, desnădejdea şi mai ales ura din ce în ce mai manifestă împotriva celor ce le iscaseră.

Într-o după-masă caldă de primăvară, Mili intră brusc în camera lui Mustea şi de la uşă izbucni :

— Bărbatul meu a fost rănit.

— Ce te-a apucat, cucoană ? zise Mustea sărind de pe divan, extrem de surprins de tonul ei. Ţi-e teamă că or să slăbească armatele fasciste ?

— Îţi arde de glume ? Nu te gîndeşti că un om e un om, indiferent pentru ce moare ? Rănile îl dor la fel pe duşman şi pe prieten. E bărbatul meu şi suferă !

Mustea, stingherit, nu mai ştia ce să spună. S-a

dus la fereastră şi, privind afară, cugeta ce greu e să te înţelegi chiar cu un om de care te simţi foarte aproape. Fiecare îşi are corabia lui spre necunoscut, iar scurtele întîlniri sînt doar comunicări în liniştea de o clipă a talazurilor, de la o punte la alta, de la un vas la altul, fiecare cu pavilionul său... Dragostea între el şi Mili venise pe neaşteptate, se realizase repede. Acum pesemne corăbiile trebuiau să se îndepărteze una de alta.

— Te-ai supărat ? s-a apropiat, cu o voce rugătoare, Emilia. Vezi, tu eşti aici, viu, teafăr. Sîntem mereu împreună şi cînd ne despărţim, mă gîndesc numai la tine. Dar acum el e nenorocit. El are nevoie de noi. Înţelege-mă. Te rog mult, înţelege-mă !

— Te înţeleg, Mili, ai dreptate. Te înţeleg.

— Nu-i adevărat. Din vocea ta simt că nu mă înţelegi. Eu pe tine te iubesc. Nu mă goni. Dar trebuie să înţelegi situaţia. El are nevoie de ajutorul nostru.

Mustea s-a întors. Femeia, cu şiroaie de lacrimi pe obraz, s-a prăbuşit hohotind la pieptul lui. I-a sărutat ochii săraţi de lacrimi, a strîns-o la piept ca pe un copil, a mîngîiat-o pe păr, fără să-i poată spune însă nimic.

— Vei rămînea a lui — a rostit într-un tîrziu — el are nevoie de tine. El e cel slab. De acum încolo vom fi numai prieteni.

— Nu, nu ! Tu eşti al meu, al meu ! Nimic nu ne poate despărţi. Doar acum trebuie să mă înţelegi ! După aceea vom fi împreună pentru totdeauna.

— Cum vrei tu.

— Atanasie, tu eşti viaţa mea. Ştii bine. Dar acum trebuie, trebuie să mă înţelegi. Iartă-mă că plîng.

Peste două zile, Barcaru sosi din Caucaz cu un tren de răniţi şi fu internat în spitalul de zonă interioară de pe cheiul Dîmboviţei. Avea o rană serioasă la un picior, iar un glonte îi trecuse prin splină. Rănile făcuseră viermi şi puroi, iar sub bandaje bujeau păduchii. Totuşi Barcaru era bine dispus şi vorbea tot timpul, povestea cum divizia lor fusese încercuită de „şase ruşi" — zicea el — şi seara, pe cînd studia terenul şi se sfătuia tocmai cu generalul ce e de făcut, s-a prăbuşit deodată. Adică el, căci generalul n-a păţit nimic. Lui Mustea îi venea greu să dea ochi cu el, din cauza relaţiilor sale cu Emilia. În aceste împrejurări nu le putea mărturisi lui Barcaru, deşi cei doi îndrăgostiţi hotărîseră în principiu să-şi destăinuie pasiunea şi să o transforme în căsătorie.

Barcaru nu găsea nimic suspect în faptul că nevastă-sa se întîlnea des cu Mustea şi-n oraş, şi la ei acasă, unde mai veneau şi alţii, cei mai mulţi cu treburi politice conspirative. Cînd se adunau cu toţii erau ca peţitorii Penelopei. Barcaru nu era gelos ; mai curînd s-ar fi putut spune acest lucru despre Mustea, dacă şi-ar fi dat pe faţă sentimentele. Le ascundea însă, prefera să tacă ; totuşi în vreo două rînduri, Emilia, ghicind pesemne ce se petrece în sufletul lui, a ţinut să-l asigure că n-are motive de nelinişte.

— Coriolan, care vine de obicei marţea la masă, are în partid exact situaţia lui Avram Rotaru.

Vine în primul rînd ca să se întîlnească cu tine, iar cînd vine în alte zile, eu plec de acasă. Nici nu ştiu cu cine se întîlneşte. Cum locuiesc la institut, prezenţa lui nu pare nimănui suspectă. Poate pretexta oricînd că vrea să viziteze laboratoarele. Într-o noapte a şi dormit aici, căci era prea tîrziu să se mai ducă acasă. Celălalt tovarăş plecase mai devreme. Ce puteam să fac? S-a culcat colo pe divan. Atît.

— Cum? a întrebat Mustea, gîndindu-se la mătăhălosul Coriolan. Şi-l închipuia descălţîndu-se, desfăcîndu-şi bretelele şi pe Emilia uitîndu-se, poate, pe furiş la el.

— Da, dar fii pe pace. Mi-a zis: „Aş avea şi eu lipsă de oleacă de căldură. N-ai vrea să mă ajuţi la rezolvarea acestei probleme?" Dar eu i-am răspuns: „Ia soba în braţe şi ai să te încălzeşti".

— Şi el?

— A rîs şi s-a culcat. Toată noaptea s-a foit, numai spre ziuă a adormit şi atunci mîna trei turme de porci la jir. Mi-era teamă să nu se dărîme pereţii institutului, aşa sforăia.

— Dar Luţu ce caută pe aici aşa des? De ce te-ai apucat să studiezi matematici cu el? Coriolan a spus doar să fim atenţi cu pezevenghiul ăsta.

— Coriolan! Totdeauna face el pe deşteptul. Luţu este un om bine informat.

— Dar matematicile?

— Fleacuri! Mimi Husar, prietena noastră comună, a început să studieze matematicile cu el, şi n-o pot lăsa singură. Dealtminteri ea mi-a cerut să fiu de faţă.

Luţu era de o nebănuită agerime a minţii şi într-adevăr surprinzător de bine informat asupra evenimentelor, datorită relaţiilor sale cu persoane sus-puse din apropierea nemijlocită a guvernului, mai ales de pe la ministerul de externe. Avea şi bani mulţi ; sutele de mii la el erau ca la alţii cîţiva poli. Dar nu s-ar fi putut zice că era risipitor. Nu ştia însă nimeni ce face cu atîţia bani. Şi mai ales provenienţa lor era dubioasă, căci Luţu, inginer şi mare specialist în probleme economice internaţionale, nu lucra nicăeri. El pretindea că aceşti bani îi capătă pentru rezolvarea problemelor economice pe plan teoretic, traducerea soluţiei în practică, şi mai bănoasă, fiind rezervată altora.

— E suspect — spunea Coriolan. Fereşte-te de el ca de foc. Ţi-a cerut informaţii din presa străină ? Să nu-i dai. Nu are nevoie de ele, căci îşi procură toată presa străină de la externe. Vrea numai să se convingă de ce eşti în stare, sau poate vrea să te aibă la mînă cu ceva. Fii atent ! De altfel are o situaţie de partid foarte complicată. A fost amestecat într-un mare proces de spionaj şi a scăpat teafăr. Stîrpitura !

Îi spunea stîrpitură şi pentru că Luţu era mărunţel, mai ales faţă de corpolenţa lui Coriolan, opusul lui din toate punctele de vedere. Pe cînd Luţu avea ochii ieşiţi puţin din orbite, pesemne din pricina unui basedov incipient, şi o privire ce sfredelea omul pînă în măruntaie, Coriolan avea ochii mici, înecaţi în pleoape şi întorşi parcă de la această lume. Numai cînd vorbea cu tine te pri-

vea în față și atunci din culoarea albastră a irisului său se revărsa o blîndețe care te învăluia ca o haină pufoasă și caldă. Era chimist, dar de mult se făcuse activist și de dimineața pînă seara, de seara pînă dimineața ducea muncă conspirativă. Luțu studiase la Londra și îi cam disprețuia pe cei care nu vorbeau englezește.

Lui Mustea i se părea că o atracție nemărturisită tot avea Emilia față de Luțu, dacă nu pentru altceva, măcar pentru inteligența lui scăpărătoare. Cînd Mustea a adus vorba despre el, Emilia și-a dat seama ce-l frămînta și, ca să-i împrăștie norul ce-i întuneca sufletul, i-a spus :

— De altfel, pe aici mai vin și alții. De pildă un muncitor, Vasile Ozun, care te cunoaște de la Cluj.

— Și pînă acum de ce nu mi-ai spus ? a întrebat ca trăznit Mustea.

— El m-a oprit.

— Asta-i bună ! Curios. Nici nu mi-a comunicat măcar. De ce oare ? Nici nu m-a mai căutat de mult timp. Sînt ținut, dracul știe de ce, la o parte. Din toate m-am ales doar cu această dragoste complicată.

— Ești nemulțumit ? Nebunule ! Eu te iubesc mai mult decît ochii din cap. Dar acum, vezi și tu... Barcaru e rănit. Cît despre Ozun...

— A fost legătura mea superioară pînă ce am plecat de la Sibiu.

— Vorbește foarte ciudat. Spune că unii, neținînd seama de indicațiile tovarășilor de la în-

chisoare, îi ţin pe comunişti între zidurile oraşului şi că munca noastră se reduce mai mult la întîlniri conspirative, la mici acte de sabotaj, la propagandă. Dar că s-ar putea face mai mult? Este nemulţumit. Ieri s-a dus şi la bărbatul meu la spital. I-a spus: „Măi, aşa nu mai poate să meargă! Ce-i asta? Aşa s-au purtat cei care au făcut greva de la Griviţa în 1933? Aşa nu mere, zău!" „Îi omoară pe cei de la închisoare la primul gest," a răspuns bărbatul meu. Dar el nu s-a dat bătut. „Fleacuri! Astea le-au inventat cîţiva inşi de afară. Mai bine-i apărăm pe cei din lagăre şi din închisori băgînd spaima în fascişti! Acolo-s oameni întregi, muncitori, mă! Pînă la urmă tot la ce zic eu are să se ajungă. Tu, Barcarule, cum te vindeci, să treci pe la mine. Vreau să-ţi vorbesc. Tu ai fost pe front. Mă cauţi la Husar, la zugravul nostru, îţi spune el cînd poţi să mă găseşti. Vino cît mai curînd, nu mai e timp de pierdut!"

Husar era pictor şi sculptor, dar Ozun îl numea în glumă zugrav.

Mili se opri, se uită o clipă la Mustea, care tăcea, apoi continuă:

— „Tovarăşe Ozun, i-am spus eu o dată, doar la mine în casă Husar a avut ieşiri cam ne la locul lor, a ajuns pînă la ameninţări." „Fleacuri, m-a repezit Ozun. Husar nu dă pe nimeni. Mi-a povestit chiar el întîmplarea, căci îi părea rău că v-a ameninţat. Am să-l chem eu pe Mustea la mine. Am să-l lămuresc şi pe el.

— Aşa a zis ? De ce nu mi-ai spus pînă acum nimic ?

— Tu ştii doar că nu intră în obiceiurile noastre să vorbim despre astfel de lucruri.

— Totuşi i-ai comunicat cuiva ?

— Lui Coriolan.

— Şi ce-a zis ?

— „Bine ! Vom vedea“ ... Atît a spus. De altfel, ştia. Cum văd, şi tu ştiai. Ştim toţi. Dar tăcem.

— Lui Luţu i-ai spus ?

Mili făcu semn din cap că nu.

— Trebuie să-mi faci legătura cu Rotaru. Neapărat, şi cît mai repede. De altfel cred că nu-i bine să umble Ozun prin casa lui Husar. Nu Husar mi-e suspect. Dar poate să-l vadă cineva pe-acolo. Ozun e doar ilegal.

Pe Mustea ştirea despre vizitele lui Ozun la Mili l-au pus pe gînduri. Tăcerea ei asupra faptului era îndreptăţită. Dar de ce nu-l mai căuta pe el Ozun ? Că doar nu era mai sigur Husar ! Un necomunist... Sau poate tocmai de asta mergea la Husar fiindcă era mai puţin suspect ? Mustea era atît de frămîntat de aceste întrebări, încît nu se putu stăpîni cînd, peste cîteva zile, îl auzi pe Barcaru lăudîndu-se faţă de cîţiva inşi că primise ordinul „Regina Maria“.

— Meritam chiar crucea de fier ! zicea acesta. Căci aproape tot timpul la divizie făceam strategie cu generalul.

— Mai bine-ţi vedeai de medicina ta ! i-a răspuns tăios Mustea.

— De ce ? s-a amestecat aceeaşi soţie de ofiţer de stat major care, cu un an în urmă îl trimisese pe front pe Rizea, profesorul de franceză.

Mustea, cunoscînd snobismul lui Barcaru, nu se mirase prea tare de relaţiile cu această cucoană din „high life", după cum nu-l mirau nici afirmaţiile lui lăudăroase cu privire la „colaborarea" strategică cu generalul, căci Barcaru era strateg cît era Mustea paşă la Silistra.

— Uite, urmă cucoana, eu am un cunoscut, tot medic, doctorul Pavel Cozondrac, care a ajuns erou ! Este mare invalid de război şi a primit crucea de fier. Dar nu aşa, dată de-ai noştri, ci direct de germani, pentru bravura sa. Trăgea, domnule, cu mitraliera de-i potopea pe ruşi ! „N-am pansat nici un rănit sovietic, zice el. În schimb am luat prizonier un maior de-al lor, scoţîndu-l direct din cazemată, împreună cu toţi oamenii săi." Ăsta om ! Erou, nu glumă ! Mare invalid de război, că l-a rănit la şira spinării...

— Pesemne cînd înainta vitejeşte, a adăugat rece Mustea.

— Domnule ! Nici dumitale nu ţi-ar strica un pic de înaintare vitejească !

— Încotro, stimată doamnă ?

— Ia nu mai face pe deşteptul ! Are să schimbe Hitler curînd tactica şi ai să vezi dumneata !

— Vom trăi şi vom vedea, doamnă. Pe mine, Barcarule, mă ierţi, trebuie să plec la serviciu.

20

Toţi concentraţii de la cenzura scrisorilor externe primeau o aşa zisă „îndemnizaţie", ca să poată lua masa la cantina poştei. Mustea era singurul care refuzase, pretextînd că el primeşte salariul de la Universitate, ceea ce părea suspect chiar unora dintre cei concentraţi. Cei tineri considerau că bine face. De ce să primească bani „profesorul" dacă are salariul său ? S-au făcut însă nişte decorări la cenzură, gradaţii şi soldaţii primind fără nici o excepţie, adică cu una singură, anume Atanasie Mustea, medalia „Trecerea Nistrului", dealtfel nemeritată de nici unul dintre ei, căci nici unul nu văzuse frontul. Şi această excepţie nu se putea să nu bată la ochi. Civilii, care alcătuiau majoritatea la cenzură, mai ales femei şi bătrîni, rîdeau de soldaţi şi numeau această medalie „Trecerea Nistrului încolo şi-ncoace". Mustea, în schimb, crescuse în ochii lor.

— Nu toţi care l-au trecut încolo, îl vor mai trece şi încoace — a zis Mustea, satisfăcut în sinea sa că este singurul nedecorat.

— Şi tu te bucuri ? l-a mustrat Tucan. N-ai de ce. Ştiu că „unii" îl vor trece numai încoace, dar poate mai apuci şi tu să treci măcar Prutul, încolo. Atunci să te văd ! Atunci n-o să ţi se mai ofere indemnizaţia de 1000 lei pe lună ca aici, pe care o mai şi refuzi, ca să nu te compromiţi, vezi Doamne ! ci o să primeşti solda ta de caporal T.R. Şi n-ai să te mai plimbi cu o domnişoară frumoasă la braţ, seara pe sub teii înfloriţi, pe străzile din

jurul Malmaisonului, ci cu lopata Lineman la şold, mirosind nu flori, ci cadavre.

— *Après vous, monsieur!* După d-voastră, domnule!

A doua zi colonelul Kirculescu l-a chemat la el.

— Domnule Mustea, îţi fac o propunere. Uite despre ce e vorba: mi s-a cerut de sus, nu spun de către cine, „persoană însemnată", mă înţelegi, să prezint un raport despre primejdia ce-o reprezintă legionarii pentru statul nostru. Numai dumneata ai fi în stare să faci un raport ca lumea, minuţios, ştiinţific. Apoi mi-am zis că subiectul are să te ispitească, aşa că n-ai să mă refuzi. Reflectează, şi dă-mi răspunsul peste două zile. Apropo, nu ştii dacă locotenentul Petrescu-Neajlov e aici? Cînd îl vezi, trimite-l la mine.

Colonelul l-a concediat pe Mustea, măsurîndu-l cu ochii săi înceţoşaţi şi strîngîndu-i mîna.

Peste cîteva ceasuri, Mustea s-a întîlnit cu Petrescu-Neajlov, un fost legionar, dar fără acte criminale în trecutul său şi un foarte priceput filolog.

— De ce te-a chemat colonelul? a întrebat Mustea intrînd direct în subiect. Nu cumva ţi-a cerut şi ţie să-i scrii un raport?

Luat aşa dintr-o dată, Petrescu-Neajlov, zîmbind îngrijorat cu mutra lui de cal şi trecîndu-şi mîna prin coama bogată, a răspuns:

— Ba da. Mi-a cerut să-i scriu un raport despre primejdia pe care o prezintă evreii pentru statul nostru.

— Mi-am închipuit. Eu trebuie să scriu acelaşi lucru despre legionari. Dar habar n-am ce urmăreşte.

— Probabil că ai o situaţie tot aşa de proastă ca a mea altfel nu te-ar pune la încercare. Ce ai de gînd să faci ?

— Eu ? Să mă mai gîndesc. Deşi primejdia cu legionarii este reală...

— Eu am să-i fac raportul.

— Eu mă gîndesc...

— Ce te gîndeşti ?

— Să nu-l scriu. Nu vreau să le fac servicii Antoneştilor. Apoi nu vreau să aibă cu semnătura mea nimic la mînă porcii ăştia.

— Şi ce rezolvi cu asta ? Te alegi cu o invitaţie pe front, şi încă la o unitate disciplinară.

— Oricum, tot nu-l scriu.

— Eu sînt om însurat, cu trei copii. Am fost legionar. Deşi n-am făcut nimic, mă poate oricînd trimite pe front. Pot refuza ?

Neajlov făcu un semn plictisit şi plecă.

„Dacă refuz, mă trimite pe front, îşi zise Mustea. Ei, şi ? Poate a sosit momentul. Mili, Mili ! De ce ne-am cunoscut ? De ce n-am fost stăpîn pe mine ? Încep să mă scufund. Am să mă poticnesc în dansul meu pe muchea de cuţit şi am să cad în prăpastie. Ce artist pierde lumea !“ mai adăugă rîzînd amar. Hotărî să se ducă la Rotaru şi să ceară din nou de la partid dezlegarea de a pleca pe front. „Am să mă întorc maior în fruntea armatei eliberatoare !“ îşi zise glumind. Dar peste cîteva zile uită de raport ; nici colonelul nu-i mai aminti de el.

Îl frămîntau alte gînduri, să caute pe Ozun şi să vorbească cu el. Poate Ozun, mai curînd ca

Rotaru, îi va rezolva şi plecarea pe front. În timp ce rătăcea fără rost prin Gara de Nord, tocmai sosea trenul de Timişoara, ticsit de lume. Mustea se uita distrat la călători, cu gîndul tot la Ozun. „E un comunist încercat. Mulţi gîndesc ca el, dar tac...“ zise pentru sine, împiedecîndu-se de o piatră mai ieşită din caldarîm.

— Vezi să nu-ţi frîngi gîtul, dacă umbli cu capul în traistă, frate Atanasie ! Noroc şi bani şi-o mie de ani !

În faţa lui era Vlad Nicoară, pe care nu-l mai văzuse de mult. Venea de la Timişoara, după ce trecuse pe la Sibiu. Avea în mînă o valiză de carton destul de jerpelită, însă mare.

— Am să-ţi spun ceva despre Sandu Crai, o năzbîtie nouă.

— Ce poate fi aşa de grozav ? Desigur vreun nou tertip, ca să scape de front.

— Nici n-ai să crezi ! Aşa ceva e. Dar foarte original. Hai să luăm un taxi şi astă-noapte să ştii că la tine dorm. Vorba vine ; o să discutăm !

Ceea ce Nicoară îi povesti în seara aceea i se păru lui Mustea mai mult stupid din partea lui Sandu Crai. Ca să nu mai plece pe front şi, nemaiştiind ce operaţie să-şi facă fără primejdie pentru organism, după ce-şi scosese apendicele şi amigdalele, promisese prefectului de poliţie din Sibiu să scrie un tratat de psihologie criminală să-l publice sub semnătura amîndorura : a sa şi a poliţaiului.

— Asta-i boacănă ! zise Mustea.

— Închipuie-ţi ! În timpul acesta Crai duce o serioasă muncă ilegală. Nu lucrează rău. Dar dracu ştie ? Există o vorbă : să te faci frate cu dracu pînă treci puntea. Mie parcă mi-ar fi frică, să nu mă împingă necuratul în apă.

— Da, mă ! S-ar putea să-şi rupă capul. Scapă el de front, dar mi-e să nu cadă din lac în puţ...

Mustea tăcu. Nici el n-avea o situaţie mai bună decît Crai. Oricînd putea să i se înfunde, fiind în imediata apropiere a duşmanilor celor mai înverşunaţi. Dar măcar el ajunsese în această situaţie fără voia lui. Sandu se vîrîse singur.

Stinse lampa şi se culcă alături de Nicoară care adormi îndată. Mustea se foi pînă spre ziuă.

21

Nicoară s-a sculat cu noaptea în cap şi, cum ferestrele erau camuflate cu hîrtie albastră, iar lampa nu voia s-o aprindă, ca să nu-l trezească pe Mustea, a început să orbecăiască bodogănind prin odaie.

— Ce dracu ai, de te scoli odată cu lăptăresele ? a mîrîit la el Mustea.

— Trebuie să ajung la timp undeva cu geamantanul acesta.

— Dar ce ai în el ? Hai aprinde lampa !

— N-ai să ghiceşti. Bani.

— Ce spui ? Glumeşti !

— Vino să vezi. Sînt bani strînşi pentru partid.

— Şi nu ţi-a fost frică să vii cu ei în tren ? Dar dacă te prindea ?

— Tocmai acesta-i farmecul jocului. Malaxa poate să ia cu el o sută de milioane şi n-are nici o emoţie, cel mult frica să nu i le fure cineva.

— Mă, tu nu eşti un om prea viteaz din fire. Cum de te-ai încumes ?

— Sarcină de partid ! Cînd m-am urcat în tren am pus valiza sus, în faţa mea. Mi-am zis : dacă vine vreun control, cum se întîmplă des acum, voi spune că nu ştiu a cui e valiza. Nu m-a văzut nimeni cînd am pus-o. Nu exista nici o dovadă că-i a mea. N-a fost control, şi iată-mă-s aici. Acum mă duc s-o predau.

— Dar dacă descindea Siguranţa astă-noapte la mine, ce-ai fi făcut ?

— Tu ce crezi ? N-ai văzut că am pus valiza deasupra dulapului, ca şi cum acolo i-ar fi locul de totdeauna ?

— Drăguţ prieten, n-am ce zice !

— Dar ce voiai să fac ?

— Şi eu ce mă făceam ?

— Asta te priveşte pe tine. În orice caz trebuia să mă ajuţi. Găseai tu o minciună. De gol nu mă puteai da.

— Nu te-aş fi dat eu de gol. Dar zău că nu ştiu pe unde scoteam cămaşa. Uf ! bine c-am scăpat. Altă dată să nu mai vii la mine că mi se pare că m-au luat la ochi.

— Ştiu. În casă locuieşte un căpitan de la Serviciul Secret. Legăturile tale cu Rotaru sînt aproape rupte. Tocmai de aceea eşti mai puţin periculos. Te

urmăresc un timp, apoi te mai lasă în pace. Eu contam pe un asemenea răgaz. Cine o să-şi închipuie că ai îndrăzni să adăposteşti la tine pe cineva, care, într-o valiză jerpelită, transportă fonduri ale partidului comunist ?

— Cînd o să afle Rotaru de isprava ta, vai ! vai ! ce săpunea lă-ţi trage.

— De aceşti bani el nu va afla niciodată. Aici, la Bucureşti, numai tu ştii de ei şi acela care mă aşteaptă să-i preia. Şi nici acela, căci el personal habar n-are ce e în valiză. Dar cum procedez mai departe, nu te priveşte.

Mustea simţea cum inima îi bate mai tare, dar teama ce venea cu întîrziere era amestecată cu bucuria pericolului înfruntat.

— Dragul meu — zise Nicoară zîmbind mefistofelic — asta nu-i ceea ce numeşte Mussolini : *Vivere pericolosamente.* E cu totul altceva. Deviza noastră eu aş formula-o aşa : „Nu te lăsa nici mort !“ Ce dracu ! Sîntem comunişti !

— Apropo de „nu te lăsa nici mort“, ce părere ai de Sandu Crai ? Că aseară mi-ai comunicat numai faptul ca atare.

— Ai noştri, unii, caută să-l înţeleagă şi să-l justifice. Eu nu-l văd bine. La prima supărare, dacă nu iese cartea (şi Crai n-are nici gînd s-o scrie !), şeful va pune copoii să-l înhaţe. Cine ştie dacă nu-s pe urmele lui ? Toate acestea nu pot să ducă la nimic bun. Desigur, e simpatic, abil şi atrage oameni în frontul patriotic, mai repede şi mai uşor decît ar

putea s-o facă oricare dintre noi. Dă Doamne să iasă bine şi fereşte-ne de rău!

Dintre membrii „academiei" de la berăria clujană, Nicoară era cel mai vechi comunist, mai vechi decît Rotaru chiar. Totdeauna era elegant îmbrăcat, ras proaspăt şi veşnic zîmbitor. Avea nişte ochi cenuşii cu care te privea direct şi insistent. Îşi apăra cu fanatism convingerile din pricina cărora se certase cu tatăl său, un om foarte bogat, care nici nu mai voia să ştie de feciorul său şi-l dezmoştenise.

— Despre Ozun ai aflat? îl întrebă Mustea.

— Am aflat, oftă Nicoară. La el temperamentul o ia înaintea raţiunii. N-are frînă, deşi e de o cinste desăvîrşită. Disciplina e însă disciplină.

— Să mă duc la el dacă mă cheamă? Am fost o dată. Nu ne-am înţeles.

— Du-te. Nu sînt sigur că-l vei convinge să se domolească, dar nu strică. De altfel trebuie să fie urmărit de aproape. Aşa mă tem. Îl urmăreau foarte insistent, pe cît am aflat la Braşov.

— Şi dacă va cădea?

— O să-i frîngă oasele.

— Nu va vorbi!

— Asta niciodată. El poate să aibă păreri greşite, dar nu să trădeze. De altfel, în afară de-a vorbi cu unii, cu alţii, n-a făcut nimic. Şi alţii vorbesc. Doar că nu strigă aşa tare ca el. E un comunist însă! Şi acum am plecat. Îţi mulţumesc pentru găzduire şi ţine-te bine, că poate şi ţie-ţi sare lupul în beregată într-o zi... Nici serviciul ăsta al tău nu-i cel mai ferit loc din lume.

22

Mustea ar fi vrut să-i mărturisească lui Nicoară relaţiile lui cu Emilia, dar pînă la urmă s-a sfiit. Se socotea vinovat faţă de partid că le tăinuise pînă atunci. I se strîngea inima de cîte ori dădea ochi cu Barcaru. Ştia bine că Mili nu se înţelege cu bărbatul ei, că trăiesc prost împreună. De altfel, pe baza acestei rele convieţuiri îşi clădise nădejdea de a se căsători cu Mili, după ce ea va divorţa. Copii nu aveau, iar Barcaru n-ar fi suferit prea mult, poate deloc, în urma divorţului. „Dacă ar afla, însă — îşi zicea Mustea — dintr-o dată s-ar trezi în el sentimentul de proprietar al unei femei frumoase, s-ar simţi jignit în vanitatea lui de cuceritor".

Dar pentru moment, de divorţ nici nu putea fi vorba. Barcaru abia ieşise din spital şi îşi continua tratamentul acasă. Rana se vindeca greu. Emilia îl îngrijea cu devotament. Mustea profita de ocazie şi venea des pe la ei, seara, sub pretext că vrea să-i ţină lui de urît. Ea îl petrecea la plecare şi, în coridor, în colţurile mai ferite de lumină, se sărutau prelung.

Continuau să se întîlnească şi prin oraş, umblînd ceasuri întregi pe uliţe dosnice, mai rar prin boschetele de lîngă Şoseaua Kiselef. Văzuseră împreună liliacul aplecîndu-şi crengile înflorite peste garduri, din curţi ; îi încîntase profuziunea trandafirilor de pe Şoseaua Jianu ; iar acum îi îmbăta mireasma teilor în floare. În acest oraş al grădini-

lor, înmiresmat şi înflorit de primăvara pînă toamna, cu pomi în fiecare curte, cu straturi de flori la fiecare colţişor, uitau de toate, de război, de faptul că relaţiile dintre ei erau nepermise, de rana lui Barcaru, şi se simţeau ca doi tineri studenţi, cînd se plimbau ţinîndu-se de mînă, fericiţi şi visători.

Într-o după-amiază mergeau astfel pe o alee străjuită de tei bătrîni, zumzăind de albine şi îmbălsămînd aerul cu parfumul lor greu. Multe flori se scuturaseră şi aleca era galbenă ca mierea. Soarele strecurat printre foi arunca pete mai deschise şi mişcătoare pe acest covor parfumat. Tăceau ca doi îndrăgostiţi ce nu mai sînt la prima lor întîlnire. Ea se uită în cîteva rînduri la el, ca şi cînd ar fi vrut să-i spună ceva. Dar nu zise nimic, parcă temîndu-se să nu rupă vraja ce o ţesea în jurul lor natura, izolîndu-i de lume ca într-un ostrov minunat. S-au plimbat aşa pînă ce s-a lăsat amurgul.

— Mili, tu parcă ai vrea să-mi spui ceva şi nu cutezi, zise el oprindu-se şi uitîndu-se în ochii ei.

— Crezi ?

— Presupun.

Mili îl luă de mînă, îl trase după ea, şi mai umblară un timp în tăcere. Apoi, cînd ajunseră la Hipodrom, ea îi propuse brusc să se urce în tramvai. Coborîră la strada Berzei. De acolo o luară pe jos, prin uliţele mici, pe unde se plimbaseră întîia oară şi el o îmbrăţişase, trecîndu-şi braţul uşor pe după mijlocul ei. Fără un cuvînt, ea îşi lăsase capul pe umărul lui şi gurile lor s-au întîlnit.

Era în dreptul unei case fără etaj, vopsită galben şi parcă pustie, atît de mare stăruia liniştea în jurul ei ! În faţă avea o grădină cu pomi şi cu flori. Un soc bătrîn şi nişte măslini sălbatici se aplecau peste gardul de scînduri.

Au ajuns în acelaşi loc. Ea s-a oprit, s-a întors spre el şi l-a prins de mîini. Se întunecase. Nu se vedeau. Se simţeau numai. Dintr-o dată ea i se lăsă pe piept şi începu să plîngă, încet, apoi zguduindu-se toată, cu sughiţuri şi gemînd.

— Ce e cu tine, Mili ? Ce are fata mea ?

— Nu pot să-ţi spun.

El a sărutat-o pe ochi. Lacrimile erau sărate şi amare.

— Îţi spun eu, Mili.

— Nu ştii.

— Încerc. Eşti însărcinată. Te-ai hotărît să-i faci un copil lui Barcaru. Aşa-i ?

Fără să răspundă, ea se smulse din braţele lui şi, plîngînd cu hohote, fugi pierzîndu-se în întuneric.

Mustea vru să alerge după ea, apoi se răzgîndi. Va să zică asta era ! Barcaru îi spusese odată Emiliei, în faţa lui Mustea, că doreşte un copil. Se vede că şi ea se hotărîse în sfîrşit. Mustea se uită împrejur. Nimeni. Tăcere. Întuneric. Socul bătrîn stătea aplecat peste zaplaz. „Parcă am făcut o călătorie în jurul pămîntului — îşi zise — şi am ajuns din nou la punctul de plecare. Mi se părea că pornisem împreună la drum, acum m-am pomenit singur. Mîine e marţi, dar nu mai mă duc

la ea la masă. Mîine trec pe la Rotaru să-l anunţ că plec pe front."

O luă fără grabă către casă, prin strada Berzei, prin Buzeşti, peste Piaţa Victoriei, prin strada Paris. În Piaţa Confederaţiei Balcanice se opri şi în dreptul lupoaicei romane cu cei doi prunci, se aşeză pe gardul scund de beton. Zorelele răspîndeau o mireasmă dulce, purtată de o boare caldă. Era pesemne tîrziu, căci nu se vedea ţipenie de om. Parcul Filipescu, cu vilele lui elegante, zăcea în întuneric. Din Groapa Floreasca răzbăteau frînturi de cîntec de beţie. Un cîine vagabond se opri lîngă Mustea, se apropie cu teamă, apoi se îndepărtă, văzînd că nu i se dă nici o atenţie. Mustea se uita pe cer la constelaţia Casiopeia, spre răsărit, cu frumoasele ei stelc distribuite în linie frîntă : sus — jos — sus — jos — sus. „Într-acolo mă voi duce şi eu, sub constelaţia ce-i stă împotrivă Carului Mare."

Carul Mare îşi aplecase oiştea. Era binişor după miezul nopţii. Îndreptîndu-se încet spre casă, Mustea îşi asculta propriii paşi. Un meteor se aprinse pe cer şi străbătu zarea, lăsînd o dîră de lumină, apoi un tunet prelung porni parcă pe urmele aprinse şi se stinse după o clipă, pe traiectoria de foc a schijei stelare, ieşite din tenebre şi topite în tenebre.

23

Plecînd în concediu pe o lună de zile, colonelul Kirculescu dăduse în primire serviciul nici mai mult nici mai puţin decît şefului Biroului 2, temu-

tul colonel Porţian, Porceanu, cum îi zicea Mustea. Mulţi auziseră de el, mai ales militarii, dar puţini îl cunoşteau personal. Dacă cu Kirculescu se mai putea schimba o vorbă, acestuia parcă totdeauna îi ningea şi îi ploua. Uscăţiv, cu mustaţa neagră şi scurtă adunată sub nas, deasupra unei guri strînse ca o pungă, să nu scape ceva din ea, Porceanu nu putea să trezească simpatie cuiva — dimpotrivă, inspira teamă tuturor. Umbla îmbrăcat numai militar, spre deosebire de Kirculescu, care adeseori se îmbrăca civil. Prieteni, afară de Kirculescu, nu se ştia să aibă. Cu acesta, însă, întreţinea legături foarte strînse.

Lectorii de la cenzură şi-au închipuit că prin venirea lui Porceanu nu se va schimba nimic, că totul e numai o formalitate, treburile rămînînd pe capul bătrînului căpitan de rezervă Fortunescu, liberal, om de casă al Brătienilor, un grăsun placid, care zîmbea la toate şi lăsa pe oricare din concentraţi să plece unde voia în timpul serviciului. Probabil, însă, că punea pe cineva să-i urmărească. Aşa cel puţin presupunea Mustea. Totuşi, după venirea lui Porceanu, lucrurile nu s-au petrecut atît de simplu cum se aşteptaseră lectorii şi militarii.

Din prima zi a început să-i cheme la el pe toţi, unul după altul, individual, întîi fetele tinere, apoi femeile bătrîne şi pensionarii, iar la urmă de tot pe militari, de la ofiţerii de rezervă la plantonul ce stătea la uşă. Nici unul din cei ce ieşeau de la el nu voia să sufle un cuvînt despre convorbirea avută, încît după trei-patru zile se crease în serviciu o atmosferă de mister, intensificată de curio-

zitatea alarmată a fiecăruia de a şti ce a vorbit „şeful" cu ceilalţi. Se cunoşteau de mult agenţii secreţi cu care era împănat serviciul, şi lumea învăţase să se ferească de ei. Se ştia cine fusese legionar, simpatizant sau înregimentat. Erau bine reperaţi cei ce ţineau cu „aliaţii", se bănuia cine are sentimente prosovietice; existau grupuri şi prietenii stabile, pe bază de idei comune sau numai pe baza muncii comune ori a obiceiului de a merge împreună la cîrciumă, la „o parolă". Pe scurt, fiecare ştia cu cine îşi poate îngădui să vorbească şi cui ce-i poate încredinţa fără teamă. Se ştia că există un birou al marilor secrete, unde nu pătrundea, în afară de comandant, decît o persoană sau două, fiecare cu cheie proprie, curăţenie făcîndu-se de către planton numai sub ochii celor iniţiaţi. Se mai ştia că există oarecum clandestin un birou unde pătrundeau numai anumiţi oameni, care primeau rar, cu rezervă, cîte un străin ca oaspete, şi de unde se auzeau cîteodată rîsete atît de zgomotoase, de aveai impresia că acolo nu se lucrează, ci se petrece. Grupul acesta, după cum se aflase, se ducea seara împreună la masă, de obicei la un restaurant de lux, „romînizat". Proprietar devenise un fost chelner, gras, roşu la faţă şi rotund ca un butoi, un oarecare Chindea, concentrat şi el la cenzura corespondenţei externe din Gara de Nord, deşi nu ştia nici o altă limbă decît romîneşte şi n-avea alte cunoştinţe decît cele primite de la mamă-sa şi de la patronii pe la care trecuse. Dar se vedea că omul făcea servicii bune comandantului. Mai erau apoi bircurile obişnuite unde se citea

corespondența : cel de franceză, de germană, de ungară, etc., în care putea intra oricine, oricînd și unde de obicei domnea tăcere. Ultimul era biroul de tăiere a plicurilor, unde lucrau oamenii cu calificarea cea mai redusă și cu remunerația cea mai mică. Acolo, în schimb, era mai multă bună dispoziție și se descopereau mai multe lucruri senzaționale, de la fotografii, șuvițe de păr legate cu panglică de mătase, broșe fără valoare, pînă la dolari plasați cu abilitate între plic și căptușeala lui.

În această mică societate, ai cărei membri făceau o treabă mai mult sau mai puțin murdară, invers proporțional cu gradul fiecăruia, unii pentru o bucată de pîine, alții în silă, ca soldați, sau bucuroși, tot ca soldați, că scapă de front, iar alții, ca spioni sadea, se produsese o stratificare pe categorii și ranguri, consolidată parcă pentru totdeauna. Intrigile, suspiciunile, bîrfelile, aventurile de dragoste înfloreau și aici ca în orice comunitate omenească, începînd în orele de serviciu și terminîndu-se în restaurante, pe stradă, sau acasă în strictă intimitate. Dar nimeni nu mai era impresionat de nimic, decît cel mult atunci cînd vreun bătrîn lovit de o congestie cerebrală murea pe loc sau se afla că vreunul dintre militari a fost trimis disciplinar pe front. Evenimentele acestea nu erau însă prea dese. Așa că se putea spune că în Gara de Nord, unde era mai mare forfotă ca de obicei din pricina războiului, se află și un colțișor unde mai stăruia liniștea și pacea.

Dar iată că dracul își vîrîse coada și aici, aducîndu-l pe Porceanu, ca să pună capăt lîncezelii

din acest serviciu, unde de mult nu se mai întîmplase nimic palpitant.

Faimosul Vili, cel cu harta despăturită în faţa oricui pentru a pleda cauza pierdută a victoriilor hitleriste, a ieşit radios de la Porceanu.

— Se simte stăpînul ! a exclamat el, fără alte comentarii.

O profesoară bătrînă de muzică a ieşit, însă, furioasă, declarînd că chiar de a doua zi renunţă să mai lucreze „în această cloacă".

— Prefer să mănînc pîne neagră cu conştiinţa curată, decît pîne albă, dar murdărindu-mi părul cărunt.

— M-am edificat, şi-a zis Mustea, în timp ce aştepta să-i vină rîndul.

— Dom' caporal Mustea ! şi-a vîrît pe uşă capul tuciuriu plantonul, vă cheamă dom' colonel.

— Fruntea sus ! Ha-ha-ha ! rîse Tucan.

Porceanu nu stătea cu nasul în dosare cînd intră Mustea, ci îl aştepta în picioare şi, întinzîndu-i mîna, îl pofti să şadă într-un fotoliu. Se aşeză apoi în faţa lui, pe alt fotoliu, scoase tabachera şi-i oferi o ţigară.

— Mulţumesc, nu sînt fumător, domnule colonel.

Nu era adevărat. Dar nu voia să primească nici măcar o ţigară de la el.

— A ! Fără vicii. Şi totuşi ce bine e cîteodată să-ţi învălui partenerul de discuţie în fum.

— Ca sepia duşmanul.

— De ce numaidecît duşmanul, domnule Mustea ? Eu ştiu că dumneata nu prea eşti pentru război. În orice caz, nu pentru *acest* război. Aşa-i ?

— Ordonați, domnule colonel ?

— Hai, hai, nu fi așa milităros. Zîmbiți, vă rog.

„Ia să vedem cum reacționează la tăcere", își zise Mustea, stînd liniștit în fața colonelului. Dar Porceanu se ridică, deschise un dulap de fier, scoase de acolo o carte și i-o întinse lui Mustea. Era scrisă cu litere ruseşti.

— O cunoşti ?

— „Cursul scurt de istorie a partidului comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice", scrie pe copertă.

— Ai citit-o, desigur...

— Nu.

— Poți s-o iei dacă vrei. Un dar prietenesc din partea mea !

— Mulțumesc, dar nu am cînd s-o citesc. În orice caz acum n-am timp.

— Hai, nu fi modest. Ia-o.

Mustea stete pe gînduri, apoi zise :

— Scrieți-mi o dedicație pe ea.

Colonelul rîse, luă cartea de la Mustea și o puse pe birou.

— Nu sînt obișnuit să scriu dedicații pe cărți. Trebuie să mă gîndesc. Însă necondiționat îți scriu. Adică *necondiționat,* vorba vine. Cu o condiție : să-mi răspunzi la o întrebare.

— Ordonați, domnule colonel.

— Hm ! Dumneata desigur îți iubeşti țara, n-are rost să te întreb. Apoi ești nu numai milităros, ci și militar. Ce-are a face că nu te afli pe front ? Patria ți-o poți servi oriunde și oricînd. Ca militar ești dator s-o faci. Dar nu de asta e vorba. Eu

vreu să ne sfătuim ca doi oameni, nu ca un colonel cu un caporal T. R.

— Ordonați, domnule colonel.

— Iarăși ! Dar nu-i nimic. Dumneata ești un intelectual și nu mă îndoiesc că ești inteligent. Ai să înțelegi numaidecît unde vreau să ajung. Pentru noi, intelectualitatea constituie o valoare, o forță națională, și azi și mîine.

Colonelul se opri, strîngîndu-și gura, de parcă ar fi ieșit prea multe cuvinte din ea. Apoi continuă.

— ...și azi și mîine. Îndeosebi *mîine*. Da. Acesta-i adevărul. Intelectualitatea trebuie apărată.

— Ordonați, domnule colonel.

— Ce-ai zis ? Adică da ! Spuneam așadar că noi avem nevoie de acești intelectuali. Apropo, ai mulți cunoscuți printre intelectualii din București ?

— Nu, domnule colonel. Doar aceștia de la serviciu.

— Neinteresanți.

Colonelul scutură cu degetul mic scrumul de la țigară, trase un fum adînc, apoi lăsă un nor gros între el și Mustea. Dar îl împrăștie numaidecît cu mîna. Mustea îl observa liniștit.

— Scuză-mă, zise încet. Vreau să trec direct la ceea ce mă interesează. Balanța războiului începe să se aplece, știi dumneata în care parte. Gestapo-ul devine tot mai furios. Ne suspectează. Are un dinte îndeosebi împotriva intelectualilor, care semnează memorii, manifestă sentimente antihitleriste și așa mai departe. Nu ar fi de mirare ca în-

tr-o zi, sau mai bine zis într-o noapte, să încerce să ne facă figura cu aceşti intelectuali. Datoria noastră este să-i apărăm. Dar ca să-i putem apăra, trebuie să-i cunoaştem cine sînt, ce fac, unde se găsesc, pentru ca să putem preveni un dezastru. Aşa-i ?

Mustea tăcea. Simţea că i se usucă cerul gurii. Colonelul continuă.

— Nu-i nimic, zise automat, căci se aşteptase ca Mustea să spună iar „ordonaţi". Dumneata, ţinînd seama de înaltul dumitale patriotism, ne poţi fi de mare folos. Aşa-i ?

— Continuaţi, domnule colonel.

— Adică ?

— Continuaţi, dacă n-aţi terminat.

— Am terminat. E rîndul dumitale.

— Nu vă pot fi de nici un folos.

Colonelul se uită la ceas. Mai aprinse o ţigară, apoi încercă să prindă cu gura un fir de mustaţă, ca să-l roadă.

— Şi zi, caporal, nu poţi ? De ce ?

— Nu cunosc pe nimeni.

— Imposibil. Cît de cît. Gîndeşte-te. Cercuri progresiste, democratice, oameni mai de stînga...

— Nu cunosc pe nimeni. După cum sînteţi probabil informat, am avut oarecari legături cu naţional-ţărăniştii. Pe Maniu îl cunosc personal. Mai la stînga n-am avut relaţii.

Mustea îşi dădu seama că vorbise mai mult decît se cădea, îi venea să-şi muşte limba, dar trebuia să-şi păstreze calmul.

— Nu ne interesează, îl cunoaştem şi noi pe Maniu. Altceva. Dumneata ştii la ce mă refer. Recurg încă o dată la sentimentele dumitale patriotice. Gîndeşte-te la ziua de mîine. Ce dracu ? Ţara doar au s-o conducă intelectualii. Nu legionarii, prietenii nemţilor, ăştia-s compromişi, ci alţii, aceia care sînt împotriva lor. Vrem să-i apărăm. Înţelege-mă, dragă domnule Mustea, că doar nu eşti turc, Doamne iartă-mă !

— Eu vă înţeleg, dar nu cunosc astfel de intelectuali şi nu vă pot fi de folos.

— Spune mai bine că nu vrei ! Îţi dau patru zile să te gîndeşti. Peste patru zile vii din nou la mine. Ce zici ?

— Am înţeles, domnule colonel, să trăiţi !

Deşi îmbrăcat civil, Mustea făcu o întoarcere la stînga, milităreşte, şi plecă foarte nemulţumit de sine însuşi. „Porcul acesta o să-şi închipuie că sînt dispus să-i dau informaţii despre ţărănişti, cu care, după cum ştie probabil, am rupt de mult legăturile. Mare nătărău sînt ! Am vorbit mai mult decît trebuia."

De fapt, motivul turburării şi supărării lui Mustea era întîmplarea în sine, blestemata de propunere. „Dacă nici acuma nu sînt pe muche de cuţit, atunci nu mai ajung niciodată !" îşi zise în timp ce se îndreptă, pe ocolite, spre casa lui Rotaru, cu care nu apucase să mai vorbească după cele petrecute între el şi Mili. „Acum chiar că plec pe front. Cazul cu Mili e greu de explicat, în schimb cazul cu Porceanu e categoric şi nu admite altă ieşire decît frontul... Sub Casiopeia..."

Ocolind, cînd în tramvai, cînd pe jos, cînd cu taxiul, ca să ajungă fără „ataş" la Rotaru, care locuia lîngă Podul Izvor, Mustea se trezi pe strada Dionisie Lupu, în colţul dinspre Piaţa Lahovari. „Cum dracu am ajuns aici ?" Se opri, se uită la blocul mare din colţ. „Înţeleg, zise. Aici l-am întîlnit ultima oară pe Maniu, în 1941 toamna tîrziu. Aci în stradă, şi tot seara."

Îmbăţoşat, cu pălăria lui ţeapănă, într-un palton îmblănit, ţeapăn şi el, Maniu tocmai se întorcea cu secretarul său acasă. În acel bloc locuia, cînd avea treabă la Bucureşti. Mustea venea din direcţia opusă, distrat, urmărind stelele luminoase pe cerul catifelat de toamnă.

— Bună seara, domnule Mustea. Mă bucur că te văd. De ce nu mai vii pe la mine ? Tocmai acum cînd oamenii ar trebui să se întîlnească, ai dispărut.

În întuneric, după ce secretarul, o matahală cît o poartă de temniţă, controlă împrejurimile, se încinse o scurtă conversaţie între Maniu şi Mustea.

— Domnule Mustea, am să-ţi fac o propunere.

— Spuneţi-mi, domnule preşedinte, de ce e vorba ?

— N-ai vrea să pleci în Turcia ? Eşti tînăr, eşti ager la minte. Am avea nevoie de oameni ca dumneata acolo. Au mai plecat pînă acum doi.

— În Turcia ?

— Nu. În America. Pleci întîi în Turcia, şi de acolo în Statele Unite.

— Cum ?

— Asta te privește pe dumneata. Treci granița cum știi. totul e să ajungi la Istambul. Mai departe mă privește pe mine. Deci numai drumul, clandestin bineînțeles, pînă la Istambul, te privește. Restul e ca și aranjat. Am nevoie de oameni ca dumneata. Înțelegi ?

— Ca mine ? Nu prea înțeleg...

— Da, inteligenți, cunoscători a mai multor limbi, necompromiși cu fascismul.

— Dar...

— Știu, știu. Dumneata ești cam de stînga. Nu mă supără. Ești încă tînăr. Te vei mai schimba. Și eu am avut idei socialiste în tinerețe. Trebuie să ne întărim pozițiile în Apus. Războiul va mai avea și o a doua parte, dacă cumva Hitler va fi bătut. Mă înțelegi. Se va ciocni Apusul cu Răsăritul. Noi trebuie să fim pregătiți. Apusul trebuie să înceapă de aici, de la noi. Bineînțeles, dacă Hitler...

— Știu, dumneavoastră ați mai dezvoltat teoria că trebuie să fim pregătiți pentru lupta cu bolșevismul. Era pe timpul înființării Frontului Renașterii Naționale. Vă amintiți ? Ne-ați vorbit tot nouă, tinerilor, la Cluj, în casa lui Boilă.

— Îmi amintesc, firește.

— Eu nici atunci n-am fost de acord cu dumneavoastră, dar nu v-am spus-o.

— Și acum ?

— Acum gîndesc la fel.

— Ei ! Atunci bună sara, dragule !

Fără să-i mai întindă mîna, bătrînul a intrat băţos în casă. De-atunci Mustea nu l-a mai văzut. Ştia numai că naţional-ţărăniştii făceau greutăţi comuniştilor, care se străduiau să închege un larg front patriotic antihitlerist, pentru a determina ieşirea ţării din război.

„Cum de am ajuns în acest loc ? M-o fi mînat vechea mea ură împotriva bătrînei vulpi ? Ori poate dorinţa de a-i mai spune o dată că ne găsim pe poziţii diferite. M-aş fi compromis serios dacă-l ascultam. De altfel partidul n-a fost de acord cu ce-mi propusese bătrînul vulpoi."

Mustea porni pe jos, iar cînd ajunse la Universitate, cumpără nişte crini de la o ţigancă ce reuşise să se strecoare cu ei printre oameni, căci ţigăncile nu mai aveau voie să vîndă flori. Ţiganii, ca rasă inferioară, cum îi categorisiseră nemţii şi Antonescu, fuseseră deportaţi împreună cu evreii în Transnistria. Cei care scăpaseră se furişau cu teamă prin mulţime.

Cu buchetul de flori în mînă, făcînd un ocol pe la Podul Mihai Vodă, o luă cu pas lungit, pe lîngă Arhivele Statului, către casa lui Avram Rotaru. „N-o să aibă de ce să se supere, îşi spuse, căci şi la el vin pentru ultima dată." Cu acest sentiment de „ultima dată", se uita foarte atent la case, la curţi, la oameni, ca şi cum ar fi vrut ca imaginea lor să i se imprime cît mai adînc în minte.

24

— Aha ! Iată-l pe Mustea ! — Parcă-i Arhanghelul Gavril într-un tablou al Bunelvestiri ! Judecînd după crini, s-ar părea că aduce o veste bună.

Aşa îl primi pe Mustea nevasta lui Rotaru, ridicîndu-se de la masă.

— Poftește, poftește, oaspe rar, că dacă ai tu veşti bune, poate-ţi servim noi rele. Dar deocamdată hai să mîncăm împreună nişte ardei umpluţi cu orez. Cînd lucrurile merg prost, mie-mi vine pofta de mîncare şi somnul. Dracul ştie ce fel de organism am.

— Mulţumesc, îi răspunse Mustea lui Rotaru. Nici veştile mele nu-s chiar atît de bune încît să-ţi sporească pofta de mîncare.

— Şezi. Deocamdată află că a căzut Ozun. Să vedem dacă ai tu una mai tare.

— A căzut ? Era de aşteptat. De mult mă temeam.

Rotaru nu răspunse, oftă adînc şi începu să mănînce. Nevastă-sa se uita în farfurie, de parcă ar fi vrut să citească ceva acolo.

— Toţi vom cădea, zise Avram după cîteva secunde, dar „pa rînd, pa rînd", vorba ţiganului. Cel puţin pînă acum Vasile n-a spus absolut nimic, după cît sîntem informaţi. Nici n-are să spună. Iarăşi nu se ştie cum s-a produs căderea. A fost arestat singur. Un duşman ascuns...

— Adică ?

— Bietul Vasile ! O fi vorbit cu careva aşa cum vorbea el în ultimul timp. Cine ştie ?

— Vai de capul lui. Dar n-au să scoată nimic de la el. N-au să-l împuşte...

— Pe tine, dacă te prinde, te împuşcă, măi Mustule, că tu eşti soldat la Marele Stat Major.

— Vezi, tocmai de asta am şi venit eu la tine, că-s soldat la Marele Stat Major, cum zici, şi vor să mă facă şi mai mare în grad.

— Cît de mare ?

— Mare de tot.

— Şi tu, modest cum te ştiu, refuzi. Nu-i aşa ?

— Plec pe front. M-am săturat să umblu pe muchea de cuţit. Vreau să ajung în noua armată care s-a format dincolo.

— Iar stupidul tău refren ? Vrei în loc de muchea de cuţit un vîrf de baionetă ? Ţi se pare mai moale ? De altfel poate c-o să avem nevoie aici de viteji ca tine...

— Lasă-l, Avrame, să-şi cînte cîntecul. Nu-l întrerupe de la început.

— Nu vezi că el începe cu refrenul ? S-auzim cîntecul. Mai bea un pahar de vin ! Aşa ! Acum cîntă.

Mustea dete de trei ori peste cap paharul umplut cu un vin tare de Alba.

— Bună licoare.

— De la Ţelna. Zi, frate !

După ce Rotaru ascultă cu multă atenţie toată povestea lui Mustea, cînd ajunseră la cafea, spuse :

— Nu cred că vei fi lăsat să pleci pe front.

— Încerc. O să vedem...

— Îmi place că eşti disciplinat ! Ştii ce ? Hai să aşteptăm şi să vedem ce-ţi va spune Porceanu pînă la urmă. Tu ţine-te tare. Poate că te trimite el pe front, ca răzbunare. Atunci, va fi greu să se intervină...

— Hm ! Bine-ar fi, dar nu mă trimite.

— De ce ?

— Pentru că ţine numai o lună locul lui Kirculescu. Cazul meu e un caz special şi n-are să vrea să se pună rău cu Kirculescu. Sînt translator din şapte limbi.

— Poate ai dreptate. Dar atunci cum ai să ajungi pe front ?

— Oricum.

— Chiar ca voluntar, dacă nu te cheamă unitatea ta ?

— Unitatea mea nu mai există. I s-a luat steagul, apoi a fost desfiinţată pentru că un batalion n-a vrut să iasă la atac, iar altul a trecut cu arme cu tot la sovietici.

— Bună unitate !

— Păcat că nu eram acolo şi eu.

— Tot nu mi-ai spus ce ai de gînd să faci. Să pleci voluntar ?

— Dacă nu se poate altfel, şi voluntar ! Adecă, poate. nu...

— Ei ! vezi ? Mai gîndeşte-te.

Mustea se răsucea pe scaun.

— La urma urmei. după moarte, îmi va fi indiferent ce am fost. Dar nu vreau să mor. Totuşi, dacă n-am încotro mai bine să mori frumos, decît să trăieşti urît.

— Zău ?

— Da.

— Şi dacă nu vei muri ?

— În nici un caz nu mă voi întoarce ca un laş. Voi fi poate în armata de eliberare ce s-a format acolo, iar de nu ajung prizonier, voi fi între cei ce la un moment dat vor întoarce armele împotriva nemţilor.

— Frumos ! Totuşi nu-ţi recomand să pleci ca voluntar. Să ne mai gîndim. Eu te înţeleg. Ai dreptul să fii cel puţin turburat.

— Sînt pe muche de cuţit.

— Alt refren nu mai ştii ? Parcă nu sîntem toţi pe muche de cuţit ! Ha-ha-ha !

— Nu rîde !

— Hai, Musteo, tu eşti ca mustul care fierbe. Stai să te faci vin. Nu te oţeti. Hai să mai aşteptăm. Peste cinci zile vii să-mi spui cum stau lucrurile. Pînă atunci mă gîndesc şi eu, raportez unde trebuie, aşa cum se cuvine. Dar ia toate măsurile de precauţiune cînd vii. Mă-nţelegi, să nu-mi aduci vreo „codiţă".

După colţ, cînd s-o apuce la stînga, în susul Dîmboviţei, ca să meargă spre Grădina Botanică la plimbare, Mustea se întîlni faţă-n faţă cu Emilia, care tocmai se ducea şi ea la Rotaru.

— Vreau să-ţi explic totul, zise ea. Nu vreau să mă judeci greşit. Ceea ce am făcut e într-adevăr grav, dar şi mai grav e că te-am ţinut în neştiinţă timp de trei luni. Şi aceasta vreau să ţi-o explic. Să nu mă goneşti. Te rog mult.

Mustea se uită în ochii ei albaştri-viorii, plini de lacrimi.

Porniră încet pe lîngă apă. Gîrla era scăzută şi turbure, groasă şi gălbuie, cu pete brune de ulei, şi răspîndea un miros greu de canal. Numai razele soarelui în declin îi dădeau o aparenţă de frumuseţe, împrumutîndu-i străluciri metalice jucăuşe şi trecătoare.

25

Înainte de a bate el în uşa de la cabinetul comandantului, Mustea simţi cum îi bate inima în piept ca un ciocan şi cum iarăşi începe să i se usuce gura.

— Te-am chemat să-mi dai răspunsul, zise colonelul, de data asta fără să ridice ochii de pe hîrtii. Scria ceva. Şezi, te rog.

— Nu pot să vă fiu de folos, domnule colonel.

— Te înţeleg.

Colonelul continuă să scrie încă timp de vreo cinci minute. Observase că Mustea rămăsese în picioare, dar nu mai zise nimic. Abia după ce puse stiloul peste foaia scrisă, repetă :

— Şezi, te rog.

Mustea se aşeză, hotărît să nu cedeze nici mort.

— Domnule Mustea, dumneata eşti un copil. Ai avea toate motivele să-mi îndeplineşti cererea, fără să vii în contrazicere cu propriile dumitale convingeri. Ceea ce te reţine este o prejudecată.

În momentul de față nu există om politic de seamă care să nu aibă legături cu serviciile secrete. Crezi că Eden, bunăoară, nu are ? Te-nșeli. El, alții, toți cei care sînt la cîrma unei țări, nu vorbesc de bolșevici, toți marii oameni politici sînt legați măcar de unul, dacă nu chiar de mai multe servicii secrete, naționale sau internaționale. Ți-o spune un om cu 25 de ani de experiență în această meserie grea, complicată, hulită, dar care aduce multe foloase.

— Nu am ambiția să ajung un om politic, domnule colonel.

— Oricum, vei ajunge. Totul e să o înțelegi cu un ceas mai devreme. Ne vei ajuta pe noi și în primul rînd pe ai dumitale. Nu te teme, nu va rămîne nici o urmă scrisă, nu vei figura ca salariat pe nici o listă secretă...

— V-am spus că nu vreau să fiu om politic.

— Bineee ! Nici eu nu vreau să avem altfel de relații, vreau să rămînem în cadrul politeței, deși aș putea, aș avea și dreptul să schimb tonul și să-ți ordon.

— Nu. Puteți să-mi ordonați să plec pe front sau să luați măsuri să fiu trimis. Asta-i însă altceva.

— Așteptam să ajungi aici. Pot să te trimit pe front în această clipă. Dar n-o fac. Nici nu te mai chem la mine. E ultima dată. Să știi însă, domnule Mustea, că va veni o zi cînd are să-ți pară rău de refuzul dumitale de astăzi. Poți pleca.

Accentuase în mod deosebit pe cuvintele „are să-ți pară rău".

Colonelul reîncepu să scrie, fără să-i întindă mîna şi fără să se uite la el. Mustea se ridică şi ieşi cu inima împăcată din birou. Pe obrazul lui se putea citi mulţumire. Deocamdată biruise. „Ce voi face mai tîrziu, am să văd atunci" — îşi zise.

Într-adevăr, Porceanu nu-l mai chemă. Kirculescu, însă, aflînd de la nişte funcţionare că fuseseră chemate de şeful spionajului, îl întrebă pe Mustea dacă fusese şi el solicitat. La răspunsul afirmativ al acestuia, clătină din cap.

— Of, prietenii aceştia, cîte boroboaţe nu-ţi fac ! Doamne, Doamne ! Nu-i nimic. Dar vezi să nu-i vii vreodată în bătaia puştii, că Porţian nu uită.

„Parcă tu eşti mai bun decît el" — gîndi Mustea, dar continuă să tacă, fiind convins că orice cuvînt rostit faţă de asemenea oameni nu putea decît să-i agraveze situaţia. „Retrage-te în tăcere ca broasca ţestoasă în carapace — îşi mai zise — şi nu te grăbi să ieşi de acolo. Taci şi acţionează."

Începu să rărească şi discuţiile cu colegii de birou şi, în general, cu oricine mai venea în contact, pînă şi cu Mili, cu care mai păstra legăturile organizatorice.

Ea mai încerca din cînd în cînd să aducă vorba despre dragostea lor, dar avea de fiecare dată impresia că el se uită la pîntecul ei ce se rotunjea şi, stingherită, se grăbea să schimbe vorba.

O dată sau de două ori s-au mai plimbat împreună prin pădurea Andronache, pierzîndu-se într-un luminiş cu ierburi miresmate şi irişi sălba-

tici, a căror flori galbene păreau lumînări aprinse. Mili obosea repede acum şi era îmbujorată la faţă de căldură. Dar tot frumoasă rămăsese.

— Ştii, Mustea, nu peste mult, poate chiar la anul pe vremea asta vom fi împreună cu ai noştri, liberi. Vezi doar cu ce viteză înaintează Armata Roşie. Numai că libertatea nu va veni de la sine. Pădurea, irişii sălbatici, ochiurile de apă, ciupercile la umbra arborilor, toate vor fi la fel de frumoase, numai că atunci poate vor cădea bombe, obuze, vor trece avioane, vor răpăi mitraliere. Poate că pe aici se vor da lupte, şi frumuseţea va fi strivită, cum a fost strivită dragostea noastră. Nu trebuie să ne pară însă rău. Şi tu şi eu înţelegem că mai presus de dorinţele şi planurile noastre sînt alte idealuri. Totuşi, te mai iubesc şi acum, aşa cum tulpina frîntă a unei plante mai caută cu frunzele şi florile ei soarele şi se bucură de stropii luminoşi de ploaie, ca şi cum nu i s-ar fi întîmplat nimic rău.

— Mili, Mili, de ce vorbeşti aşa ?

— Fiindcă aşa mi-a venit. Şi te iubesc, te iubesc, te iubesc. Dar ne desparte o schijă ce s-a oprit în piciorul unui om şi un omuleţ care creşte în trupul meu. Lor nu le trebuie dragostea noastră. Omul cu schija a devenit fricos şi are nevoie de mine să-l apăr, să-l mîngîi, iar omuleţul care se dezvoltă în mine are să mă acapareze toată.

Mustea şi Emilia mergeau încet, ţinîndu-se de mînă, prin iarba împănată ici şi colo cu smocuri de pipirig şi de şovar. Într-un loc găsiră nişte tufe de păducel, iar între crengi, un cuib din care

zbură o pasăre mică, dar nu prea departe, şi începu să ciripească supărată la ei.

— Ne ocărăşte, zise Mustea.

— Cum se numeşte păsărica asta ?

— Spre ruşinea mea, nu ştiu. Văd că nici tu nu te pricepi. Halal naturalişti ! Eu mai sînt şi ţăran, ca şi tine de altfel.

— De ce s-o fi speriat ?

— Clocea pesemne. Pentru a doua oară.

— Drăguţa de ea ! Hai să-i vedem ouăle.

— Nu se poate. Mai bine s-o lăsăm în pace. Rădăcinile copacilor, ouăle în cuibul păsărilor, tainele din sufletul oamenilor trebuie lăsate în pace.

— Nu-i aşa ? Aşa cred şi eu. De aceea te iubesc eu pe tine, fiindcă eşti discret.

— Numai de aceea ?

— Şi de aceea. Dar nu numai de aceea. Să nu ţi se pară curios, dar te mai iubesc şi fiindcă ştiu că tu ţii foarte mult la partid. Aşa-i ?

— Da, ţin.

— Aş vrea să te mai întreb ceva : pe tine te frămîntă gîndul răspunderii pe care o avem noi faţă de partid ? Te temi de ea ?

— Nu, nu mă tem.

— Aşa te vreau. Nici eu nu mă tem. Dar nu toţi comuniştii privesc lucrurile aşa. Coriolan mi-a spus odată, cînd eram încă foarte nouă în mişcare : „Măi fată ! De Siguranţă, de bătaie, de toate astea trebuie să te temi cu mult mai puţin decît de conştiinţa ta de comunist, de conştiinţa clasei pentru cauza căreia lupţi, conştiinţă care trebue să fie mereu trează." M-a trecut un fior

prin şira spinării şi de atunci mă întreb mereu cum stau cu conştiinţa. Mă frămîntă tot ceea ce n-am făcut bine. Tu nu te gîndeşti cîteodată la asta ?

— Sigur că mă gîndesc. Dar nu confund simţul de răspundere cu frica de răspundere. Partidul sîntem noi, ideile noastre, lupta noastră, viitorul oamenilor. De acestea să mă tem ? Doar pentru asta trăiesc. Altfel...

— Altfel ?

— Poate plecam pe front. Dar nu ca să mor numaidecît...

— Mult rău ţi-am făcut eu ţie. Nu-i aşa ?

— Nu.

Acest „nu" o făcu pe Mili să nu mai stăruie. După un timp întrebă totuşi :

— Cum are să fie după ce vom ajunge la putere noi, comuniştii ? Tu te-ai întrebat vreodată ?

— Are să fie foarte mult de lucru.

— Atît ?

— Cum atît ? Sigur. Atît. Şi crezi că nu-i destul ? Va trebui să clădim o viaţă nouă, cărămidă cu cărămidă, şi apoi nu uita cît ne va da de furcă duşmanul, inerţia oamenilor. N-o vom scoate uşor la capăt, dar va fi o treabă frumoasă.

— Atunci n-o să mai avem timp de hoinărit ca acuma ?

— Nu prea.

— Dar pînă atunci mai e mult. Poate murim. De bombe. În închisoare. Cine ştie ? Şi tare-aş vrea să trăiesc. Să particip la facerea lumii !

— Eu cred că tu vei participa, Mili.

— Şi tu nu ?

— Poate că da, poate că nu.

— Mustea, dragul meu !

Mili se apropie de el şi-şi lăsă visătoare capul pe pieptul lui. O vulpe roşcată, cu coada ca un evantai, ţîşni dintr-o vizuină. Cînd dădu cu ochii de ei, îi privi o clipă, apoi o luă la sănătoasa.

— Ai văzut-o ? Ce frumoasă era ! zise Mili. Viaţa în general e frumoasă. Şi... are să fie mai frumoasă. Eu, de cînd sînt însărcinată, am devenit afectivă, îmi vine mereu să plîng, dar nu de tristeţe ! Îmi vine cîteodată să-mbrăţişez copacii, uite aşa ca pe tine.

Mustea tăcea. Porniră îndărăt. La marginea pădurii Andronache intrară într-o cîrciumioară, luară o bere, nişte roşii cu brînză şi mîncară cu poftă, uitînd de toate.

— Să ne bucurăm, dragă Mili, cît ne mai dă viaţa răgaz. Că vor veni zile şi mai grele.

— Mîine ne ducem iarăşi în pădure ?

— Da, Mili, să ne bucurăm de fiecare zi.

Se despărţiră în Piaţa Sfîntul Gheorghe. În timp ce se uita după ea, îl bătu pe umăr cineva.

— Ce faci, Mustea ?

Era contele sas, colegul de la Universitatea din Cluj, prietenul lui Toader Becu şi al lui Alice Colchique.

— De unde vii, grofule ?

— De la München. Acum mă stabilesc definitiv la Bucureşti.

— Pe-o mie de ani, cum ar zice Hitler.

— Nu, definitiv.

— Nimic mai relativ decît ceea ce un neamț consideră definitiv și absolut.

— Lasă că o să vedeți voi surpriza cea mare! Ai puțintică răbdare, cum zice Caragiale al vostru.

— Tot amenințați, conte, tot amenințați ? Și eu care credeam că distrugeți lumea prin simplul fapt că scrieți V pe tancuri !...

— Rîzi tu, rîzi, Harap Alb !... Dar cine rîde la urmă, rîde mai bine.

— Apropo, n-ai vrea să-mi trădezi cine rîde la urmă, Hitler sau Stalin ?

— *Wer jetzt lacht, wird später ausgelacht.* [1]

— Scrieți-o și asta pe tancuri, ca *porte-bonheur,* alături de faimosul V.

— Isprăvește, începi să devii plictisitor. Mai bine întreabă-mă ce mai fac, ce mai nou prin Germania...

— Nu. Altceva vreau să te întreb. Mai ai păreri tot așa de bune despre hitlerism ca în 1935, bunăoară ?

— Asta sună ceva mai rezonabil. Am să-ți răspund : Mi-a plăcut să beau din izvorul cristalin ; dar azi cînd micul șipot a devenit un rîu mare, turbure și lat, de o curățenie dubioasă, nu-mi mai place să beau din el.

— Și ce faci ?

— Firește, n-am să mă duc la izvorul roșu, unde vreți voi să adăpați proletariatul din toate țările lumii cu idealuri comuniste.

---

[1] Cine rîde acum se face de rîs mai tîrziu.

— *Weiter!* Zi înainte.

— Îţi aminteşti de imaginea lui Spengler cu soldatul roman care, la Pompei, a fost uitat în post în timpul erupţiei Vezuviului şi acolo i s-au găsit oasele după milenii? Ăştia sîntem noi, oamenii Apusului.

— Îmi amintesc şi de „Der Nibelunge Not",[1] care vă place vouă aşa de mult.

— Sigur.

— *Also, après nous, le déluge?*[2]

— Noi am vrut o pace de o mie de ani. Führerul a promis-o. Dar comuniştii se opun.

— Aha! Nu vor să capituleze. Deşi la Stalingrad von Paulus le-a dat un exemplu. Mai daţi cîteva exemple de acestea. Cine ştie, poate convingeţi pe bolşevici, în ceasul al doisprezecelea... pentru voi.

— Nu zi vorbă mare! Poate vom mai avea o surpriză. Hitler a promis că trage toată omenirea după el în prăpastie, dacă...

— Dacă Uniunea Sovietică nu se lasă înghiţită de Führer?

— Oarecum.

— Şi are să-şi ţină promisiunea?

— Führerul nu minte.

— Ce fel de promisiune este? *Ein Blitzversprechen?*[3]

— *Du hast aber eine Blitzzunge!*[4]

---

[1] Pieirea Nibelungilor.
[2] Aşadar, după noi, vină potopul!
[3] O promisiune fulgerătoare!
[4] Tu însă ai o limbă fulgerătoare!

— Apropo de limbă, unde lucrezi, după ce te definitivezi la Bucureşti ?

— La ambasada germană şi la ministerul informaţiilor.

— Va să zică, am nemerit-o.

— *Sei nicht gemein, Athanasius! Bin doch ein Graf von...*

— *Meine Hochachtung!*

— *Schluss!* [1] Eşti insuportabil. Noroc că nu te ia nimeni în serios. Şi acuma altceva. Toader Becu e prin Bucureşti. Vrea să te vadă.

— Imposibil. Mîine seară plec în permisie pe zece zile, la mine în sat.

— Cum vrei. Îl găseşti la Athénée Palace. Sper să te mai văd şi eu. Cu bine, frate, şi nu mai fi aşa răutăcios...

Mustea-i întinse mîna fără un cuvînt şi se despărţiră. Cu primul tramvai se întoarse acasă, în strada Roma şi se apucă să-şi completeze jurnalul, pe care-l lăsase în părăsire de cîteva zile. Apoi, fără să ştie de ce, poate pentru că i se amintise de Toader Becu, de care nu-l mai lega nimic, îi veni să citească minunata povestire a lui Gogol: „Cum s-a certat Ivan Ivanovici cu Ivan Nichiforovici". Dar deja la descrierea Mirgorodului, pe care-l ştia distrus de război, se opri. In timp ce se culca, îşi aminti de fiţuica fascistă a lui Becu, „Lupta Noastră" peste care, pe toată pagina primă, se lăţea un V uriaş. „Cu-

[1] — Nu fi vulgar. Sînt doar conte de...
— Respectele mele.
— Gata !

rat *Lupta* Noastră ! vorba lui Caragiale — îşi zise. Cum am putut colabora la foaia asta infamă ? Avea dreptate bietul Ozun !" Închise ochii. Cum privise becul electric gălbui. văzu nenumărate pete albastre luminoase. Se foi mult timp. negăsind loc potrivit pentru cap şi întorcînd de mai multe ori perna. Pînă la urmă senzaţiile stîrnite din afară începură să se confunde cu imaginile din minte şi să se transforme în vise.

26

Lacul Tei. cu malurile lui verzi. puţin umblate, îşi întindea tremurul de platină al valurilor în soarele după-amiezii, sub un văzduh înfierbîntat şi jucăuş. Mustea şi Mili treceau pe lîngă bordeiele ţiganilor.

— Uite, zise ea, ce frumoasă e natura şi ce urîtă e mizeria omenească.

Trei pui de ţigan se iviră din bălării ca din pămînt, cu cămăşile ferfeniţă, cu mîinile întinse şi cu ochii de smoală rugători, de sub cîrlionţii negri, vraişte peste frunte.

— Săru-mîna, domnu, să-ţi trăiască boieroaica, dă un leu, că n-am mîncat o bucată de pîne !

Mustea le dădu fiecăruia cîte ceva.

— Dă şi o ţigară, domnu, zise cel mai mărişor, care avea vreo nouă ani.

— Da ce ? Tu fumezi ?

— Nu. Da-i duc la mama ţigara, că-i bolnavă.

— Şi ce are mamă-ta ?

— O doare spatele.

— Dar tatăl tău ce face ?

— Îi închis.

— A furat ceva ?

— A dat cu sapa-n cap la altu.

— Şi ăştia mici îs fraţii tăi ?

— Da, şi mai este unu-n pat lîngă mama. Acela suge. Şi mai este o fată măritată şi încă o fată care-i curvă.

— Hai, zise Mili. Nu mai face anchetă socială, că-mi trece cheful de plimbare.

Trecură pe lîngă Castelul Ghica şi se apropiară de pădurea Andronache.

Mustea o cuprinse de mijloc pe Mili şi începu să doinească încet :

Arde-mi-te-ai codru des,
Văd bine că s-a ales
Din tine să nu mai ies,
C-am intrat copil blajin
Şi-acuma-s lotru bătrîn...

Mili se uită în ochii lui zîmbind.

— Tot blajin ai rămas.

— Dacă aş mai începe încă o dată, Mili, să ştii că nu m-aş mai înfunda aşa tare în codru.

— Zi mai bine în mlaştinile vieţii. Şi ce-ai face, mă rog ?

— Mi-aş face o casă la marginea codrului întunecat, m-aş însura...

— Nu, întîi te-ai însura, apoi ţi-ai face casă, copii şi toate celelalte necazuri. Iar casa ar veni să ţi-o iee domnii, pentru că n-ai putut plăti dările, sau pur şi simplu pentru că le-ar plăcea locul ales de tine. Nu ?

— Poate că ai dreptate. Şi după aceea într-o bună zi aş lua securea subsuoară şi m-aş înfunda în codru...

— Ei vezi ? Există un singur drum al omului necăjit.

— Putea să fie şi un altul.

— Da. Acela de a fi slugă la domni. Eventual cu titlul de ministru. Dar tot slugă. *Minister* înseamnă doar slugă pe latineşte, după cîte îmi amintesc.

— Nu asta vreau să spun. Mă gîndesc la ştiinţa pe care am părăsit-o.

— Te subvenţiona pentru ea clasa conducătoare, deci tot boierii şi burjuii, în măsura în care era în folosul şi în interesul lor. Nu dragul meu, nu poţi vîşca. Există un singur drum, al revoluţiei. Mi-ai spus ieri că de asta mai trăieşti pe lume. Trăieşte deci ! Iar dacă trebuie, vom muri...

Se opriră brusc. Din apropiere se auzi un viu ciripit de păsări în liniştea pădurii. Un cintezoi cu perechea sa se giugiuleau, sărind de pe o ramură pe alta, prinzîndu-se cioc în cioc, ciripindu-şi cîte toate pe limba lor.

Deodată, însă, din cer senin căzu peste ele fulgerător un uliu, smulse pe una din joc, iar cealaltă scoase un ciripit sfîşietor de alarmă : cir-

rrip ! şi se pierdu printre foi. Uliul, cu prada în ghiară, dispăru ridicîndu-se peste vîrfurile copacilor şi bătînd zgomotos din aripile-i uriaşe. Totul a durat numai cîteva secunde. Emiliei i s-a sugrumat un ţipăt în gît şi şi-a dus mîna la inimă ; Mustea, instinctiv, s-a aplecat să ia ceva de jos, ca să dea după tîlhar. Povestea de dragoste se încheiase între cele două păsărele. În pădure liniştea rămase deplin stăpînă.

— Mi-e nu ştiu cum... Hai, Atanasie, să mergem acasă.

Aproape că n-au mai vorbit tot drumul. Numai într-un tîrziu, cînd intraseră pe la Florească în oraş, ea spuse :

— Care dintre ei o fi rămas singur, bărbăţuşul sau femeiuşca ?

— Totuna, răspunse Mustea scurt şi fără intonaţie.

În Piaţa Confederaţiei Balcanice rupse el tăcerea :

— Tu rămîi aci, te odihneşti lîngă Lupoaică, pe o bancă, pînă viu eu să-ţi aduc însemnările din presă pentru Rotaru.

— Bine. Da să nu stai mult !

— Într-o clipă mă-ntorc. Mă duc numai şi viu.

Cînd Mustea se înapoie grăbit, Mili dispăruse. Se uită în toate părţile, se-nvîrti prin piaţă, intră într-o cofetărie, se-ntoarse la Lupoaică : Mili, nicăieri ! Îi veni s-o strige şi îşi dete seama ce absurd ar fi. Se uită să vadă ceva suspect prin apropiere, vreun agent : nimic. Îi venea să întrebe pe cei ce şedeau pe bănci, printre flori, dacă n-au văzut o

femeie, care arăta aşa şi aşa — i se păru inutil căci nu recunoştea pe nimeni. Totuşi se decise şi întrebă pe doi tineri, o fată şi un băiat, care îşi vorbeau pe şoptite. Ca treziţi din vis, cei doi îl priviră miraţi, iar el dădu din umeri în semn de neştiinţă.

Cu paşi grei, parcă-i legase cineva butuci de picioare, Mustea se îndreptă spre lacul Floreasca, cu gîndul să observe dacă nu cumva e urmărit. Însă îi veni în minte perechea de păsărele îndrăgostite din pădure şi uliul care răpise pe una din ele, în timp ce dispăruse cealaltă cu un ciripit speriat. Îl chinuia imaginea aceasta aşa de mult, încît mereu i se întuneca înaintea ochilor înfăţişarea reală a lucrurilor dimprejur. Lucrurile şi oamenii începură să-şi piardă apoi contururile în lumina difuză de după asfinţitul soarelui şi Mustea, fără să-şi fi putut da seama dacă era sau nu urmărit, se întoarse în Piaţa Confederaţiei, cu gîndul să telefoneze la Barcaru acasă dintr-o cabină publică.

— Nu, n-a venit, auzi vocea lui Barcaru. Spunea că aveţi o întîlnire spre seară. A plecat imediat după prînz.

— Tocmai asta e, că n-a venit la întîlnire, zise Mustea cu vocea sugrumată.

— Nu ştiu ce-o fi. Ba nu, stai că se aude cineva. Ea este. Stai la telefon, că ţi-o dau.

— Ce s-a întîmplat, draga mea ?

— Nu ştiu. Mi-a fost frică. S-a luat un bărbat străin după mine.

— Eu plec astă-seară din Bucureşti. Trec pe la voi să-ţi las volumul din Balzac. Mă aştepţi peste o oră la poarta din dos.

— Te aştept.

Mustea atîrnă receptorul suspinînd uşurat. „Mi se pare că am devenit superstiţios. Întîmplarea nenorocită cu păsărelele din pădure m-a buimăcit. O fi fost vreun crai în căutare de aventuri."

— Halo, taxi ! strigă Mustea după un şofer. Mă duci la Obor.

Cu o birjă, cu un tramvai, cu un taxi, pe jos, iar cu un taxi, Mustea ajunse la Teatrul Municipal, de unde porni pe jos iarăşi pe malul stîng, mai neumblat, al Dîmboviţei, ca să poată observa de nu se ia cineva după el. Luminile fiind camuflate, se distingea greu prin întuneric, dar o ureche ascuţită auzea orice paşi. Cînd Mustea percepea un zgomot de paşi, se oprea, pînă se convingea de ce este vorba, stînd liniştit lîngă barele de fier de la marginea apei.

În dosul clădirii institutului, se opri la locul convenit, lipindu-se de trunchiul unui copac. Nu peste mult auzi paşi prin întuneric, din care unul era greu, cu un picior mai apăsat. Mili venea, ţinînd de braţ pe Barcaru, care începuse să iasă şi să umble, ajutîndu-se cu un baston.

Mustea le ieşi în cale.

— Iată-l, zise Mili.

— Îţi propunem să luăm împreună cina la „Bărbierul", e aci, la doi paşi, interveni Barcaru scuturîndu-i viguros mîna.

— Eu mă duc pînă sus în odaie cu hîrtiile acestea.

— Dispun exact de o oră şi jumătate. La miezul nopţii plec către Arad.

— Şi atîta-i bine, mai zise Barcaru, pe cînd Mili dispăru repede fugind spre casă prin întuneric.

27

În ciuda războiului, Bucureştiul mai păstrase tradiţia cîrciumelor bune. Aşa era cîrciuma la „Bărbieru". Dar pe lîngă mititei, ciocănele, fudulii, maţe de oaie, ciuperci umplute, pui la frigare cu mujdei, fripturi, udate cu vin de Nicoreşti ori de Valea Călugărească şi îndulcite apoi cu sarailie, baclavale, ţi se mai serveau şi şopîrle : cîte un muşteriu singuratic, visător, străin parcă de toate cele dimprejur, dar cu urechi ascuţite şi cu ochi ageri de după pleoapele întredeschise. Lîngă masa lui Mustea şi a soţilor Barcaru, se aşează ca din întîmplare un individ cu plete de poet romantic, nici tînăr, nici bătrîn, nici slab nici gras — cum ar spune Gogol — şi-şi comandă un sfert de vin şi o vrăbioară, apoi aşteptă, nepăsător, cu un braţ atîrnat peste spetează scaunului.

— Asta nu plăteşte ! şopti Mustea.

— Înţeleg, răspunse Barcaru.

Drept care conversaţia celor trei fu foarte săracă, iar şederea la masă mult scurtată. Mustea

povesti că în aceeaşi zi, plimbîndu-se prin parc, văzuse două păsărele drăgălindu-se pe o tufă într-un boschet, de mai mare plăcerea ; dar că din cer senin s-a repezit un uliu şi a răpit una dintre ele. Cealaltă a zburat ciripind şi s-a pierdut în rămuriş. Doi tineri care văzuseră şi ei scena, începură să se agite, temîndu-se fiecare că are să-l piardă pe celălalt, că întîmplarea cu păsărelele e un semn, şi aşa mai departe. Atunci el, Mustea, a intrat în vorbă cu ei şi a căutat să-i liniştească, încercînd să le demonstreze că numai din întîmplare asistaseră la o scenă foarte obişnuită în natură. Zadarnic, tinerii nu-şi puteau veni în fire !

— Şi dacă era totuşi un semn ? făcu Barcaru.

— Asta-i bună ! Dacă şi noi mai credem în semne, atunci unde ajungem ?

— Taci Mustea, zise Mili, că şi Hitler are un astrolog pe lîngă el.

— D-aia-i merge aşa bine *Blitzkrieg*-ul !

— Ssst ! făcu Barcaru. Mi se pare că începem noi să devenim un semn pentru chicosul de alături. Şi asta n-o să mai fie o întîmplare.

— Hai să plătim, că eu tot trebuie să plec. Ţal !

— De fapt, pentru ce te duci tu la sat ? întrebă Mili.

— Am o chestie cu nişte ţărani. Ceva de tot hazul ! Vă povestesc cînd mă întorc.

De fapt Mustea pleca şi cu sarcina de a face să parvină din provincie alimente pentru deţinuţi.

În Gara de Nord, Mustea cu greu găsi un loc în trenul de Arad, căci de obicei oamenii se îngrămădeau în vagoane de la Triaj. Se înghesui cum putu,

scuzîndu-se. În compartimentul de clasa întîia se aflau doi ofițeri, un maior de infanterie și un căpitan de aviație, două femei, din care una tînără, iar lîngă ele un domn gras, fără îndoială un afacerist. Lîngă ofițeri, ședea un „domn Goe", care se tot băga în vorbă. În lumina becurilor albastre abia li se distingeau fețele. Mustea se așează lîngă copil, trăgîndu-se cît putu spre ușă. Se vorbea despre război.

— Îi tot împușcăm cu mitralierele, îi tot bombardăm — zise aviatorul — tot ucidem la ei și nu se mai termină !

— Are Hitler o surpriză, declară liniștit maiorul. Domnul care a venit ce părere are ?

— *Wie bitte ?* întrebă Mustea prefăcîndu-se că nu înțelege.

Ofițerul se uită foarte respectuos la el și îngăimă :

— *Sie Deutscher Nazi ?* [1]

Mustea nu răspunse.

— E neamț, constată maiorul resemnat.

— Eu cred că ar fi mai bine să dormim, zise aviatorul.

Omul cu înfățișare de negustor socoti că-i necesar să întrebe și el :

— *Sprechen Sie deutsch ?*

— *Nein !* [2]

Răspunsul tăios al lui Mustea îi tăie omului gras cheful de vorbă și în curînd începu să sfo-

[1] Sînteți nazist german ? (Stîlcit).
[2] Vorbiți nemțește ?
Nu.

răie. Cele două femei adormiră şi ele, după ce tînăra îl privise cu oarecare stăruinţă. „Ce-o fi vrînd, gîsca ?“ se întrebă Mustea. Dar după ce se uită la ea mai bine, constată că era o actriţă cunoscută din Cluj. „M-am ars“, îşi zise. Dar îndată după pornirea trenului adormi şi tînăra femeie, şi începu să sforăie subţire ca o piculină. Domnu Goe căzu cu capul pe genunchii lui Mustea şi adormi şi el, respirînd regulat, adînc.

Mustea nu putea dormi. Mai spre ziuă porni spre vagoanele de clasa a treia, să vadă ce atmosferă domneşte acolo, ce vorbesc călătorii. Nu fără uimire, îl zări pe Nicoară stînd în picioare lîngă un geam deschis, vorbind cu un om foarte înalt. Şuşoteau de parcă ar fi avut grijă să nu trezească pe cineva dintre cei care dormeau trîntiţi pe scaune, pe jos, ori sprijiniţi care cum putea, de bagaje sau unii de alţii.

— Cum, frate ? Ai fost la Bucureşti şi nu m-ai căutat ?

— Ultima dată ce mi-ai spus ? Să nu mai dau pe la tine, dacă mai vin cu geamantanul acela ponosit, că ţi-e ruşine cu mine. Acuma aveam unul şi mai mare şi mai jerpelit. Puteam să te fac de ruşine ? Am să vin la tine cînd voi avea o valiză frumoasă de crocodil şi plină cu cămăşi de mătase.

— Îmi pare rău.

— Lasă că-i mai bine aşa. Data trecută n-am avut încotro. Trebuia să mă duc la o întîlnire, dar am scăpat-o. Întîrziase trenul. Uite, fă cunoştinţă cu prietenul meu Chirilă Mănăştureanu. E tot comis-

voiajor în orele sale libere, din care are de altfel douăzeci şi patru în fiecare zi, cum ar spune Heine.

— Numai în anotimpurile calde, cînd nu-i răcoare, spuse uriaşul, strîngîndu-i zdravăn mîna lui Mustea şi zîmbind cu tîlc.

Un control militar le întrerupse discuţia.

— Bagajele ? întrebă sergentul care-l însoţea pe ofiţer.

— N-avem, răspunse fiecare dintre ei.

— Ciudat, zise ofiţerul privindu-i. Dar dumneata, se adresă el lui Mustea, de ce nu porţi uniforma ? Ca să nu fii obligat să saluţi ofiţerii ?

— Pe foaia de drum scrie : „În permisie, călătoreşte în ţinută civilă".

— Da, da. Văd că eşti de la Marele Stat Major. Desigur unul din cei care nu se-nghesuie să intre în baionetele bolşevicilor.

— Domnul caporal este nepotul generalului Mustea care a fost făcut prizonier la Stalingrad, zise Nicoară.

— A ! făcu ofiţerul. Scuzaţi. Săracul domnul general ! La ora asta o fi de mult ucis de bestiile comuniste.

— Dimpotrivă, bombăni cu vocea lui de bas Mănăştureanu.

— Cum aşa ? îl privi mirat ofiţerul.

— Foarte simplu. Sovieticii vor să-l facă general la ei şi duc discuţii în acest sens. Eu lucrez la radio şi acolo am aflat acest lucru.

— Asta înseamnă că tot au să-l omoare, căci desigur n-are să primească.

— Trupa a şi primit să treacă de partea lor, anunţă radio Moscova, dacă o fi adevărat.

— Minciuni, domnule! Cum puteţi crede aşa ceva?! La revedere, domnilor. Drum bun.

— Mulţumim, mulţumim.

După ce se depărtă controlul, Mustea îi întrebă pe cei doi:

— Ce v-a găsit? De ce aţi intrat în vorbă cu el?

— Ca să aibă la ce se gîndi! Altfel i se depune grăsime pe creier, zise Nicoară.

— Şi dacă va povesti şi altora?

— Păi ce alta vrem noi? sări Mănăştureanu.

— Dar dacă ne-a însemnat numele?

— E prea mititel el în grad, ca să îndrăznească să se intereseze de „nepotul" unui general, zise Nicoară. Uite-l, a coborît din tren. Şi ce frumos ne mai zîmbeşte şi cum ne salută!

În gara Aradului cei trei se despărţiră, Nicoară şi Mănăştureanu luînd-o către Timişoara, iar Mustea către munţii Zărandului, spre valea Crişului, prin locuri văzute de atîtea ori. Mustea începu să se gîndească la încurcătura cu ţăranii, pe care trebuia s-o rezolve în sat. Numai o întîmplare îl trezi din gîndurile lui. În vagon intrase un om de vreo cincizeci de ani, amărît, care se plîngea în gura mare că i s-a furat o mie de lei.

— De-aci mi i-o furat, din pojnarul de la laibăr, usca-i-ar Dumnezeu brînca şi lua-i-ar lumina ochilor, să nu mai vadă să fure! Acuma ce duc la pruncuţi acasă? Ciocanul, să-l roadă! Noa!

Un preot reformat se băgă în vorbă şi-i spuse bietului ţăran că, de cîte ori i se întîmplă să piardă

bani sau altceva, trebuie să-şi zică: „Ce bine-i că nu mi-am rupt un picior!“ Apoi îl dojeni, spunîndu-i că nu-i frumos din partea lui să blesteme şi să vorbească urît. Are să-l pedepsească Dumnezeu, care le aude şi le vede pe toate.

— Atunci de ce n-a văzut Dumnezeu pe lotrul care i-a băgat omului sărac mîna în pojnar? zise un tînăr de vreo 18 ani.

— Fiule, nu ţi-e ruşine? îl mustră preotul.

— Lasă, interveni un alt ţăran, că nu vede Dumnezeu nici cum ne iau domnii bucatele şi cum ne duc feciorii la război.

— Dumnezeu vede pe bolşevici, zise preotul, şi trimite poporul să-i oprească prin arme, că bolşevicii sînt păgîni!

— D-apoi nu ştiu cum o fi, se amestecă o femeie, că de-o huită de vreme, mai că ai zice că Dumnezeu s-a dat cu bolşevicii, că numai ei înaintează, a noştri tot înapoi dau ca racul.

— Ba să-l bată Dumnezeu pe acela care o început focul, că blăstămat om a fost, zise o bătrînă. Nu-l rabde pămîntul!

Ascultînd discuţii de acestea, Mustea se pomeni în Porumba şi o luă peste mirişti, pe sub Dealul Viilor, ca să nu se mai întîlnească pe drum cu oameni.

Cerul de august îşi întindea pustietatea fără nori deasupra munţilor şi văii în care se îngrămădise parcă satul cu acoperişurile-i de ţiglă roşie, culcat ca o cireadă de vaci în mirez, la umbra copacilor, ferit de soarele prea fierbinte. Nişte albăstrele în cîmpul secerat, o rîndunică săgetînd prin aer după

gîngănii, două găi rotindu-se pe sus în văzduh, apa gîlcevitoare a gîrlei, toate vorbeau de liniştea satului, ca-ntr-un peisaj scos parcă afară din timp şi înrămat. Dar undeva departe, mulţi din feciorii şi bărbaţii satului vedeau în loc de păsări avioane, în loc de scăieţi înfloriţi sîrmă ghimpată cu vreun soldat ucis în plasa ei, în loc de ciocîrlii auzeau fluierături de gloanţe, ţăcănit de mitraliere, explozii de obuze, iar ei, cei de la Porumba, se tîrau în coate, cu puşca sub piept sau fugeau împrăştiaţi, lăsînd în urmă arme sfărîmate, prieteni sfîrtecaţi de schije, în timp ce zgomotul detunăturilor şi larma motoarelor le acoperea gemetele şi chemările pierdute...

28

La acelaşi serviciu cu Mustea, mai era concentrat şi un căpitan rezervist de peste cincizeci de ani, un avocat, pe nume Tigran Daibucatian, om şters, cu o faţă scofîlcită şi lămîioasă, holtei dedicat împreună cu tot cîştigul său unor surori bătrîne nemăritate şi unei mame octogenare. Ştia limba turcă şi armenească. Misiunea lui era să citească ziarele turceşti sosite de la Istambul. În el turcii aveau cel mai neiertător duşman şi visa cu frenezie ceasul răzbunării. Nemţii îi impuneau, iar de sovietici se temea.

Faţă de colegii săi era bănuitor, căci ştia că în secret îl porecliseră Arţibur I. I se răscoleau însă

măruntaiele de dragoste pentru femei şi se lua după toate, învîrtindu-se în jurul lor ca un cîine în jurul meselor la care se mănîncă friptură, într-o grădină de vară.

Mustea n-avea chef să facă nici un prieteşug cu avocatul. Dar o dată l-a împins nevoia să-i ceară ajutorul tocmai ca avocat.

Veniseră la Mustea, în vară, nişte croitori din Porumba şi din satele dimprejur, o delegaţie de opt inşi. Printre ei şi un văr de-al său, Oanea Dronca.

— Vere, nu ne lăsa. Tu eşti om mare, scoate-ne din bai. Un bandit de perceptor ne-a scos datori cu 6 milioane de lei impozit pe cifra de afaceri, neplătite pe trecut. Dracul a ştiut ce-i aceea cifră de afaceri pînă acum !

— Da, domnu Mustea, se văicărea un ungur bătrîn, ţifră pe lux. Auzit dumita ? Noi face lux ! Noi face nadragii proastă şi vinde tîrg, face laibăr, face doloamă ştofă ţaig. Unde lux ? Şase milioane ! Ioi ştenem !

Mustea a încercat să se apere, că n-are cunoştinţe printre avocaţi la Bucureşti şi că n-are cum le ajuta. Aş ! au tăbărît pe el şi femeile din delegaţie, vreo trei, cu bărbaţii pe front. Ziceau că le mor copiii de foame, şi atîta l-au ciocănit cu clonţul pînă şi-a adus aminte de Tigran Daibucatian.

— Nene Tigrane, nu mă lăsa. Oameni săraci ! Ce cifră de afaceri ? Fac şi ei acolo nişte nădragi, nişte laibere de ţaig, pe care le vînd la tîrgurile săptămînale din sate. De unde lux la ei ? Le mor copiii de foame...

— Asta-i treabă grea, domnule Mustea. Şase milioane, imaginează-ţi ! Afacere grasă, nu glumă. Ş-apoi să-ţi spun drept, n-am relaţii pe la ministerul de finanţe. Nu, nu mă bag. Dar stai ! am un cunoscut, avocatul Rufu Beştereală. Ăsta-i grozav ! Ăsta-i face nod la coadă lui Scaraoţchi, fără ca dracul să bage de seamă. Încheagă apa ! Hai la el.

Cu tot cioporul de croitori şi de neveste de croitor, Mustea şi Tigran s-au prezentat la domnul avocat Beştereală, care i-a primit într-un salon mare, cu un uriaş covor roşu pe jos, cu cărţi pe un perete întreg, cu statui de bronz, cu ciubere cu oleandri şi cu un lustru ce atîrna din tavan, scăpărînd din cristale cînd se răsfrîngea în ele soarele, petrecîndu-şi razele prin perdelele bătute de vînt. Sătenii s-au îngrămădit lîngă perete, ca să nu calce pe covor, şi-şi ţineau mîinile bărbaţii sub şepci, femeile sub şorţuri, ca nu cumva să atingă vreun lucru şi să nu murdărească nimic. Mustea şi Tigran au explicat de ce este vorba, iar Beştereală, un om arătos, ferchez, la vreo patruzeci de ani, cu o faţă prelungă, cabalină, proaspăt rasă, i-a ascultat distrat. În cele din urmă, armeanul a întrebat :

— Ce zici, colega ?

— Afacerea-i cam slabă. Ce-s alea şase milioane ? Mie ce-mi revine ? Zece la sută ! Vorba vine, mie ! Unge scara la finanţe de jos în sus, de la portar pînă la ministru, apoi de sus în jos, de la ministru pînă la portar, iar dacă nu iese afacerea dintr-o dată, ia-o de la început. Închipuie-ţi, colega, ce mai rămîne după atîta şperţuială. Doar

dumneata, colega, știi bine că la finanțe nu poți da mîna cu cineva, fără să lași ceva foșnitor în ea. Bineînțeles dacă vrei să obții ceva. De la clienții aceștia la ce mă pot aștepta ?

— Domnule doctor — sări Dronca — nu ne lăsa ! Fie-ți milă de noi, că nici noi nu vrem gratis nimic. Vom plăti ce s-o cere. Apoi o tare gîscuță mai grăsuță, niște găini, oare i-or prinde rău doamnei la cuhnie ?

— Nu mă bag. Nu merită.

— Domnu doctor, îndură-te !

— Poate așa, că vă văd atît de săraci. Poate pentru colegul Tigran, ca să nu spună că-l refuz, ori pentru domnu Mustea, cu care n-am avut onoarea înainte — pentru ca să nu spună că intelectualii nu se ajută între ei. Dar zău nu mă ispitește !

— Domnu doctor, îndură-te ! se văicări din nou Dronca.

— Puteți plăti șase sute de mii de lei înainte ?

Sătenii rămaseră cu gurile căscate.

— Șase sute de mii de lei ? Pentru numele lui Dumnezeu ! Ioi ișteném ! Cine-a văzut atîția bani în Porumba ? Și încă plătiți înainte ! Nu putem !

Cam astea fură diferitele răspunsuri din grupul sătenilor, rezumate într-un hotărît „nu putem“ colectiv.

— Atunci plătiți șase milioane, spuse calm Beștereală.

— Nu putem odată cu capul, zise Dronca.

— Veţi putea. Legea-i lege. *Dura lex, sed lex!*[1] Întrebaţi-l pe domnul Mustea ce înseamnă aceste cuvinte latineşti.

— D-apoi nu de cuvinte latineşti îi vorba, domnu doctor. Vorba-i de bani, vorba-i că n-avem şi vorba-i să ne tocmim.

— Tîrguială nu există la mine. Zece la sută din afacerea totală şi plătiţi înainte. Doar nu vreţi să ung scările finanţelor, clanţele, ţîţînile uşilor, cu ulei de la mine ?

Croitorii se şopotiră între ei şi pînă la urmă Dronca zise :

— Dăm două sute de mii, domnu doctor, mai mult nici un criţar. Atîta avem.

— Daţi două sute avans, restul sub formă de poliţă.

Orice tîrguială se dovedi inutilă. Avocatul era neînduplecat. Sătenii îşi goliră buzunarele, dar cînd fu vorba de poliţă, Beştereală zise :

— Eu poliţă de la dumneavoastră nu primesc. Îi daţi poliţă de patru sute de mii domnului Mustea, că sînteţi clienţii lui, şi el îmi dă mie o poliţă de patru sute de mii, că doară eu numai pentru dînsul fac toată treaba aceasta, că-i om cu carte şi nu vreau să-l refuz.

Mustea, care nu intervenise pînă atunci, rămase trăznit.

— O simplă formalitate, domnule Mustea, se grăbi Tigran să-l liniştească.

[1] Aspră legea, dar e lege.

— *Entre nous*[1], zise Beştereală. Nu vreau să mă judec pentru bani cu dumnealor.

— Şi ce ! Vreţi să vă judecaţi cu mine ? Dar eu în 7 ani nu am atîta salar la Universitate, domnule avocat ! E absurd.

— Aş ! Cu dumneata nu ajungem la judecată. Ai poliţă de la ţărani, ei te cunosc şi-ţi plătesc. Vii cu banii, îţi restituim poliţa, mă-nţelegi, *entre nous,* o mînă spală pe alta.

— Nu mă bag.

— Vere — îl rugă Dronca — dragă vere, bagă-te ! Doară cu mine ai de-a face, nu cu altul !

— Da, da ! strigară şi ceilalţi săteni, care între timp se vorbiseră întreolaltă şi căzuseră de acord.

Mustea se uita neîncrezător. Era pus într-o situaţie cum nu mai cunoscuse înainte.

— Nu fi naiv, domnule Mustea, se vede că nu te pricepi. Ce dracu ? Nu ne cunoaştem ? stărui Daibucatian. Sîntem doar intelectuali.

Încolţit din toate părţile, Mustea primi de la săteni o poliţă de 400.000 lei şi dete în schimb, lui Beştereală, alta de aceeaşi valoare, semnată de el. Învîrti de trei patru ori în aer stiloul înainte de-a aşterne semnătura pe hîrtie, dar pînă la urmă îşi depuse numele pe ea. „Ce-o fi o fi ! — îşi zise — doar n-or fi aşa de hoţi. Ce naiba ? N-am nici un pic de încredere în oameni ?"

— Apoi să mergem acum la finanţe, hotărî Beştereală. Vii dumneata cu mine, Dronca. Pari mai dezgheţat. Vreau să te vadă directorul de resort.

[1] Între noi.

— Să mă vadă, da ! zise Dronca. Ştiu că are ce vedea la mine. Nădragii rupţi în genunchi şi pantofii sparţi în picioare. Dar nu-i bai. Lasă să vadă dumnealui ce hoţ e perceptorul Gîlcă din Porumba ; pe cine pune el dare de lux !

În aceeaşi zi sătenii plecară de pe capul lui Mustea, rămînînd să vină cu banii cînd vor fi anunţaţi. Peste cîteva zile afacerea fu rezolvată şi încă în mod elegant : se desfiinţă, cu efect retroactiv, dispoziţia de impozit, rămînînd ca pe viitor croitorii din toate satele ţării să fie scutiţi de impozitul pe cifra de afaceri sau aşa ceva, căci Mustea nici pînă la urmă n-a înţeles prea bine de ce era vorba.

— Nu ţi-am spus eu ? zicea Tigran. Anunţă mocanii să vină cu banii !

Veni Dronca să se convingă la faţa locului, dar nu aduse nici un ban.

— Acuma-i strîngem, vere. Te înştiinţăm noi cînd or fi strînşi. Nici o grijă, vere !

— Domnule, da naiv mai eşti ! se miră Beştereală, cînd află că Mustea n-a primit banii.

— Sînt săraci, domnule avocat.

— Săraci ! N-ai văzut c-au scos pe loc două sute de mii ? Şase milioane n-or fi avînd, dar nici aşa ! Vor să-ţi tragă clapa.

— Atunci ?

— Eu sînt acoperit, am poliţa dumitale. Te priveşte cum te descurci.

Mustea simţi că i se taie răsuflarea.

— Ce te-ai îngălbenit aşa ? Se vede că nu te pricepi.

— Într-adevăr, nu ! răspunse Mustea sugrumat. Of, capul meu cel tîmpit !

— Hai, nu te mai boci ca o babă !

Lui Mustea i se păru că avocatul vorbeşte necuviincios cu el. „Îşi poate permite. Mă are la mînă. Patru sute de mii ! Înebunesc !“ îşi zise.

— Domnule, ai poliţa de la ţărani ? Ai ! Mergi în sat, le-o arăţi şi-i ameninţi cu darea în judecată.

Mustea stătea cu capul în mîini, apoi deodată se ridică.

— Domnule Beştereală, fă-mi rost de o copie de pe noua dispoziţie ministerială cu privire la cifra de lux pentru croitorii de la sate.

— La ce-ţi trebuie ? N-ai încredere ? Ea există ! N-ai încredere în mine ?

— Ba da. Că altfel îţi dădeam poliţa ? Dar vreau o copie. Pentru ţărani, nu pentru mine.

— Aha ! să le-o arăţi, să-i convingi că treaba e făcută.

— Cam aşa.

— Bun. S-a făcut, domnule Mustea şi te aştept să vii cît mai curînd cu banii.

Cu copia de pe dispoziţie în buzunar, Mustea, după ce obţinuse o permisie pretextînd o boală gravă a mamei sale, porni spre sat. În acelaşi timp anunţă la partid de ce pleacă şi ceru să i se dea sarcina de a se ocupa şi de alimente pentru deţinuţi. De fapt, cînd o luă pe ocolite spre casă din gară, la sosire, era şi din pricina scîrbei ce-o avea pentru croitori. N-ar fi vrut să se întîl-

nească cu vreunul dintre ei. Toţi locuiau cam pe uliţa mare.

— În mare prostie te-ai băgat! îl mustră Simion, după care o trimise pe Suzana să-l cheme.

— Mi s-a făcut milă de ei, sînt doar de pe aici. Apoi Dronca mi-i văr de-al doilea.

— Dă-i în Iuda! Niște lotri, care s-au îmbogăţit în cîţiva ani cum nu se îmbogăţeşte un ţăran viclean şi harnic în 20 de ani. Fiecare a falimentat de 2—3 ori, după ce a dosit marfa luată pe credit de la oraş. Fiecare pune şapte preţuri pe porcăriile de haine ce le vînd la ţărani. Nu mai ştiu ce să facă, blestemaţii, cu banii. S-au certat cu perceptorul Gîlcă, n-au vrut să-l mai ungă, şi de-aici li s-a tras buclucul. Şi tu te-ai băgat să-i aperi! Te faci avocat la hoţi?

— Dracul i-a ştiut!

— Să-i ştii altă dată, şi vezi de treburile noastre de partid, nu de afacerile bandiţilor. Nu te supăra, dar zău că prea eşti moale. Cu alimentele pentru deţinuţi n-ai nici o grijă. Slănină afumată, făină, mălai, se găsesc... Cît despre croitori...

— Ţin şi eu la ţărani, şi apoi aceştia-s şi muncitori.

— Muncitori? Nu ştii ce vorbeşti! Fiecare are calfe, ucenici, din care stoarce sîngele. Apoi şi ţăranii, parcă toţi muncesc? Dar nu de asta-i vorba, că muncesc sau nu. Vorba e cît fură, vere Tănase, din munca altuia.

Mustea oftă.

— Așa, vere, suspină! Dar altă dată gîndește-te mai bine. E păcat să-ți risipești bunătatea pentru hoți. Că tu ești bun, iar aiștia-s niște lotri de cei mari.

— Apoi, cum e zisa, vere Simioane, omul tot învață cît trăiește, dar tot prost moare.

— Dacă nu folosește învățătura...

Conversația le fu întreruptă de Dronca.

— Noroc, vere Tănase, noroc. Uite venii că-mi trimiseși vorbă cu Suzana. Da ce-i?

„Curat Tănase" — își spuse Mustea, apoi tușind se adresă lui Dronca destul de aspru:

— Să scoateți banii, că de nu vă dau în judecată.

— Vere dragă! Nu-i ajung hoțului de avocat două sute de mii de lei? Două sute de mii! Auzi, vere Simioane?

— Dar bine, mă, voi v-ați obligat că dați încă patru sute de mii.

— Noi? Niciodată. Să dovedească avocatul!

— Mă, n-am dat eu poliță pentru voi?

— Ai dat, n-ai dat, vere, asta nu se-ntreabă. Noi nu mai dăm un ban. Așa să-i spui lui hoțu de Beștereală.

— Bine mă, v-a făcut omul treabă bună, se amestecă Simion, și acuma-l faceți hoț?

— Da ce? E muncitor ca noi?

— Nu, că-i hoț ca voi!

— Da ce? Noi sîntem hoți?

— Ce hoți, mă? Tîlhari de cei mai mari!

— Vere, ia seama!

— Tu să iei seama, că acuma umbli să-l păcăleşti pe Tănase, pe vărul tău !

— Cum să-l păcălesc ? De unde să ştiu eu că aceste patru sute de mii pe care le cere nu vrea să le împartă cu Beştereală ? Să-i deie Beştereală din cele două sute de mii, că-s destui bani aceia !

Lui Mustea îi năvăli sîngele-n cap şi i se strînseră pumnii, dar Simeon îl simţi şi îl apucă de cot cu putere. Se linişti şi se adresă lui Dronca :

— Ascultă, porcule ! Eu cu voi la judecată nu vreau să ajung. Dar am eu ac de pielea voastră.

— Noa ! că doară nu te faci croitor.

— Ba mă fac. Uite aici, zise scoţînd copia din buzunar ; asta e dispoziţia. Ea nu intră în vigoare pînă nu mă întorc la Bucureşti cu banii. Aştept aci să-i aduci. Acuma e ora 11. La ora unu fix eşti aici cu banii. Nu eşti aici, plec la Bucureşti. Dacă vii iară cu vorbe şi cu ceilalţi bandiţi în loc de bani, rup dispoziţia în faţa voastră. Apoi scoateţi şase milioane din buzunar!

— Noa, vulpe ! zise Simeon către Dronca, rîzînd mulţumit.

Dronca stete nedumerit, se schimbă de pe un picior pe celălalt, apoi spuse :

— Eu, vere, niciodată n-am zis că nu dau partea mea. Dar ceilalţi, ştie-i Irod !

— Hai, pleacă ! Şi să vii cu banii, zise scurt şi tăios Mustea. Cheamă-i şi pe ceilalţi, ca să vă dau poliţa. Unu fix ! Înţelesu-m-ai ? Executarea!

— Vere, aşa-mi placi ! îl aprobă Simeon.

La unu fără un sfert croitorii veniră cu banii. Mustea le dete poliţa, apoi, punîndu-şi mîinile în şolduri, le spuse :

— Ce-ar fi acum să rup şi dispoziţia, să rămîneţi cu banii daţi şi să plătiţi şi şase milioane ?

— Asta nu se poate ! strigară cîţiva.

Mustea scoase hîrtia şi se făcu că o rupe.

Dronca sări la el. Mustea-l trînti înapoi peste croitori şi rupse furios hîrtia.

— Na ! Porcilor !

— Vere ! Ce-ai făcut ! Banii noştri !

Simeon se uita la Mustea, punîndu-se între el şi croitorii care se repeziseră ameninţători.

— Napoi la maşina de cusut, proştilor ! le strigă Mustea. Asta nu era dispoziţia. Era numai o copie. Dispoziţia a şi fost comunicată la administraţia financiară din Arad, nătărăilor ! V-am păcălit.

Croitorii începură să se uite unii la alţii, iar Simeon se porni pe rîs, ţinîndu-se cu mîinile de coaste. Atraşi de hohotele lui, se iviră pe rînd Suzana, tatăl lui Mustea şi mamă-sa. Cînd înţeleseră de ce e vorba, începură şi ei să rîdă pe întrecute.

Dintre croitori nu rîdea nici unul şi toţi îl ocărau pe Dronca, că din cauza lui au dat banii.

— Hei, vere, să fi ştiut eu asta ! se adresă el din poartă lui Mustea.

— Nu-i nimica, vere, cînd vei mai veni la Bucureşti cu vreun necaz pe la mine ca să te ajut, vei ţine seama şi de păţania de azi !

29

— Cu tine, zise Simion după cele întîmplate, nu mi-i frică să merg la drum. Măi vere Tănase, ai tu ceva ce n-am eu şi n-am văzut la nimeni.

— Ce am, frate Simeoane ? Am pe dracu !

— Curat pe dracu ! Nu mi-ai spus ce ai de gînd, dar nici n-aş fi putut ghici. Hi, ce-ai mai băgat spaima în croitori ! Nu mai vin ei la tine cît răsare soare pe Biharia !

— Dar nici aşa porci n-am mai văzut !

— N-ai văzut ? Cum să nu fi văzut ! Acolo unde lucrezi tu, sînt porci de o mie de ori mai mari.

— Da, dar nu le fac nici un bine şi n-am cu ei nimic. La dobitocii aceştia le-am făcut un bine cum nici nu puteau ei visa.

Simion zîmbi şi făcu un semn dezaprobator cu mîna, zicînd :

— Nu le-ai făcut nici un bine. Adecă le-ai făcut, că se vor îmbogăţi mai mult, furînd pe alţii. La impozite fură statul. Acum, fără acest impozit, fură numai ei. Ce mi-i una, ce mi-i alta ? Pentru păgubaş, furtul tot furt e. Asta-i ce ai făcut, vere !

— Adică n-am făcut nimic.

— Nimic. Dar eu am învăţat ceva.

— Ce ?

— Să te cunosc. Dacă mergi pe drumul nostru fără şovăială, poţi fi de folos. Şi eu voi încerca să fiu ca tine. Hai acum să te duc la cineva...

Convorbirea ce urmă se petrecu la Simeon acasă. Stăteau tocmai pe tîrnaţ şi nevasta lui Simeon adu-

sese un coş cu prune, pe care-l pusese lîngă ei şi apoi plecase fără un cuvînt. Ei nici nu se atinseră de prune. Simeon se sculă, iar Mustea o luă după el spre şoprul unde cu cîţiva ani în urmă ascunseseră cele două puşti. Mustea se opri în prag, uimit.

— Rudi !

— Da. Am venit să văd ce mai face Simeon.

— Şi ce face ?

— „Ia eu fac ce fac de mult,
Iarna viscolul ascult..."

— Cum ar zice Eminescu. Dar acum e vară şi ce faci, vere, de fapt ?

— Ceea ce spune fratele Rudi.

— Ceea ce spune partidul, Simeoane. Parcă noi facem ceva de capul nostru ? Cu capul nostru, da, de capul nostru, nu !

— Cu capul nostru-n mînă...

— Ei, şi ce-i, tovarăşe Mustea ? Nu-ţi place ?

— Nu prea.

— Trebuie să facem ceea ce ne cere partidul.

— Asta da. Nu mă dau înapoi. Dar să-mi spun părerea e datoria mea.

— Eu cu ce te pot ajuta ? Tot cu o părere. Nici mie nu-mi plac toate. De pildă, noi ne gîndim la nişte grupuri de partizani pe-aici. Ştiu că aşa gîndeşte şi partidul. Dar abia acum începe să mişte căruţa...

— De-ar mişca mai repede.

— De ce n-ai răbdare ? Mai stai !

— Stau. Dar cîte odată mi se pare că mă găsesc în situaţia acelor războinici dintre termite, care sînt puşi în afara termitierei, să apere zidul încă ne-

închis, şi pînă la urmă sînt zidiţi în afară, căci aşa-i legea naturii, instinctul.

— Hm ! Nicoară mi-a spus că eşti un intelectual de mîna întîi. Şi eu sînt intelectual, dar nu ştiu de a cîta mînă. În orice caz nu mă compar cu tine. Totuşi, eu aş zice că partidul numai duşmanii şi-i zideşte în afară, ca să folosesc expresia ta, căci partidul nu se conduce după instincte ca o termitieră, ci după raţiune pentru a construi o nouă societate omenească.

Lui Mustea i se urcă sîngele în obraz, îşi muşcă buzele, dar nu putu să nu răspundă, căci se simţea prins în raza ochilor lui Rudi ca un avion în lumina reflectoarelor.

— Am cerut să plec pe front, zise el. Partidul nu-i de acord.

— Se vede că are nevoie de tine acolo unde eşti. Ştiu nemulţumirile tale. Dar ce vrei ? Sarcinile de partid nu sînt covrigi, să alegi, care-i mai prăjit sau mai puţin ars, după gustul fiecăruia.

— Înţeleg, înţeleg. Într-o zi am să cad. Toţi vom cădea. Aşa zice prietenul meu Rotaru.

— Şi te temi, vere ? întrebă Simeon.

— Nu de bătaie sau de moarte.

— Atunci de ce ? întrebă Rudi.

Mustea caută un răspuns, şovăi, apoi, spre propria sa mirare, se auzi spunînd :

— De greşelile ce le-aş putea face.

— Să te temi ! — făcu Rudi dînd din cap.

— Vrei garanţie că nu vei greşi ? Acolo vei fi singur cu conştiinţa ta. Cît te-ajută ea. Asta-i singura garanţie.

— M-ai înțeles greșit, tovarășe Rudi. Nu vreau garanții. Totuși...

— Te frămînți pe loc ca o apă fără scurgere, — zise Rudi bătînd darabana cu degetele în masă.

— Totuși... După aceea... Dacă ceea ce am făcut nu va fi just înțeles...

— Stai, îl întrerupse Rudi. Să le luăm pe rînd. Ți-e teamă, fiindcă n-ai destulă încredere în tine. Apoi te temi că vei fi, poate, judecat greșit după aceea. Eu nu zic că nu i se poate face la un moment dat nedreptate cuiva, printr-o falsă apreciere a acțiunilor lui. Dar lucrurile se pot îndrepta cu ajutorul partidului și al celui nedreptățit. După normele noastre comuniste, dacă te socotești nedreptățit, lupți pînă se lămurește care-i adevărul. Așa e dialectic. Problemele ce s-or ivi după aceea, le vom rezolva la timpul lor. Deocamdată esențial e ca acum, la greu, să ai încredere în cauza partidului. Asta-i o chestiune de conștiință. Asta învinge teama. Greșeli poți face ori cît ești de inteligent. Esențialul e să nu faci, să te străduiești să nu faci rău partidului. Deci, întîi lichidează cu neîncrederea, al doilea, pune din plin în funcțiune combativitatea comunistă și spiritul dialectic; al treilea, să aperi ca ochii din cap, cu toate forțele tale, partidul și cauza lui. Astea trei! Ajung!

Rudi mai numără încă o dată pe degete!

— Unu, doi, trei.

— Ei, vere, ce zici? Și acum mergem să tragem o scaldă în Criș și să prindem niște cleni și niște somni?

Mustea respiră adînc, se frecă la ochi, tuşi, îşi suflă nasul, apoi zîmbind, zise doar atît:

— Dracu să mă ia.

Rar îl prinsese cineva într-un astfel de impas al îndoielii.

— Să te ieie dracul, dacă nu vei face cum am zis eu, adăugă Rudi.

Şi plecară la Criş. Se opriră la un cot al apei, numit Ochiul Brebului, care seamănă mai mult a lac, împrejmuit de sălcii bătrîne aplecate peste oglinzile verzui, adumbrit de arini cu frunzele de un verde întunecat şi străjuit de plopi şoptitori, împărtăşind parcă cine ştie ce secrete cerului albastru, străbătut de nori albi ca de nişte corăbii cu pînze. Mustea înota frumos crawl, lăsînd o dîră înspumată în urma lui; Rudi plutea cînd pe spate, cînd lua pieptiş apa, împrăştiind-o parcă din faţa lui şi suflînd ca o balenă; Simion umbla ca un breb pe la ţărm, în coate, printre rădăcinile încîlcite, pipăindu-le cu grijă, scufundîndu-se, reapărînd; o dată rămase mai mult cufundat, iar cînd ieşi, ţinea deasupra capului un somn cît un purcel, negru şi sclipitor, zbătîndu-se în soare.

— Prinsu-l-am! Iacătă-l! strigă el suflînd apa şi dînd din cap, să-şi gonească părul din ochi. Ieşi la ţărmul nisipos, înotînd numai cu picioarele, pînă ce atinse prundul. Rudi şi Mustea ieşiră şi ei. Peştele se zbătea pe pietrişul fierbinte deschizînd şi închizînd gura lui mare, împodobită cu două fire de mustaţă ca nişte cozi de şarpe, subţiri. Îi făcură

lîngă o răchită un pat de frunze şi de iarbă şi îl acoperiră cu nişte brusturi, apoi luară mreaja şi porniră împreună să pescuiască. Pînă la asfinţitul soarelui se aleseră cu o mreană de vreo trei kilograme, cu nouăsprezece scobari, cu cinci costrăşi, spinoşi ca nişte arici, şi cu doi cleni graşi ca pepenii.

Soarele se scufundă într-o vălmăşeală de nori negri ca de păcură. Noaptea începu să ploaie. Mustea îşi scurtă şederea la sat şi se întoarse la Bucureşti, cugetînd la cele trei sfaturi ale lui Rudi; întîi, să lichidezi cu neîncrederea în partid; al doilea să nu te resemnezi niciodată cînd este vorba de dreptate, şi al treilea să aperi ca ochii din cap partidul de duşmani şi să nu cazi niciodată în mreaja lor, „ca peştii ce i-am prins noi în Criş ieri după masă" — îşi zise mulţumit, în timp ce privea pierzîndu-se în urma trenului, tot mai departe, dealurile din jurul satului natal. Numai Crişul se ţinea de tren, apărînd cînd într-o parte, cînd în alta a liniei ferate, cu vadurile lui repezi şi cu ţărmurile-i pline de sălcii despletite. O ploaie scurtă răpăi cu picuri tari în geamurile vagonului. Sticla se aburi, peisajul deveni şters, învechit, parcă ros de timp şi de mucegai.

Dar dincolo de peisajul înceţoşat băteau inimi ca a lui Rudi, a lui Simeon, aşteptînd şi pregătind cu răbdare, cu încredere, ceasul cînd fulgerele vor despica zările şi tunetul va cutreiera văzduhul. Ritmul roţilor de tren ţăcănea grăbit ca bătăile unei inimi în aşteptare.

30

Dacă dai cu banul şi-l laşi să cadă de o sută de ori, vei băga de seamă că, după ce s-a învîrtit în aer şi s-a rostogolit aşezîndu-se pe pămînt, el ţi-a arătat de aproape 50 de ori pajura, iar de alte 50 de ori numărul, cu o eroare probabilă de plus sau minus doi sau trei. Nu poţi să ştii *cînd* are să fie pajură sau număr, dar că dintr-un şir mai mare de căderi o să fie jumătate de un fel, jumătate de alt fel este *lege.* Încît *neprevăzutului* îi rămîne şansa de a se manifesta de la caz la caz, dar în ansamblu, luînd cazurile în totalitatea lor, el se manifestă numai ca o eroare probabilă, destul de bine delimitată şi ea. Că în o sută de cazuri sînt 48 de un fel şi 52 de celălalt fel, nu mai are importanţă, iar cu cît creşte numărul total al cazurilor repetate în condiţii mai mult sau mai puţin identice, cu atît scade pe global cifra erorii probabile. Totuşi acolo unde intervin în determinarea cauzală a desfăşurării fenomenelor mai mulţi factori necontrolabili şi neeliminabili, ne vom întîlni totdeauna şi cu *neprevăzutul,* cel puţin în cazul individual sau chiar într-un număr mai mare de cazuri. Iar a ghici acest neprevăzut specific oricărui colectiv de fapte similare supus legilor probabilităţii, sau a-l „prevedea", ca să folosim o contradicţie în termeni, a-l deduce pe o cale oarecare, este cu neputinţă. Dacă lucrul acesta ar fi posibil, atunci ar da faliment orice întreprindere de tipul loteriei şi ar deveni imposibil orice joc de noroc.

În copilărie Mustea descoperise o astfel de cheie a norocului, dar el însuşi a renunţat la ea, considerînd-o necinstită. Toţi copiii se jucau, îndeosebi la Crăciun şi la Paşti, de-a ghicitul anului emisiunii unui ban, căci la aceste sărbători se adunau bani de la colindat sau din urat. Erau bănuţi de aramă sau monezi de nichel cu pajura austriacă sau cu coroana ungară pe-o parte, cu numărul de valoare pe cealaltă parte. Toţi aceşti bani de aramă şi de nichel purtau anul cînd au fost bătuţi. Îl ţineai în palmă, aşa ca să nu i se vadă anul, iar copilul care ghicea ţinea şi el în mînă o monedă echivalentă şi avea dreptul să spună maximum trei posibilităţi, să zicem 1869, 1902, 1910. Dacă ghicea, îţi lua moneda ta ; dacă nu, ţi-o punea şi pe a lui în palmă. Cel ce ghicea, se orienta după vechimea aparentă a banului, variată prin faptul că nu fiecare monedă circulase la fel de mult.

Mustea era pasionat după ghicit, nu-i plăcea însă să lase pe alţii să-i ghicească, şi pierdea sau cîştiga ca oricare, la voia întîmplării. O dată s-a apucat să studieze monezile şi după o cercetare minuţioasă de cîteva zile a băgat de seamă că există foarte mici semne distinctive de la o emisiune la alta, aşa de mici încît numai un ochi extrem de ager le putea distinge. Mustea reapăru în mijlocul copiilor şi îşi începu activitatea de ghicitor, înarmat cu noile sale descoperiri. Se prefăcea de două, de trei ori că nu nimereşte, ca să nu pară suspect, totuşi cîştiga neobişnuit de mult. Copiii începură să dea îndărăt. „Mă, tu eşti fărmăcat" — ziceau ei. Reduse numărul ghicirilor ce se acordau

de la trei la două, apoi de la două la una, ca să-şi îngreuieze cică treaba. Aşi ! pînă la urmă tot cîştiga. Copiii erau din ce în ce mai nedumeriţi, dar nu mai credeau că-i o vrăjitorie la mijloc, ci numai că el ştie ceva ce ei nu ştiu. Se apucară să cerceteze banii, dar înainte de a fi descoperit careva secretul, Mustea îl dete pe faţă.

— Asta nu-i cu dreptate ! strigară copiii. Nu-i cinstit ! Trebuia să ne spui.

— Iacă v-am spus.

— Da, după ce ţi-ai umplut punga cu banii noştri.

Ruşinat, Mustea scoase punga, o vărsă în pălărie, apoi aruncă banii în aer.

— Luaţi-vi-i înapoi !

Copiii se încăierară, împletindu-se pe loc, îmbrîncindu-se, să pună care de care mîna pe cît mai mulţi bani.

— Asta-i cu dreptate şi cinstit ! strigă Mustea fugind acasă şi neştiind ce să creadă : norocul are dreptate sau ştiinţa ? În orice caz, el înlăturase norocul şi-l înlocuise cu ştiinţa, învingînd pe cei ce au rămas numai sub puterea norocului. Dar pînă la urmă tot ar fi fost descoperit, căci ceea ce este neobişnuit nu poate să nu trezească luarea-aminte.

De multe ori se gîndise Mustea în viaţă la această întîmplare din copilărie şi unul din preceptele după care el se conducea era : să te sustragi legii norocului. Pentru el proverbul : „Decît un car de minte mai bine un dram de noroc“ se inversase :

„Mai bine un car de minte decît un dram de noroc". Iar versurile populare :

„Fă-mă, mamă, cu noroc
Şi m-aruncă-n foc"

nu-i spuneau nimic. Omul trebuie să se sustragă prin ştiinţă jocului, întîmplărilor oarbe, asta era deviza sa în viaţă. Era convins că ştiinţa, chiar dacă nu încă în toate domeniile vieţii şi naturii, şi chiar dacă pentru prea puţini oameni încă, are chei pentru orice mistere şi poate, pînă la urmă, să înlăture *imprevizibilul.* Pentru el exista *necunoscut,* dar nu *incognoscibil.* Iar „a cunoaşte" era drumul către „a învinge".

Totuşi, în viaţa lui rămîneau foarte multe părţi expuse hazardului, jocului forţelor ce-l depăşeau, iar cîteodată prostiei proprii, lenei de a gîndi, neglijenţei şi superficialităţii. El ştia prea bine acest lucru şi lua măsuri, trăgînd învăţăminte din greşelile făcute. Nu era de acord cu dictonul latinesc : *„Errare humanum est"* şi spunea că „omul poate şi trebuie să nu greşească, dacă ştie. Deci să ştie !" Crai rîdea de el ori de cîte ori îl auzea vorbind astfel.

— Cînd are să-ţi pună diavolul o piedică, vei vedea ce te faci cu învăţătura ta !

— Voi căuta să prind acest diavol şi să-l privesc în faţă.

— Ei şi ?

— Mă voi uita scrutător în ochii lui şi diavolul va dispărea. Adu-ţi aminte, în *„Gerusalemme Li-*

berata", Tasso descrie într-un loc o pădure cu monştri, care însă dispar cînd te apropii de ei.

— „Dispar" nu înseamnă că „pier".

— Pentru mine esenţialul este să nu reapară niciodată. Aceasta înseamnă că au dispărut.

— Şi dacă reapar ?

— Înseamnă că nu m-am uitat destul de bine. Atîta tot.

— „Atîta tot". Asta-i vorba ta. Nu poţi fi suspectat de simţ metafizic.

— Nici tu de lipsa lui.

De obicei aceste discuţii isprăveau în coadă de peşte sau, cum zicea Crai, ca războiul dintre leu şi balenă, fără să se fi decis măcar care dintre cei doi e leul şi care balena.

Aici era şi deosebirea esenţială dintre cei doi prieteni. Crai, bătîndu-se cîteodată de dragul bătăliei şi al frumuseţii argumentelor, chiar cu riscul de a lovi în principiile acceptate de el însuşi, iar Mustea luptînd pentru certitudine, eliminînd din practica vieţii la maxim neprevăzutul şi subordonîndu-şi inteligenţa principiilor etice adoptate, pe care, în formă supremă le reprezentau comunismul şi partidul. De aici rezulta şi o anumită strălucire şi originalitate a lui Crai, spre deosebire de Mustea, care era mai şters, dar mai convingător, dînd însă şi o falsă impresie de conformism. Mustea socotea că prietenul său se va stinge ca un bolid, după multe rătăciri, dar nu i-o spunea. „Vrei să mori ca un pensionar mediocru, poate membru corespondent al Academiei — îi spunea Sandu prietenului său Atanasie. În ciuda numelui tău, n-ai

nimic comun cu nemurirea deşi Atanasie asta înseamnă pe greceşte." Deosebirea era că Sandu îşi exprima părerile cu glas tare.

În aprecierea reciprocă, nici unul nici altul nu trecea de anumite considerente biopsihice, fiecare neglijînd contribuţia societăţii, în bine sau în rău, după caz, pentru formarea personalităţii celuilalt. Trăiau doar într-o lume care lăsa omul la voia întîmplării şi numai cei din clasele avute, la care se adăuga un mic număr de oportunişti, rare ori şi cîte un ins excepţional înzestrat şi norocos, puteau să se dezvolte în condiţii prielnice. Vedeau complexa reţea în care fiece om îşi desfăşura soarta, cei mai mulţi şi mai săraci cu finalul cunoscut: după muncă, mizerie, moarte timpurie. Totuşi Mustea socotea că omul nu e ca şoarecele din experimentele psihologilor americani, care, pus într-un labirint, trebuie să iasă undeva, nu se ştie pe unde, dar trebuie să iasă necondiţionat. Asta e soarta, dacă accepţi că labirintul vieţii burgheze trebuie să dăinuiască. Dar de ce să dăinuiască ? Prin partid, Mustea ajunsese să vadă că nu e singurul „şoarece" din societatea burgheză, ci unul dintr-o mulţime, şi că distrugerea „labirintului societăţii burjuilor" aduce libertatea, deci comunismul. Această distrugere pentru Mustea trebuia să vină peste un număr de ani nu prea mare. Dar pentru aceasta se cerea să contribui la distrugerea labirintului şi să faci o lume nouă, slobodă ! O lume din care să se excludă hazardul şi rătăcirile inutile prin labirint ale celor mulţi. Pentru aceasta trebuia găsit o cale, cum

găsise el la ghicitul banilor. Calea fusese găsită: Revoluţia! Drumul îl deschisese Lenin. Drumul trebuia urmat.

Crai socotea că el este un Icar şi, acceptînd teza labirintului de care vorbea prietenul său, susţinea că din acest „grajd încîlcit şi murdar" el va ieşi ca un Icar. Indiferent cum şi în ce fel îşi va face rost de aripi, „iar astrul către care mă îndrept, zicea el, nu e soarele, ci steaua roşie a comunismului".

— Eşti prea metafizic şi prea individualist! îi spunea Mustea.

Totuşi, fiecăruia dintre ei îi lipsea o serioasă documentare filozofică cu privire la marxism; lectura lor, din acest punct de vedere, se reducea la cîteva lucrări ale lui Marx, cum ar fi „18 Brumar", sau ale lui Engels ca *„Anti-Dühring"*, la care se adăuga opera lui Lenin *„Materialism şi empiriocriticism"*, presa ilegală a P.C.R., plus diferite cărţi teoretice şi beletristice provenite de obicei din Franţa, ca *„A la lumière du marxisme"* etc. Personal, Crai adîncea pe Hegel, răscolindu-i opera în toate direcţiile, convins că acolo va găsi tot ceea ce-i lipseşte ca pregătire filozofică, iar Mustea, mai modest, studia pe Pavlov, căutînd să-şi facă o idee despre om şi psihicul lui din experimentele marelui savant. Mai mult decît de ştiinţă şi de propria lor experienţă de viaţă, spiritul lor revoluţionar era susţinut de un imens entuziasm pentru o lume pe care o vedeau posibilă, căci nu li se mai părea tolerabilă cea existentă care odată cu apariţia fascismului devenise de-a dreptul

infernală. Entuziasmul asigura fermitatea lor pe poziţiile cucerite, dar lipsa de pregătire teoretică şi practică îi ameninţa cu alunecări pe pante greşite.

La Bucureşti, însă, lucrurile se schimbară curînd. Sfaturile lui Rudi n-au rămas în această împrejurare fără efect. Totul a venit pe neaşteptate.

Mustea se liniştise, bucuros că scăpase teafăr din afacerea cu croitorii.

— Ai adus banii ? îl întrebă Daibucatian.

— Se înţelege.

— Adă-i încoa, să-l bucur pe Beştereală, că a început să fie nervos.

— Adu-mi, nene Tigrane, poliţa şi iei banii.

— Ce dracu ? Doar nu mă bănuieşti, frate !

— Frate, frate, dar brînza-i pe bani.

— Îmi pare rău, domnule Mustea.

Spre seară veni la el avocatul. În timp ce fiecare ţinea mîna dreaptă a celuilalt, Mustea avînd în mîna stîngă pachetul cu bancnote, iar Tigran poliţa, se priviră în ochi, ca două fiare, apoi îşi desfăcură mîinile şi deodată, în aceeaşi clipă, fiecare înşfăcă ceea ce dorea de la celălalt. Mustea rupse poliţa, pe cînd, cu dexteritate, Daibucatian număra hîrtiile, spunînd „mersi" la sfîrşit. „Lasă, Arţiburule, îşi zicea Mustea, că-ţi dau eu ţie o dată nişte bucate, pe care n-are să le mistuie uşor nici stomacul tău de porc." Nu se gîndea de fapt la nimic, dar ştia că nu se poate să nu se iveaască, mai curînd sau mai tîrziu, un prilej, pentru a-i face măcar în glumă, o supărare avocatului.

Dar şi mai curînd se ivi prilejul de mari supărări pentru el însuşi. Pe la mijlocul toamnei din anul 1943, la o întîlnire cerută insistent, pe cînd se apropiau şi el şi Mili de punctul fixat, din două părţi opuse, ea foarte serioasă, aproape fără să se uite la el, îi spuse repede : „Treci mai departe. Nu te opri ! Caută-l pe Avram. Vezi cum ajungi la el. Precauţiune !“ El vru să spună ceva, dar Mili trecuse şi, oprind un taxi ce venea, se urcă în el, maşina coti şi dispăru pe o stradă laterală. Mustea se dumiri şi îşi văzu de drum, destul de tulburat. Era ora cinci după masă, umbrele serii se lungeau, răcoarea sporea. Un cîine vagabond, alb cu pete galbene, se opri timid : „Oare nu mă loveşte cu piciorul ?“ întrebau ochii lui. „Vezi-ţi de drum“ îi spuse fără cuvinte Mustea. Se uită împrejur, oprindu-se. Nu era nimeni, nici înainte, nici înapoi. Numai case mici, albe, toate la fel. Se afla pe lîngă Regie. „Te pomeneşti că şi taxiul a fost comandat anume, gîndi el, căci pe aici nu prea umblă maşini.“ Ieşi pe Cheiul Dîmboviţei şi o luă agale, ca şi cum s-ar fi plimbat, către Arsenal. Soarele apunea sub doi nori aproape suprapuşi, lăsînd între ei o crăpătură ce şerpuia roşie în sus, ca un fulger implîntat în globul de fier înroşit. Afară de Mustea, nu asista nimeni la acest sfîrşit de zi pe malul apei, copiat parcă după un tablou înfăţişînd apocalipsa. Apele gîrlei clipoceau, ca nişte ochi roşii de plîns, gata să se stingă. „De-acum vine noaptea cea grea“ se gîndi Mustea, simţind în inimă nelinişte. O pa-

săre necunoscută se furişă cu ciripit prelung prin văzduh.

Întunericul se lăsase. De pe malul gîrlei, Mustea trecu în Cotroceni, apoi se înghesui în tramvaiul 14 la Podul Izvor. Dar nu se îndreptă direct prin faţă, spre casa lui Rotaru, ci printr-o uliţă dosnică, de unde sări într-o curte vecină, cunoscută, se tîrî pe brînci, trecu pe lîngă trunchiul gros al unui ulm şi ajunse la uşa bucătăriei. Sună o dată lung, apoi încă o dată scurt, aşa cum era convenţia între ei. Îi deschise nevasta lui Rotaru.

— Avram nu-i acasă. Dar îţi spun eu de ce este vorba. Nu mai intra în casă, închide numai uşa de la bucătărie. Servitoarea am trimis-o undeva.

— Dar ce e ? întrebă Mustea, simţind dintr-o dată că îi bate inima mai tare.

— A căzut Crai cu un grup mare de patrioţi. Tu te duci mîine la Marta, fata profesorului universitar Sfetculescu, o cunoşti, şi la fata inginerului Iuga, la Lidia, şi le spui să nu mai meargă la nici o întîlnire, pînă ce nu vor primi noi instrucţiuni, tot prin tine.

— Ce-i cu fetele astea ? Ce sînt ?

— Tehnice ! Îţi închipui că nu-s ibovnice.

— Şi eu apoi ce să fac ?

— Stai şi aştepţi. Acum du-te sănătos şi nu te mai arăta pe aici.

Mustea ieşi împins aproape de la spate. Ar fi dorit să mai întrebe cîte ceva, dar auzi scrîşnind în urma lui cheia în broască. Rămase un timp

pe loc, ascultă, sfredelind cu ochii întunericul gros ca o matcă de noroi. Făcu drumul întors, încet şi pe brînci, trecu cu grijă gardul în aceeaşi stradă dosnică şi se pierdu, ca o fărîmă de noapte în noapte. Intrase în imprevizibil. Acesta era sentimentul lui. Începea să-l pască întîmplarea, hazardul. „La ce i-a folosit lui Sandu Crai, se gîndea, *prieteşugul* cu prefectul poliţiei din Sibiu ? Din astfel de prieteşug nu-ţi faci aripi de Icar ! Acum zace bietul Sandu, frînt, în labirint. Avea dreptate Vlad Nicoară." E adevărat că nici Sandu nu scrisese nici un rînd din cartea făgăduită. Dar parcă de scria, nu cădea ? Căzuse nu pentru că n-a scris o carte, ci pentru că era comunist.

Viaţa începea să devină ca un tunel întunecos, în care intri, dar nu ştii unde ai să ieşi de cealaltă parte, sau dacă din capul locului ai să mai ieşi. Pentru cine acceptase însă existenţa pe muche de cuţit, spre a contribui la schimbarea rosturilor lumii, nu se mai putea pune întrebarea : să intru, să nu intru ? Alegerea fusese de mult făcută, odată cu primirea în rîndurile Partidului Comunist din Romînia.

VERIFICAT
1987

ACADEMIA R. P. R.
INSTITUTUL DE LINGVISTICA
BIBLIOTECA R.
Nr. 7160